

Žanrovska analiza pomorskopravnih tekstova i ostvarenje prijevodnih univerzalija u njihovim prijevodima s engleskoga jezika

Kegalj, Jana

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2023.8936>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:852788>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Jana Kegalj

**ŽANROVSKA ANALIZA
POMORSKOPRAVNIH TEKSTOVA I
OSTVARENJE PRIJEVODNIH
UNIVERZALIJA U NJIHOVIM
PRIJEVODIMA S ENGLESKOGA JEZIKA**

DOKTORSKI RAD

Mentori:

izv. prof. dr. sc. Goranka Antunović

izv. prof. dr. sc. Sandra Tominac-Coslovich

Zagreb, 2023.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Jana Kegalj

**GENRE ANALYSIS OF MARITIME
LEGAL TEXTS AND MANIFESTATIONS
OF TRANSLATION UNIVERSALS IN
THEIR TRANSLATIONS FROM ENGLISH**

DOCTORAL THESIS

Supervisors:

assoc. prof. Goranka Antunović, PhD

assoc. prof. Sandra Tominac-Coslovich, PhD

Zagreb, 2023

*The relevant unit of meaning for the translator is not the word, but
the message. (Eugene Nida, 1975)*

Igoru, Lovri i Bartolu

O mentoru

Dr. sc. Goranka Antunović zaposlena je kao izvanredna profesorica na Katedri za skandinavistiku Odsjeka za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, na kojoj je od 2003. do 2021. godine obavljala funkciju predstojnice, dok je od 2021. pročelnica Odsjeka za anglistiku. Rođena je 1962. godine u Splitu. U studenome 1985. diplomirala je na studiju engleskog jezika i književnosti te ruskog jezika i književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, a u akad. god. 1986./1987. studirala je u Švedskoj, na Odsjeku za skandinavistiku i Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Göteborgu. Stupanj magistra znanosti stekla je 1990. temom u području kontaktne lingvistike (*Engleski element u švedskom*), a stupanj doktora znanosti 2001. godine, obranivši na Filozofskom fakultetu u Zagrebu disertaciju u području znanosti o prevođenju (*Komunikacijski aspekti prijevodnog procesa i njihov utjecaj na izbor prijevodnog ekvivalenta*). Prije zapošljavanja na Filozofskom fakultetu krajem 1990. kao asistentica, radila je kao prevoditeljica te, od 1987. do 1990., kao znanstvena asistentica u Institutu za lingvistička istraživanja tadašnjeg JAZU-a. Radeći na Katedri za skandinavistiku sve do danas, izvodila je i izvodi niz kolegija u okviru nastave lingvistike švedskog jezika, znanosti o prevođenju, praktičnog prevođenja i dr.. Osmislila je, u potpunosti ili najvećim dijelom, znatan dio lingvističkih i prevoditeljskih kolegija koji su se izvodili ili se još izvode na Katedri, kao i više akreditiranih studijskih programa. Od 2008. godine mentorirala je više od 120 obranjenih završnih i diplomskih radova. Od 2006. do 2010. bila je voditeljica i predavačica na Poslijediplomskom specijalističkom studiju konferencijskog prevođenja. O temama znanosti o prevođenju predavala je na Poslijediplomskom stručnom studiju prevoditeljstva i Poslijediplomskom studiju glotodidaktike, a na Poslijediplomskom doktorskom studiju lingvistike izvodila je seminarsku nastavu iz lingvistike švedskog jezika. Dosad je mentorirala izradu dviju doktorskih disertacija, obje u području lingvistike. Članica je Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku (2012. – 2015. predsjednica njegovog zagrebačkog ogranka), European Society for Translation Studies (EST) te Hrvatskog filološkog društva. Članica je i Hrvatskog društva konferencijskih prevoditelja, kojem je bila predsjednica i obnašala druge dužnosti. Kao pozvani predavač izlagala je na više prevoditeljskih seminara i radionica, a stručno je surađivala s institucijama zaduženima za akreditaciju prevoditelja u Hrvatskoj i Švedskoj (suradnica *Kammarkollegieta* od 2006.).

Znanstveni se rad dr. sc. Goranke Antunović u najranijoj fazi posebice odnosio na područje kontaktne lingvistiku, a zatim se razvijao u dva smjera – kontrastivnog opisa hrvatskog i švedskog jezika te znanosti o prevođenju. Na teme iz tih područja izlagala je na tridesetak

domaćih i inozemnih skupova, objavila je oko 25 znanstvenih radova, a kao urednica ili suurednica priredila je jedan skandinavistički i dva lingvistička zbornika. Kao voditeljica ili suradnica sudjelovala je u četiri skandinavistička projekta (trenutno vodi projekt *Unapređivanje norveških studija na Sveučilištu u Zagrebu*) i jednom prijevodnoznanstvenom projektu (2018. i 2019. suradnica na projektu *Proučavanje i poučavanje primjene novih tehnologija u prevođenju*). Od 2014. godine članica je uredništva, a od 2021. glavna suurednica internetskog časopisa posvećenog temama iz znanosti o prevođenju i terminologije *Hieronymus*.

Izbor prijevodnoznanstvenih radova:

Pavlović, N., Antunović, G. 2021. Towards acquiring post-editing abilities through research informed practical tasks. *Strani jezici : časopis za primijenjenu lingvistiku*, **50** (2021), 2; 185-205 doi:10.22210/strjez/50-2/2 .

Antunović, G., Pavlović, N. 2019. Redaktura strojnih prijevoda – sve važniji prevoditeljski zadatak, u: Matešić, M.; Vlastelić, A. (ur.). *Jezik i um*. Zagreb : Srednja Europa - HDPL, 147-167.

Pavlović, N., Antunović, G. 2019. A desirable profile of translation teacher: perceptions and needs in the Croatian context. In *TRAlinea – online translation journal; special issue: New Insights in Translator Training*.

Pavlović, N., Antunović, G. 2015. The effect of interpreting experience on distance dynamics: Testing the literal translation hypothesis, u: Ehrensberger-Dow, M., Englund Dimitrova, B., Hubscher-Davidson, S., Norberg, U. (ur.). *Describing Cognitive Processes in Translation: Acts and events*. Amsterdam: John Benjamins. 85-103.

Antunović, G., Pavlović, N. 2011. Moving on, moving back or changing it here and now: Self-revision in student translation processes from L2 and L3. *Across Languages and Cultures*, 12 (2011), 2; 213-234.

Antunović, G. 2007. Croatian Translators' Take on Swedish Collocations and Idioms, u: Nenonen, M. – Niemi, S. (ur.) *Collocations and Idioms 1, Papers from the First Nordic Conference on Syntactic Freezes*. Joensuu, Finska: Joensuun yliopisto - University of Joensuu. 27-40

Antunović, G. 2006. Translation Theory – A Gateway to Comprehending Culture, u: Čok, Lucija (ur.). *Bližina drugosti - The Close Otherness*. Koper, Slovenija: Založba Annales, 175-185.

O mentoru

Dr. sc. Sandra Tominac Coslovich rođena je u Rijeci 1977. godine, gdje je ujedno diplomirala na Filozofskom fakultetu i stekla zvanje profesora engleskoga i hrvatskog jezika i književnosti. Doktorirala je 2010. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na temu jezične analize medijskog govornog diskursa. Od 2002. godine radi na Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, gdje je zaposlena i danas u svojstvu predstojnika i izvanrednog profesora pri Katedri za strane jezike te koordinatora za međunarodnu suradnju. Sudjelovala je na dvama znanstvenim projektima izrade terminološke baze strukovnog nazivlja (STRUNA) – Brodostrojarско nazivlje i Pomorsko nazivlje (MARITERM), koordiniranim od strane Hrvatskog instituta za jezikoslovlje i financiranim od strane Hrvatske naklade za znanost te je suautor elektroničkog izdanja terminološkog rječnika Hrvatsko pomorsko nazivlje. Također je autor preko 20 znanstvenih i stručnih radova iz područja (pomorskog) engleskog jezika (*Maritime English*) kao jezika struke (ESP), obrade strukovnog nazivlja, korpusne analize specijaliziranog diskursa. Od 2009. godine konzultantica je Međunarodne pomorske organizacije (IMO) za pomorski engleski jezik (Maritime English) osposobljena za podučavanje pomorskog engleskog jezika primjenom sljedećih pristupa: *communicative language teaching*, *content-based instruction* i *task-based language teaching*. Član je organizacijskog odbora te odbora za radove Međunarodne konferencije za pomorski engleski jezik (IMO IMLA International Maritime English Conference – IMEC). Također je član Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku (HDPL) te Udruge nastavnika jezika struke na visokoškolskim ustanovama (UNJSVU).

Izbor radova:

Kegalj, J. & Tominac Coslovich, S. 2022. Eksplicitacija, ekplicitnost, eksplikacija – terminološki osvrt. *Hieronymus*, 8 (8), 82-94 doi:10.17234/hieronymus.8.4

Tominac Coslovich, S. & Borucinsky, M. 2019. Uses of the verb *shall* in maritime legal texts in English and their Croatian translations. *Young Scientist*, 7.2, 152-155.

Tominac Coslovich, S., Jurdana, I. & Rukavina, B. 2018. Language Features of Maritime Institutional Law Texts. U: *Proceedings from the First Joint IMLA-IMEC-ICERS Conference "The New Wave of Excellence in Maritime Education and Training"*.

Tominac Coslovich, S. & Krišković A. 2015. A study of translation universals in a Croatian translation of a maritime institutional text. U: Cergol Kovačević, K. & Udier, S. (ur.)

Multidisciplinary approaches to multilingualism: proceedings from the CALS Conference 2014.

Borucinsky, M. & Tominac Coslovich, S. 2015. Strategije prevođenja terminologije pomorskoga prava u međunarodnom transportu. U: Bratanić, M., Brač, I. & Pritchard, B. (ur.) *Od Šuleka do Schengena. Terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke.* Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Pomorski fakultet u Rijeci, str. 267-282.

Tominac Coslovich, S. & Borucinsky M. 2015. Sintaktički diskontinuitet u izvornom pomorskom pravnom tekstu na engleskom jeziku i u njegovu prijevodu na hrvatski. U: Bratanić, M., Brač, I. & Pritchard, B. (ur.) *Od Šuleka do Schengena. Terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke.* Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje ; Pomorski fakultet u Rijeci, str. 283-300.

Borucinsky, M. & Tominac Coslovich, S. 2012. Corpus-based Analysis of Participle Clauses in English and Croatian Maritime Institutional Texts. *Strani jezici : časopis za primijenjenu lingvistiku*, 41 (2), 115-139.

Tominac Coslovich, S. & Borucinsky, M. 2012. Prevođenje prijedloga i prijedložnih izraza: analiza prijevoda pomorskih institucionalnih tekstova s engleskog na hrvatski jezik. U: Pon, L., Karabalić, V. & Cimer, S. (ur.) *Zbornik radova s 25. međunarodnog skupa HDPL-a.*

SAŽETAK

Žanrovska su se obilježja pokazala značajnim čimbenikom u donošenju odluka u procesu prevođenja, stoga je i žanrovska analiza postala značajan metodološki alat u znanosti o prevođenju. Pristupajući tekstu holistički, naglašavajući komunikativnu funkciju različitih obilježja promatranog teksta, žanrovska analiza pruža sveobuhvatan okvir unutar kojega se mogu promatrati specifična obilježja prijevodnih tekstova te u tom kontekstu i prijevodnih univerzalija kao univerzalnih obilježja prijevoda. U ovome je radu žanrovska analiza upotrijebljena za utvrđivanje leksičkogramatičkih obilježja žanra pomorskopravnih tekstova na hrvatskome jeziku i obilježja pomorskopravnih tekstova prevedenih na hrvatski jezik kako bi se utvrdile razlike između izvornih i prijevodnih tekstova i uočila moguća manifestacija tzv. prijevodnih univerzalija. U tu je svrhu sastavljen jednosmjerni usporedni korpus pomorskopravnih tekstova, engleskih izvornika i njihovih hrvatskih prijevoda, uz usporedivi korpus pomorskopravnih tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku. Analiza je pokazala da se prijevodi po svojim leksičkogramatičkim svojstvima razlikuju od tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku te da se u prijevodima realiziraju određene prijevodne univerzalije, prvenstveno eksplicitacija, no u znatnoj mjeri i implicitacija, što nije inače specifično za prijevodne tekstove no proizlazi iz obilježja žanra. Osim toga, zahvaljujući žanrovskoj analizi utvrđena je i realizacija normalizacije kao prijevodne univerzalije.

Rezultati istraživanja pružili su znanstveni doprinos u smislu iscrpnog opisa žanra institucionalnih pomorskopravnih tekstova na hrvatskom jeziku i njihovih prijevoda na temelju korpusne analize. Osim toga, istraživanjem se dao doprinos u teorijskom smislu analize prijevodnih univerzalija na primjeru hrvatskih prijevoda, ali i u praktičnom smislu važnosti prepoznavanja žanrovskih obilježja u svakodnevnom profesionalnom prevođenju, što nadalje ima i implikacije u obrazovanju prevoditelja.

Ključne riječi: žanrovska analiza, prijevodne univerzalije, eksplicitacija, normalizacija, prevođenje, pomorskopravni tekstovi, žanr, korpus, korpusna analiza, triangulacija

EXTENDED ABSTRACT

Genre implies formal and stylistic conventions of a particular text type, which inevitably affects the translation process. This „force of genre bias“ (Prieto Ramos, 2014) has been recognized by translation scholars as a relevant factor in the decision-making process, especially when it comes to the translation of legal texts. The common denominator of genre analysis and translation is the emphasis on communicative function, as the main focus of both is on the function of a particular linguistic unit in a (con)text. In this sense, one of the more important stages in translation is the process of adapting a target text to the genre conventions of the target culture, which means that a translator must be familiar with the genre conventions of the source and target cultures. In the Croatian linguistic tradition, genre has played a marginal role and has been associated with literary genres. In this research, it was assigned a central role as a yardstick against which maritime legal texts were analysed and their linguistic features defined.

In this research, genre analysis was used as a methodological tool in the analysis of maritime legal texts originally written in Croatian and the translations of maritime legal texts into Croatian. In translation studies, analyses of translations into different languages have shown that translated texts differ from texts originally written in a particular language in various ways. Such an analysis of translated Croatian texts has not been done before. Therefore, the aim of the thesis is to analyse various features of this type of text, especially with regard to a possible realization of translation universals in Croatian translations. The topic of translation universals has attracted the interest of numerous scholars and has led to findings in various languages that shed light on both the translation process itself and translation strategies and procedures. However, the notion of “universal” features of translation inherent in the translation process itself has been controversial, and researchers have provided evidence for and against it, so that the term has been toned down over time to “tendencies” or “rules”. Regardless of the opposing views, the concept is still considered relevant because it provides insight into the translation process and decision-making during translation.

The study in this thesis was conducted on two corpora of maritime legal texts. Specifically, one corpus was a unidirectional parallel corpus of maritime legal texts consisting of two subcorpora: maritime legal texts in English (MarLaw EN) and their translations into Croatian (MarLaw CRO). The other corpus was a comparable corpus of maritime legal texts in Croatian (MarLaw HR). The corpora were compiled using the online corpus analysis tool Sketch Engine, which immediately annotates and tags the corpora, but also contains ready-

made corpora. The main goal of the research was to conduct a genre analysis of original maritime legal texts in Croatian and of translations of maritime legal texts into Croatian in order to determine the linguistic features of the genre and the manifestation of translation universals. It was assumed that translations will differ in their linguistic characteristics from texts originally written in Croatian, as research in other languages has shown that translations differ from texts originally written in that language. It was also predicted that explicitation and normalization will be the most common translation universals in translations.

The first phase of the research involved benchmarking the generic features of maritime legal texts by comparing the MarLaw HR corpus with the two general Croatian language corpora available in Sketch Engine, hrWaC and Hrvatska jezična riznica (Croatian Language Repository). The hrWaC corpus is a web corpus compiled from the .hr domain, while the Croatian Language Repository is a corpus of standard Croatian language compiled from selected texts from literature, scientific publications, textbooks, online journals and newspapers, and non-fiction books. The comparison was based on quantitative indicators, in particular statistical results on lexical density, lexical richness, readability, average sentence length, and corpus results such as keywords, frequencies and distribution of parts of speech, n-grams, and collocations. To gain a deeper insight into the specific features, a quantitative analysis was conducted, which was complemented by a qualitative analysis that provided further explanations. The results showed that the MarLaw HR corpus has a lower type-token ratio, which is probably due to genre and thematic constraints, but the value of lexical density, as defined by Halliday (1985), is greater for the MarLaw HR corpus than for the general language corpora, indicating that the sentences in the specialized corpus are very dense and informative. The specialized corpus also has much longer sentences, which is consistent with the register of legal texts in general, which has a tendency to be all-inclusive and redundant (Bhatia 1996). Another feature of the legal register in maritime legal texts is nominalization, which is evident in a high noun-verb ratio, but also in quantitative corpus data, such as a larger number of nouns and adjectives compared to general language corpora. The specialized corpus also shows a larger number of nouns among the most frequent words, further confirming the tendency towards nominalization. The larger proportion of nouns in the specialized corpus contributes to information density (Biber 1989), since the focus is on the subject rather than the action, as well as to the impersonal, abstract style. The most frequent keywords in the MarLaw HR corpus, listed according to their keyness score, were divided into three main domains: legal, maritime and general lexis with technical meaning, which maps the range and scope of the genre. This analysis also revealed a larger proportion of verbal nouns compared to the two

general language corpora and a larger proportion of prepositions, which is consistent with previous results. For verbs, the MarLaw HR corpus has a limited number of tenses, which is also consistent with the trends in the legal register. A distinctive feature of the genre is that present and future tenses are used to express obligation, while modal verbs are used as explicit expressions of strong obligation or strong prohibition. Adjectives and adverbs expressing obligation are also very common in the specialized corpus. Verbs are often decomposed into constructions consisting of a periphrastic verb and a noun, which also contributes to nominalization. Another feature of the specialized corpus is a larger proportion of performative verbs used as secondary means of expressing the imperative. At the discourse level, the specialized corpus shows an increased proportion of relative and demonstrative pronouns and certain groups of discourse markers, such as conditional, causal, relative, and explanatory. Another distinctive feature of the genre is multinomial expressions, particularly those involving verbs.

The following part of the research involved the comparison of the specialized corpus of Croatian maritime legal texts with the parallel corpus of English and translated Croatian texts in order to analyse the specific features of translated texts and potential manifestations of translation universals. The analysis, also conducted in Sketch Engine, included statistical and corpus results, similar to the previous phase. Each identified feature was then associated with a particular translation universal. The statistical analysis showed that translations have the lowest average sentence length, lexical richness, and readability score, indicating their simplification compared to source and original texts. The translations also showed a similar tendency to nominalization as the original texts and a similar distribution of tenses. However, the translations also showed some peculiarities, such as lower valency of periphrastic verbs, a lower use of performative verbs, an increased use of modal verbs, and, at the discourse level, an increased use of pronouns, prepositions, and connectives. Manifestations of translation universals was considered from two points of view, that of the source text and that of the original text, in order to have a better insight into their realization. In this sense, explicitation was identified in the proportion and distribution of adjectives, pronouns, conjunctions and textual connectors, in expressing modality. The tendency to normalization was noted in the proportion and distribution of nouns and the reduction of English binomial expressions with synonymous components, the latter not being a feature of Croatian legal register. Another interesting feature is the tendency towards implicitation in the translations in the category of discourse markers, which are usually an example of explicitation in translations in other languages. Genre has been shown to be a decisive factor in identifying translation universals,

as the texts written in a particular genre can be counterposed against texts written in the same genre, otherwise the results would be biased by specific generic features.

It should be remembered that the specialized corpus MarLaw is limited both thematically and genre-wise, so the results obtained are specific to this particular genre. Nevertheless, it has revealed the tendencies in the translation of maritime legal texts, which can be reproduced for comparative purposes with other legal genres, and other genres to identify the differences and similarities in the translation process. The research has also contributed to the ongoing discussion on the translation universals from the perspective of the Croatian language, which has not been studied before. The results may have implications for professional translation, as well as for translator training. The research results may stimulate further research in the area of genre and translation analysis using corpus tools, as well as the compilation of other useful corpora of Croatian language to further develop Croatian language resources.

Key words: genre analysis, translation universals, explicitation, normalization, translating, maritime law, genre, corpora, corpus analysis, triangulation

Sadržaj

Popis jednadžbi	iv
Popis grafikona	iv
Popis slika	v
Popis tablica	v
1. UVOD	1
2. STRUKTURA RADA	4
3. PRIJEVOD KAO KOMUNIKACIJSKI ČIN	6
4. ZNANOST O PREVOĐENJU	9
5. ZNANOST O PRAVNOM PREVOĐENJU	12
5.1. Predmet istraživanja znanosti o pravnom prevođenju.....	13
5.2. Tipologija pravnih tekstova i prijevoda.....	14
5.3. Područje i doseg znanosti o pravnom prevođenju.....	17
5.4. Razvoj znanosti o pravnom prevođenju.....	19
5.5. Zaključak.....	21
6. ŽANR U ZNANOSTI O (PRAVNOM) PREVOĐENJU	22
6.1. Kategorizacija tekstova prema funkciji.....	23
6.1.1. Funkcionalni stil.....	23
6.1.2. Registar i žanr.....	25
6.1.3. Žanrovska analiza i znanost o prevođenju.....	28
6.1.3.1. <i>Od žanra do korpusa u znanosti o prevođenju</i>	28
6.1.3.2. <i>Metode istraživanja žanra</i>	31
6.1.3.3. <i>Bhatijin model žanrovske analize</i>	32
6.1.3.4. <i>Biberova višedimenzijaska analiza registra</i>	34
6.1.4. Tekstni tip, tekstna vrsta i žanr.....	35
6.1.5. Karakteristike stila pomorskopravnih tekstova.....	38
6.2. Zaključak.....	39
7. PRIJEVODNE UNIVERZALIJE – ZAKONITOSTI PREVOĐENJA	42
7.1. Eksplicitacija.....	44
7.1.1. Istraživanje eksplicitacije.....	45
7.1.2. Operacionalizacija eksplicitacije u prijevodima.....	48
7.2. Implicitacija.....	48
7.3. Simplifikacija.....	49
7.4. Tekstna uklopljenost.....	51
7.4.1. Normalizacija.....	52

7.4.2. Sanitizacija.....	53
7.4.3. Konvergencija	53
7.4.4. Jedinstveni elementi.....	54
7.4.5. Netipične kombinacije višečlanih izraza.....	55
7.4.6. Interferencija	55
7.5. Zaključak	56
8. KORPUSNI ALATI U ZNANOSTI O (PRAVNOM) PREVOĐENJU	61
8.1. Kriteriji za odabir tekstova u korpusu	63
8.1.1. Vanjski kriteriji	65
8.1.2. Unutarnji kriteriji	66
8.2. Uzorkovanje.....	66
8.3. Reprezentativnost, uravnoteženost i usporedivost.....	67
8.4. Zaključak	69
9. CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	70
10. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	71
10.1. Sastavljanje korpusa	72
10.1.1. Faza planiranja korpusa	73
10.1.2. Faza filtriranja	74
10.1.2.1. <i>Institucionalni pomorskopravni tekstovi</i>	75
10.1.2.2. <i>Pravna stečevina Europske unije</i>	76
10.1.3. Faza obrade	78
10.2. Korpus MarLaw.....	79
10.3. Kvalitativna analiza	87
10.4. Odabir relevantnih obilježja i obrazloženje.....	87
10.5. Zaključak	93
11. MAKROSTRUKTURA INSTITUCIONALNIH POMORSKOPRAVNIH TEKSTOVA.....	94
11.1. Pošiljatelj/primatelj i izvanjezična stvarnost	94
11.2. Postupci i koraci na makrorazini strukture	95
11.3. Koraci na mikrorazini strukture.....	96
11.4. Zaključak	98
12. ŽANROVSKA ANALIZA KVANTITATIVNIH POKAZATELJA SPECIFIČNIH OBILJEŽJA HRVATSKIH POMORSKOPRAVNIH TEKSTOVA.....	99
12.1. Analiza statističkih pokazatelja	99
12.2. Analiza distribucije vrsta riječi.....	101
12.3. Analiza imenica prema popisu riječi i ključnih riječi.....	102

12.3.1. Analiza distribucije padeža	105
12.3.2. Analiza distribucije prijedloga	106
12.4. Analiza glagolskih oblika	107
12.4.1. Analiza distribucije glagolskih vremena i načina	107
12.4.2. Analiza distribucije pasivnih oblika.....	111
12.4.3. Analiza distribucije perifraznih glagola.....	112
12.4.4. Analiza distribucije neličnih glagolskih oblika.....	114
12.4.5. Analiza performativnih glagola	115
12.4.6. Analiza distribucije modalnih glagola	117
12.5. Analiza distribucije pridjeva.....	118
12.6. Analiza distribucije priloga	120
12.7. Analiza distribucije zamjenica.....	122
12.8. Analiza distribucije veznika i tekstnih konektora.....	123
12.9. Analiza distribucije višerječnih izraza i n-grama	127
12.9.1. Binomni, trinomni i polinomni izrazi	127
12.9.2. Kvadrigrani	129
12.10. Zaključak	130
13. SUPOSTAVNA ANALIZA PRIJEVODA I IZVORNIKA	133
13.1. Analiza statističkih pokazatelja	133
13.2. Analiza čitkosti	135
13.3. Analiza distribucije vrsta riječi	138
13.4. Analiza ključnih riječi	139
13.5. Analiza distribucije imenica	142
13.5.1. Analiza distribucije odglagolnih imenica	147
13.5.2. Analiza distribucije padeža	149
13.5.3. Analiza distribucije prijedloga.....	151
13.6. Analiza distribucije glagolskih oblika	153
13.6.1. Analiza distribucije glagolskih vremena i načina	154
13.6.2. Analiza distribucije modalnih glagola	157
13.6.3. Analiza distribucije performativnih glagola	161
13.6.4. Analiza distribucije perifraznih glagola.....	163
13.6.5. Analiza distribucije pasivnih glagolskih oblika.....	167
13.6.6. Analiza distribucije neličnih glagolskih oblika.....	168
13.7. Analiza distribucije pridjeva.....	169
13.8. Analiza distribucije priloga	171

13.9. Analiza distribucije zamjenica.....	174
13.10. Analiza distribucije veznika i tekstnih konektora.....	179
13.11. Analiza distribucije višerječnih izraza i n-grama	187
13.11.1. Binomni, trinomni i kvadrinomni nizovi	187
13.11.2. Kvadrigrami	191
13.12. Sintaktički diskontinuitet.....	193
13.13. Zaključak	197
14. PRIJEVODNE UNIVERZALIJE U KORPUSU MARLAW	199
15. ZAKLJUČAK.....	204
POPIS LITERATURE	210
Životopis autora s popisom objavljenih radova	227

Popis jednadžbi

Jednadžba 1. Omjer različenica i pojavnica.....	89
Jednadžba 2. Leksička gustoća prema Hallidayju.....	89
Jednadžba 3. Leksička gustoća prema Stubbsu.....	90
Jednadžba 4. Omjer leksičkih i funkcionalnih riječi	90
Jednadžba 5. Leksičko bogatstvo	90
Jednadžba 6. Jednadžba Flesch Reading Ease (FRE)	136
Jednadžba 7. Jednadžba FRE modificirana za hrvatski jezik.....	136
Jednadžba 8. Jednadžba SMOG	137
Jednadžba 9. Jednadžba SMOG modificirana za hrvatski jezik	137

Popis grafikona

Grafikon 1. Prikaz kontinuuma kategorizacije pravnih tekstova i prijevodnih pravnih tekstova	16
Grafikon 2. Interdisciplinarnost znanosti o pravnom prevođenju (Prieto Ramos 2014, prilagođeno)	18
Grafikon 3. Prikaz rasta u broju publikacija i citiranosti u bazi Web of Science iz područja pravnog prevođenja (1995. – 2021.).	20
Grafikon 4. Prikaz rasta u broju publikacija i citiranosti u bazi Scopus iz područja pravnog prevođenja (2006. – 2021.).	20
Grafikon 5. Prikaz udjela prijedloga u promatranim korpusima.....	106

Grafikon 6. Distribucija veznika zavisnosloženih i nezavisnosloženih rečenica u promatranim korpusima	124
Grafikon 7. Prikaz distribucije vrsta riječi u korpusima	138
Grafikon 8. Prikaz semantičkog polja imenice brod (lijevo MarLaw CRO, desno MarLaw HR, dolje MarLaw EN)	143
Grafikon 9. Prikaz semantičkog polja imenice brod u korpusu hrWaC.....	144
Grafikon 10. Prikaz semantičkog polja imenice članak (lijevo MarLaw CRO, desno MarLaw HR, dolje MarLaw EN).....	145
Grafikon 11. Distribucija imenica semantičkog polja riječi brod prema značenju (MarLaw HR lijevo, MarLaw CRO desno)	146
Grafikon 12. Prikaz distribucije pomoćnih i glavnih glagola u usporednom i usporedivom korpusu	153
Grafikon 13. Prikaz usporedbe prijevoda perifraznih glagola	166
Grafikon 14. Distribucija veznika zavisnosloženih i nezavisnosloženih rečenica.....	179
Grafikon 15. Distribucija prijevodnih univerzalija u kategorijama tekstnih konektora.....	185
Grafikon 16. Prikaz distribucije prijevodnih univerzalija.....	202

Popis slika

Slika 1. Prikaz najčešćih ključnih riječi u znanstvenim radovima (baza Crosbi)	21
Slika 2. Četverodimenzionalni prikaz međudjelovanja različitih perspektiva	41
Slika 3. Tripartitna struktura korpusa (Malmatidou 2018: 15, prilagođeno)	79

Popis tablica

Tablica 1. Kategorizacija pravnih tekstova	15
Tablica 2. Prijevodne univerzalije, jezična realizacija univerzalija i pokazatelji	59
Tablica 3. Tipologija triangulacije korpusa (Malmatidou 2018: 46)	68
Tablica 4. Prikaz sastava usporednog korpusa engleskih pomorskopravnih tekstova i njihovih prijevoda na hrvatski jezik	81
Tablica 5. Prikaz sastava usporedivog korpusa pomorskopravnih tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku	84
Tablica 6. Prikaz rezultata statističkih pokazatelja za korpus hrvatskog jezika.....	100
Tablica 7. Prikaz distribucije vrsta riječi (u %) po promatranim korpusima	101

Tablica 8. Prikaz udjela vrsta riječi (%) u popisu najfrekventnijih riječi.....	102
Tablica 9. Prikaz ključnih riječi po kategorijama.....	104
Tablica 10. Prikaz udjela odglagolnih imenica (%) u korpusima	105
Tablica 11. Omjer imenica i glagola u promatranim korpusima.....	105
Tablica 12. Prikaz distribucije padeža (udio u %) u promatranim korpusima.....	105
Tablica 13. Prikaz udjela pomoćnih i glavnih glagola (%) u korpusima	107
Tablica 14. Udio glagolskih vremena (%) u korpusima.....	109
Tablica 15. Udio kondicionala prvog (%) u korpusima	110
Tablica 16. Udio gramatičkog pasiva (%) u promatranim korpusima	112
Tablica 17. Prikaz normaliziranih frekvencija perifraznih glagola u promatranim korpusima	113
Tablica 18. Prikaz pretrage neličnih oblika u Sketch Engineu	114
Tablica 19. Prikaz udjela neličnih glagolskih oblika (%) u promatranim korpusima.....	115
Tablica 20. Prikaz normaliziranih vrijednosti performativnih glagola u promatranim korpusima	116
Tablica 21. Prikaz statističke značajnosti rezultata za performativne glagole.....	116
Tablica 22. Distribucija modalnih glagola u promatranim korpusima (normalizirane frekvencije na milijun pojavnica).....	117
Tablica 23. Statistička značajnost rezultata frekvencije modalnih glagola.....	118
Tablica 24. Prikaz distribucije pridjeva u promatranim korpusima	118
Tablica 25. Prikaz distribucije modalnih pridjeva u promatranim korpusima.....	119
Tablica 26. Rezultati statističke značajnosti za modalne pridjeve	119
Tablica 27. Prikaz udjela vrsta priloga (%) u promatranim korpusima	120
Tablica 28. Udio pojedinih vrsta priloga prema značenju	121
Tablica 29. Prikaz normaliziranih frekvencija modalnih priloga.....	121
Tablica 30. Statistička značajnost za pojedine modalne priloge	122
Tablica 31. Prikaz udjela vrsta zamjenica (%) u promatranim korpusima	123
Tablica 32. Prikaz kategorizacije veznih sredstava.....	126
Tablica 33. Prikaz kategorija konektora i njihovih relativnih frekvencija u korpusima	126
Tablica 34. Prikaz udjela pojedinih vrsta višerječnih izraza (%) u promatranim korpusima	128
Tablica 35. Prikaz udjela različitih vrsta kvadrigrama (%) u promatranim korpusima	129
Tablica 36. Statistički pokazatelji u korpusima MarLaw EN, MarLaw CRO i MarLaw HR	134
Tablica 37. Prikaz vrijednosti jednadžbi čitkosti	137
Tablica 38. Prikaz klasifikacije ključnih riječi u usporednom i usporedivom korpusu	140

Tablica 39. Prikaz udjela odglagolnih imenica u usporednom i usporedivom korpusu	147
Tablica 40. Prikaz prijevoda odglagolnih imenica.....	147
Tablica 41. Prikaz distribucije padeža u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR	150
Tablica 42. Prikaz razlika u frekvencijama pojedinačnih prijedloga u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR	151
Tablica 43. Prikaz distribucije (u %) glagolskih vremena u korpusima MarLaw HR i MarLaw CRO.....	154
Tablica 44. Prikaz distribucije (u %) glagolskih vremena u korpusu MarLaw EN	155
Tablica 45. Udio (%) kondicionala u specijaliziranim korpusima.....	156
Tablica 46. Prikaz najfrekventnijih modalnih glagola u usporednom i usporedivom korpusu	158
Tablica 47. Prikaz log izglednosti za modalne glagole u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR	158
Tablica 48. Prikaz varijanti prijevoda engleskih modalnih glagola u korpusu MarLaw CRO	159
Tablica 49. Prikaz distribucije performativnih glagola u usporednom i usporedivom korpusu	161
Tablica 50. Prikaz log izglednosti za performativne glagole	162
Tablica 51. Prikaz distribucije perifraznih glagola u usporednom i usporedivom korpusu...	163
Tablica 52. Prikaz tipičnih kolokacija perifraznih glagola i njihovih dopuna	165
Tablica 53. Prikaz udjela pasiva (u %) u usporednom i usporedivom korpusu	167
Tablica 54. Prikaz distribucije neličnih glagolskih oblika u usporedivom i usporednom korpusu	168
Tablica 55. Prikaz distribucije vrsta pridjeva u usporednom i usporedivom korpusu	169
Tablica 56. Prikaz frekvencija modalnih pridjeva u usporednom i usporedivom korpusu....	170
Tablica 57. Prikaz distribucije vrsta priloga u usporednom i usporedivom korpusu.....	172
Tablica 58. Prikaz modalnih priloga u usporednom i usporedivom korpusu.....	173
Tablica 59. Prikaz statističke značajnosti rezultata za modalne priloge	173
Tablica 60. Prikaz udjela (%) zamjenica u usporednom i usporedivom korpusu	174
Tablica 61. Prikaz statističke značajnosti rezultata za zamjenice u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR.....	175
Tablica 62. Analiza tipičnih kolokacija uz zamjenice ovaj i taj.....	176
Tablica 63. Statistički značajni veznici u korpusu MarLaw CRO i MarLaw HR.....	180
Tablica 64. Prikaz kategorija konektora u usporednom i usporedivom korpusu	182

Tablica 65. Prikaz udjela (u %) višerječnih izraza u usporednom i usporedivom korpusu ...	188
Tablica 66. Prikaz udjela (%) kvadrigrama u usporednom i usporedivom korpusu	192
Tablica 67. Prikaz kategorija kvadrigrama po funkciji i njihovih udjela (u %) u korpusima	192
Tablica 68. Prikaz udjela (%) diskontinuirane glagolske skupine u usporednom i usporedivom korpusu	194
Tablica 69. Prikaz općih tendencija prijevodnih univerzalija u prijevodnom korpusu.....	201

1. UVOD

Prevođenje je, kao komunikacijski i društveni fenomen, prisutno u ljudskom društvu već više tisućljeća, no tek se u novije vrijeme proučava sa znanstvenog stajališta i dobiva status znanstvene discipline. U današnje vrijeme globalizacije te većeg i bržeg povezivanja dijelova svijeta, dobiva sve više na važnosti, jer osim što nam približava druge kulture, druge svjetove, druge civilizacije, omogućava nam da se povezujemo, zajednički djelujemo i stvaramo globalno društvo. Niti jednu veću međunarodnu organizaciju današnjeg vremena, poput primjerice UN-a ili EU-a, ne možemo zamisliti bez ogromne prevoditeljske mašinerije koja omogućuje funkcioniranje svih država članica na zajedničkim temeljima. Danas se prevode milijuni autorskih kartica raznih tekstova, stručnih i književnih, usmeno, pisano ili strojno, zbog čega je prevođenje postalo predmetom brojnih lingvističkih i prijevodnoznanstvenih istraživanja kojima se nastojao dobiti dublji uvid u taj proces.

Znanost o prevođenju relativno je mlada znanstvena disciplina, interdisciplinarna po prirodi, koja se izdvojila sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća nakon niza godina nastojanja da se uspostavi znanstvena disciplina čiji bi predmet proučavanja bilo prevođenje. Danas je u međunarodnim znanstvenim krugovima općeprihvaćen Holmesov naziv *translation studies* (Holmes 1972/2000), no na hrvatskome jeziku još nemamo službeno prihvaćenoga naziva ove discipline koja nije ni navedena u Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama (NN br. 118/09., 82/12. i 32/13.). U upotrebi su nazivi *znanost o prevođenju*, *traduktologija* i *translatologija* te *teorija prevođenja* u nešto širem značenju znanstvene discipline (Pavlović 2015: 15). Prema Pavlović (ibid.) i u ovome se radu koristi naziv znanost o prevođenju, s obzirom na njezinu jasnu definiciju u odnosu na druge susjedne znanstvene discipline (kao što su lingvistika, kognitivne znanosti, sociologija, psihologija, znanost o književnosti, i druge), s obzirom na jasno definirani predmet proučavanja, znanstvenu metodologiju i priznanje te znanosti u međunarodnim znanstvenim krugovima.

Već je Nida (1964) svojom detaljnom bibliografijom radova na temu prevođenja ukazao na raznolikost izvora koji se bave proučavanjem prevođenja, čime je pokazao koliko je ta disciplina multidisciplinarna i interdisciplinarna, dotičući se psihologije, informacijske tehnologije, strojnog prevođenja, antropologije, književne kritike s jedne strane i različitih grana lingvistike s druge strane, što potvrđuje i van Doorslaer (2011) u svom pregledu bibliografija radova na temu prevođenja. Zbog tog preklapanja i povezanosti s drugim disciplinama, postavljalo se pitanje je li zaista riječ o samostalnoj disciplini te koji bi točno bio

predmet izučavanja, a da već nije pokriven drugim disciplinama. U tom smislu, Koller (1971) daje definiciju koju su kasnije preuzeli mnogi znanstvenici:

„Znanost o prevođenju treba shvatiti kao zajednički i sveobuhvatni termin za sva istraživačka nastojanja koja za svoju polazišnu točku ili cilj imaju fenomene prijevoda i prevođenja.“

Od prvotnog razmišljanja o prevođenju kroz prizmu ekvivalencije, osamdesetih godina 20. stoljeća događa se nešto što Snell-Hornby (2010: 47) naziva „kulturni obrat“ u znanosti o prevođenju, i to u dvama skupinama znanstvenika okupljenih oko Gideona Touryja i oko Hansa J. Vermeera, koji su radili neovisno, ali su došli do vrlo sličnih zaključaka naglašavajući kontekst kulture u koju se prijevod prevodi. Snell-Hornby (ibid.) nadalje opisuje daljnje trendove u znanosti o prevođenju, koju su devedesetih godina 20. stoljeća obilježila dva velika obrata: globalizacija i empirijski obrat, prvi kao izvanjski trend koji je obilježio općenito naš način života, komunikacije i rada, a drugi koji se javlja u lingvistici zahvaljujući modernim tehnologijama i računalnim resursima koji omogućuju drugačiju metodologiju i pristup jeziku. Dakle, od shvaćanja prevođenja kao načina postizanja što veće ekvivalencije između izvornog teksta i njegovog prijevoda, postupno se počelo shvaćati kako prevođenje nije samo lingvistički fenomen, već i kulturni i društveni fenomen. Kao posljedica takvog pomaka u shvaćanju tog fenomena, nastaju razne teorije i strategije prevođenja.

Ideja da se prijevodi razlikuju od izvornih tekstova nije nova i prati prevođenje kao djelatnost od njezinih početaka, uglavnom s negativnom konotacijom. Postojali su razni nazivi kojima se opisivala ta takozvana „devijacija“: *translationese*, hibridni jezik, treći kod (Frawley 1984: 168), treći jezik, *translanguage*, i sl., uglavnom ukazujući na odklon od standarda, od izvornika, od ciljnog jezika u nekom stupnju. *Translationese* je najčešći te ima pejorativno značenje u smislu devijacija od normi ciljnog jezika koje su nastale u procesu prevođenja (Doherty, citirano u Olohan, 2004) ili pod utjecajem izvornika, obično na neodgovarajući način ili u pretjeranoj mjeri. Taj „međujezik“ između izvornog i ciljnog jezika proizlazi iz dvosmjernog razmišljanja i razmatranja predloška i ciljnog koda; na neki način, to je podkod svakoga od uključenih kodova (Frawley 1984: 168). Istraživanja su pokazala da je označenost prijevodnog jezika veća kod neiskusnih ili nekompetentnih prevoditelja, stoga bi edukacija prevoditelja trebala biti prilagođena na način da prevoditelj stekne višestruke kompetencije: osim jezičnih, komunikacijske kompetencije, prijevodne kompetencije, kulturne kompetencije i znanje o predmetu prijevoda (Antunović 2003: 19). Puno se raspravljalo o procjeni kvalitete prijevoda, no s obzirom da prijevod obuhvaća mnoge varijable, od unutarjezičnih, međujezičnih, do kulturnih, socijalnih, pragmatičkih i drugih, nije razrađen sveobuhvatni model ili konsenzus, što najbolje ilustrira Savoryjev (1968) popis smjernica za prevoditelje, koje,

među ostalima navode: *A translation should read like an original work* i *Translation should read like a translation*¹. No s razvojem znanosti o prevođenju, promišlja se i o kvaliteti prijevoda te se od početnog razmišljanja o prijevodu kao devijaciji od norme zbog interferencije izvornika, počelo razmišljati i razmatrati prijevod kao zaseban entitet, sa svojim razlikovnim obilježjima i zajedničkim svojstvima, koje je Baker (1993) nazvala prijevodnim univerzalijama.

U tom se kontekstu, u ovome radu na tragu shvaćanja prevođenja kao komunikacijske djelatnosti provela žanrovski usmjerena analiza prijevoda na hrvatski jezik koji su supostavljeni izvornim hrvatskim tekstovima kako bi se utvrdilo razlikuju li se prijevodi od tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku i kako bi se uočile prijevodne strategije koje su svojstvene određenom žanru te istražila pojava tzv. prijevodnih univerzalija. U tu svrhu, primijenjen je princip triangulacije, odnosno kombiniranja raznih metodoloških alata kako bi se pojava sagledala s više aspekata. Time se željelo dati doprinos znanosti o prevođenju u Hrvatskoj te se uključiti u suvremena svjetska strujanja unutar znanosti o prevođenju.

¹ Prijevod bi trebao izgledati kao originalno djelo/Prijevod bi trebao izgledati kao prijevod.

2. STRUKTURA RADA

Uvodno se poglavlje bavi osnovnim interesom za istraživanje prijevoda i prijevodnih univerzalija. Objašnjavaju se i argumentiraju osnovni cilj rada, a to je utvrditi i opisati leksičko-gramatička obilježja pomorskopravnog žanra, i temeljne hipoteze. U nastavku se nastoji definirati znanost o prevođenju i posebno znanost o pravnom prevođenju s obzirom na susjedne znanosti, kao što je lingvistika. Također se određuje opseg, sadržaj i doseg znanosti o pravnom prevođenju.

U sljedećem se poglavlju posebno razmatra pojam žanra koji je u hrvatskoj funkcionalnoj stilistici bio marginaliziran. Razmatra se njegov odnos prema pojmovima registra, tekstnog tipa, stila, tekstne vrste te ga se definira u okviru ovoga istraživanja. Raspravlja se i o prednostima žanrovske analize u znanosti o prevođenju i o modelima žanrovske analize koji su imali najviše utjecaja u istraživanju prijevoda.

U nastavku se u radu detaljno obrađuje koncept prijevodnih univerzalija, promišlja se o njihovim definicijama i metodama istraživanja. Taj je koncept u znanosti o prevođenju prisutan zadnjih tridesetak godina i potaknuo je mnoga istraživanja prijevoda koja su dalje otvarala nova pitanja. Također, dan je pregled pokazatelja realizacije prijevodnih univerzalija u prijevodu što predstavlja temelj za daljnje istraživanje u okviru ovoga rada.

S obzirom na to da su u istraživanju korišteni korpusni alati, sljedeće je poglavlje posvećeno korpusnim istraživanjima u znanosti o (pravnom) prevođenju. Za potrebe istraživanja sastavljeni su specijalizirani korpusi institucionalnih pomorskopravnih tekstova, usporedni i usporedivi, te su stoga u ovome poglavlju predstavljani i kriteriji odabira tekstova za korpusne i razmotreno je u kojoj mjeri korpus postiže reprezentativnost i uravnoteženost, odnosno u kojoj su mjeri korpusi usporedivi.

U poglavlju o metodologiji istraživanja predstavljen je hodogram istraživanja, problemi na koje se naišlo tijekom rada i načini njihova rješavanja. Navedena su relevantna obilježja koja su promatrana u korpusu i argumentiran je njihov odabir. Osim toga, izložene su i statističke metode koje su uzete u obzir u donošenju zaključaka.

Dio rada o žanrovskoj analizi započinje analiziranjem makrostrukture i mikrostrukture pomorskopravnih tekstova u kojoj se razlikuju postupci i koraci. Zatim se nastavlja s iscrpnom analizom kvantitativnih pokazatelja obilježja pomorskopravnih tekstova. U prvome dijelu uspoređuju se obilježja pomorskopravnih tekstova napisanih izvorno na hrvatskome jeziku u odnosu prema korpusima općeg i standardnog hrvatskog jezika kako bi se utvrdila obilježja pomorskopravnog žanra. U drugome se dijelu uspoređuju kvantitativni pokazatelji izvornih

hrvatskih tekstova i prijevoda kako bi se utvrdilo razlikuju li se i u čemu točno prijevodi od tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku. Taj je dio analize također obuhvatio i usporedbu s kvantitativnim podacima iz engleskih izvornika kako bi se utvrdila realizacija prijevodnih univerzalija, njihov uzrok i načini manifestacije. Osim toga, paralelno se provodila i kvalitativna analiza, pa su svi kvantitativni podaci popraćeni primjerima proizašlima iz kvalitativne analize, dok je dio o sintaktičkom diskontinuitetu u cijelosti istražen kvalitativno.

Na kraju su predstavljeni rezultati istraživanja i na temelju kojih su izvedeni zaključci.

3. PRIJEVOD KAO KOMUNIKACIJSKI ČIN

U današnje vrijeme globalizacije i bržeg i snažnijeg povezivanja među državama i nacijama, potražnja za prevođenjem sve više raste. To se posebno odnosi na specijalizirane prijevode (Gotti i Šarčević 2006) koji obuhvaćaju razna specijalistička područja izvan književnog prevođenja, npr. znanost, tehnologiju, ekonomiju, pravo, medicinu, itd. Prema podacima različitih međunarodnih organizacija, poput CSA² iz 2021. godine ili Statista³ iz 2022. godine, tržište za prevođenje se u posljednjih desetak godina udvostručilo, s time da se mijenjaju područja u kojima se prevođenje najviše traži. Primjerice, za vrijeme pandemije izazvane koronavirusom najviše se tražilo prijevoda iz područja zdravstvene zaštite, dok se smanjila potražnja za prijevodima iz područja putovanja i organizacije događaja. Eurostat⁴ također potvrđuje te brojke, no predviđa znatno manji porast unutar te industrije u budućnosti.

Kada je nastajala znanost o prevođenju, znanstvenici su uglavnom proučavali književne prijevode, dok se specijalizirano prevođenje smatralo predmetom istraživanja primijenjene lingvistike, no danas tehničko i poslovno prevođenje daleko nadmašuje književno prevođenje i po količini i po financijskoj vrijednosti. Stoga se danas često događa da prevođenje obavljaju timovi prevoditelja zbog velikog obima posla, ili pak nekvalificirani prevoditelji. Nove tehnologije uvelike su promijenile okruženje i način na koji prevoditelji rade. Prijevode rade velike organizacije sa sustavima prijevodne memorije i strojno potpomognutim prevođenjem, koji na kraju prolazi proces lekture i redakture.

Bez obzira na promjenu načina prevođenja i okruženja u kojemu se odvija, prevoditelj još uvijek ostaje dio komunikacijskog lanca u kojem vrši značajnu funkciju interpretacije i prenošenja izvorne poruke krajnjem primatelju. Becher (2010: 20) karikirano kaže da su autori teksta plaćeni za sadržaj, a prevoditelji za komunikaciju. Iako se prevođenje često uspoređivalo s gledanjem kroz staklo, sugerirajući tako prevoditeljevu nevidljivost, prevoditelj u pravilu ima aktivnu ulogu u procesu prenošenja i oblikovanja izvorne poruke krajnjem primatelju, njegove odluke u tom procesu ključne su za razumijevanje izvornika u ciljnom jeziku i kulturi. Prema Nord (1997), profesionalni prevoditelj ne čita tekst za vlastite svrhe, već mu pristupa kritički, sveobuhvatno i usmjereno za potrebe prijevoda, u okviru dotadašnjeg iskustva i znanja, što u velikoj mjeri utječe na konačni proizvod koji mora sinkronizirati recepciju izvornog teksta s proizvodnjom ciljnog teksta. Oba su teksta dio komunikacijske situacije i na taj način su dio

² <https://csa-research.com/Blogs-Events/Blog/ArticleID/785/The-Language-Sector-in-Eight-Charts> (4. 8. 2022.)

³ <https://www.statista.com/statistics/257656/size-of-the-global-language-services-market/#statisticContainer> (4. 8. 2022.)

⁴ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020_language_industry_survey_report.pdf (4. 8. 2022.)

komunikacijskog čina ili interakcije (Nord, ibid.). De Beaugrande i Dressler (1981: 6) govore o tekstu kao o „*communicative occurrence*“, odnosno shvaćaju ga kao ljudsku aktivnost, ponašanje koje ima svoje principe i standarde koje treba poštovati kako bi komunikacija bila uspješna.

Komunikacijski se model prevođenja umnogome promijenio i nadopunio od svojih početaka. Među prvima ga je kod nas opisao Ivir (1996: 154) u skladu s komunikacijskom shemom, pri čemu izvorni pošiljalatelj poruke koji želi prenijeti niz izvanjezičnih pojava, kodira poruku u skladu s mogućnostima izvornog jezika; poruka se šalje nekim komunikacijskim kanalom do prevoditelja, koji je u ovom slučaju neplanirani, nepredviđeni primatelj poruke, koju dekodira u novi niz izvanjezičnih pojava; zatim on preuzima ulogu pošiljalatelja i primljene informacije kodira u ciljnom jeziku-kodu te poruku šalje drugim komunikacijskim kanalom; tada poruka dolazi do ciljnog, planiranog primatelja koji je konačno dekodira. S obzirom na brojne varijable u ovome procesu, Ivir zaključuje kako ekvivalencija ne može biti apsolutna, nego samo relativna i ovisna o kontekstu situacije. Detaljnijom razradom Ivirovog modela, sagledavajući širi kontekst prevođenja kao društvene aktivnosti i kulturalnog događaja, Antunović (2001: 30-31) pronalazi dodatne elemente važne za prijevodni proces, a koji obuhvaćaju izvornog autora, model autora, čitatelja/primatelja, model čitatelja/primatelja, druge osobe, jezik, kulturu, prevoditelja, situaciju i tekst. Sonesson (2012) prevoditelja promatra kao dvostruko aktivnog subjekta unutar komunikacijskog čina, primatelja i pošiljalatelja poruke, a samo prevođenje opisuje kao dvostruki, integrirani komunikacijski čin.

U okviru tako postavljene uloge i definicije prevoditelja, fokus znanosti o prevođenju premjestio se s početne paradigme ekvivalencije (Pavlović 2015) u paradigmu pragmatike koja od osamdesetih godina 20. stoljeća promatra prijevod kao kulturni artefakt, odnosno dolazi do postupnog prijelaza s preskriptivnog u deskriptivno opisivanje pojava u procesu prevođenja. Upravo na tim postavkama Hatim i Mason (1990) grade svoj komunikacijski model unutar kojega tekst promatraju kao proces, a prevođenje kao „operaciju na živom organizmu“ (Hatim i Mason 1990: 80), odnosno ne kao statičan čin već dinamički odnos dvaju jezika i sudionika u komunikacijskom činu.

Stoga govorimo o prijevodu kao komunikacijskom činu, no prijevod je i složeni čin komunikacije budući da sudionici nemaju zajednički jezik ni zajedničku kulturu (García Izquierdo i Montalt i Resurrecció 2002). Prevoditelja se promatra kao posrednika (Hatim i Mason 1990) između dvaju jezika, odnosno dviju kultura. Antunović (2003: 17) navodi kako se znanstvenici uglavnom slažu oko toga da je prijevod komunikativni, interpersonalni, interkulturalni, interaktivni, namjerni proces, pri čemu se posebno naglašava aspekt namjere u

skladu s kontekstom situacije. U tom smislu, u procesu prevođenja treba uzeti u obzir pošiljateljeve namjere, primateljeva očekivanja i funkciju teksta. Shäffner (2000: 209) navodi da je cilj prijevoda proizvesti ciljni tekst koji ispunjava istu funkciju kao originalni tekst u svojoj jezičnokulturnoj zajednici. Stoga, mnogi znanstvenici koji se bave znanostima o prevođenju radije govore o pragmatički prikladnom ili funkcionalno odgovarajućem prijevodu (usp. Shäffner 1997; Newmark 1991; Reiss i Vermeer 1984/2013.; Nord 1997). Iz toga se može zaključiti da osim jezične strukturiranosti teksta, na prijevod utječu i drugi čimbenici, poput namjene i funkcije teksta, žanrovskih obilježja teksta, primatelja i njegova znanja i komunikativne potrebe, pa i samog izvornika. Važnost i značaj svakog od tih čimbenika varira od situacije do situacije.

S tim u vezi, Baker (1996) navodi da je prijevod posredni komunikacijski čin oblikovan vlastitim ciljevima, pritiscima i kontekstom proizvodnje. Kao posljedica toga, autorica tvrdi da prijevodi pokazuju opetovane karakteristike neovisno o jezičnom paru, žanru, kulturi, i sl. Kako komunikacija kao ljudska aktivnost ima određena pravila i obrasce, kako se zatim i tekst kao jedan od proizvoda te komunikacije ponaša također po određenim standardima, očekuje se da se i proces prevođenja odvija po određenim pravilima i standardima. Ovo se istraživanje usredotočilo na specifični žanr kako bi se usporedila komunikacija na dva različita jezika s obzirom na obrasce ponašanja i očekivanja unutar jednog takvog jasno definiranog žanra te kako bi se utvrdilo koliko se tekst kao proizvod komunikacije unutar tog žanra razlikuje s obzirom na to da je prošao proces prevođenja. Svaki je žanr karakterističan s obzirom na jezične obrasce koji unutar tog žanra imaju određenu jasnu funkciju koja se treba odražavati i u prijevodu unutar ciljne kulture. U tom supostavljanju tekstova, prijevoda i izvornika, promotrila se moguća pojava obrazaca kao posljedica procesa prevođenja kako bi se dobio dublji uvid u proces prevođenja u hrvatskome kao ciljnom jeziku. Analiza je pokazala određene specifičnosti pomorskopravnog žanra, kao i specifične karakteristike prijevoda u kojima se ostvaruju specifični obrasci koje možemo povezati s prijevodnim univerzalijama.

4. ZNANOST O PREVOĐENJU

Kako prevođenje kao djelatnost počinje od teksta, a i njegov je krajnji proizvod tekst, prevođenje je kao aktivnost vezano za lingvistiku. U ranom periodu svog razvoja, znanost o prevođenju smatrala se poddisciplinom komparativne književnosti ili primijenjene lingvistike, dok se sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća nije definirala kao neovisna disciplina (Snell-Hornby 1992). Holmes (2000[1972]) navodi kako se u drugoj polovini dvadesetog stoljeća budi i širi interes za znanost o prevođenju među znanstvenicima iz različitih disciplina, lingvistike, filozofije jezika, književnosti, pa čak i logike i matematike, koji donose vlastite metodologije i modele iz svojih područja. Slično mišljenje ima i Schäffner (2004), dakle da je znanost o prevođenju s vremenom preuzela metode drugih disciplina, kao što je tekstna lingvistika, komunikologija, sociolingvistika, psiholingvistika, pragmatika, kulturologija, komparativna književnost, stvarajući tako niz različitih pristupa unutar svoga područja istraživanja. Stoga autorica razlikuje lingvistički utemeljene pristupe, tekstnolingvističke i funkcionalne pristupe prijevodima, naglašavajući kako se fokus istraživanja postupno premještao s lingvističkih čimbenika prema kontekstualnim i kulturnim čimbenicima. Ivir (1996) naglašava kako su prvi pokušaji definiranja znanosti o prevođenju kretali od lingvistike i smještali znanost o prevođenju unutar lingvistike, koja je već bila čvrsto uspostavljena i priznata znanstvena disciplina, pa je time i znanost o prevođenju dobila potrebnu znanstvenu podlogu. No, s druge strane, Ivir (ibid.) naglašava kako je time znanost o prevođenju izgubila svoj aspekt interdisciplinarnosti, a pored toga, lingvistika nije mogla odgovoriti na sve izazove i probleme znanosti o prevođenju. Stoga, se znanost o prevođenju nastavila razvijati samostalno, autonomno, razvijajući metodologiju istraživanja koja odgovara definiranom predmetu istraživanja (usp. Holmes 1972/2000, Ivir 1996). S obzirom na to da lingvističke metode koje su se bavile usko jezikom (*langue*), a ne njegovom realizacijom (*parole*), nisu odgovarale istraživanjima u znanosti o prevođenju, u toj se domeni krenulo prema drugom kraju kontinuuma, prema govoru, kao što je to bio slučaj i u nekim drugim lingvističkim disciplinama (tekstnoj lingvistici, analizi diskursa, pragmalingvistici, kognitivnoj lingvistici itd).

Ivir (ibid.) naglašava da je jezik – *langue* jedan od temeljnih elemenata konteksta situacije, kako jezičnoga, tako i prijevodnoga, te da se komunikacija, a time ni prevođenje ne može objasniti bez jezičnog opisa kodova koji se koriste u komunikaciji. No, ono što treba tu primijetiti jest postavljanje prevođenja negdje na kontinuum između jezične kompetencije i jezične realizacije, stalno u ovisnosti o kontekstu situacije i funkciji samoga teksta. Kao što je Malmkjær (2011) primijetila, odnos lingvistike i znanosti o prevođenju varirao je od

odbacivanja prevođenja kao procesa prebacivanja kodova ili postizanja ekvivalencije koja nije moguća, do pozitivnijeg suživota u kojem se lingvistika sagledava kao temelj za deskriptivnu analizu odnosa između dvaju jezika. Na tim se temeljima grade i znanstvena istraživanja prevođenja posljednjih desetljeća, pri čemu se povećava broj jezičnih parova i raznovrsnost jezičnih elemenata koji se proučavaju, čime se prema Malmkjær (2018) podiže svijest o jeziku kao strukturiranom fenomenu kojim se u svakodnevnom životu služimo kako bismo postigli brojne različite svrhe više ili manje uspješno, što ovisi o tome koliko smo osjetljivi na njegove nijanse. Osim toga, javljaju se različiti pravci istraživanja prijevoda i prevođenja orijentirani na kulturne, društvene, osobne, ideološke, povijesne i druge aspekte prevođenja „u širem smislu“. House (2013) se pak zalaže za novu lingvističko-kognitivnu orijentaciju u znanosti o prevođenju jer smatra da se trendom kulturno, sociološki i ideološki orijentiranih istraživanja zanemari bit prevođenja. Ona također smatra da se istraživačkim metodama, kao što je evidentiranje pritiska tipke (engl. *keylogging*) ili praćenje kretanja očiju (engl. *eye-tracking*), ne mogu donijeti relevantni zaključci o ponašanju i mentalnoj aktivnosti prevoditelja, već samo preciznom tekstnom analizom njihovih prijevoda.

U svom prikazu suvremene znanosti o prevođenju, Pavlović (2015: 22) predlaže klasifikaciju znanosti o prevođenju s obzirom na aspekt prevođenja na koji se znanstvenici usredotočuju. U odnosu na aspekt prevođenja definira različite paradigme: paradigmu ekvivalencije (fokus na prijevodu kao tekstu), deskriptivnu paradigmu (fokus na prijevodu kao društveno-kulturnom artefaktu), kritičku paradigmu (fokus na prijevodu kao društveno-kulturnom artefaktu), funkcionalističku paradigmu (fokus na prevoditelju kao stručnjaku), kognitivnu paradigmu (fokus na prevođenju kao procesu) i paradigmu lokalizacije (prevođenje kao lokalizacija⁵). Na taj se način uočava raznolikost pristupa i tema unutar znanosti o prevođenju. Osim različitih paradigmi i raznolikosti tema unutar njih, širini istraživanja znanosti o prevođenju pridonosi i primjena statističkih metoda obrade podataka iz korpusa i metoda obrade prirodnih jezika, čime se postiže empirijsko utemeljenje, no često je upitna kvalitativna vjerodostojnost dobivenih rezultata i zaključaka. Stoga bi istraživanja u okviru znanosti o prevođenju trebala pažljivo kalibrirati kvantitativne metode kako bi se dobili relevantni rezultati za dati cilj istraživanja, a da se istovremeno ne kompromitiraju neadekvatnim zaključcima. To svakako uključuje triangulaciju metoda i kvalitativnu provjeru hipoteza.

⁵ Lokalizacija podrazumijeva, osim prijevoda, jezičnu prilagodbu teksta ciljnoj kulturi i društvenim specifičnostima određene države, govornog područja ili zajednice.

U ovome se radu operacionalizacija hipoteza vrši pomoću alata iz područja lingvistike, kao što su korpusi, kako bi se dobila empirijska podloga za daljnju kvalitativnu obradu jezičnog materijala. U tom se smislu orijentacije prema empirijskom pristupu prijevodi promatraju u sklopu deskriptivne paradigme unutar znanosti o prevođenju, pri čemu se također analizira kontekst izvornika i prijevoda (v. Poglavlje 11). Fokus proučavanja je na prijevodu kao tekstu, a u sklopu modela Hatima i Masona (1990) koji promatra prevođenje kao komunikacijski čin, pri čemu su leksičke jedinice i gramatička struktura motivirani komunikacijskom funkcijom teksta, kako je opisano u Poglavlju 3.

5. ZNANOST O PRAVNOM PREVOĐENJU

Pravno prevođenje, usmeno i pisano, područje je specijaliziranog prevođenja čija aktivnost eksponencijalno raste unutar međunarodnih organizacija, javnih usluga, ali i u privatnom sektoru, kako je ilustrirano u prethodnome poglavlju. Paralelno s tim, razvija se i znanstveno istraživanje pravnog prevođenja koje je postalo izrazito produktivno i značajno područje unutar znanosti o prevođenju, toliko da se izdvaja kao poddisciplina (Biel 2018: 25), razvijajući svoju paradigmu sredinom devedesetih godina 20. stoljeća, a zatim šireći raspon interesa i koristeći razne metode u istraživanjima. Tijekom posljednjeg desetljeća, izdaje se niz monografija i publikacija na temu pravnog prevođenja (npr. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 2013; *The Interpreter and Translator Trainer*, 2015; *The Journal of Specialised Translation*, 2017), čime se doprinosi ovoj poddisciplini u smislu razvoja novih metodologija, novih perspektiva i područja interesa. Također se postiže i znanstvena strogoća kroz testiranje i triangulaciju različitih metoda i prijelaza s čisto kvalitativnih metoda u empirijske, kvantitativne i miješane metode. Stoga su se razvili nazivi *Legal Translation*, *Legal Translation and Interpreting* i *Legal Translation Studies* (Biel et al 2019: 1) te se znanstveno istraživanje pravnog prevođenja naziva disciplinom, interdisciplinom, podpodručjem, granom ili specijalizacijom (Prieto Ramos 2014: 262) zato što proučavanje tog predmeta podrazumijeva integraciju koncepata iz znanosti o prevođenju, lingvistike i prava. Osim toga, istraživanja su se odmakla od samog proučavanja izvornika i prijevoda i obuhvatila širu društvenu, povijesnu, ideološku, političku i etičku sliku, s jedne strane, a s druge strane koriste razne metode, kvantitativne, kvalitativne i miješane, korpusne alate, kritičku analizu diskursa, eksperimentalne metode, i dr. (ibid.). Značajan razvoj i diversifikacija metoda i pristupa doprinijeli su dubljem razumijevanju ove ljudske aktivnosti koju shvaćamo kao komunikacijski čin u specifičnoj situaciji (Šarčević 2000: 4), tj. čin pravne komunikacije (Cao 2013: 418), odnosno ljudsko i društveno ponašanje koje se vodi normom.

Zagovornici znanosti o pravnom prevođenju kao poddiscipline ili interdiscipline nalaze argumente za njezin status u jasno definiranom predmetu i području istraživanja, što se iskristaliziralo kroz povijesni razvoj te discipline, i u znanstvenoj strogoći postignutoj kroz kombinaciju istraživačkih metoda. No, s druge strane, Harvey (2002) dovodi u pitanje takve ambiciozne tvrdnje, naglašavajući da je teško izdvojiti elemente po kojima se pravni prijevod razlikuje od drugih vrsta specijaliziranog prevođenja te da svojstva pravnog prijevoda koja se navode u literaturi uglavnom proizlaze iz prirode pravnog teksta i nisu specifična samo za područje prava. Ono što je svakako neupitno jest da upravo zbog karakterističnog diskursa,

raznolikosti tekstova, utjecaja na svakodnevni život i sveprisutnosti u svakodnevicu, pravno prevođenje privlači pažnju znanstvenika.

5.1. Predmet istraživanja znanosti o pravnom prevođenju

Vrlo se rano prepoznalo da pravni jezik nije homogen i da pravni prevoditelji moraju razlikovati karakteristike različitih stilova i žanrova, odnosno moraju razviti sustavnu svijest o tekstnoj tipologiji (Alcaraz Varó i Hughes 2002: 103). Razvile su se razne tipologije pravnih žanrova u različitim pravnim sustavima, a pritom se ne nalaze svi pravni žanrovi u svim sustavima niti se žanrovi iz različitih sustava nužno preklapaju. Prieto Ramos (2014: 236) naglašava da što je neka kategorizacija detaljnija (prema tekstnoj funkciji, tipu i žanru), to izrazitije njihove pojedinačne diskursne norme aktiviraju višeslojne informacije, zbog čega su one specifične, ograničene na određenu kulturu iz koje dolaze. Bhatia (1993: 101) ističe kako pravni tekstovi obuhvaćaju nekoliko različitih žanrova ovisno o komunikacijskoj svrsi koju ispunjavaju, o kontekstu u kojem se upotrebljavaju, o odnosu među sudionicima komunikacijskog čina i brojnim drugim čimbenicima, dok Gémar (2006) ističe da strategija prevođenja koju će pravni prevoditelj primijeniti ovisi i o vrsti teksta koji se prevodi, o konceptima koje treba prevesti, o svrsi teksta i uvjetima recepcije teksta. On također naglašava ulogu kulture i nepodudarnost pravnih koncepata različitih pravnih sustava, zbog čega je nemoguće postići potpunu ili blisku ekvivalenciju.

Također je bilo pokušaja određivanja tzv. jedinice pravnog prevođenja. U tom smislu Vlasenko (2014: 96) govoreći o minimalnoj jedinici pravnog prevođenja, kaže da je određivanje prijevodne jedinice povezano s razinom stručnosti prevoditelja, odnosno što je on stručniji, jedinica je veća i više su jezične razine uključene u proces prevođenja, jer ako je pravni prevoditelj svjestan konvencija i normi, tada ima povećanu sposobnost predviđanja i donošenja odluka. Stoga Vlasenko (ibid: 105) definira pravni jezik kao profesionalni kod vođen konvencijom, no kako Nida (2003: 193) napominje, problem u prevođenju nije u specifičnim jedinicama, već komunikacijskoj i semantičkoj težini koju određena jedinica nosi, a koju treba vjerno prenijeti u ciljni jezik kako bi se održala ista pravna snaga i smisao pravnog teksta.

Osim toga, Prieto Ramos (2014: 263) naglašava da su pravni tekstovi, zbog visoke razine interdisciplinarnosti prava koje zalazi u svaki aspekt svakodnevnoga života, hibridni i obuhvaćaju različite tekstove, primjerice pravilnike o pružanju usluga, ugovore o radu, sudske odluke, rješenja o gradnji, itd. Generalno je prihvaćeno da pravni jezik ne obuhvaća samo jezik prava, već i svu komunikaciju u pravnim situacijama. Zbog širine te definicije još nema točnog konsenzusa oko opsega naziva *pravni tekst*, jer neki autori u pravne tekstove uvrštavaju sve

tekstove s pravnom svrhom, uključujući i znanstvene pravne tekstove, izjave koje nisu sastavili pravnici, ali služe u pravne svrhe i slično, dok Prieto Ramos (ibid: 264) naglašava da nisu svi tekstovi u uporabi na sudu, prevedeni od strane pravnog prevoditelja ili sudskog tumača, pravni tekstovi, jer to mogu biti privatna ili poslovna pisma, udžbenici iz prava, izjave svjedoka koje služe u pravne svrhe, ali nisu tekstovi napisani pravnim jezikom od strane pravnih stručnjaka te se ne smatraju pravnim tekstovima. Stoga, Prieto Ramos (ibid: 264) definira minimalni standard za pravne tekstove u sprezi pravne tematike i/ili funkcije i jezičnih karakteristika, prema čemu pravni tekstovi predstavljaju ili primjenjuju instrumente kojima uređuju javne ili privatne pravne odnose ili formalno izražavaju pravne aspekte tih odnosa na način da slijede očekivane prepoznatljive jezične obrasce karakteristične za pravni jezik u određenoj komunikacijskoj situaciji.

5.2. Tipologija pravnih tekstova i prijevoda

Kategorizacija pravnih tekstova smatra se ključnom u istraživanju prijevodnih obrazaca i diskursnih svojstava, s jedne strane, dok s druge strane predstavlja bitan kriterij prilikom sastavljanja korpusa. Važno je i napomenuti da se pravni status i komunikativna svrha izvornika ne prenosi automatski u ciljni jezik, već prevoditelj mora ocijeniti pravni status teksta u ciljnom jeziku koji, dakle, ne mora biti isti kao u izvorniku. U skladu s time odabire i odgovarajuće jezične strukture i donosi odluke tijekom procesa prevođenja.

Različiti autori sastavili su različite klasifikacije pravnih tekstova temeljem različitih kriterija. Dok su jedni uzimali u obzir tekstna svojstva, kao što je terminologija ili tema teksta, drugi se prilikom klasifikacije usredotočuju na izvantekstna svojstva, kao što je funkcija ili situacija u kojoj se tekst koristi. Unutarnja svojstva teksta uzimaju u obzir, primjerice, Alcaraz Varó i Hughes (2002) koji klasificiraju tekstove s obzirom na pravnu domenu u tri razreda, i to (1) statute, dokumente javnog prava i sudske prakse, (2) privatno pravo i (3) znanstvene radove i teoriju iz područja prava. Matilla (2013: 4-5) predlaže podjelu pravnih tekstova s obzirom na pravne osobe koje ih sastavljaju ili s obzirom na određenu granu prava, pri čemu je specijalizirana terminologija pojedine grane prava razlikovni kriterij. Šarčević (2012: 189-190) pak klasificira pravne tekstove s obzirom na njihovu funkciju na (1) primarno preskriptivne (npr. zakoni, pravilnici, konvencije), (2) primarno deskriptivne, ali i preskriptivne (npr. sudske odluke, podnesci, zahtjevi) te (3) čisto deskriptivne (npr. pravna mišljenja, udžbenici, znanstveni članci). Na sličan način Tiersma (1999) razlikuje operativne pravne tekstove (statute, ugovore), pravne tekstove kojima je funkcija tumačenje (sudske odluke, udžbenici) i pravne tekstove kojima je funkcija uvjeravanje (podneske sudu, memorandume). Prema istom

kriteriju, Cao (2007: 9-10) razlikuje četiri varijeteta pisanih pravnih tekstova: (1) zakonodavni tekstovi (statuti, međunarodni ugovori, i sl.); (2) sudski tekstovi (nastali kao rezultat sudskih procesa); (3) znanstveni pravni tekstovi (znanstveno-pravni komentari i radovi); (4) privatni pravni tekstovi (ugovori, oporuke, ali i tekstovi koje ne pišu pravnici poput izjava). Svaka od tih kategorija ima i potkategorije s vlastitim specifičnostima.

Osim funkcije, neki autori (npr. Maley 1994; Trosborg 1997) kao kriterij uzimaju situaciju u kojoj se pravni tekst koristi – u pravnim dokumentima, na sudu, u udžbenicima, u razgovoru jednog odvjetnika s drugim ili razgovoru općenito, ili pak formalnost stila (Danet 1985). S obzirom na navedeno, u Tablici 1 predlaže se moguća kategorizacija pravnih tekstova prema kriterijima funkcije i situacijskog konteksta u kojoj se koriste te su dani primjeri žanrova za svaku kategoriju.

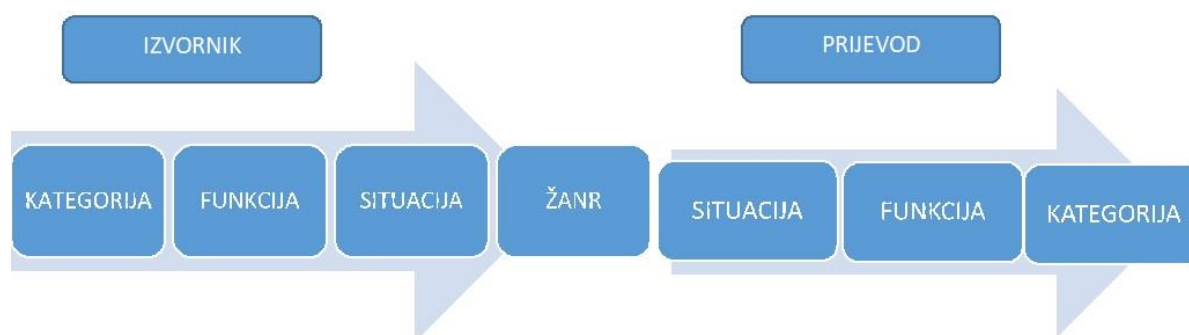
Tablica 1. Kategorizacija pravnih tekstova

Kategorija	Funkcija	Kontekst	Žanr
Zakonodavni tekstovi javni	Preskriptivna Normativna	Međunarodni sporazumi	Međunarodne konvencije Međunarodni ugovori Zakoni Statuti
Sudski tekstovi	Deskriptivna i preskriptivna	Sudska praksa	Sudski spisi Sudske odluke Podnesci Sudske žalbe
Privatni pravni tekstovi	Deskriptivna i/ili preskriptivna Primijenjena	Svakodnevna privatna uporaba	Ugovori Oporuke Izjave Zakup/najam ...
Znanstveni i akademski tekstovi iz područja prava	Informativna Deskriptivna	Znanost i tumačenje	Pravna mišljenja Pravni udžbenici Znanstveni članci

No, svaka od navedenih klasifikacija ima jedan nedostatak kada se promatra iz aspekta znanosti o prevođenju, a to je da ne uzimaju u obzir funkciju i svrhu pravnog teksta u ciljnom jeziku, koje se ne moraju podudarati sa svrhom i funkcijom izvornika u kontekstu izvornog jezika, što prevoditelj svakako mora uzeti u obzir. Cao (2007: 9) također ističe da navedene klasifikacije, poput one Šarčević (1997), ne uključuju dokumente koji su prevedeni u svrhu sudskog procesa, odnosno komunikaciju između pravника/odvjetnika i klijenta, što, prema autorici, čini većinu posla pravnog prevoditelja. Cao (2007: 9) se zalaže za klasifikaciju pravnih

prijeвода s obzirom na njihovu svrhu u ciljnom jeziku. Prema tome, razlikuje pravni prijevod u normativne svrhe, informativne svrhe s konstativnom ili deskriptivnom funkcijom od pravnog prijevoda u pravne ili sudske svrhe s informativnom ili deskriptivnom funkcijom. Prva kategorija obuhvaća tekstove koji su jednako autentični bez obzira radi li se o izvorniku ili prijevodu. Ta je situacija česta u bilingvalnim ili multilingvalnim pravnim sustavima ili u slučaju međunarodnih i pravnih instrumenata. Mogu biti istovremeno sastavljeni na više jezika, kao što je slučaj u Europskoj uniji i ne predstavljaju samo prijevod već autentični zakon s punom pravnom snagom. No, tu se također ubrajaju i privatni pravni dokumenti čiji prijevod ima istu komunikativnu svrhu kao izvornik. Druga skupina pravnih prijevoda obuhvaća pravne tekstove koji su prevedeni kako bi se ciljna publika upoznala s njegovim sadržajem, ali nemaju pravnu snagu, primjerice strani statut ili zakon preveden na lokalni jezik kako bi domaći pravници ili druge zainteresirane osobe razumjele sadržaj. Cao (ibid.: 11) navodi i primjer Svjetske trgovinske organizacije, čiji su pravni instrumenti sastavljeni na tri službena jezika, engleskom, francuskom i španjolskom koji su jednako autentični, dok su njihovi prijevodi samo u informativne svrhe, ali nisu pravno valjani, dakle nemaju istu komunikacijsku svrhu. U trećoj su kategoriji pravni dokumenti u uporabi na sudu, u sudskim procesima i postupcima, primjerice poslovna i privatna korespondencija, izjave svjedoka, stručna izvješća, ugovori, i sl. čiji su prijevodi potrebni stranama koje ne govore službeni jezik tog suda. Razlikuje se od druge kategorije po tome što može uključivati i tekstove koje nisu sastavili pravni stručnjaci, no autorica navodi kako su upravo oni najveći dio posla pravnih prevoditelja.

Stoga, možemo zaključiti da se prilikom nastajanja izvorni pravni tekstovi kreću po liniji kontinuuma od najopćenitije kategorije prema žanru dok su prijevodni pravni tekstovi sa suprotne strane, krećući od žanra, prema situacijskom kontekstu u kojem se koriste, funkciji koju ispunjavaju do opće kategorije, kako je prikazano na Grafikonu 1.

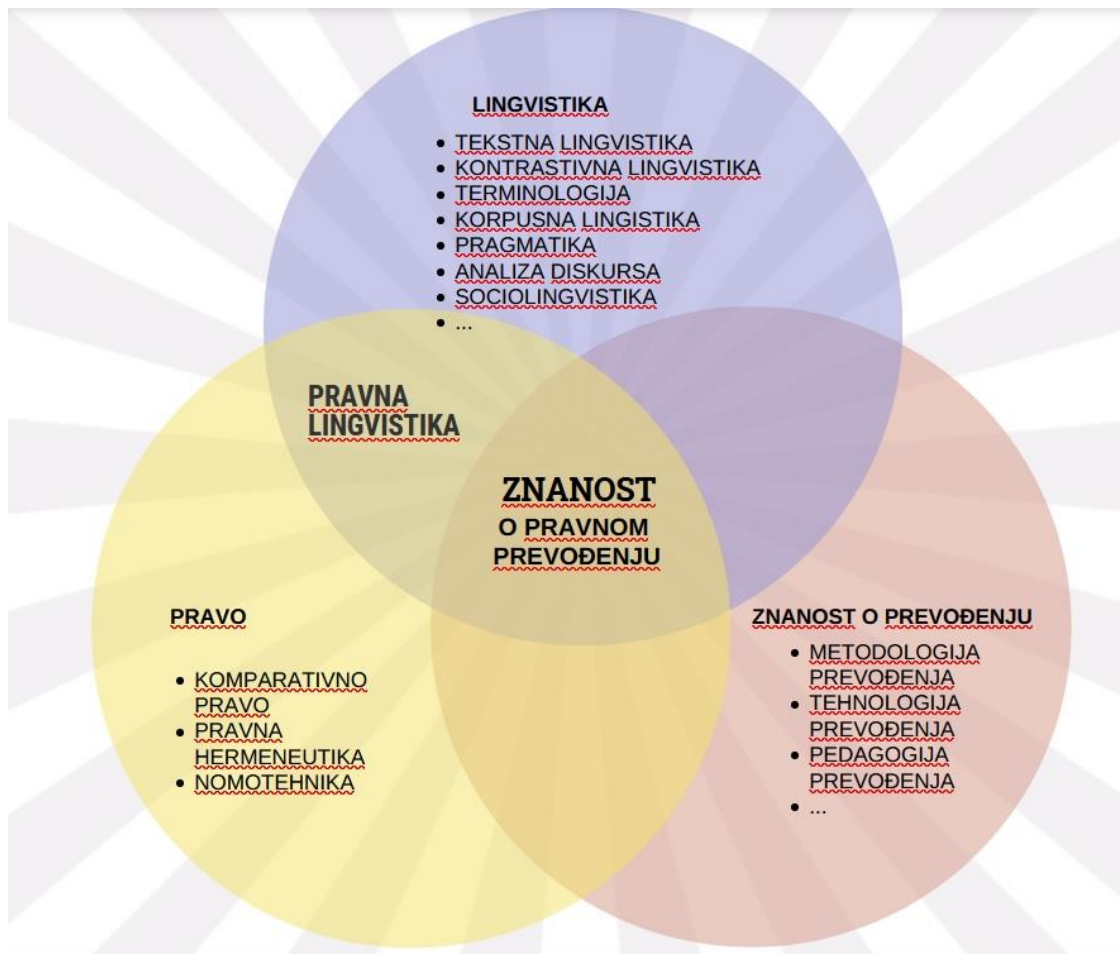

Grafikon 1. Prikaz kontinuuma kategorizacije pravnih tekstova i prijevodnih pravnih tekstova

Dok je kod izvornika žanr rezultat prethodnih promišljanja o kategoriji kojoj će tekst pripadati, funkciji koju će imati i situaciji u kojoj će se koristiti, kod prijevoda žanr je polazište, a prevoditelj mora prepoznati i odlučiti o njegovom situacijskom kontekstu i funkciji, a konačno i kategoriji o čemu će ovisiti izbor jezičnih jedinica. Također, bitno je napomenuti da se situacijski kontekst i funkcija ne moraju u tom slučaju podudarati sa situacijskim kontekstom i funkcijom izvornika. Stoga je važno razmotriti kategoriju žanra kao središnjeg pojma na kontinuumu, odnosno polazišta u prevođenju.

5.3. Područje i doseg znanosti o pravnom prevođenju

S obzirom na jasno definiran predmet istraživanja, bez obzira na njegovu širinu i neslaganja oko točne kategorizacije pojedinih članova skupina pravnih tekstova, općenito je prihvaćeno da se znanost o pravnom prevođenju razvija u sklopu znanosti o prevođenju kao podpodručje, poddisciplina ili grana (Prieto Ramos 2014). Kako je opisano i Poglavlju 3, unutar znanosti o prevođenju odvojili su se mnogi interdisciplinarni smjerovi, npr. kognitivni, sociološki, kulturalni, funkcionalistički, itd. (usp. Pavlović 2015), no s obzirom na to da se rad bavi proučavanjem pravnog jezika i prevođenja, ovdje se pažnja posvetila ovoj poddisciplini. Sa znanosti o prevođenju, koja je i sama interdisciplinarna, dijeli temeljne koncepte i metajezik, usredotočujući se na prijevodnu analizu, prijevodne strategije i kompetencije. Obje se u svojoj osnovi najviše oslanjaju na lingvistiku, posebice primijenjenu lingvistiku, koristeći se alatima i metodama tekstne lingvistike, analize diskursa, kontrastivne lingvistike, korpusne lingvistike, terminologije, pragmatike, no znanost o pravnom prevođenju te alate udružuje s pravnom teorijom kako bi analizirala pravni tekst.

Grafikon 2. Interdisciplinarnost znanosti o pravnom prevođenju (Prieto Ramos 2014, prilagođeno)

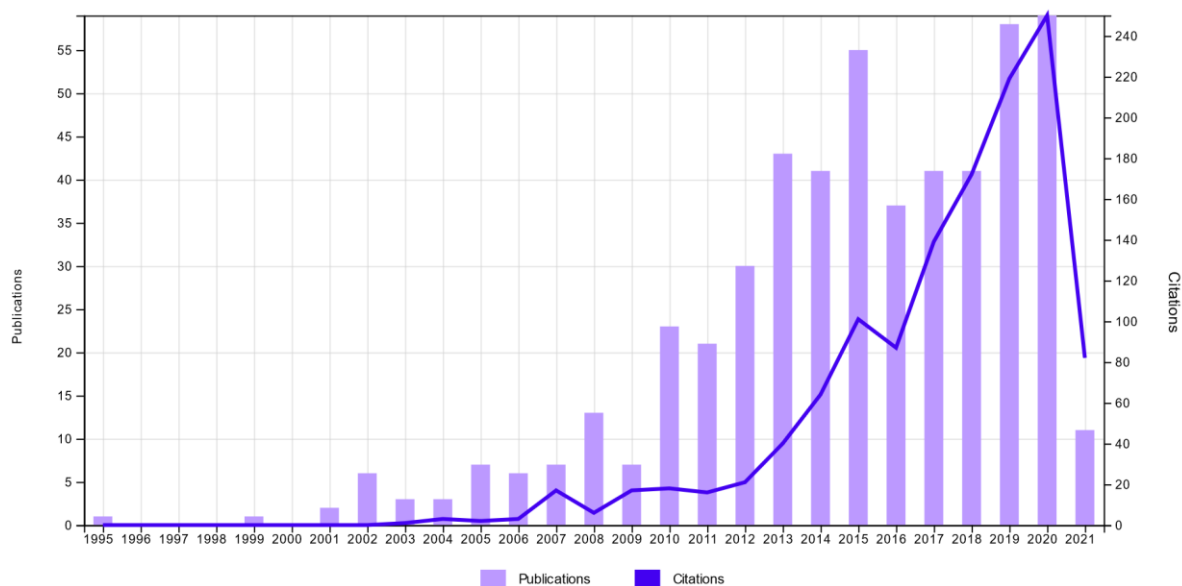
S druge strane, jasno je da je kako u praktičnom pravnom prevođenju, tako i u njegovom znanstvenom istraživanju ključno poznavati koncepte iz područja prava, pravnih sustava i instrumenata. U tom smislu, znanje iz područja prava pomaže u raslojavanju semantičkih elemenata pojma unutar pravnog konteksta kako bi se pronašlo odgovarajuće rješenje u ciljnom jeziku, s obzirom na razinu podudarnosti. Osim toga, pravni prevoditelj mora savladati ne samo pojmove i nazive iz područja prava, već i područja na koje se pravo primjenjuje, što daje još jednu dimenziju interdisciplinarnosti. Na taj način, prevoditelj donosi informiranu relevantnu i kompetentnu odluku u procesu prevođenja.

Još jedna interdisciplina, pravna lingvistika, bavi se pravnim diskursom, no Prieto Ramos (2014) ističe jasnu razliku od znanosti o pravnom prevođenju navodeći da pravna lingvistika može biti jednojezična i ne mora se baviti procesom prijenosa ili jezične medijacije kao znanost o pravnom prevođenju, iako obje dijele predmet istraživanja – pravni tekst. S obzirom na to, Prieto Ramos (ibid: 268) ih smatra „sestrinskim interdisciplinama“.

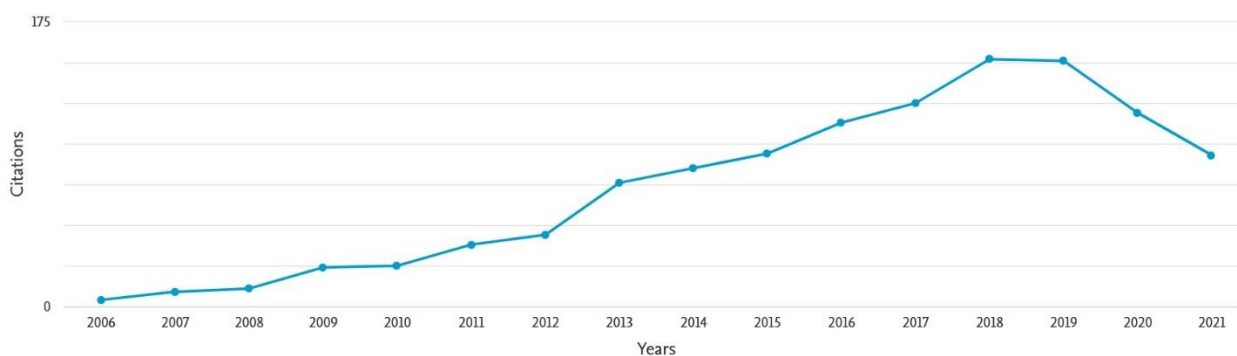
5.4. Razvoj znanosti o pravnom prevođenju

I Prieto Ramos (2014) i Šarčević (2006) ističu Jean-Claude Gémara kao jednog od pokretača pravnog prevođenja kao nove discipline 1979. godine, naglašavajući potrebu interdisciplinarnog pristupa. Prieto Ramos (ibid.) napominje da su u toj ranoj, početnoj fazi razvoja sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća najveći utjecaj imali kanadski pravni lingvisti, s obzirom na njihovo izravno i svakodnevno bavljenje problemom nepodudarnosti pravnih sustava i problematike pravnog prevođenja. Početna istraživanja i rasprave definirali su specifične probleme i teme, koji su se u sljedećoj, kako ju Prieto Ramos (ibid: 270) naziva katalitičkoj fazi razvijali. U toj fazi najveći predstavnici znanosti o pravnom prevođenju napisali su svoja kapitalna djela: Bocquet (1994), Gémara (1995), Šarčević (1997), zatim Alcaraz Varó i Hughes (2002) i Cao (2007). Oni uspostavljaju temeljnu paradigmu nove (pod)discipline, formuliraju hipoteze i koncepte te definiraju znanstveno područje istraživanja. U tom se periodu također razvija i znanost o prevođenju zahvaljujući razvoju elektroničkih alata i resursa, a to se odražava i na znanost o pravnom prevođenju. U tom periodu, Prieto Ramos (2014) ističe kao izuzetno važnu međunarodnu konferenciju „Legal Translation: History, Theory/ies, Practice“ održanu na Sveučilištu u Ženevi 2000. godine, čime je ženevska škola prevođenja postala najutjecajnije u tom području, promičući komunikacijski pristup u istraživanju pravnog prevođenja. Prieto Ramos (2014: 272) smatra da je znanost o pravnom prevođenju u svojoj trećoj fazi razvoja, fazi konsolidacije i širenja, u kojoj prevladavaju primijenjena istraživanja, uporaba korpusnih metoda, istraživanje odnosa pravnog prevođenja i komparativnog prava na razini recipročne suradnje (Prieto Ramos 2014) pri čemu dobiva na prepoznatljivosti i autonomiji.

Bibliometrijskom analizom baza Scopus i Web of Science, prikazano na Grafikonu 3 i 4, možemo vidjeti porast u broju publikacija i citiranosti u području znanosti o pravnom prevođenju u posljednjih dvadesetak godina.

Grafikon 3. Prikaz rasta u broju publikacija i citiranosti u bazi Web of Science iz područja pravnog prevođenja (1995. – 2021.).

Grafikon 4. Prikaz rasta u broju publikacija i citiranosti u bazi Scopus iz područja pravnog prevođenja (2006. – 2021.).

U hrvatskim okvirima, znanost o prevođenju počela se razvijati istovremeno sa svjetskim trendovima te je već 1978. na hrvatskom jeziku objavljena prva knjiga s područja teorije prevođenja priznatog translatologa profesora Vladimira Ivira. Bibliometrijska analiza baze Crosbi pokazuje zainteresiranost drugih hrvatskih znanstvenika za temu. U području pravnog prevođenja, Susan Šarčević kao međunarodno priznata znanstvenica i autoritet utrla je put i postavila temelje za daljnji razvoj. Analizom ključnih riječi (Slika 1) možemo zaključiti kako su glavni interesi istraživanja pravnog prevođenja bili za prevođenje pravne stečevine Europske unije, što je logično s obzirom na pristupanje toj međunarodnoj uniji. Nadalje, tu su terminologija, leksikografija i kolokacije kao sljedeća interesna područja.

Slika 1. Prikaz najčešćih ključnih riječi u znanstvenim radovima (baza Crosbi)

Kao najrelevantniji hrvatski znanstvenici u području pravnog prevođenja ističu se, uz Šarčević, Bajčić, Bratanić, Dobrić Basaneže i Pecotić Kaufman. Pregledom literature možemo zaključiti kako su se autorice bavile pitanjem strategije prevođenja pravne stečevine, pravnom terminologijom EU, lokalizacijom i višečlanim izrazima. To pokazuje kako hrvatska znanost slijedi europske trendove u području pravnog prevođenja, no još uvijek nedostaje šira deskriptivna analiza hrvatskih prijevoda, korpusna i usporedna analiza izvornika i prijevoda, kao i izvornih hrvatskih tekstova s prijevodnim tekstovima.

5.5. Zaključak

Nedvojbeno je da područje pravnog prevođenja privlači pažnju znanstvenika posljednjih desetljeća, što zbog izvanjezičnih razloga, kao što je sve veća globalizacija, prometno povezivanje, trgovina i širenje velikih međunarodnih organizacija i političkih unija, tako i jezičnih razloga, specifičnosti pravnog diskursa i različitosti pravnih sustava što predstavlja velik izazov za prevoditelja.

Kroz mnogobrojna istraživanja definiralo se područje i predmet istraživanja, osnovne teorije, teze, problemi i izazovi u znanosti o pravnom prevođenju te bez obzira na pojedinačna oprečna mišljenja, nedvojbeno je da je to danas zrela (pod)disciplina koja se nastavlja razvijati u interakciji s drugim disciplinama.

6. ŽANR U ZNANOSTI O (PRAVNOM) PREVOĐENJU

Kako je već ranije naznačeno, u procesu prevođenja prevoditelj kreće od teksta određenog žanra koji prevodi u ciljni žanr poštujući potrebe i norme tekstnog žanra u ciljnoj kulturi. Na taj način uzimaju se u obzir svi važni čimbenici u procesu komunikacije, sudionici, funkcija, proces i proizvod. Stoga je žanrovska analiza zanimljiva u znanosti o prevođenju jer povezuje mikrorazinu teksta s makrorazinom diskursa i konteksta, povezuje proces s proizvodom i integrira kognitivni, socijalni i profesionalni pristup prijevodu (García Izquierdo i Montalt i Resurrecció 2002: 135). García Izquierdo i Resurrecció (2002: 135) smatraju da svjesno ili nesvjesno u procesu prevođenja prevodimo iz žanra u žanr, odnosno da je žanr polazište i cilj prevođenja te žanr smatraju svojevrsnim „sučeljem“ između jezika i uporabe u specifičnoj komunikacijskoj situaciji.

Žanrovska se teorija u lingvistici razvija paralelno s razvojem znanosti o prevođenju pa je s rastom interesa za žanr unutar analize diskursa rastao i interes za žanr u znanosti o prevođenju (Biel 2018). James (1989) jedan je od prvih koji je uočio važnost žanra te zagovara primjenu žanra u znanosti o prevođenju, prvenstveno u njezinoj sistematizaciji, ali i u svrhu poboljšanja kvalitete prijevoda. On sugerira da postoji i zaseban žanr prijevoda, koji ima i zaseban status. Također, smatra da su prijevodi zapravo prijevodi drugih žanrova te da se u edukaciju prevoditelja mora uvrstiti i poznavanje žanrova kako bi neiskusni prevoditelji bili sustavno izloženi raznim žanrovima (James 1989: 36). Isto tako, Shäffner (2000: 216) tvrdi kako bi proučavanje žanrova bilo korisno u edukaciji prevoditelja jer osvješčuje buduće prevoditelje o jezičnim obrascima na raznim razinama, pri čemu mogu uočiti svu složenost prijevodnog procesa i razviti prijevodne kompetencije.

Jedna od općeprihvaćenih definicija žanra J. M. Swalesa (1990: 58) definira žanr kao komunikacijski događaj, a prijevod kao komunikacijski čin, pa se stoga analiza žanra pokazala kao važan metodološki alat u analizi tekstova, jer osim formalnih karakteristika jezika, proučava i funkcionalne karakteristike teksta. Znanstvenici koji se bave prevođenjem iz perspektive tekstne lingvistike zalažu se za pristup prijevodu i prevođenju kao procesu kroz otkrivanje prijevodnih zakonitosti specifičnih za taj tip teksta, zagovaraju stvaranje i definiranje prototipova ili profila tipova teksta kako bi se utvrdilo kako se određene konvencije ostvaruju u izvornom i ciljnom jeziku. Snell-Hornby (1988: 114) također primjenjuje tipologiju teksta u prijevodnom procesu i naglašava da što je izvorni tekst specijaliziraniji, lakše je definirati funkciju prijevoda, a time će on biti i prilagođeniji ciljnom jeziku. Nadalje, i Vermeer (1989) u sklopu svoje teorije *skoposa* naglašava funkciju žanrovskih normi u komunikaciji koje različito

utječu na prevoditeljevo donošenje odluka u procesu prevođenja. Razvijajući svoju teoriju, Vermeer i Reiss (1984/2013) smatraju da pitanje prijevodne strategije ovisi o funkciji prijevoda, odnosno ovisi o onome što Toury (1980, 1995) zove prijevodnim normama, jer prevoditelji nastoje pragmatične tekstove operativnog ili informativnog tipa prilagoditi ciljnoj kulturi, s obzirom da ti tekstovi imaju praktičnu komunikacijsku svrhu, pa je i sam prijevod komunikativnog tipa. Vermeer (1989) također zaključuje da se žanr kao čimbenik u prevođenju ne smije zanemariti jer žanr i žanrovske konvencije imaju važnu ulogu u donošenju odluka u procesu prevođenja, ne samo u smislu identifikacije žanra i s tim povezanih očekivanja, već i kao smjernice u razumijevanju teksta. Prema tome, prevođenje podrazumijeva prilagodbu ciljnog teksta žanrovskim konvencijama ciljne kulture, onim konvencijama koje su poznate ciljnoj publici i koju ona očekuje u specifičnoj situaciji.

U ovom će se poglavlju nastojati razlučiti pojmovi registra, žanra i funkcionalnog stila, kao sličnih kategorija, koje se dijelom i preklapaju, zatim dati pregled dosadašnjih istraživanja žanra u znanosti o prevođenju i pravnom prevođenju, a na kraju će se više pažnje posvetiti Bhatijinoj multidimenzionalnoj žanrovskoj analizi, koja će se također koristiti u radu.

6.1. Kategorizacija tekstova prema funkciji

Pri kategorizaciji tekstova različiti autori iz različitih lingvističkih tradicija, vodeći se raznim unutarnjim ili izvanjskim kriterijima, razvili su srodno nazivlje, čije se semantičko polje djelomično preklapa, što danas stvara svojevrsne nedoumice u uporabi određenih naziva. Nazivi koji se u funkcionalnom raslojavanju jezika koriste su: funkcionalni stil, domena, registar, tekstni tip, tekstna vrsta i žanr.

S obzirom na funkcionalno raslojavanje jezika, razlikuje se slavenska lingvistička tradicija u kojoj dominira funkcionalnostilistički pristup, koji se razvio u okviru praškog strukturalizma i praške lingvističke škole, od američke tradicije i pragmalingvističkog pristupa funkcionalnom raslojavanju jezika. Obje su tradicije razvile svoje nazivlje te danas imamo nazive koji se djelomično preklapaju, neki ih autori čak koriste u istom značenju, a zajednički im je nazivnik pojam funkcije od kojega svi kreću.

6.1.1. Funkcionalni stil

Hrvatska funkcionalna stilistika razvijala se pod snažnim utjecajem Moskvske i Praške lingvističke škole, čije je teze u okvire hrvatske filologije uveo Krunoslav Pranjić (1968). On tada opisuje raslojavanje hrvatskog književnog jezika na šest funkcionalnih stilova, no ipak

uočava da to nisu čiste kategorije, već ovise o izvanjezičnim prilikama, nisu statični ni zatvoreni. Pranjić (ibid.) njihovu važnost prepoznaje u obrazovanju, odnosno razvoju stilističke kompetencije u govornika. Tošović (1988) i Silić (2005) razlikuju pet funkcionalnih stilova: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, književnoumjetnički i razgovorni, uz varijacije u nazivlju, s time da je ovakva podjela lingvistički strukturirana i utemeljena na polifunktionalnosti standardnog jezika. Danas je ta klasifikacija općeprihvaćena unatoč pokušajima da se modificira ili nadopuni (usp. Katnić-Bakaršić 2007, Badurina 2007).

Dakle, funkcionalna stilistika bavi se odabirom jezičnih mogućnosti s obzirom na funkciju teksta u određenom situacijskom kontekstu, čime dobivamo niz normi ili tendencija ovisnih o kontekstu (Molnár 2019). Naziv „stil“ definira Katnić-Bakaršić (2007: 9) kao „način izražavanja određenog sadržaja“, iako kaže da je riječ „stil“ u širokoj uporabi te nema jednoznačnost i preciznost koju bi termin trebao imati. Čolak (2015: 30) također naglašava kako taj naziv nije pogodan, među ostalim i zbog različitih definicija istog naziva. Primjerice, u anglosaksonskoj tradiciji naziv stil povezivao se s pojedinim književnim autorima i njihovim estetskim sklonostima (usp. Biber i Conrad 2009) te se razlikovao „dobar“ od „lošeg“ stila, dok se u funkcionalnom raslojavanju koristio naziv registar ili žanr. Lee (2001) pojam stila povezuje s individualnom uporabom jezika i unutarnjim svojstvima pojedinih tekstova, pa razlikuje primjerice formalni i neformalni stil, po uzoru na Joosa (1961) koji razlikuje „zamrznuti“, „formalni“, „neformalni“, „kolokvijalni“ i „intimni“ stil.

Čolak (2015) nadalje ističe da je funkcionalna stilistika često preskriptivna i statična te stoga nedovoljno fleksibilna jer ne uzima u obzir spontanost realizacije i promjene u stilovima. Kao moguću alternativu u tom smislu autorica vidi pragmalingvističku tradiciju funkcionalnog raslojavanja diskursa, koja uzima u obzir sve elemente komunikacijskog lanca i polazi od konteksta prema jeziku. Slični takav zaokret napravile su i Kovačević i Badurina (2001) prema teoriji diskursa, kritički se osvrćući na tradicionalnu klasifikaciju jer nije uzimala u obzir preklapanje značajki različitih stilova, stupnjeviti odnos stilova prema normi i razlike između planova realizacije pojedinih stilova. S takvim se redefiniranjem tradicionalne klasifikacije slaže i Ryznar (2016: 106) te zagovara njezino preispitivanje i ponovno razmatranje, osobito na nižim razinama žanrova i vrsta u svjetlu brzog razvoja elektroničkih medija i tehnologije, što donosi velike promjene u načinu komunikacije. Ryznar (ibid.) dalje nabroja probleme koji proizlaze iz tradicionalnog funkcionalnostilističkog pristupa zagovarajući njegovo temeljito preispitivanje i zaokret u deskriptivni pristup, diskursnu orijentaciju i pragmatičko raslojavanje.

Govoreći o češkoj funkcionalnostilističkoj tradiciji, Molnár (2019) također uočava tendenciju odmaka od tradicionalnog pristupa i uvođenje pojma komunikacijske sfere, koji je

usmjeren na interakciju, intertekstualnost, pri čemu funkcija teksta postaje samo jedan od faktora oblikovanja stila. Stoga i Ryznar (2016: 108) zagovara uvođenje naziva diskurs umjesto funkcionalni stil, jer autorica vjeruje kako bi se time stilistika lakše povezala sa srodnim disciplinama, a da se istovremeno ne napušta pojam stila koji bi označavao pripadnost diskursa određenom diskursnom tipu ili njegovo odstupanje od norme.

6.1.2. Registar i žanr

Oko naziva registra i žanra vodile su se mnoge rasprave i dok neki autori koriste oba pojma u istom značenju, drugi prihvaćaju samo jedan. Oba se termina odnose na jezične varijetete koji se koriste u određenim situacijama sa specifičnom komunikacijskom svrhom, no nisu precizno definirani i dijelom se preklapaju. Naziv žanr prvi je uveo Aristotel kako bi razlikovao klase tekstova i on ima svoju dugu tradiciju, no s vremenom se njegovo značenje od kategorije literarnih tekstova proširilo na kategoriju diskursa bilo koje vrste, pisani i govoreni, literarni i neliterarni.

Pojam registra u smislu varijacije s obzirom na uporabu jezika uveo je M. A. K. Halliday (1978) u nastojanju da objasni opće principe koji određuju koji čimbenici utječu na naš odabir jezičnih sredstava. Njegovo poimanje jezika kao alata za komunikaciju uvjetovanog društvenim i kulturnim čimbenicima razrađivali su kasnije njegovi istomišljenici (usp. Gregory i Carroll 1978 i Matthiessen 1993) te je u angloameričkoj tradiciji postao središnji pojam kada je riječ o varijetetu jezika s obzirom na uporabu u situacijskom kontekstu, za razliku od onih varijeteta uvjetovanih primjerice društvenim statusom govornika (podrijetlo, godine starosti, spol, itd.). Pojmom registra Halliday (ibid.) objašnjava što ljudi rade sa svojim jezikom. Pri tome razlikuje kontekstualne varijable polja (engl. *field*), tona (engl. *tenor*) i modaliteta (engl. *mode*), koji čine registar. Polje se odnosi na diskursne obrasce kojima se ostvaruje određena aktivnost, ton se odnosi na društvene odnose među sudionicima, dok se varijabla modaliteta odnosi na način prijenosa informacija, tijek informacija. Registar se tako definira kao specifična konfiguracija polja, tona i modaliteta te u njihovom međusobnom djelovanju nastaje tekst koji se odlikuje dosljednim i očekivanim jezičnim obrascima. Pritom, promjena jedne varijable može dovesti do promjene u drugoj. Prema tome, Halliday određuje registar kao varijetet povezan s određenim kontekstom ili situacijom i definiran lingvističkim obilježjima. Neka su istraživanja (npr. Bhatia 2004) pokazala da u nekim registrima jedna varijabla može dominirati, pa tako primjerice u znanstvenom registru dominira polje, u reklamama dominira ton, dok u razgovornom registru dominira modalitet. Biber i Conrad (2009: 24) navode da broj registara nije definiran jer ovise o komunikacijskoj situaciji, pa se razlike među njima mogu promatrati

kao kontinuitet varijacija. Također, registar se može istraživati na različitim razinama, a na pojedinom je istraživaču da definira razinu na kojoj će provesti analizu s obzirom na cilj istraživanja (Molnár 2019: 45). No, pojam registra preširok je za promatranje razlika između pojedinih tekstova unutar nekog polja ili discipline, jer zanemaruje razlike između tekstnih kategorija unutar discipline, stoga Molnár (2019: 45) predlaže u tom smislu pojam žanra kao relevantan.

Oko razgraničenja tih dvaju pojmova dva su osnovna problema. Kao prvo, pobornici systemske funkcionalne gramatike također definiraju pojam žanra, no ne slažu se oko njegovog položaja u odnosu na registar. Tako Martin (1993: 158) smatra žanr nadređen pojmu registra, dok Kress (1993: 34-35) smatra da je žanr samo jedan dio onoga što čini pojam registra te pojam žanra općenito smatra problematičnim jer prema njegovom mišljenju podrazumijeva mnoštvo složenih čimbenika pa je stoga preširok. Nadalje, iste je pojmove pokušao redefinirati i Sampson (1997: 707), no na potpuno drugačiji način, govoreći da se registar odnosi na unutarjezični sustav, na idiolekt, koji odražava jedan trenutak, a ne kulturu kao cjelinu, promjenjiv je i osoban, dok je žanr izvanjezični sustav i predstavlja apstrakciju ili mentalnu sliku kulturnog fenomena. Kao drugo, problem je i u definiranju registra i žanra na sličan način, kao što to primjerice čini Ferguson (1994: 20), koji registar definira kao komunikacijsku situaciju koja se redovito ponavlja u društvu, dok žanr definira kao tip poruke koji se redovito pojavljuje u zajednici, čime se zapravo ne postiže preciznost i jasnoća definicije.

U pokušaju da razjasni navedene pojmove, Biber (1995) smješta registar na najopćenitiju razinu, dok žanr i stil smatra specijaliziranima. Registar je nadređen pojam koji obuhvaća sve varijetete nastale u određenoj situaciji i definira se s obzirom na svojstva te situacije, na svrhu, interakciju, odnos među sudionicima, itd. No, autor također priznaje da je i sam koristio naziv žanr u značenju u kojem kasnije koristi naziv registar i navodi druge definicije različitih autora zbog čega je došlo do terminološke konfuzije tih pojmova. Prema Biberu i Fineganu (1994) pojam je registra zanemarivan jer nije postojao metodološki okvir za njegovo proučavanje. Oni ga definiraju kao spoj teksta i situacijskog konteksta, pri čemu je izrazito bitno poznavanje konteksta u kojemu je tekst nastao.

U kasnijim istraživanjima, Biber i Conrad (2009) određuju i što je točno potrebno promatrati pri proučavanju registra te navode kako je u proučavanju registra bitan sadržaj, a ne forma, u čemu se on razlikuje od žanra, a također su važna učestala leksičko-gramatička obilježja koja imaju određenu funkciju u komunikaciji, u čemu se razlikuje od stila u kojem je važna estetska vrijednost odabranih jezičnih elemenata, a ne njihova funkcija. Registri mogu biti općenitiji, pa će stoga imati i veći broj obilježja i veći broj tekstova, ili specijalizirani pa se

moгу promatrati na puno manjem broju tekstova. Biber i Conrad (2009) navode tri osnovna koraka pri proučavanju registra: analiza situacije, odnosno konteksta, zatim analiza leksičko-gramatičkih obilježja, i konačno analiza funkcionalne veze između konteksta i jezičnih obilježja. Autori napominju da su pri analizi žanra potrebni cjeloviti tekstovi, upravo zbog obilježja koja se javljaju samo jednom u tekstu, a bitna su jer su određena konvencijom, dok je za analizu registra dovoljno istraživanje na ulomcima tekstova. Žanrove karakteriziraju kao arbitrarne, konvencionalne i predvidljive. Nadalje, analiza žanra usmjerava se na fraze, specijalizirane izraze, retoričku organizaciju teksta i formatiranje. Za razliku od registra, koji je apstraktan, žanrovi su konkretni, no i unutar njih mogu se raspoznati „manji“ žanrovi.

Lee (2001) u svojoj raspravi sagledava pojmove registra i žanra kao dva različita pristupa istom području, odnosno registar promatra tekst kao jezik, kao konvencionaliziranu, funkcionalnu konfiguraciju ovisnu o društvenoj situaciji, dok žanr promatra tekst kao element jedne kategorije, kulturno prepoznatljivu tvorevinu, skupinu tekstova s istim konvencionaliziranim svojstvima. Žanr sagledava kao kategoriju koja je konsenzusom definirana unutar kulture te je podložna promjenama. Prema tome, razlikuje pravni registar unutar kojega se ostvaruju žanrovi sudske rasprave, oporuke, izjave, itd. i tvrdi da će odabrani jezični obrasci odražavati dimenziju konteksta, odnosno registra, i žanrovskog identiteta, odnosno funkcije koju tekst vrši u društvu. Shodno tome, Čolak (2015: 39) naglašava da se analiza registra i žanra međusobno nadopunjuje, jer takvim opisom dobivamo cjelovitu sliku određene tekstne vrste. Žanrovi su, prema Leeju (2001: 46) realizacija registara, svaki žanr sadrži leksičko-gramatička i diskursna svojstva jednog ili više registara. Nadalje, Lee (ibid.) koristi termin žanr za opis skupine tekstova koji se sakupljaju i kompiliraju za korpusna istraživanja, jer te skupine sadrže prepoznatljive konvencionaliziranje tekstove, i u tom smislu naziv žanr smatra prikladnijim jer će usmjeriti fokus istraživanja na svrhu i funkciju teksta i na dinamičke aspekte jezične realizacije, dok se registar povezuje sa statičnim parametrima. Općenito, Lee smatra da je u istraživanju korisno krenuti od kategorija tekstova, odnosno žanrova, prema apstraktnijoj kategoriji registra. Trosborg (1997b) također definira registar kao jezični varijetet s obzirom na funkciju, a žanr kao kategoriju tekstova koji se koriste u određenoj situaciji za specifičnu svrhu te napominje da analiza registra govori malo o prirodi žanra, dok žanr odražava način na koji se postiže društvena funkcija teksta u određenom okruženju. Autorica posebno naglašava kako se kroz koncept žanra može pristupiti tekstu s makrorazine komunikacijskog čina, čime se prepoznaje njegov dinamički aspekt. Niz istraživanja žanra (usp. Bhatia 1993, Biel 2018, Swales 1986, Tribble 2010, itd.) pokazao je kako taj pristup analizi teksta može pružiti zanimljive uvide u jezične obrasce, s jedne strane, dok s druge strane mogu

biti neiscrpan metodološki alat u obrazovanju. Lee (2001: 62) zagovara uporabu naziva žanr kao teorijski i pedagoški najkorisnijeg alata u istraživanju, iako pri tome ne zanemaruje klasifikaciju u domene.

Uporaba termina žanr u hrvatskoj stilističkoj tradiciji, slično kao i u njemačkoj, bila je ograničena na teoriju književnosti i estetsku funkciju jezičnih sredstava, pa se govori o primjerice baroknim žanrovima, znanstveno-fantastičnom žanru, i sl. Još uvijek kao naziv nije pronašao svoje jasno mjesto kao u angloameričkoj lingvistici, no s redefiniranjem i preispitivanjem funkcionalne stilistike i njezinih tekovina i s uplivom analize diskursa i definiranjem diskursnih domena, očekuje se i metodološka uporaba tog pojma u istraživanjima jezičnog raslojavanja.

6.1.3. Žanrovska analiza i znanost o prevođenju

Razvoj žanrovske analize unutar analize diskursa i njezina primjena na različitim tekstovima utjecali su na teoriju i praksu prevođenja u smislu identifikacije i razvoja prijevodnih strategija i podizanja svijesti o funkcionalnom odabiru jezičnih sredstava ovisno o situacijskom kontekstu.

U novije vrijeme sve je više zagovornika primjene žanrovske analize u znanosti o prevođenju (usp. Reiss 1971, Swales 1990, Hatim i Mason 1990, Bhatia 1993, Biel 2018), a osobito nakon uvođenja korpusnih alata, s obzirom na to da su korpusi osjetljivi na kategorizaciju tekstova, odnosno da korpus mora biti reprezentativan za žanr koji se istražuje. Može se zaključiti da su žanrovski utemeljena korpusna istraživanja područje koje budi interes znanstvenika i brzo se razvija. Osim u teoriji prevođenja, smatra se da je koncept žanra važan i u edukaciji prevoditelja, jer produbljuje poznavanje žanrovskih konvencija čime se poboljšava kvaliteta prijevoda (Biel 2018).

Kako se žanrovska analiza bavi ne samo jezičnom analizom, dakle, ne samo načinom na koji je tekst napisan, već se bavi i razlogom zašto su odabrane te određene jezične jedinice u upravo toj kombinaciji, odnosno ulogom teksta u zajednici. Takva analiza daje okvir za razumijevanje korelacije forma – funkcija, ali i doprinosi shvaćanju načina kognitivnog strukturiranja informacija (Bhatia 1993).

6.1.3.1. Od žanra do korpusa u znanosti o prevođenju

Istraživanja i kategorizacije tekstova u odnosu na prijevode razvijali su se paralelno s razvojem znanosti o prevođenju i funkcionalnim teorijama prevođenja. U tom smislu ističe se Reiss

(1971) sa svojoj tipologijom tekstova, koja smatra da je tekstni tip primarna odrednica primijenjene prijevodne strategije. Reiss (ibid.) smatra da prijevodi moraju imati istu funkciju u ciljnoj kulturi kao izvorni tekst u izvorišnoj kulturi. Snell-Hornby (1988) kritizira njezinu tipologiju kao prestriktnu, ali ne opovrgava stajalište o ulozi i funkciji prijevoda. Slično i Baker (1992) naglašava kako bi prevoditelji trebali prilagoditi prijevode tekstnim normama ciljne kulture. Za Hatima i Masona (1997) kategorija žanra predstavlja ključni faktor koji utječe na donošenje odluka u procesu prevođenja. Autori shvaćaju žanr kao konvencionaliziranu formu teksta prilagođenu ciljevima društvene situacije. Smatraju da su žanrovske konvencije pokazatelji kulture te da obvezuju prevoditelje s obzirom na komunikacijsku svrhu, retorički način i namjeru, koje moraju identificirati u izvornom i ciljnom jeziku. Kategorizacija tekstova s obzirom na žanr omogućava prevoditelju konceptualni okvir koji mu pomaže u selekciji jezičnih i retoričkih struktura. Njihova tipologija tekstova nema čvrstih i jasno definiranih granica, već se temelji na kontinuumu od izrazito formalnih i neemotivnih do neformalnih i emotivnih tekstova.

U svoj model procjene kvalitete prijevoda, House (1997) je u revidiranom izdanju uvela razinu žanra, pri čemu smatra da žanr povezuje tekst s makrokontekstom jezičnokulturne zajednice, odnosno grupira tekst u kategoriju tekstova s kojima dijeli istu komunikacijsku svrhu i pruža informacije o dubinskoj strukturi. U njezinom modelu, žanr i registar nisu u hijerarhijskom odnosu već se nadopunjuju. Chesterman (1997) žanr povezuje s očekivanjima ciljne publike o tome kako bi taj žanr trebao izgledati, a prema tim standardima očekivanja ocjenjuje se uspješnost prijevoda. U tom smislu, Nord (2018) napominje kako je teško izdvojiti empirijske dokaze o tome što točno ciljna publika očekuje od prijevoda ili izvornika u određenome žanru. Jedino što se može jest analizirati izvorne neprevedene tekstove jer se očekivanja formiraju s obzirom na prethodno iskustvo.

Općenito, kako primjećuje Biel (2018), devedesetih godina 20. stoljeća raste interes za žanr kao analitički alat u znanosti o prevođenju, a primjena žanrovske analize u tom kontekstu poseban je zamah dobila nakon značajnih radova Swalesa (1990, 2004) i Bhatije (1993, 2004). Nadalje, sveobuhvatan pristup registrima i žanrovima pružili su Biber i Conrad (2009) u sklopu svoje multidimenzionalne analize temeljeno na korpusnoj metodi. Korpusna su istraživanja omogućila kvantitativnu dimenziju istraživanjima žanra koja su do tada bila kvalitativna. U tome je prva bila Baker (1995) koja je zagovarala uvođenje korpusnih metoda i sama je uspoređivala prijevodne i neprevedene tekstove kako bi utvrdila razlikovna svojstva prijevoda, što je oživljeno u novije vrijeme (Biel 2018).

Žanrovska analiza u znanosti o prevođenju tematski se usredotočila na kontrastivnu analizu žanra, odnosno istraživanje razlika u žanrovskoj strukturi, standardima i očekivanjima između jezika i kultura. Pokazalo se ne samo da se isti žanr razlikuje u različitim kulturama, već i da se može razlikovati unutar jedne kulture s obzirom na različite diskursne zajednice (Swales 1990: 26). Stoga, Trosborg (2002) naglašava koliko je za prevoditelja važno poznavati strukturu žanra kako u izvorniku, tako i u ciljnoj kulturi. Biel (2018: 155) navodi kako se te razlike mogu ogledati u uporabi kohezivnih sredstava, veznika, ponavljanjima struktura, formulaičnim izrazima, uporabi zamjenica, konceptualnoj organizaciji sadržaja i funkcionalnih faza, i sl. S tim u vezi, proučava se i uporaba određenih prijevodnih strategija u nastojanju da prijevod odražava isti žanr. Prevoditelji općenito ne interveniraju u organizaciju teksta, tijekom informacija ili konceptualne faze teksta, ali prilagođavaju tekst na razini frazeologije ili rutinskih izraza (Biel 2018: 156). No, Colina (1997) upozorava da ako se tekst ne prilagodi i na retoričkoj razini, on neće postići isti učinak i neće se jednako procesirati. Isti problem obrađuje Čmejková (1996) koja uočava da su češki akademski tekstovi pod utjecajem njemačkog stila, što predstavlja problem kada se prevode na engleski jezik, s obzirom da onda prijevod ne odgovara anglofonskim standardima pisanja akademskih tekstova. Stoga, House (1977: 107) predlaže primjenu „kulturnog filtera“, odnosno adaptaciju teksta na način da se ne prepoznaje kao prijevod već kao neovisan tekst u ciljnoj kulturi. Zbog toga, istraživanja u znanosti o prevođenju bave se posebno i utjecajem žanra na proces prevođenja, odnosno donošenje odluka u tom procesu.

Sljedeće područje interesa vezano za žanr je hibridnost žanra ili njegove transformacije uzrokovane prijevodima. Biel (2018: 156) naglašava kako su i u prošlosti, pa tako i u suvremeno doba prijevodi uzrokovali formaciju i transformaciju žanrova u ciljnim kulturama. Primjerice, autorica navodi kako se poljski način pisanja životopisa u tekstualnom obliku i prvom licu jednine promijenio po uzoru na zapadnoeuropske curriculum vitae, koji je depersonaliziran i pisan u natuknicama (isto se može reći i za hrvatski oblik životopisa).

Još jedna značajna tema u ovom kontekstu je žanr, odnosno žanrovska analiza u svrhu obrazovanja prevoditelja, odnosno kao pedagoški alat, osobito u smislu specijaliziranog prevođenja, što je prvo zagovarao James (1989).

U području žanrovski orijentiranih istraživanja unutar znanosti o prevođenju uočava se nedostatak sustavnog pragmatičnog istraživanja varijacija registra i žanra te potreba za daljnjim međukulturalnim kontrastivnim istraživanjem izvornika i prijevoda (usp. House 2013, Biel 2018).

6.1.3.2. Metode istraživanja žanra

Analiza žanra razvijala se iz tri različita pravca: retorički orijentirana sjevernoamerička tradicija, poznata pod nazivom *New Rhetoric*, australski sistemsko-funkcionalni pristup Hallidaya i Hasan, pod nazivom Sidnijska škola, i Bhatijin i Swalesov pristup u sklopu Engleskog za posebne svrhe.

Tradicija Nove retorike usmjerila se na proučavanje konteksta situacije u kojima se određeni žanrovi javljaju, naglašavajući društvenu ulogu koju žanrovi imaju u određenom kontekstu. Sagledavali su žanr prvenstveno kao retoričku kategoriju, strukturiranu na temelju njezine uloge u situaciji, stoga je u osnovi pragmatična (Garzone 2015: 2). Žanrovima su se prvenstveno bavili u kontekstu akademskog i stručnog pisanja, dok su druga dva pristupa bila više lingvistički orijentirana.

Sidnijska škola, nastala na temeljima Hallidayjeve sistemsko-funkcionalne lingvistike, sagledava odnos žanra i registra kao dviju razina jezika u društvenom kontekstu, s time da žanr kao hijerarhijski viša kategorija koordinira s varijablama registra (polje, ton i modalitet) ovisno o funkciju u kontekstu situacije (Molnár 2019: 46). Kako žanr u ovoj paradigmi ima nadređeni položaj, on govornicima služi da prepoznaju faze u procesu razvoja teksta. Ovo slojevito shvaćanje odražava odnos jezika i društvenog konteksta u nizu faza koje se razvijaju odozdo prema gore: tekst u kontekstu > situacijski kontekst > kulturni kontekst (Zapletalová 2011). Dakle, registar povezuje situaciju s jezikom, tj. tekst u kontekstu realizira određene obrasce svojstvene društvenoj situaciji, a žanr povezuje kulturu sa situacijom, jer svaka situacija predstavlja realizaciju kulturnih obrazaca (Martin i Rose 2008). Registar kontekstualizira jezik, a on sam je kontekstualiziran kroz žanr.

Swales (1990) i Bhatia (1993), u okviru proučavanja Engleskog za posebne svrhe, žanr smatraju alatom za analizu i poučavanje jezika stranim govornicima u profesionalnom i akademskom okruženju. Oni uglavnom istražuju jezična svojstva u odnosu na njihov društveni kontekst i funkciju (Molnár 2019: 47). Za razliku od sistemsko-funkcionalnog pristupa, oni razlikuju sekvencijalno organizirane „poteze“ (engl. *moves*) u smislu kognitivnog strukturiranja žanra (Swales 1990). Osim navedene strukture, pažnja im je usmjerena na tekstne obrasce i leksičkogramatička svojstva te njihovu funkciju unutar diskursa, a istraživanja često provode na većim korpusima. U ovoj paradigmi, pojam registra povezuje se s varijacijama s obzirom na domene, odnosno discipline: disciplina predstavlja sadržaj, a registar jezik koji se s time povezuje, dok se žanr ostvaruje u međudjelovanju registra i discipline (Bhatia 2004: 35). Bhatia (ibid.) također naglašava da je žanr dinamičan, da se stalno razvija i mijenja, pa se čak govori

o hibridizaciji žanra (posuđivanju leksičkogramatičkih svojstava), miješanju žanrova (kombinacija dvaju žanrova), kolonizaciji žanrova (jedan žanr preuzima žanrovski integritet drugoga) i iskrivljenju žanra (žanr služi drugoj svrsi od izvorne) (Bhatia 2004). Bhatia je 1993. osmislio i sveobuhvatan metodološki alat analize žanra, koji promatra žanr iz višedimenzionalne perspektive (tekstne, etnografske, sociokognitivne i društveno-kritičke), čiju su vrijednost i svrsishodnost prepoznali mnogi znanstvenici iz područja znanosti o prevođenju (usp. Biel 2018, Molnár 2019). Ovo će se istraživanje koristiti višedimenzionalnom žanrovskom analizom kao polazištem, stoga će u sljedećem potpoglavlju biti više riječi o tom alatu.

6.1.3.3. Bhatijin model žanrovske analize

Bhatia (1998) smatra da žanrovi imaju karakteristična svojstva koja proizlaze iz razlika u organizaciji i strategijama koje govornici koriste da bi postigli određenu svrhu. Stoga svaki govornik koji se u profesionalne svrhe služi jezikom trebao bi biti svjestan interkulturnih i međukulturnih ograničenja koja se nameću određenom žanru da bi postigao određenu komunikacijsku svrhu. Osobama koje nisu stručne u tom određenom žanru taj nedostatak znanja o žanru predstavlja poteškoće u interpretaciji sadržaja, a kad govorimo o lingvistu, onda i u validaciji jezičnih podataka. Posljedično, toga moraju biti svjesni i prevoditelji. Kršenje tih ograničenja, odnosno normi, rezultira neobičnim, pa čak i neprihvatljivim strukturama.

Bhatia (1993: 53) naglašava da njegov model, kojeg naziva primijenjenom žanrovskom analizom, počiva na Swalesovoj definiciji žanra, ali se od njega razlikuje po tome što dodaje psihološku, odnosno kognitivnu razinu strukturiranja žanra, što podrazumijeva taktički aspekt strukturiranja žanra, a to je značajno jer promatra žanr kao dinamički društveni proces.

Cilj je njegove žanrovske analize definirati tipična ili konvencionalna obilježja žanra te objasniti funkciju tih obilježja, ali i žanrovskih ograničenja u društvenokulturnom okruženju. Bhatijin višeperspektivni model primijenjene žanrovske analize pisanog diskursa (1993, 2004) sastoji se od sedam koraka, no i sam Bhatia kaže da se u analizi mogu razmotriti svi ili neki od koraka, ovisno o svrsi analize, aspektu žanra na koji se fokusiramo i znanja o žanru:

- 1) Postavljanje teksta u situacijski kontekst: tekst se postavlja u situacijski kontekst, odnosno disciplinu kojoj tekst pripada, temeljem vlastitog prethodnog iskustva i znanja o svijetu. Prema tome, ovo se pozicioniranje teksta vrši intuitivno, slijedeći vlastito poznavanje komunikacijskih konvencija unutar tog žanra. Osobe koje su upoznate sa situacijskim kontekstom razumjet će postupke u području aktivnosti u kojem se žanr

koristi, dok oni koji nisu dijelom određene jezične zajednice, taj će uvid steći kroz pregled literature.

- 2) Pregled postojeće literature: obuhvaća literaturu o žanru koji se proučava, a tiče se jezične analize, alata i metoda analize žanra, strukture jezične, odnosno diskursne zajednice koja se njime služi, npr. priručnici, vodiči.
- 3) Situacijska/kontekstualna analiza: podrazumijeva dublji uvid u kontekst, odnosno situaciju, pri čemu se definira autor, publika, komunikacijska svrha, tema, domena, situacija, sadržaj, medij/kanal, svojstva diskursne zajednice, izvankontekstna stvarnost, mreža sličnih tekstova.
- 4) Odabir korpusa: pri čemu je bitno precizno definirati žanr, ili podžanr koji se želi analizirati na temelju jasnih kriterija (komunikacijske svrhe, situacijskog konteksta u kojem se koristi i razlikovnih tekstnih obilježja).
- 5) Institucionalni kontekst: podrazumijeva sustav i metodologiju u kojoj se žanr koristi, konvencije koje utječu na uporabu jezika, pa čak i standarde i pravila koja imaju učinak na konstrukciju žanra.
- 6) Jezična analiza: obuhvaća tri razine, pri čemu se mogu analizirati sve ili samo neke, ovisno o tome gdje se pojavljuju razlikovna obilježja žanra. Analiza leksičkogramatičkih obilježja⁶ može biti kvantitativna i temeljiti se na korpusnim metodama reprezentativnog uzorka žanra. Takva je analiza korisna utoliko što daje empirijsku potvrdu intuitivnim zaključcima, no s druge strane Bhatia (1993) naglašava da daje malo informacija o komunikativnoj funkciji jezičnih obilježja. Bhatia ovu analizu smatra površinskom analizom koja pruža važan uvid u specifičnu uporabu jezičnih jedinica, no ono što nedostaje jest razlog takve učestalosti uporabe ili specifičnosti distribucije tih jedinica. Sljedeća je razina analiza tekstnih obrazaca u kojoj je statistička značajnost pojavnosti određenog jezičnog obilježja manje bitna od aspekta žanra koji ona tekstualizira. Na taj se način u jezični opis dodaje i dimenzija korelacije forme i funkcije, odnosno objašnjava se razlog uporabe određenog jezičnog obilježja. Sljedeća je razina analiza strukture žanra, odnosno načina organizacije poruke u retoričke korake (eng. *moves*, Swales 1986) koji se dosljedno koriste u organizaciji teksta. Na taj se način želi objasniti kognitivno strukturiranje, odnosno konvencionalnu standardiziranu organizaciju teksta koju koriste članovi određene jezične/diskursne zajednice.

⁶ Ta se obilježja u sistemsko-funkcionalnoj paradigmi proučavaju u sklopu analize registra.

- 7) Stručni uvid u žanr: provodi se u svrhu provjere valjanosti rezultata kod stručnjaka iz tog područja/discipline, pri čemu osoba koja provodi tekstnu analizu mora znati što točno traži i formulirati precizna nepristrana pitanja.

Bhatia (1993) naglašava prednosti žanrovske analize u odnosu na druge metode analize funkcionalnih varijeteta govorenog i pisanog jezika, s obzirom na to da jezičnom opisu dodaje objašnjenje pojava uzimajući u obzir društveno-kulturne i psiholingvističke faktore te objašnjava komunikacijske ciljeve diskursne zajednice. Naglašava i deskriptivnost, a ne preskriptivnost metode u traženju žanrovskih obrazaca, a kao glavni kriterij identifikacije žanra navodi njegovu komunikacijsku svrhu.

Molnár (2019), kao i Biel (2018), smatra da je Bhatijin model koristan za prevoditelje, no preporuča njegovu selektivnu primjenu, prvenstveno se usredotočujući na kontekstualnu analizu u kombinaciji s tekstualnim, intertekstualnim i interdiskursivnim perspektivama. Smatra da je za prevoditelja korisno da može identificirati i analizirati žanr u izvornoj i ciljnoj kulturi, jer to olakšava proces prevođenja.

6.1.3.4. Biberova višedimenzijaska analiza registra

Dok Bhatijina analiza žanra kombinira kvalitativnu i kvantitativnu analizu, Biberov pristup vođen korpusom oslanja se na empirijsku kvantitativnu analizu raspodjele jezičnih elemenata pod pretpostavkom da je njihova uporaba funkcionalno motivirana, odnosno da postoji veća vjerojatnost njihovog supojavljivanja zbog njihove zajedničke komunikacijske funkcije. Biber kombinira alate računalne lingvistike, velike korpuse i alate statističke analiza (faktorska analiza i analiza klastera) kako bi identificirao varijacije među različitim žanrovima, odnosno registrima (Biber 1992).

Kao osnovne prednosti svoje metodologije, Biber (ibid.) navodi njezinu utemeljenost na korpusnom istraživanju, automatiziranu analizu jezičnih obilježja, usmjerenost općenito na tekstove, žanrove i registre, a ne pojedinačne jezične strukture, komparativnu perspektivu sagledavanja tekstova pri čemu se smatra da se razlikuju jezično i funkcionalno, uzima u obzir različite parametre, kvantitativna je i kombinira kvantitativni i funkcionalni pristup, sintetizirajući „mikroskopski“ i „makroskopski“ pristup.

Biberova višedimenzionalna analiza promatra supojavljivanje jezičnih obilježja kroz dimenzije varijacije. Dimenzije predstavljaju distribuciju vjerojatnosti supojavljivanja jezičnih obilježja, tzv. registarskih markera (eng. *register marker*), koja su grupirana u 16 gramatičkih i funkcionalnih kategorija. Faktorskom su analizom izdvojene skupine obilježja koje se povezuju s određenom dimenzijom, odnosno one jezične strukture koje se relativno često supojavljuju u

određenoj vrsti teksta. U ovome se pristupu pretpostavlja da njihovo supojavljivanje znači da dijele zajedničku komunikacijsku funkciju. U ranijoj fazi razvoja svoje metodologije, Biber je naveo pet dimenzija, no kasnije su dodane još dvije:

1. Angažirana – informativna produkcija (*Involved vs Informational Production*);
2. Narativni – nenarativni diskurs (*Narative vs Non-Narative Discourse*);
3. Eksplicitna referenca – situacijski utemeljena referenca (*Elaborated vs Situation-dependent Reference*);
4. Otvoreno uvjeravanje/argumentacija (*Overt Expression of Persuasion/Argumentation*);
5. Apstraktni – neapstraktni stil (*Abstract vs Non-abstract Style*);
6. Informativnost i izražavanje stava (*On-line Informational Elaboration Marking Stance*);
7. Akademsko ograđivanje (*Academic Hedging*).

Prethodna istraživanja registra promatrala su razlike između registara kroz dihotomije, npr. formalno-neformalno, planirano-spontano, itd. No, specifičnost Biberovog pristupa jest u tome što je pokazao da postoji kontinuum između dvaju polova varijacija i na taj način je analizirao u kojoj su mjeri registri slični ili različiti, temeljem empirijskih podataka o učestalosti supojavljivanja određenih jezičnih obilježja. Također, definiranjem funkcionalnih dimenzija i komunikacijske funkcije otvorio je prostor za međujezična istraživanja, s obzirom da različiti jezici ostvaruju istu funkciju kroz različita jezična obilježja.

Iako inovativan i empirijski utemeljen, ovaj je pristup naišao na kritike vezano za odabir jezičnih obilježja koja se promatraju, za miješanje formalnih i funkcionalnih obilježja u analizi, pa i vezano za samu definiciju pojma registar (usp. Teich 2003). Također, pristup se smatra zahtjevnim i dugotrajnim (Xiao i McEnery 2005: 68) te promatra tekst izdvojen iz konteksta. U novije vrijeme i suautorica višedimenzionalne analize, Susan Conrad, zagovara uvođenje kvalitativne dimenzije u njihov pristup jer smatra da može donijeti bolje i primjenjivije rezultate (Conrad 2014).

6.1.4. Tekstni tip, tekstna vrsta i žanr

Naziv tekstni tip posuđen je iz retorike i kategorizira tekstove s obzirom na retoričke strategije u ekspresivne, deskriptivne, narativne, eksplanatorne, instrumentalne, itd. Tekstni je tip kategorija koja se provlači kroz registar i žanr, primjerice žanr novinskog članka može biti narativan ili pak informativan, ili pak različiti žanrovi mogu pripadati istom tekstnom tipu, primjerice novinski članak i popularnoznanstveni članak (Trosborg 1997b). Hatim i Mason (1990) definiraju tekstni tip kao konceptualni okvir koji nam omogućava da klasificiramo

tekstove s obzirom na njihovu komunikativnu i retoričku svrhu. Dok se žanrovi smatraju otvorenom kategorijom, tekstni tipovi imaju ograničen broj kategorija (Trosborg 1997b), no točan broj tih kategorija još nije utvrđen, primjerice Trosborg (1997b: 15) navodi deskripciju, naraciju, ekspoziciju, argumentaciju i instrukciju, a Biber (1989) navodi osam kategorija. Odnos tekstnog tipa i žanra nije jednoznačan ni jednostavan, no međusobno se ne isključuju. Trosborg (1997b: 17) navodi kako ta dva naziva imaju različitu teorijsku potku, a razumijevanje oba naziva važno je ne samo znanstvenicima i lingvistima, već i praktičarima koji stvaraju tekstove i prevoditeljima koji ih prevode.

Lee (2001: 38) razlikuje žanr od tekstnog tipa s obzirom na to da je žanr definiran izvanjskim, nejezičnim, tradicionalnim kriterijima, dok se tip temelji na unutarnjim, jezičnim svojstvima teksta, no pritom primjećuje da su žanrovi prepoznatljivi i jasni, dok još nema općeprihvaćene i jasne kategorizacije tekstnih tipova, odnosno nema jasno određenih „unutarnjih kriterija“ prema kojima bi se tekstovi tako grupirali te zaključuje kako je pojam tekstni tip nejasan i nije eksplicitno definiran, no u slobodnijem značenju retoričkih kategorija može biti koristan.

U njemačkoj se tradiciji razlikuju tekstni tip (njem. *Texttyp*) i tekstna vrsta (njem. *Textsorte*). U tom smislu Reiss (1981: 124) prema funkciji klasificira tekstove u informativne, ekspresivne, persuazivne, deskriptivne, narativne, argumentativne tekstne tipove, a tekstnu vrstu definira kao kategoriju koja se odnosi na tekstove određene uobičajenim situacijama. Dakle, tekstni je tip apstraktnija kategorija koja pripada teorijskoj klasifikaciji tekstova, dok se vrsta (klasa ili žanr) koristi za empirijsku klasifikaciju tekstova koji se uobičajeno koriste u društvu. Neke su klasifikacije kretale od dominantne komunikacijske funkcije, pri čemu su rezultirale idealnim tekstnim tipovima, koji su zatim povezani s određenim žanrom (Schäffner 2000: 210).

No tekstni tip i žanr nisu sinonimi. Schäffner (ibid: 210) definira žanr kao globalni jezični obrazac koji se kroz povijest razvio u jezičnoj zajednici za ispunjavanje specifične komunikacijske zadaće u specifičnoj situaciji. Žanrovi su neka vrst generalizacija koje se temelje na iskustvu govornika u komunikacijskoj zajednici koji vrše svjesni odabir određenih jezičnih sredstava. Schäffner (ibid.) navodi kako članovi jezične zajednice imaju specifično znanje o žanru, tj. općim obrascima, ali ne i o tipovima.

Katharina Reiss (1971/2000) razvija svoj model tekstnih tipova, ili prototipova, u sklopu znanosti o prevođenju, naglašavajući komunikativnu ulogu prijevoda kroz prizmu kategorija tekstova s određenim zajedničkim generičkim karakteristikama, i tekstnih vrsta, klasa ili žanrova, u kojima se realiziraju različiti tekstni tipovi. Njezina je tipologija imala za

cilj definirati objektivne kriterije prema kojima bi se procjenjivala kvaliteta prijevoda. U kasnijim istraživanjima, Reiss i Vermeer (1984/2013) smatraju da se pojmovi žanra i tipa ne preklapaju i ne isključuju, već se odnose na različite pojavnosti i svoju su klasifikaciju tekstnih tipova namijenili samo za svrhe i potrebe znanosti o prevođenju. Reiss (1971) je po uzoru na Bühlerov model trostruke funkcije jezika (deskriptivna, ekspresivna i apelativna), definirala tri odgovarajuće dimenzije jezika i prema tome tri tekstna tipa: informativni, ekspresivni i apelativni, a dodala je i audiomedijски tip. Ta tri tekstna tipa zatim povezuje s onim što naziva „prijevodnim metodama“. Reiss tvrdi da je kod informativnog tipa teksta cilj zadržati sadržaj, pa je prijevodna metoda usredotočena na sadržaj teksta i prijenos potpune informacije, odnosno izravnost. Kod ekspresivnog tipa cilj je postići analogiju umjetničke forme, pa se ta prijevodna metoda naziva identifikacija, dok je kod operativnog tipa teksta cilj zadržati isti učinak teksta, odnosno istu reakciju kod ciljne publike, pa je prijevodna metoda u tom slučaju adaptacija. Njezini tekstni tipovi mogu se realizirati raznim tekstnim vrstama, primjerice, privatno pismo može biti informativnog tipa, dok molba može biti operativnog tipa. Reiss se više usredotočila na tekstne tipove koje povezuje s metodama prevođenja, ali ju se često kritiziralo kao prestriktnom i prepreskriptivnom.

Dakle, mnogi autori izjednačavaju pojmove tekstnog tipa i žanra (usp. Stubbs 1996: 11, Lee 2001: 41) ili pak tekstne vrste i žanra, pri čemu Lakić (1999) ističe kako žanr podrazumijeva više od tekstne vrste, jer uzima u obzir ne samo jezičnu strukturu, već i namjeru autora i ulogu teksta u zajednici. Biber (1989) pak pod tekstnim tipom podrazumijeva grupiranje tekstova s obzirom na zajedničke jezične obrasce koji se supojavljaju u tekstovima, ipak u svojoj teoriji i metodologiji koristi nazive registar i žanr. Pojam tekstne vrste je u hrvatskoj stilistici detaljno razradila, klasificirala i opisala Ivanetić (2003). Definirala ga je kao obrasce, oblike društvene prakse, koji govornicima pomažu i daju smjernice u komunikaciji u određenoj situaciji. U tom se smislu definicija podudara s definicijom žanra.

Osim navedenih, javlja se još i pojam diskursnog tipa ili domene (Badurina 2004: 155), koji je ovisan o situacijskom kontekstu, pod utjecajem drugih diskursnih tipova, a prepoznatljiv temeljem svojih jezičnih obilježja. Pritom, Badurina (ibid.) naglašava da ne postoje idealni, „čisti“ tipovi, jer se u svakom diskursnom tipu prožimaju karakteristike drugih tipova, nego postoje samo oni u kojima je neka značajka dominantna, a druge usputne ili nenadane. Slijedom toga, Badurina (ibid.) unutar općeg diskursa razlikuje diskursne tipove: privatni, javni, specijalizirani i multimedijalni, a zatim unutar javnog diskursa, razlikuje diskursne tipove niže razine: politički, sakralni, publicistički. Čolak (2015: 31) izbjegava pojam diskursni tip i govori o kontekstnim domenama unutar kojih se ostvaruju registri i žanrovi. Slično tome, Lee (2001:

50) navodi kako British National Corpus (BNC) kategorizira tekstove s obzirom na domenu, pri čemu su domene široka tematska područja, odnosno društveni kontekst u kojem se tekst realizira. Stoga, Lee (ibid.) napominje kako je kriterij domene neučinkovit i nepouzdan pri sastavljanju reprezentativnog korpusa, dok kategoriju žanra smatra puno pouzdanijom i detaljnijom, jer se unutar kategorije domene mogu grupirati tekstovi vrlo različite vrste i tipa.

6.1.5. Karakteristike stila pomorskopravnih tekstova

Pomorskopravni stil podvrsta je zakonodavnopravnog stila prema funkcionalnoj stilistici te se stoga pretpostavlja da dijeli ista ili slična svojstva. Jezična istraživanja hrvatskog zakonodavnopravnog stila počinju prilično kasno (Visković 1981). Interes za opis navedenog stila budi se devedesetih godina 20. stoljeća kada različite studije navode njegova morfološka, sintaktička i leksička svojstva (usp. Tošović 1988; Pranjković 1996; Kovačević i Badurina 2001; Silić 2005; Frančić et al. 2006; Katnić-Bakaršić 1999 i 2007, i dr.). Navedeni su autori istakli sljedeća obilježja pravnog stila:

➤ Morfološka:

- manji broj glagola u odnosu na imenice (Tošović 1988)
- veći broj glagola u 3. licu, neodređenim, bezličnim i pasivnim konstrukcijama (Katnić-Bakaršić 1999)
- uporaba glagolskih vremena ograničena samo na prezent, futur i perfekt (Katnić-Bakaršić 2007), pri čemu je najzastupljeniji prezent (Tošović 1988)
- imperativnost
- nerazlikovanje određenosti i neodređenosti kod pridjeva, odnosno kategorije živo-neživo (Kovačević i Badurina 2001)

➤ Sintaktička:

- Frančić et al. (2006: 255) navode jednostavne rečenice kao obilježje administrativnog stila, dok Katnić-Bakaršić (1999: 32) napominje da taj stil karakteriziraju duge i teško razumljive rečenice;
- česta uporaba pogodbenih⁷ rečenica (Frančić et al. 2006: 255)
- češća uporaba veznika (Pranjković 1996)
- izričito ponavljanje obavijesnog subjekta (Kovačević i Badurina 2001)
- stilski neobilježen red riječi (Kovačević i Badurina 2001)

⁷ Ova se vrsta zavisnosloženih rečenica naziva pogodbenima (npr. Katičić 2002), uvjetnima (npr. Silić i Pranjković 2005) ili kondicionalnima.

➤ Leksička:

- siromašan izbor leksika (Kovačević i Badurina 2001; Tošović 1988; Frančić et al. 2006)
- klišeizirani izrazi (Peti-Stantić 2002: 366)
- administrativizmi i latinizmi (Kovačević i Badurina 2001)
- ponavljanja, pleonazmi (Silić i Pranjković 2007).

Osim toga, stil se opisuje kao analitičan, klišeiziran, shematiziran, objektivn, jednostavan, logičan, pregledan, zatvoren, eksplicitan, konkretan, neemocionalan, stilski neobilježen, neosoban, ustaljene strukture (usp. Babić i Težak 1992, Katnić-Bakaršić 1999, Kovačević i Badurina 2001, Frančić et al. 2006).

Engleski pravni jezik predmet je mnogih istraživanja od kojih su neka već spomenuta u prethodnome tekstu. Kao osnovna svojstva ističu se, slično kao i u hrvatskome, imenski način izražavanja, izričitost, imperativnost, bezličnost, formulaičnost izraza, binominalni izrazi, redundantnost, intertekstualnost, sveobuhvatnost (usp. Bhatia 1993; Varo i Hughes 2002), no za razliku od hrvatskoga, tu se ističe i složenost sintakse i sintaktički diskontinuitet kao česta odlika (ibid.). Šarčević (2000: 8) navodi kako je pravni jezik posebno međunarodnih ugovora i konvencija namjerno neodređen, nejasan i dvosmislen zbog čega prevoditelji moraju biti osobito pažljivi da ne objašnjavaju dodatno i ne pokušavaju pojasniti dvosmislenosti jer je takav izričaj rezultat specifičnog međunarodnog pregovaranja. Opisana stilska svojstva poslužila su kao referentna točka s obzirom na koju su se vrednovali rezultati korpusne analize. Posebnih stilskih opisa pomorskopravnog stila na hrvatskome jeziku po dosadašnjim saznanjima nije bilo.

6.2. Zaključak

Možemo zaključiti kako u području funkcionalnog raslojavanja jezika postoje različita promišljanja s jedne strane, te nedosljednost uporabe nazivlja s druge strane. Stoga je u istraživanjima teksta i diskursa važno prethodno temeljito i sustavno definirati predmet istraživanja kako bi dobiveni rezultati bili usporedivi i primjenjivi u određenom području.

Općenito se može zaključiti da je hrvatska funkcionalna stilistika, proizašla iz praškog strukturalizma, ponudila kategorizaciju koja je s jedne strane jasna, čista i sveobuhvatna te pogodna za poučavanje, no s druge joj se strane predbacuje da je preskriptivna, statična i shematizirana. Stoga su u novije vrijeme očita nastojanja (usp. Čolak 2015, Badurina i Kovačević 2001, Katnić-Bakaršić 2007) ka drugačijem modelu raslojavanja, po uzoru na

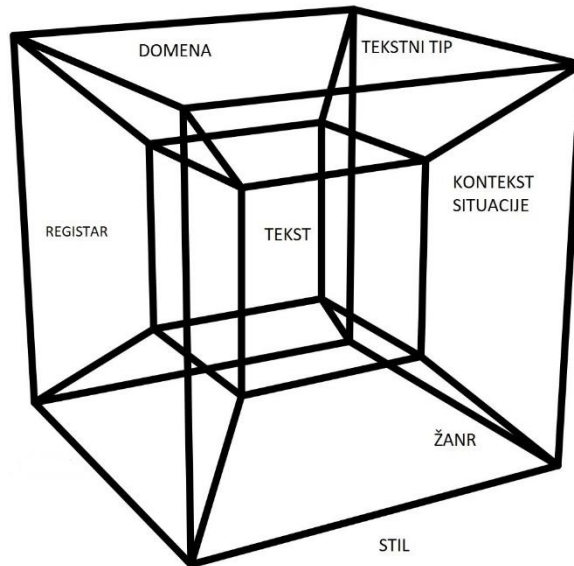
angloameričku pragmalingvističku tradiciju. Iako ni u tom sustavu nema ujednačenosti nazivlja, on ipak nudi višedimenzionalno poimanje jezičnog prostora, koje Badurina i Kovačević (2001) vizualiziraju kao koordinatni sustav, u kojem se jezik raslojava istovremeno po uspravnoj osi, planovima jezične realizacije, i vodoravnoj osi, po funkcijama u kontekstu situacije. U međudjelovanju tih jezičnih planova, nastaju diskursni tipovi ili domene, koji nisu „čiste“ strukture, već fluidne, preklapaju se i prožimaju, što tradicionalna funkcionalna stilistika nije uzimala u obzir.

Bez obzira na varijacije u uporabi pojmova registar i žanr, većina se autora slaže oko toga da je registar sklop zajedničkih leksičko-gramatičkih obilježja uvjetovanih situacijskim kontekstom, dok žanr pokriva formalne osobine i strukturiranje tekstova u situaciji. Pragmatična registarsko-žanrovska perspektiva nudi nam dva komplementarna pristupa istom predmetu, iz aspekta teksta kao jezične strukture s određenim konvencionalnim funkcionalnim jedinicama ovisnima o situacijskom kontekstu i iz aspekta teksta kao kulturnog artefakta, pripadnika kategorije koja se razlikuje s obzirom na svoje svrsishodne ciljeve u komunikaciji. No, također, kako Cranny-Francis (1993) navodi, žanr nije samo formalan, nije samo tekst, kod žanra se ne radi samo o jezičnim obrascima, domenama, funkcionalnom supojavljanju jezičnih jedinica niti samo o diskursnim karakteristikama, već obuhvaća sve to. Autorica u ovom složenom i širokom konceptu vidi i njegovu korisnost i svrsishodnost. S obzirom da će ovaj rad obuhvatiti cjelovite tekstove koji će se sagledavati iz navedenih perspektiva, a koje obuhvaćaju i registar, domenu i tekstni tip, istraživanje je postavljeno prvenstveno iz žanrovske perspektive, iako će se nužno dotaći i drugih aspekata.

Značajnost pojmova stila i tipa ogleda se u činjenici da nisu potpuno odbačeni, što govori o domeni koju još uvijek pokrivaju i funkciji koju ispunjavaju. U ovome će se radu pojam stila sagledavati u smislu individualnog ostvaraja, zbog čega nema primjenu u ovom okviru. Pojam tekstnog tipa kako ga razumijeva Reiss (2004) pomoći će kao kriterij pri odabiru tekstova za korpus, kako bi se rasvijetlila njihova tekstna funkcija i argumentirao njihov odabir za korpus.

Unutar našeg kognitivnog polja obrade teksta, svjesno obrađujemo sadržaj birajući jezične jedinice kojima ćemo ispuniti određenu svrhu prema očekivanim i kulturalno uvjetovanim parametrima. Upravo o toj obradi, ovisi i uspješnost konačne poruke koju sastavljamo. Dakle, u svakoj komunikacijskoj situaciji prisutan je svojevrsan stereo-pristup tekstu iz različitih perspektiva (tipa, domene, registra, žanra, pa i stila), koji bi se trebao ogledati i u istraživanju. Ovim istraživanjem pokušalo se sagledati tekst u sklopu četverodimenzionalne strukture, u kojoj su svi navedeni aspekti u interakciji i prožimanju. Složenu pojavnost diskursa

potrebno je sagledati ne samo linearno, kao u funkcionalnoj stilistici, pa čak ne ni hijerarhijski ni dvodimenzionalno, već ga je potrebno razumjeti u složenom međudjelovanju u četiri dimenzije, po uzoru na tesseract, kako je prikazano na Slici 2.

Slika 2. Četverodimenzionalni prikaz međudjelovanja različitih perspektiva

Bez obzira na to što se definicije žanra razlikuju, one u osnovi dijele iste koncepte: jezične obrasce u kontekstu situacije, komunikacijske sheme, definirane forme, tradicionalno ustanovljena pravila uporabe jezika i kompetencija za njihovu primjenu. To sve podrazumijeva ne samo jezičnu kompetenciju, već i uporabnu kompetenciju (koja među ostalima, podrazumijeva i kulturnu kompetenciju), kako govornika tako i prevoditelja. U kontekstu prevođenja, potrebno je razumjeti i poznavati sve perspektive kako bi ciljni tekst ispunio funkciju koju ima u okruženju izvornoga jezika. Prevođenje i žanrovsku analizu povezuje komunikacijska svrha u određenoj situaciji i funkcionalnost odabranih jezičnih jedinica i obrazaca u kontekstu. Jedni od tih obrazaca su i prijevodne univerzalijske, o čemu će biti riječi u sljedećem poglavlju.

7. PRIJEVODNE UNIVERZALIJE – ZAKONITOSTI PREVOĐENJA

Jedna od najvećih rasprava u modernoj znanosti o prevođenju vodila se oko univerzalnih svojstava prijevodnih tekstova. Općenito, potraga za pravilnostima, odnosno istraživanje obrazaca koji se učestalo ponavljaju svojstvena je svim znanostima, pa su se tako i u procesu prevođenja identificirale zakonitosti, koje su neki autori nazivali univerzalnima, dok su ih drugi propitivali, kritizirali i pobijali. Debata je započela nakon hipoteze Mone Baker 1993. godine o postojanju univerzalnih svojstava prijevoda, koje je autorica definirala kao svojstva koja se tipično pojavljuju u prijevodima, a nisu posljedica interferencije između dvaju jezika, već samog prijevodnog procesa (Baker 1993). No, sve su te rasprave nedvojbeno produbile razumijevanje procesa prevođenja, definirale su temeljne pojmove, identificirale glavne faktore koji na njega utječu, uspoređivale jezike, stvarale korpuse, i sl. Iako se termin prijevodne univerzalije uvriježio u znanosti o prevođenju, one se danas smatraju više tendencijama ili pravilnostima, no to ne umanjuje doprinos istraživanja tih jezičnih manifestacija u znanosti o prevođenju. I sama je Baker kasnije razlikovala prijevodne univerzalije kao jednu vrstu ograničenja koje se nameće u prijevodnom procesu, a proizlazi iz samog procesa prevođenja i ne varira od kulture do kulture, od normi kao druge vrste ograničenja svojstvene određenoj vrsti prevođenja ili tekstova. Koncept norme uveo je Gideon Toury (1978) koji pod time podrazumijeva pravilnosti prevođenja unutar određene sociokulturne situacije. Prevoditelj mora norme usvojiti kako bi se pravilno izražavao na ciljnom jeziku i rješavao potencijalne probleme. Prema Touryju (ibid: 204), norme određuju vrstu i stupanj ekvivalencije u prijevodima te ih smješta na skali između dviju krajnjih točaka, apsolutnih pravila i čistih idiosinkrazija. No, čak je Toury (1978) govoreći o općoj tendenciji prevoditelja da ekspliciraju u prijevodima, neovisno o jeziku s kojega i na koji prevode, žanru, razdoblju, i dr., dao mogućnost da postoje svojstva prijevoda koja, ako nisu baš univerzalna, onda su vrlo česta.

Baker (1997) kao moguće prijevodne univerzalije navodi eksplicitaciju (engl. *explicitation*), izbjegavanje dvosmislenosti (engl. *disambiguation*), simplifikaciju (engl. *simplification*), konvencionalizaciju (engl. *conventionalisation*), izbjegavanje ponavljanja (engl. *avoidance of repetition*), konzervativnost, kasnije preimenovana u normalizaciju (engl. *normalization*) i manifestaciju tzv. „trećeg koda“⁸. Baker je smatrala da je potrebno istražiti jezične karakteristike trećeg koda u kojima će se manifestirati svojstva koja je navela kao

⁸ Frawley 1984. definira naziv *treći kod*, koji proizlazi iz bilateralnog razmatranja izvornog i ciljnog koda i postaje podkod svakog od razmatranih kodova. Kao takav, postavlja vlastite standarde i sadrži vlastite strukture izvedene iz izvornog i ciljnog koda. Izvorni i ciljni kod pritom pružaju ulazne parametre, no *treći kod* predstavlja novu informaciju i sadrži određen stupanj inovacije.

prijevodne univerzalije. S daljnjim istraživanjima, popis se modificirao te su dodane prijevodne univerzalije implicitacije (engl. *implication*), konvergencije (engl. *levelling-out*) i zastupljenosti jedinstvenih elemenata (engl. *unique-items representation*). Toury je o univerzalijama govorio kao o pravilnostima u prijevodima i preferira naziv „zakoni“. Njihovu stvarnu vrijednost vidi u pojašnjavanju procesa prevođenja, a ne samo utvrđivanju njihova postojanja (Toury 2004: 29). On navodi dva osnovna zakona: zakon rastuće standardizacije, prema kojem se tekstemi⁹ u ciljnom tekstu pretvaraju u repertoreme¹⁰, i zakon interferencije, prema kojem se svojstva izvornog jezika prenose u ciljni tekst (Toury 1995). Realizacija tih zakona ovisi o znanju i iskustvu prevoditelja, kognitivnim faktorima i statusu prijevoda u ciljnoj kulturi (ibid.).

Chesterman (2001) promatra fenomen univerzalija iz dva aspekta: S-univerzalije koje se tiču prijenosa izvornog teksta u prijevod i definiraju univerzalne razlike između izvornika i prijevoda, i T-univerzalije koje se tiču načina na koji prevoditelji procesuiraju ciljni jezik i definiraju univerzalne razlike između prijevoda i neprevedenih tekstova ciljnog jezika. Chesterman, kao i Toury, u univerzalijama prvenstveno vidi njihovu eksplanatornu vrijednost.

Pojava korpusnih alata omogućila je empirijski utemeljeno istraživanje navedenih pravilnosti ili tendencija u različitim jezičnim parovima i smjerovima prevođenja, no pitanje postojanja univerzalnih svojstava ostalo je kontroverzno te je čak i Baker kasnije odustala od ambicioznog naziva „univerzalije“ i nazivala je tu pojavu „obrascima“ ili „pravilnostima“. Chesterman (2001) s jedne strane uočava koliko je problematika univerzalija metodološki zahtjevna, no smatra da ta istraživanja predstavljaju napredak u znanosti o prevođenju s obzirom na metodologiju, interdisciplinarnost istraživanja, učinke na prevoditeljsku praksu i kvalitetu prijevoda, što konačno doprinosi i statusu ove discipline kao znanosti. Prava vrijednost svih istraživanja, kako Malmkjaer (2018) kaže, jest u zanimljivim uvidima u odnose među jezicima te odnos stvari i koncepata u bilingvalnom umu prevoditelja, dok Biel (2010: 12) smatra da taj koncept daje dublji uvid u pravno prevođenje, jer konkretno pojašnjava rješavanje konceptualnih, jezičnih ili strukturnih razlika između različitih pravnih sustava.

Nekoliko je glavnih metoda istraživanja korišteno kako bi se identificirale pravilnosti u procesu prevođenja. Jedna od metoda je usporedba prijevoda s izvornikom, koja se kako Malmkjaer (2018) navodi, najviše koristila kako bi se identificirale manjkavosti prijevoda. No taj se jednostrani pristup napustio razvojem svijesti o sveprisutnosti prevedenih tekstova u

⁹ Tekstemi su znakovi koji imaju specifičnu funkciju koja proizlazi iz specifičnog odnosa s tekstem (Toury 1995).

¹⁰ Repertoremi su znakovi koji pripadaju institucionaliziranom repertoaru; odnose se na znakove koji u određenoj zajednici imaju semiotičko značenje (Toury 1995).

svakoj kulturi te se žarište interesa pomaklo na prijevod i njegove inherentne karakteristike. Toury (1980) predlaže metodu koja bi u istraživačkom procesu kretala od prijevoda prema izvorniku te bi se tako utvrdili i objasnili odnosi prijevodne ekvivalencije. Umjesto usporedbe tekstova izvornika i prijevoda, Baker (1993) predlaže treći pristup u kojem bi se korpusnim metodama uspoređivali prevedeni tekstovi i tekstovi izvorno napisani na ciljnom jeziku. Rezultati dobiveni na taj način uspoređuju se s rezultatima iz drugih jezika, pri čemu zajednička svojstva možemo smatrati univerzalijama. U suvremeno doba, sa sve većim povezivanjem s drugim lingvističkim disciplinama, primjerice korpusnom lingvistikom i neurolingvistikom, znanost o prevođenju primjenjuje razne metode istraživanja s ciljem identifikacije i opisivanja navedenih pravilnosti, što pokazuje koliko je ta tema široka i gotovo neiscrpna.

U ovome se radu upotrebljava naziv „prijevodne univerzalije“ s obzirom na to da je već uvriježen u znanosti o prevođenju, iako se te pojave više ne smatraju univerzalnima. U nastavku će se opisati pojedine prijevodne univerzalije, načini njihova istraživanja i moguće manifestacije.

7.1. Eksplicitacija

Eksplicitacija je prijevodna univerzalija koja je najviše istraživana, najdetaljnije razrađena i u konačnici jedina u nekom obliku potvrđena u raznim jezičnim parovima, pa se stoga smatra zaista i univerzalnom. Kao koncept, eksplicitacija podrazumijeva tendenciju u prijevodima da budu dulji od izvornika, da ekspliciraju i budu eksplicitniji od izvornika te jezično redundantniji, čime prijevod postaje koherentniji, lakši za čitanje, tečniji i manje dvosmislen od izvornika. S obzirom da pojam obuhvaća, ali nije ograničen na, eksplikaciju¹¹ i eksplicitnost¹², u radu se upotrebljava naziv *eksplicitacija*, po uzoru na engleski naziv, koji je prepoznatljiv i uvriježen u znanosti o prevođenju. Naziv eksplicitacija odražava sadržaj i opseg pojma, bez ograničavanja bilo na eksplikaciju ili eksplicitnost, a ujedno je i u skladu s hrvatskim standardom, po uzoru na pojmove kao što su verbalizacija, nominalizacija, i sl. Nadalje, naziv *explicitation* u engleskom jeziku tvoren je pomoću sufiksa koji označava proces ili djelovanje, za razliku od engleskog *explicitness*, čiji sufiks ima značenje stanja. Upravo je to aktivno značenje potrebno zadržati i u prijevodu na hrvatski jezik. S druge strane, pojam eksplikacija, koji koristi Pavlović (2015), ograničen je samo na tumačenje i objašnjenje, što samo djelomično

¹¹ Eksplikacija: objašnjenje dano s potrebnim podacima i u detalje; ekspliciranje, razjašnjavanje, razlaganje, tumačenje (izvor: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)

¹² Eksplicitan: koji je nedvosmislen, izričit, jasan, očigledan, određen; koji je jasno iskazan, objašnjen (izvor: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)

pokriva sadržaj pojma eksplicitacije. Zbog toga, a i zbog činjenice da je eksplicitacija jednoznačan pojam, proširen u znanosti o prevođenju i usklađen sa hrvatskim standardnim jezikom, u radu se koristi taj naziv.

7.1.1. Istraživanje eksplicitacije

Pojavu eksplicitnijeg izražavanja u prijevodima onoga što je implicitno prisutno u izvornim tekstovima prvi su opisali kao stilsku tehniku Vinay i Darbelnet (1958). Baker (1993: 243) ju je definirala kao tendenciju da se u prijevodu nešto pobliže objasni, a ne ostavi implicitno, dok Toury (1995) smatra da se eksplicitacija pojavljuje u raznim vrstama jezičnog prijenosa, što uključuje i prijevode. Hipotezu eksplicitacije prva je formulirala Blum-Kulka (1986: 291), koja je uočila povećanu eksplicitnost kod kohezivnih sredstava u prijevodima bez obzira na jezični par te ju stoga smatra svojstvenom za proces prevođenja. Becher (2010) upravo tu hipotezu smatra najutjecajnijom što se shvaćanja eksplicitacije tiče te zagovara njezino redefiniranje. Danas se niz pojava okuplja pod zajedničkim nazivom eksplicitacija, pa stoga Kamenická (2007: 45) predlaže da to bude prototipna kategorija koja bi okupljala tipične i manje tipične manifestacije, umjesto da razne pojavnosti pokušava svesti pod jedan pojam.

Nida (1964) primjerice, kao tehnike prilagodbe u procesu prevođenja navodi dodavanje, oduzimanje i preinake, a kao podvrstu dodavanja spominje amplifikaciju, odnosno eksplicitno izražavanje važnih semantičkih elemenata implicitno prisutnih u izvorniku. Dakle, eksplicitaciju je smatrao vrstom dodavanja. S druge strane, Séguinot (1988) eksplicitaciju smatra nadređenim konceptom koji uključuje i dodavanje. Séguinot (1988: 108) također smatra da bi se naziv eksplicitacija trebao ograničiti samo na pojave dodavanja elemenata koje se ne mogu objasniti strukturalnim, stilskim ili retoričkim razlikama između dvaju jezika, odnosno smatra da se o eksplicitaciji može govoriti u onim slučajevima kada postoji mogućnost za manje eksplicitnu ili manje preciznu verziju. Nadalje, Englund Dimitrova (1993) eksplicitaciju i dodavanje smatra sinonimnim pojmovima te u kasnijim radovima razlikuje eksplicitaciju kao posljedicu razlika između jezičnih sustava i stratešku eksplicitaciju kao posljedicu prevoditeljevog odabira (Englund Dimitrova 2005: 236). Pri tom pojašnjava kako se neke eksplicitacije javljaju vrlo često i redovito u tekstu pa se može zaključiti da su rezultat razlika između jezičnih sustava, dok se strateške eksplicitacije javljaju kako bi se riješio problem u procesu prevođenja na način da se preformulira prijevodno rješenje (ibid.). Klaudy (2001) definira eksplicitaciju kao tehniku kojom se informacije implicitno prisutne u izvorniku eksplicitno izražavaju u prijevodu, čime ju razgraničava od dodavanja te zaključuje da se pojam eksplicitacije razvio u nadređeni pojam koji uključuje brojne obavezne i neobavezne prijevodne

operacije. S druge strane pak, Pápai (2004: 145) razlikuje eksplicitaciju kao proces u prevođenju od eksplicitacije kao svojstva prijevoda kao krajnjeg proizvoda, koji je eksplicitniji od istih neprijevodnih tekstova u ciljnom jeziku. Chesterman (2004) smješta eksplicitaciju u skupinu S-univerzalija, kao i interferenciju, standardizaciju, normalizaciju, smanjenje ponavljanja, itd. odnosno onih univerzalija kojima se nastoji postići ekvivalencija između izvornika i prijevoda¹³. Zbog svih tih raznih definicija i shvaćanja pojave koja se proučavala pod pojmom eksplicitacije, mnogi su je kritizirali i propitivali, zamjerajući nedosljednost istraživačkih metoda, nekoherentno donošenje zaključaka i nepreciznost u definiranju. No, upravo zahvaljujući konstruktivnim kritičkim stavovima, pojam eksplicitacije je detaljnije razrađen i elaboriran.

Jedna od najprihvaćenijih kategorizacija različitih vrsta eksplicitacije je Klaudyna (2008). Klaudy razlikuje četiri vrste eksplicitacije, i to:

- 1) Obaveznu eksplicitaciju kao posljedicu leksičkogramatičkih razlika između izvornog i ciljnog jezika; bez takve eksplicitacije rečenice u prijevodima ne bi bile gramatički točne; najočitiiji primjer te eksplicitacije su gramatičke kategorije kojih u izvornom jeziku nema (npr. član);
- 2) Neobaveznu eksplicitaciju kao posljedicu stilskih razlika između dvaju jezika; ovom vrstom eksplicitacije prijevodi su prirodni, koherentniji;
- 3) Pragmatičnu eksplicitaciju zbog kulturalnih razlika ili različitog znanja o svijetu; druga kulturna zajednica ne dijeli isto opće znanje pa prevoditelj ima potrebu dodatno pojasniti;
- 4) Prijevodna eksplicitacija uzrokovana prirodom samog prijevodnog procesa.

Becher (2010: 4) uočava da su obavezna, neobavezna i pragmatička eksplicitacija motivirane razlikama među jezicima, što znači da su predvidljive i da se moraju manifestirati u prijevodima, no za prijevodnu eksplicitaciju smatra da je nemotivirana, da se samo pretpostavlja da postoji, što ne mora značiti da će se pronaći empirijski dokazi za to, a Becher to dodatno argumentira činjenicom da je i sama Klaudy (2008) dala primjere za prve tri vrste eksplicitacije, ali ne i za četvrtu. Autor kritizira niz istraživanja eksplicitacije jer ne uzimaju u obzir druge faktore koji utječu na eksplicitaciju, kao što je utjecaj jezika izvornika, a neka istraživanja ne primjenjuju dosljedno definiciju eksplicitacije. Stoga, zagovara napuštanje hipoteze eksplicitacije i prihvaćanje njegove modificirane Klaudyne hipoteze asimetrije u kojima navodi da su obavezna, neobavezna i pragmatička eksplicitacija češće od odgovarajućih implicitacija

¹³ Za razliku od toga, T-univerzalije usredotočuju se na odnos prijevoda i neprevedenih tekstova izvornog jezika i teže postići tekstnu podudarnost.

bez obzira na jezični par. Dakle, Becher smatra da postoji tendencija k eksplicitaciji, ali ne proizlazi iz procesa prevođenja, već smatra da je eksplicitacija motivirana prevoditeljevim nastojanjem da se pridržava standarda ciljnog jezika, da koristi strukture karakteristične za ciljni jezik, da rješava ograničenja, da izbjegne stilski obilježene načine izražavanja ili da postigne bolju koheziju u tekstu. Stoga se zalaže za napuštanje Blum-Kulkine hipoteze i redefiniranje pojma eksplicitacije.

Biel (2009: 9) navodi da se tendencija k eksplicitaciji pojavljuje i u pravnom prevođenju, ali ima dodatni uzrok: potreba za premošćivanjem konceptualnih razlika između pravnih sustava. Jedan je od temeljnih problema u pravnom prevođenju, kaže Biel (ibid.), nepodudarnost koncepata i nepostojanje univerzalne organizacije sustava, kao što postoji u nekim drugim disciplinama, primjerice matematici ili biologiji. Upravo će o konceptualnim razlikama, primjerice između običajnog prava i građanskog prava u izvornoj odnosno ciljnoj kulturi, ovisiti i stupanj eksplicitacije. Osim toga, Biel (ibid.) navodi i da prevoditelji pribjegavaju eksplicitaciji i s obzirom na to jesu li orijentirani prema izvorniku (tzv. *foreignization*) ili prema ciljnom jeziku (tzv. *domestication*¹⁴) te s obzirom na dominantnu politiku prevođenja i preporuke za pravne prevoditelje¹⁵.

Neka su istraživanja pokazala da postoji veza između eksplicitacije i stupnja znanja i iskustva prevoditelja, odnosno da se eksplicitacija više i češće pojavljuje u prijevodima neiskusnih prevoditelja (usp. Blum-Kulka 1986; Laviosa-Braithwaite 1996). No, s druge strane, pokazalo se da i iskusni prevoditelji, kada je potrebno, posežu za eksplicitacijom (Krogsgaard Vesterager 2019) no na drugačiji način od neiskusnih prevoditelja, i da se tehnike eksplicitacije postupno razvijaju s iskustvom.

Iz svega navedenoga jasno je da se radi o složenoj i širokoj pojavi, koja objedinjuje razne pojavnosti, ali s istim zajedničkim nazivnikom – pojašnjenje, konkretizacija, tumačenje, kohezija, jasnoća, jezična redundantnost. Teoretski i intuitivno, koncept se čini logičnim i prihvatljivim, no u praktičnom smislu prilikom istraživanja eksplicitacije nailazi se na niz metodoloških problema koje treba pojedinačno rješavati i kvalitativno verificirati primjerima iz korpusa.

¹⁴ Temine *foreignization* i *domestication* osmislio je L. Venutti (1995). *Domestication* označava tendenciju prilagodbe teksta kulturnim, društvenim, žanrovskim i drugim normama ciljne kulture, dok se *foreignization* odnosi na zadržavanje stranih elemenata u prijevodu.

¹⁵ Autorica navodi primjer poljske politike za prevoditelje koja preporuča da sudski tumači smatraju da krajnji primatelj razumije pravne koncepte i nepodudarnost pravnih sustava te da ne daju dodatna objašnjenja ili definicije pojmova.

7.1.2. Operacionalizacija eksplicitacije u prijevodima

Početna istraživanja i opisi eksplicitacije temeljila su se na intuitivnim uvidima i malim istraživanjima pojedinačnih pojava (Baker 1993), zbog čega su bila podložna kasnijim kritikama o nedosljednosti i nedorečenosti. Tako primjerice, Olohan i Baker (2000) istražuju pojavu nadopune „that“ nakon glagola „say“ i „tell“ u prijevodima te su veću pojavnost te nadopune u prijevodnim tekstovima pripisale eksplicitaciji, no kako Becher (2010: 11) primjećuje ista se pojava mogla pripisati interferenciji izvornika ili konzervativnosti, drugoj prijevodnoj univerzaliji.

S pojavom korpusa, napravio se metodološki zaokret i definirali su se mogući kvantitativni pokazatelji eksplicitacije. Pápai (2004) navodi da se strategije eksplicitacije manifestiraju na svim jezičnim razinama, pa u svom istraživanju prijevoda s engleskog na mađarski jezik, nabraja interpunkciju, uporabu veznika, leksičko ponavljanje, popunjavanje eliptičnih struktura, zamjenu engleskih zamjenica mađarskim imenicama, dodavanje informacija u slučaju kulturno specifičnih pojmova. Osim toga, također navodi omjer pojavnica i različenica, pri čemu zaključuje da prijevodi pokazuju manji omjer pojavnica i različenica od neprevedenih tekstova. U literaturi se kao pokazatelji još navode prosječna duljina rečenice, proširivanje nominalnih fraza u prijedložne izraze, ili pak prijedložnih izraza u zavisne rečenice i povećana uporaba diskursnih oznaka (usp. Blum-Kulka 1986, Pápai 2004, Puurtinen 2004 i dr.).

Kvantitativni podaci iz korpusa mogu dati vrijedan i značajan uvid u svojstva teksta, pa i ovo istraživanje polazi od kvantitativnih pokazatelja koji ukazuju u kojem će smjeru krenuti kvalitativna analiza. Kao mogući pokazatelji realizacije eksplicitacije, osim spomenute prosječne duljine rečenice, omjera pojavnica i različenica i faktora čitkosti, promotrit će se udio zamjenica i veznika, koji čine koheziju eksplicitnijom, i prijedloga, koji ekspliciraju gramatičke odnose. Proces suprotan eksplicitaciji je dvojak – može biti implicitacija ili simplifikacija, ovisno o načinu realizacije. Oba pojma razjasnit će se u nastavku.

7.2. Implicitacija

Istraživanja prijevodne univerzalije implicitacije puno su rjeđa i uglavnom vezana uz eksplicitaciju. Implicitacija je tendencija suprotna eksplicitaciji, pri čemu prijevod ne uključuje sve što je prisutno u izvorniku, primjerice kada se element iz izvornika sa specifičnim značenjem zamijeni elementom u ciljnom jeziku koji ima općenitije značenje, kada se značenje nekoliko riječi iz izvornika kombinira u jednoj riječi u ciljnom jeziku, prilikom izostavljanja

leksičkih jedinica koje nose značenje, prilikom spajanja dviju ili više rečenica u jednu ili reduciranja zavisnih rečenica u fraze (Klaudy i Károly 2005: 15).

Najviše se pitanjem implicitacije, opet u odnosu na eksplicitaciju, bavila Klaudy. Temeljem svojih istraživanja na mađarsko-engleskom paru jezika formulirala je hipotezu asimetrije, kojom kaže da eksplicitacija u jednom smjeru prevođenja nije popraćena jednakom količinom implicitacije u drugom smjeru, i da kada imaju izbora prevoditelji radije biraju eksplicitaciju kao strategiju (Klaudy i Károly 2005: 27). No to svakako ne isključuje implicitaciju kao rješenje koje koriste prevoditelji.

I u ovom su smislu istraživanja pokazala međusobno suprotne rezultate. Primjerice, Kuusi (2006: 96) uočava da u prijevodima zamjenice trećeg lica jednine s ruskog ili engleskog na finski, prevoditelj ima izbor eksplicirati i prevesti koristeći osobno ime ili koristiti zamjenicu čime rod ostaje nespecificiran. Pápai (2004) je promatrajući prijevode s engleskog na mađarski primijetila da pokazuju jaku tendenciju k eksplicitaciji, dok Dósa (2006) ukazuje na mnoge primjere implicitacije koji proizlaze iz općih gramatičkih razlika između tih dvaju jezika, zatim primjere implicitacije koji proizlaze leksičkih, terminoloških i rečeničnih transformacija. U svom istraživanju eksplicitacije i implicitacije na primjeru veznika, Becher (2011: 32) navodi da prevoditelji koriste tu strategiju iz istih razloga kao i što koriste eksplicitaciju te ih kao i Klaudy smatra povezanima. U tom smislu navodi pet razloga zašto prevoditelji dodaju ili izostavljaju veznike: pridržavanje normi ciljnog jezika, korištenje značajki specifičnih za ciljni jezik, rješavanje ograničenja koja proizlaze iz ciljnog jezika kao sustava, izbjegavanje stilski obilježenih načina izražavanja ili optimiziranje kohezije u ciljnom tekstu.

U hrvatskom jeziku još nije provedeno sveobuhvatno istraživanje realizacije eksplicitacije i implicitacije u prijevodima. Lalli-Pačelat (2014) je opisujući pravni jezik Europske unije, istražila među ostalima i pojavu eksplicitacije, no bez osvrta na implicitaciju. Kegalj i Tominac Coslovich (2020) u istraživanju uzročnih veznika primjećuju tendenciju k implicitaciji u prijevodima na hrvatski jezik, osobito u slučaju manje frekventnih uzročnih veznika. Svakako postoji još prostora za istraživanja u ovom području u svim jezičnim kombinacijama.

7.3. Simplifikacija

Simplifikacija se definira kao tendencija da se jezik u prijevodu pojednostavi, primjerice na način da se dulje rečenice podijele u nekoliko kraćih ili da se izbjegavaju ponavljanja, stoga su prijevodi čitkiji i lakši za razumijevanje. Chesterman (2001) ubraja simplifikaciju među T-univerzalije, odnosno one koje se mogu utvrditi usporedbom prijevoda s neprevedenim

tekstovima ciljnog jezika. Definirane su tri vrste: leksička, sintaktička i stilistička (Laviosa-Braithwaite 1998: 288).

Leksičku simplifikaciju definirali su Blum-Kulka i Levenston (1978: 399) kao proces i/ili rezultat sposobnosti snalaženja s manje riječi. Bernardini et al. (2016) definiraju leksičku simplifikaciju kao tendenciju ka manjoj informativnoj gustoći i manjoj leksičkoj varijaciji od tekstova izvorno nastalih na određenom jeziku u sličnim okolnostima. Laviosa-Braithwaite (1998: 288) navodi šest principa leksičke simplifikacije, koji ovise o semantičkoj kompetenciji pojedinca na materinjem jeziku: uporaba hiperonima kada u ciljnom jeziku nema odgovarajućeg hiponima, uporaba koncepta u ciljnom jeziku koji je približno jednak onome u izvorniku, uporaba uobičajenijih, manje obilježenih sinonima, prijenos svih funkcija riječi iz izvornika u prijevod, uporaba objašnjenja umjesto konceptualno jednakog izraza te parafraze kada su u pitanju kulturalne razlike.

Sintaktičku simplifikaciju proučavala je Vanderauwera (1985) koja ju je povezala sa zamjenom nefinitnih rečenica finitnima. Također, Malmkjær (1997) uočava i stilističku simplifikaciju u većoj uporabi interpunkcije što rezultira razdvajanjem duljih rečenica iz izvornika u više manjih rečenica. Time se umanjuje strukturalna složenost teksta i on postaje jednostavniji za čitanje. Osim toga, Vanderauwera (1985) spominje i zamjenu složene frazeologije jednostavnim kolokacijama, smanjenje ili izostavljanje ponavljanja, skraćivanje duljih objašnjavanja i izostavljanje modifikacija (usp. Blum-Kulka i Levenston 1986, Toury 1991). Korpusna su istraživanja identificirala korpusne pokazatelje moguće pojave simplifikacije u prijevodima, i to u manjoj zastupljenosti punoznačnih riječi u odnosu na funkcionalne riječi, tj. manjoj leksičkoj gustoći, većem omjeru visokofrekventnih riječi u odnosu na niskofrekventne, većem ponavljanju frekventnijih riječi, manjem ukupnom broju lema (Laviosa 2009: 308), dok su kasnije još promatrani pokazatelji čitkosti i diskursne oznake (Corpas Pastor et al. 2008).

No, kao ni eksplicitacija, ni simplifikacija se nije pokazala jasnom i nedvosmislenom kategorijom. Baker (1996), a slično i Pápai (2004), uočavaju blisku povezanost između simplifikacije i eksplicitacije. Simplifikacija znači pojednostavljivanje, ne nužno i ekspliciranje, ali podrazumijeva odabir jedne interpretacije i izostavljanje drugih interpretacija, a na taj način podiže se razina eksplicitnosti na način da rješava dvosmislenost. Stoga kako Zanettin (2013: 25) primjećuje, eksplicitacija se može promatrati kao vrsta simplifikacije jer krajnjem korisniku olakšava razumijevanje.

S aspekta pravnog prevođenja, kako navodi Biel (2009: 10), najzanimljivije manifestacije simplifikacije su pojašnjavanje i izbjegavanje ponavljanja. Autorica pretpostavlja

da će se simplifikacija pojaviti u prijevodima s običajnog prava, kojemu su svojstvene dublete i sinonimni nizovi, a koji imaju svoju retoričku ulogu, dok kontinentalni pravni sustav izbjegava sinonimiju u pravnom jeziku te bi se sinonimni niz trebao prevesti kao jedna riječ. Biel (ibid.) navodi primjer prijevoda „*last will and testament*“, koji bi se na poljski trebao prevesti kao „*testament*“, ali se pita bi li prevoditelj u suprotnom smjeru razmišljao o svojstvima običajnog prava te dodao sinonim u naziv. Dobrić Basaneže (2018) istražuje u kojoj su mjeri izostavljanja u prijevodima višečlanih izraza dopuštena, a da se s jedne strane ne promijeni pravni učinak tog izraza, a s druge strane ne zbunjuje pravnika iz kontinentalnog pravnog sustava redundancijom. Biel (2009) u tom smislu napominje kako pravni jezik uvijek radi kompromis između preciznosti i fleksibilnosti, koristeći nedorečenosti i dvosmislenosti strateški i namjerno, što mu omogućava da se prilagodi raznim okolnostima i zajednicama i novim budućim situacijama. Stoga, Biel (ibid.) govoreći konkretno o pravnom jeziku EU, zaključuje da bi pojašnjavanje u ovom smislu značilo da prevoditelj prekoračuje svoje ovlasti jer bi trebao zadržati istu razinu dvosmislenosti kao u izvorniku, a interpretaciju bi trebao prepustiti nadležnom sudu.

Kako je simplifikacija suprotna eksplicitaciji, u istraživanju su se koristili isti pokazatelji, jer njihovi rezultati mogu ukazati i na ovu univerzaliju. Osim toga, promatrala se i leksička raznolikost, kroz pokazatelje leksičkog bogatstva i leksičke gustoće, jer prema istraživanjima, prijevodi su manje leksički bogati i manje leksički raznoliki od izvornika.

7.4. Tekstna uklopljenost

Pojam tekstna uklopljenost, odnosno *textual fit*, uveo je Chesterman 2004. godine, kada je opisivao jezične odnose između prijevoda i usporedivih tekstova izvorno napisanih na ciljnom jeziku, odnosno kada je govorio o T-univerzalijama. Za razliku od odnosa ekvivalencije između prijevoda i izvornika, odnos prijevoda prema neprevedenim tekstovima do tada se opisivao u smislu prirodnosti izričaja prijevoda ili prihvatljivosti prijevoda (Chesterman 2004: 6). U tom smislu, Chesterman (ibid: 8) nabraja simplifikaciju, konvencionalizaciju/normalizaciju, netipične i nestabilne kolokacije i manju zastupljenost jedinstvenih elemenata. Biel (2009) preuzima pojam kako bi opisala kako se prijevodi razlikuju od neprevedenih tekstova, odnosno koliko su tekstovi „uklopljeni“ u ciljnu kulturu i tu navodi normalizaciju, specifičnu distribuciju jezičnih elemenata u prijevodima u odnosu na neprevedene tekstove, što može rezultirati prezastupljenošću (engl. *over-representation*) visokofrekventnih leksičkih jedinica ili podzastupljenošću (engl. *under-representation*) jedinstvenih elemenata koji nemaju jasan prijevodni ekvivalent. O podzastupljenosti leksema koji nemaju neposredan parnjak u ciljnom jeziku govorila je i Tirkkonen-Condit (2004) zaključujući kako to potencijalno može biti

univerzalija u procesu prevođenja jer prevoditelji izabiru leksičke jedinice, sintaktičke obrasce ili idiomatične izraze držeći se izvornog teksta. U tom je smislu slična kategorija netipičnih kolokacija koju je istraživala Mauranen (2000) pri čemu je uočila da se u prijevodima nalaze kombinacije riječi koje su moguće u ciljnom jeziku, ali su rijetke ili uopće ne postoje, odnosno supojavljivanje tih riječi u ciljnom jeziku je neobično.

Uočavajući da se malo zna o tome koliko se prijevodi pravnih tekstova razlikuju od usporedivih izvornih tekstova, Biel (2009: 12) smatra da pitanje tekstne uklopljenosti potiče na mnoga pitanja (pa time i istraživanja) razumijevanja prijevoda u ciljnoj kulturi, osobito u svjetlu činjenice da neki prijevodi europskih pravnih propisa nisu naišli na dobar prijem u određenim državama članicama zbog niske tolerancije prema tzv. *translationese*. Biel (2014: 335) tekstnu uklopljenost shvaća kao mjeru koliko prijevodni tekstovi odudaraju od konvencija ciljnog jezika u pravnom žanru. Shvaća ju kao lingvističku udaljenost između prijevodnih i neprevedenih tekstova putem manje ili veće prisutnosti leksičkogramatičkih obrazaca (npr. deontička modalnost).

Stoga, Biel (2009: 12) smatra da je važno proučiti koliko se prijevodni pravni tekstovi razlikuju od spontanih, način na koji to utječe na primatelja, kako se odražava na čitkost i razumljivost, ometa li to primatelja i na koji način prevoditelji mogu poboljšati tekstnu uklopljenost u ciljnu kulturu. S obzirom na veliku količinu pravnih prijevoda, postavlja se pitanje koliko utječu na lokalni pravni jezik, a poznavanje tekstne uklopljenosti može pomoći u predviđanju budućih promjena. S tim u vezi, Chersterman (2004) je naglasio kako nam znanje o T-univerzalijama može pomoći u izbjegavanju neželjenih karakteristika i neprirodnosti prijevoda.

7.4.1. Normalizacija

Tendencija prevoditelja da pretjerano upotrebljavaju karakteristike specifične za ciljni jezik i da se više prilagođavaju tipičnim obrascima ciljnog jezika nazvana je normalizacija, a kasnije konzervativnost (Baker 1996). Ta se strategija koristi kako bi prijevod bio idiomatičniji i prirodniji.

Osim Baker, ovu su tendenciju opisivali i Toury (1995: 267) kao modifikaciju izvornika u skladu s uobičajenim ciljnim strukturama, pri čemu je ta tendencija srodna njegovom zakonu rastuće standardizacije, odnosno tendenciji odabira uobičajene opcije koju nudi ciljna kultura. Mauranen (2006) ju definira kao tendenciju prevoditelja da koriste neobilježene leksičkogramatičke obrasce radije nego neuobičajene gramatičke i leksičke jedinice, da izbjegavaju manje frekventne jezične jedinice i obrasce. Autorica također navodi kako su

istraživanja pokazala da su prijevodi skloni neobilježenim gramatičkim strukturama, klišejima i tipičnim leksičkim jedinicama i naglašenom uporabom jezičnih osobitosti ciljnog jezika (Mauranen 2006: 96), no također napominje da ova tendencija nije u cijelosti dokazana i da se u prijevodima često pronalaze primjeri suprotni ovoj tendenciji, poput neobičnih kolokacija, uporabe manje frekventnih izraza, i sl. Bernardini i Ferraresi (2011) također uočavaju tendenciju prema normalizaciji u prijevodima tehničke dokumentacije na talijanski jezik u svom istraživanju koje se usredotočilo na uporabu anglicizama u prijevodima i usporedivim tekstovima na ciljnom jeziku. Normalizaciju je istraživala i Hansen-Schirra (2011, 2017) promatrajući distribuciju tipičnih i netipičnih jezičnih osobitosti fikcije, kao što je distribucija glagolskih vremena. Pri tome uočava važnost statusa izvornog i ciljnog jezika jer je normalizacija slabije izražena ako je status izvornog jezika viši od statusa ciljnog jezika. Zanettin (2013) također uočava da se prijevodi prilagođavaju tipičnim obrascima ciljnog jezika, a da se prevoditelji drže konvencionalnih izraza i navodi najčešće promatrane pokazatelje normalizacije u korpusnim istraživanjima, kao što su niskofrekventne riječi, sinonimni parnjaci koji imaju različitu razinu formalnosti, leksičkogramatičke osobine određenog registra, i sl.

7.4.2. Sanitizacija

Koncept sanitizacije predložila je Kenny (1998) u svom korpusnom istraživanju semantičke prozodije u prijevodima. Sanitizaciju definira kao adaptaciju teksta kako bi bio tečniji i prihvatljiviji ciljnoj publici. Ta se značajka očituje u umanjenom ili izgubljenom konotativnom značenju leksičkih jedinica pa prijevod stoga bude djelomično „pročišćena“ verzija izvornika. Neki autori (usp. Zanettin 2013) sanitizaciju izjednačavaju s normalizacijom, ili je smatraju jednom manifestacijom normalizacije. U ovom pogledu postoji još puno prostora za istraživanja, jer sama autorica naglašava da ne znamo što se događa s leksičkim jedinicama koje imaju negativno značenje, ili pak izrazito pozitivno značenje, i kako se to mijenja u prijevodima.

7.4.3. Konvergencija

Konvergencija, ujednačavanje ili engl. *levelling-out* (Baker 1996: 184) odnosi se na tendenciju da prijevodi gravitiraju prema centru kontinuuma, manje su idiosinkratični, pokazuju manje varijacija i međusobno su sličniji za razliku od usporedivih tekstova na izvornom jeziku. Dakle, očituje se kao tendencija da vrijednosti kvantitativnih pokazatelja teže jednakoj udaljenosti od dvaju ekstremnih vrijednosti iz izvornog i ciljnog jezika.

Istraživanjem ove tendencije došlo se do zaključka da su pojedini prijevodi međusobno sličniji po vrijednostima kao što su leksička gustoća, omjer pojavnica i različnica, prosječna duljina rečenice, tj. pokazuju svojstvo homogenosti (usp. Laviosa, 2002). Xiao i Dai (2014: 20) smatraju da pojava drugih prijevodnih univerzalija, eksplicitacije, simplifikacije i normalizacije, čini prijevode homogenima i konvergentnima. Grabowski (2013) navodi da potvrđivanje ili opovrgavanje hipoteze o konvergenciji uvelike ovisi o načinu njezine operacionalizacije, što je u dosadašnjim istraživanjima uključivalo različite pokazatelje od leksičke gustoće, omjera pojavnica i različnica, čitkosti, varijacije registra, i dr.

Lalli-Pačelat (2014) je u svom istraživanju našla potvrdu da se hrvatski prijevodi europske stečevine prema nekim pokazateljima približavaju vrijednostima referentnog korpusa na hrvatskom jeziku i time pokazuju to svojstvo, koje je osim normalizacije, drugo najčešće svojstvo istraživanog korpusa. Ovo se svojstvo prijevoda razlikuje od normalizacije jer normalizacija promatra prijevod u odnosu na neprevedene tekstove ciljnog jezika, dok konvergencija promatra druge prijevode iz iste domene i komunikacijske situacije. Mali se broj istraživanja bavio ovim fenomenom, pa nije precizno definiran ni detaljno opisan.

7.4.4. Jedinstveni elementi

Jedinstveni elementi, ili engl. *unique items*, jezični su fenomeni koji nemaju jezični parnjak u drugom jeziku. Tezu o manjoj učestalosti (engl. *under-representation*) tih elemenata u prijevodima postavila je Tirkkonen-Condit (2004) u istraživanju finskih prijevoda i usporedivih izvornih tekstova. Autorica smatra da svaki jezik sadrži jedinice, leksičke, frazeološke, sintaktičke ili tekstne, koje nemaju izravni pandan u ciljnom jeziku, odnosno nisu jasno leksikalizirane u ciljnom jeziku, stoga se nijedna ciljna jedinica ne nudi kao očito rješenje prevoditelju te su manje zastupljene u prijevodima nego usporedivim izvornim tekstovima. Zbog toga, Tirkkonen-Condit (ibid.) smatra da to može biti jedan od razloga zašto se prijevode može odmah prepoznati, odnosno zašto ne zvuče prirodno.

I ranije se uočila tendencija da prevoditelji ne iskorištavaju u potpunosti resurse ciljnog jezika (usp. Reiss 1971, Toury 1995), odnosno da češće koriste izraze koji su slični izvornom jeziku umjesto izraza koji su tipični za ciljni jezik u sličnom kontekstu. Tirkkonen-Condit (2004) uzrok ove pojave vidi u samom procesu prevođenja, jer tijekom tog procesa prevoditelj u traženju odgovarajućeg rješenja prvo poseže za onim najočitijim. Ako to rješenje odgovara normama ciljnog jezika i smisljeno je, nema razloga odbaciti ga, pa ne traži dalje neko drugo rješenje. Koje će to jedinice biti, ovisi o pojedinom jeziku. Istu je tendenciju prevoditelja da upotrebljavaju karakteristike izvornog jezika za koje postoje izravni ekvivalenti u ciljnom

jeziku primijetila Eskola (2004) u svom istraživanju na korpusu narativne proze koji se sastojao od prijevoda i usporedivih tekstova na finskom jeziku. Eskola tu pojavu dovodi u vezu s interferencijom koju ne smatra negativnim fenomenom, već neutralnim, apstraktnim i potencijalno univerzalnim fenomenom.

7.4.5. Netipične kombinacije višočlanih izraza

Tezu o tendenciji uporabe stilski obilježenih kolokacija i višočlanih izraza, koje su moguće ali rijetke u ciljnom jeziku postavila je Mauranen (2000). Istraživanje je radila na korpusu finških prijevoda promatrajući konkordancije. Uočila je da učestale riječi ulaze u različite, često neobične kombinacije u prijevodima, stoga smatra da nije dovoljno promatrati samo pojedine elemente već način na koji stvaraju leksičke uzorke. U svom istraživanju uočava da u prijevodima postoji tendencija prema stvaranju različitih, često netipičnih varijacija u kombinacijama višočlanih izraza. Mauranen (ibid.) i sama priznaje da se radi o nejasnom konceptu, koji treba dodatno istražiti i definirati. Na tragu Mauraneninog istraživanja, Jantunen (2004) istražuje sinonimne strukture u korpusu finskog jezika te zaključuje da rezultati pokazuju tendencije koje upućuju na utjecaj izvornog jezika, no ne potvrđuju definitivno postojanje univerzalija. Također, njegovo je istraživanje pokazalo realizaciju netipičnih leksičkih kombinacija u prijevodima, ali ne i netipičnih gramatičkih struktura, zbog čega zaključuje da je ovo pitanje složeno i da zahtijeva daljnja istraživanja.

7.4.6. Interferencija

Zakon interferencije prvi je formulirao Toury (1995) kao fenomen koji opisuje prijenos svojstava izvornog jezika u ciljni jezik. Može se realizirati kao negativni transfer, odnosno devijacija od normalnih kodificiranih obrazaca ciljnog jezika, ili pozitivni transfer, odnosno veću vjerojatnost odabira tipičnih karakteristika. Toury (ibid.) naglašava da se interferencija manifestira ne samo u primjetnim negramatičnim distorzijama ciljnih obrazaca, već i u suptilnijim manje primjetnim distorzijama u frekvenciji i distribuciji obrazaca ciljnog jezika. Autor smatra da interferencija od prevoditelja zahtijeva veći napor kako bi ju nadvladali, a uzrokuju je kognitivni procesi, brzi prijelazi između izvornog i ciljnog jezika i sociokulturni uvjeti, uključujući stručnost prevoditelja. Također, Toury (ibid.) smatra da je tolerancija na interferenciju veća kad se prevodi s jezika većeg prestiža na jezik manjeg prestiža. Laviosa (2009: 307) smatra da se interferencija realizira s obzirom na profesionalno iskustvo prevoditelja i na društveno i kulturno okruženje u kojem prijevod nastaje. Autorica smatra da

se interferencija manje manifestira u prijevodima iskusnih prevoditelja, ali i da se interferencija više tolerira u slučaju prevođenja s jezika većeg prestiža. Kako je rečeno u prethodnom potpoglavlju, Eskola (2004) se zalaže za neutralniji, deskriptivniji pristup pojmu.

Interferenciju su proučavali Teich (2003) i Hansen-Schirra (2011), pod nazivom *shining through*, a definira se kao odražavanje leksičkogramatičkih svojstava izvornog jezika u ciljnom jeziku, što doprinosi tome da se prijevodi razlikuju od neprevedenih tekstova na istom jeziku. Teich (2003) dovodi interferenciju u vezu s normalizacijom govoreći da kada ciljni jezik raspolože s više fino razgraničenih mogućnosti za jedan element iz izvornika, a ta se jedna mogućnost učestalije ponavlja, govorimo o interferenciji; no kada ciljni jezik nema toliko opcija, prevoditelj mora kompenzirati, a kada se opcija kompenzacije učestalo koristi, govorimo o normalizaciji.

7.5. Zaključak

Koliko god je koncept prijevodnih univerzalija kontroverzan, potaknuo je brojna istraživanja s različitih aspekata, različitim metodologijama, interdisciplinarno, tražeći odgovore na brojna pitanja koja proizlaze iz ove teme i iz svakog pojedinog istraživanja. Chesterman (2001) je zaključio da su istinske univerzalije zapravo beskrajna hipoteza – s obzirom da se smatra da su važeće za prijevode svih vrsta, u svakom vremenu i mjestu, teško ih je dokazati, ako ne i nemoguće. Sam je pojam „univerzalija“ tema prijepora, uz tvrdnje da te karakteristike proizlaze iz samog procesa prevođenja. House (1997), primjerice, tvrdi da to nisu prijevodne univerzalije već jezične univerzalije primjenjive na prijevode. Ona također tvrdi da se mogu razlikovati ovisno o jezičnom paru, smjeru prevođenja i žanru (primjerice, više je eksplicitacije pronađeno u njemačkim prijevodima popularnoznanstvenih tekstova nego u ekonomskim tekstovima). Autorica vjeruje da je proučavanje univerzalija uzaludno, odnosno da one ne postoje. Chesterman (2001), koji je skeptičan oko mogućnosti dokazivanja te hipoteze, ipak smatra da je njihovo proučavanje korisno, jer time stječemo znanje o obrascima i obrascima obrazaca, koji nam pomažu da vidimo smisao u onome što promatramo. Pavlović i Stanojević (2020: 50) navode kako se hipoteza o prijevodnim univerzalijama vjerojatno nikada neće dokazati, već se u najboljem slučaju može pokazati tendencija, odnosno može se dokazati njihova realizacija u većini slučajeva. Prema tome, najveći doprinos proučavanja prijevodnih univerzalija je u rasvjetljavanju obrazaca koji se uobičajeno nalaze u prijevodima. Stoga, iako ih nazivamo univerzalije, tretiraju se više kao općenite tendencije ili vjerojatnost pojavljivanja. S obzirom na korpusno utemeljenoj metodologiji, u ovome se istraživanju prijevodne univerzalije razumijevaju u širem smislu, prema Eskoli (2004), kao opće tendencije i pravilnosti svojstvene

prijevodima, bez obzira jesu li uvjetovane razlikama u jezičnim sustavima ili su proizašle iz procesa prevođenja. U kvantitativnoj fazi istraživanja, zbog ograničenja koja nameće istraživanje korpusa, nije moguće razlikovati univerzalije uvjetovane normom od onih koje su proizašle iz procesa prevođenja, no ti nam pokazatelji mogu dati uvid u tendencije koje se zatim mogu kvalitativno proučavati. Temeljem kvalitativnog uvida mogu se donijeti zaključci o specifičnim tendencijama u prijevodima.

Istraživanje prijevodnih univerzalija utječe i na istraživanje pravnog prevođenja. Biel (2009) navodi da je istraživanje prijevodnih univerzalija i obrazaca u prijevodima pravnih tekstova u ranoj fazi te nam preostaje da vidimo kamo će nas odvesti. No, također prijevodne univerzalije nisu jedini cilj istraživanja, jednako je važan i sustavan opis stvarne prijevodne prakse u različitim žanrovima i jezičnim parovima. Biel (2009) se pita trebamo li biti zabrinuti oko simplifikacije ili izbjegavanja dvosmislenosti s obzirom na strateške nejasnoće i namjernu fleksibilnost pravnog jezika, je li sanitizacija u sukobu sa zahtjevima za visokom razinom preciznosti, s obzirom na ujednačavanje i netipične distribucije, kako će velika količina prijevoda pravne stečevine Europske unije utjecati na domaće pravne jezike i može li naša svijest o tim tendencijama poboljšati preciznost i prirodnost prijevoda.

Razna su istraživanja iznjedrila različite pokazatelje realizacije prijevodnih univerzalija, koje možemo generalno i skupno prikazati (Tablica 2), iako granice među njima nisu tako jasne, a pojedini pokazatelji mogu poslužiti za više kategorija, ovisno o njihovom rezultatu. U Tablici 2 su pokazatelji grupirani prema jezičnoj razini na kojoj se ostvaruju i na kojoj mogu ukazati na ostvarenje neke prijevodne univerzalije. Jedan pokazatelj može poslužiti za opisivanje različitih univerzalije. Tako primjerice popis frekventnih riječi može ukazivati na eksplicitaciju ili simplifikaciju u prijevodima, ovisno o rezultatu koji pokazuje za određeni korpus tekstova. Slično je i s n-gramima koji su navedeni kao pokazatelji normalizacije i sanitizacije. Također, neki su dijelovi tablice prazni iz razloga što se neke univerzalije ne ostvaruju na određenoj jezičnoj razini ili se u istraživanjima nije utvrdilo kako se manifestiraju ili koji su im pokazatelji. To je, primjerice, slučaj sa sanitizacijom koja se ostvaruje na leksičkoj razini, ali ne i na sintaktičkoj ili diskursnoj. Također, univerzalija konvergencije je specifična jer nema jedan određeni ostvaraj na jezičnim razinama, već se radi o tome da prijevodi međusobno sličje po kvantitativnim pokazateljima. Dok se ona utvrđuje kvantitativno, univerzaliju implicitacije moguće je utvrditi kvalitativno ili pak u odnosu na eksplicitaciju. Za implicitaciju također u istraživanjima nije navedeno kako se i gdje točno ona manifestira, za razliku od eksplicitacije koja je prilično detaljno razrađena. Tablica 2 poslužila je kao polazište za kvantitativnu analizu u ovome istraživanju čiji su rezultati, osim za istraživanje moguće realizacije prijevodnih

univerzalija, poslužili i za opis žanra i opažanje potencijalno zanimljivih sličnosti i razlika između prijevoda i usporedivih izvornih tekstova koje kvalitativnom analizom ne bismo mogli uočiti. Osim toga, treba uočiti da ovaj popis sadrži statističke pokazatelje i korpusne pokazatelje što je i u ovome istraživanju iskorišteno kako bi se opisala realizacija prijevodnih univerzalija. Treba napomenuti da Tablica 2 sadrži pokazatelje koji su potvrđeni u dostupnoj literaturi, no ne smatra se iscrpnim ni konačnim popisom s obzirom da nova istraživanja mogu iznjedriti neke druge pokazatelje.

Tablica 2. Prijevodne univerzalije, jezična realizacija univerzalija i pokazatelji

	Univerzalija		Jezična razina					
	Leksička	Pokazatelji	Sintaktička	Pokazatelji	Semantička	Pokazatelji	Diskursna	Pokazatelji
EksPLICITACIJA/implicitacija	Rečenični veznici	Leksička raznolikost Omjer leksičkih i funkcionalnih riječi	Eksplicitacija neobaveznih elemenata (npr. zamjenice) Dulje rečenice Zamjena interpunkcije slabije snage jačom Fraze se prevode kao zavisnosložene rečenice Binominalni izrazi	Distribucija zamjenica Distribucija prijedloga Prosječna duljina rečenice Distribucija glagolskih vremena/načina	Hiperonim se prevodi hiponimom, Značenje jedinice izvornika raspodijeljeno je na nekoliko jedinica u prijevodu Pojava novih značenjskih elemenata	Popis frekventnih riječi n-grami	Dodavanje, specifikacija Diskursne oznake Eksplikativne reformulacije Leksička kohezija	n-grami Distribucija tekstnih veznika
	Manje varijacije u vokabularu	Leksičko bogatstvo Leksička gustoća Omjer funkcionalnih i leksičkih riječi Omjer lema i pojavnica	Veći broj jednostavnih rečenica	Čitkost Prosječna duljina rečenice Distribucija glagolskih vremena Omjer imenica i glagola	Hiponim se prevodi u hiperonim Izostavljanje ponavljanja i redundancija	n-grami Popis frekventnih riječi	Diskursne oznake	Distribucija tekstnih veznika
Tekstna uklopljenost	Norm	Leksička kreativnost Kolokacijska kreativnost	n-grami Leksička raznolikost	Distribucija tipičnih i netipičnih svojstava	Zastupljenost termina iz domene	Popis frekventnih riječi Ključnost	Stupanj formalnosti	
	Sanit	Leksička kreativnost Kolokacijska kreativnost	n-grami Leksička raznolikost				Stupanj formalnosti	
	Konv		Leksička raznolikost Leksička gustoća		Prosječna duljina rečenice	Distribucija vrsta riječi Čitkost		
	Netip	Distribucija leksika	Ključnost	Distribucija struktura specifičnih za ciljani jezik	Distribucija vrsta riječi	Distribucija leksičkogram.		

	specifičnog za ciljni jezik				realizacija konceptata	
Višerj	Kolokacijska kreativnost	n-grami				
Interf	Frekventne riječi	Distribucija najfrekventnijih riječi Ključnost	Distribucija tipičnih i netipičnih svojtava	Distribucija vrsta riječi	Širenje značenjskog polja riječi	Diskursne oznake Struktura teksta

8. KORPUSNI ALATI U ZNANOSTI O (PRAVNOM) PREVOĐENJU

Jedan od glavnih ciljeva korpusne lingvistike je identificirati, opisati i objasniti obrasce koje nalazimo u jezičnoj uporabi, usredotočujući se na one pojave koje su uobičajene, frekventne, tipične, središnje, očekivane, i pokazujući kako je jezik zapravo vrlo strukturiran, a uobičajeni obrasci nisu slučajni već kognitivno motivirani (usp. Stubbs 2004, Biber i Jones 2009, Biel 2018). U početnoj fazi sastavljanja prvih korpusa i razvoja korpusne lingvistike, prijevodi kao tekstovi nisu se uključivali u istraživačke (jednojezične) korpusne. Prijevodi su se smatrali devijacijom od norme uslijed utjecaja izvornog jezika te su tako stekli status hibridnog jezika, trećeg koda ili trećeg jezika, i nisu se smatrali reprezentativnima, a to je bio jedan od osnovnih kriterija da bi tekst postao dijelom korpusa. Upravo je u pronalaženju tipičnih obrazaca, s jedne strane te intuitivnom izdvajanju prijevoda kao zasebne vrste tekstova s druge strane, Baker (1993) vidjela potencijal korpusne lingvistike koja je mogla razjasniti u čemu se i koliko prijevodi razlikuju od izvornih tekstova.

Od uvođenja korpusnih alata u znanost o prevođenju devedesetih godina prošloga stoljeća, istraživanja prevođenja temeljena na korpusima imala su značajan, dvojak utjecaj. S jedne strane, u praktičnom smislu, prijevodne memorije i računalno potpomognuto prevođenje svakodnevno se upotrebljavaju u prevođenju, ali i edukaciji, tako da je služenje korpusima postalo dijelom prevoditeljske kompetencije. S druge strane, u deskriptivnoj znanosti o prevođenju korpusne su metode poslužile za istraživanje i empirijsko dokazivanje teorijskih postavki znanosti o prevođenju. Danas je korpusno utemeljena znanost o prevođenju poddisciplina znanosti o prevođenju koja doprinosi smanjenoj subjektivnosti, autentičnosti rezultata i mogućnosti verifikacije hipoteza, i sve se više koristi unatoč nedostacima, kao što je problem reprezentativnosti i uravnoteženosti korpusa, ili problem generalizacije tvrdnji koje su reprezentativne samo za istraživani korpus, ali ne i za jezik u cjelini. Biel (2010: 2) kao pozitivnu karakteristiku navodi i činjenicu da korpusne metode daju prednost promatranju, a ne intuiciji, i induktivnom pristupu na osnovi kojega se generalizacije formuliraju temeljem promatranja stvarne uporabe jezika. Iako korpus uglavnom podrazumijeva kvantitativne metode, u formiranju hipoteza i provjeri rezultata koristi kvalitativne uvide (*quantitative-driven qualitiveness*, Biel, *ibid*).

Nakon sastavljanja prvih korpusa, istraživanja se usmjeravaju na teorijske postavke, metodologiju i hipoteze ili na primijenjena istraživanja prijevoda, koja povezuju praksu i obrazovanje prevoditelja s lingvističkim disciplinama (Laviosa 2004). Laviosa (*ibid*: 10) navodi

kako se novim korpusnim istraživanjima otvaralo sve više istraživačkih pitanja i novih područja istraživanja. U znanosti o prevođenju istraživanja se uglavnom provode na dvije vrste korpusa: usporednim, tj. paralelnim dvojezičnim ili višejezičnim korpusima i usporedivim, jednojezičnim korpusima. U novije vrijeme se u istraživanjima kombiniraju te dvije vrste korpusa (Biel 2018: 26). Nastaju i veliki korpusi koji su usmjereni na prevođenje, usmeno ili pisano, kao primjerice Prijevodni engleski korpus (*Translational English Corpus*, TEC¹⁶), Usporedni korpus zapisnika Europskog parlamenta (*European Parliament Proceedings Parallel Corpus*, Europarl¹⁷), Oksfordski korpus engleskog jezika (*Oxford English Corpus*, OEC¹⁸), Korpus suvremenog američkog engleskog (*Corpus of Contemporary American English*, COCA¹⁹), a što se tiče specifično pravnoga prevođenja također nastaju veliki korpusi uglavnom kao podrška pravnim prevoditeljima u velikim institucijama poput Europske unije²⁰ ili Ujedinjenih naroda²¹. Osim navedenih, i mnogi drugi korpusi nastali u svrhu istraživanja raznih aspekata prevođenja doprinijeli su razvoju znanosti o prevođenju i njezinom empirijskom utemeljenju. S tim u vezi, Zanettin (2013: 21) navodi tri glavna područja istraživanja unutar korpusno utemeljene znanosti o prevođenju, i to najviše korpusnih istraživanja iz područja prijevodnih univerzalija, zatim istraživanja individualnih stilova prevođenja, istraživanja prijevodnih normi i istraživanja prijevoda u odnosu na promjene u jeziku. Laviosa (2004) također ističe istraživanja prijevodnih univerzalija i normi kao najviše istraživano područje, osobito s obzirom na utjecajne radove Baker (1993, 1996) u kojima se zalaže za korpusni pristup u istraživanjima prijevoda. Biel (2009: 6) posebno napominje značajan razvoj korpusnih istraživanja prijevodnih tekstova koja označavaju pomak u istraživanju odnosa izvornika i prijevoda na istraživanje prijevodnog teksta kao samostalnog entiteta, naglašavajući njegovu ulogu u ciljnoj kulturi.

U području istraživanja pravnih prijevoda, Biel i Engberg (2013: 8) navode projekte poput JuriGenT²² (Vanden Bulcke) i JudGENTT²³ (Borja Albi) koji se služe usporednim i usporedivim korpusima pravnih tekstova u terminografske svrhe ili u svrhu žanrovskog istraživanja prijevodnih tekstova. Upravo taj potonji žanrovski pristup sastavljanju korpusa

¹⁶ <https://research.manchester.ac.uk/en/projects/translational-english-corpus-tec>

¹⁷ <https://www.statmt.org/europarl/>

¹⁸ Dostupan u alatu Sketch Engine.

¹⁹ <https://www.english-corpora.org/coca/>

²⁰ EUR-Lex – najveći javno dostupan višejezični korpus zakonodavstva Europske unije.

²¹ <https://conferences.unite.un.org/UNCORpus>

²² JuriGenT je dvojezični korpus pravnih tekstova na nizozemskom i španjolskom jeziku. Kreirale su ga Patricia Vanden Bukcke i Carine De Groote 2017. godine u svrhu terminografskih istraživanja.

²³ Korpus pravnih tekstova JudGENTT razvila je grupa znanstvenika GENTT (<http://www.gentt.uji.es/>) na Sveučilištu Jaume I u Španjolskoj.

zagovaraju razni autori, primjerice Bhatia, Langton i Lung (2004) koji smatraju da se takvim pristupom razvijaju relevantniji izvori istraživanja pravnog jezika i pravnog prevođenja. Autori također smatraju da istraživanje pravnog prevođenja ne zahtijeva velike korpuse zbog konzervativnosti i formulaičnosti pravnog jezika te preporučaju manje ručne analize. No, smatraju da veliki korpusi mogu biti korisni pri istraživanju intertekstualnosti i gramatičkih osobitosti pravnoga žanra. Biel (2018: 27) posebno naglašava uvođenje korpusnih alata u istraživanju pravnih prijevoda kao metodološki obrat koji je unaprijedio tu poddisciplinu te uočava njihovu uporabu u prevoditeljskoj praksi i istraživanjima. Također, naglašava potrebu korpusnih prijevodnih istraživanja u manje zastupljenim jezicima i u različitim pravnim područjima. No, Biel (2010: 4) upozorava na dva osnovna problema u istraživanju pravnih prijevoda. Prvi je problem dostupnost pravnih tekstova, osobito u manje istraživanim jezicima, a posebno što se tiče ograničenja zbog autorskih prava nad određenim korpusima. Drugi je problem povjerljivost pravnih dokumenata iz sudskih parnica i privatnih pravnih tekstova, zbog čega su istraživanja pravnih prijevoda legicentrična, odnosno usmjerena na dostupne zakonodavne tekstove. U tom smislu su korpusi pravnih tekstova ograničeni, jer nisu jednako zastupljeni svi pravni žanrovi.

Korpusni alati nedvojbeno doprinose u sagledavanju mnogih aspekata jezika koji se tradicionalnim metodama istraživanja ne bi uočili. Danas su dostupni mnogi korpusi, no kako su često sastavljeni prema potrebama određenog istraživanja, uglavnom ne odgovaraju potrebama nekog drugog istraživanja. Stoga se i u ovom istraživanju krenulo u sastavljanje posebnog korpusa koji bi odgovarao postavljenim zahtjevima i definiranim ciljevima istraživanja. S obzirom na sve veći broj samostalno sastavljenih korpusa, postupak i kriteriji sastavljanja korpusa postali su vrlo važna pitanja. Korpus ne podrazumijeva samo nasumično prikupljene tekstove, već tekstove ili tekstne odsječke odabrane temeljem precizno definiranih kriterija kako bi kao cjelina bili reprezentativni. Stoga je prije sastavljanja korpusa potrebno jasno odrediti kriterije prema kojima će neki tekstovi biti uvršteni u korpus kako bi taj korpus zadovoljavao potrebe istraživanja, pružio relevantne odgovore na istraživačko pitanje, a u konačnici bio višesvrhovit (Tadić 1998), odnosno resurs koji bi služio većem broju istraživača.

8.1. Kriteriji za odabir tekstova u korpusu

Kriteriji za sastavljanje korpusa variraju s obzirom na svrhu za koju se korpus sastavlja i u osnovi mnoge su odluke rezultat diskrecijske procjene sastavljača korpusa. Cilj je svakako postići da dobiveni korpus bude što reprezentativniji za varijetet jezika koji se proučava, a da bi se to postiglo, potrebno je osvijestiti mogućnosti, ali i ograničenja određenog korpusa. Po

uzoru na preporuke proizašle iz projekta EAGLES²⁴, kriteriji su podijeljeni u dvije skupine: vanjski kriteriji, odnosno nejezični kriteriji, i unutarnji kriteriji, odnosno razlikovna jezična svojstva tekstova. Autori projekta uočavaju da su mnogi vanjski i unutarnji kriteriji povezani i odražavaju jedan drugoga te naglašavaju da se najuspješniji postupak selekcije u konačnici sastoji od ujednačene primjene obje vrste kriterija. Do sličnog su zaključka došli i drugi autori, pa primjerice Clear (1992: 29) naglašava važnost razlikovanja vanjskih i unutarnjih kriterija, no isto tako navodi da vanjski faktori često utječu na odabir jezičnih jedinica pa su stoga neki kriteriji i vanjski i unutarnji. Na istoj se pretpostavci da vanjski kriteriji imaju utjecaja na uporabu jezika i da se odražavaju u unutarnjoj jezičnoj strukturi temelje i istraživanja žanra, kao i istraživanja korpusa koja tragaju za kognitivno utemeljenim tipičnim strukturama.

Autori preporuka EAGLES zalažu se da postupak započne uzorkovanjem temeljem vanjskih kriterija, prvenstveno stoga što su ti kriteriji intuitivni i lako se i brzo prepoznaju, a zatim se uzorak fino filtrira pomoću unutarnjih kriterija. Nadalje, jezični se kriteriji provjeravaju kroz prizmu vanjskih kriterija te se kategorije prilagođavaju. Taj ciklički proces fine prilagodbe između vanjskih i unutarnjih kriterija potrebno je ponavljati dok se ne ustanovi stabilnost uzorka (usp. Biber 1993). U svakom slučaju, oslanjanje samo na vanjske kriterije pri odabiru tekstova moglo bi dovesti do zanemarivanja značajnih varijacija među tekstovima, dok odabir vođen isključivo unutarnjim kriterijima ne bi pružio podatke o odnosu između teksta i konteksta. Autori projekta EAGLES vrlo su detaljno razradili popis i opis vanjskih i unutarnjih kriterija odabira tekstova, no s obzirom na to da je njihova namjera bila popisati sve moguće kriterije koji bi vrijedili za bilo koji korpus, u ovome istraživanju neke kategorije nisu bile primjenjive te se nisu uzele u obzir (primjerice, literarni tekstovi, ekspresivna funkcija, i sl.), dok se pojavila potreba za dodavanjem nekih kriterija koji nisu navedeni u njihovim preporukama. Svaki je kriterij definiran s obzirom na postizanje krajnjeg cilja, a to je reprezentativnost, uravnoteženost i usporedivost korpusa.

Što se tiče veličine kao svojstva korpusa, općenito je prihvaćen stav da bi korpus trebao biti što veći, no pritom uvijek postoje određena ograničenja. Stoga je trebalo uzeti u obzir dostupnost tekstova na hrvatskome i engleskome jeziku, posebno u slučaju usporednog korpusa, i vrijeme potrebno za sravnjivanje usporednog korpusa. Veličina korpusa najviše ovisi o cilju istraživanja, odnosno svrsi za koju će se korpus koristiti (Clancy 2010: 83). Sastavljanje ovoga korpusa vodilo se Biberovim argumentom (2006: 251) da korpus mora biti dovoljno velik da bude reprezentativan za jezičnu pojavu koja se istražuje, ali i Anthonyjevim stavom

²⁴ <http://www.ilc.cnr.it/EAGLES/home.html>

(2019) da vrijednost korpusa nije u njegovoj veličini već u podacima koji se iz njega mogu dobiti. Također, Bowker i Pearson (2002) navode da se više podataka može dobiti iz specijaliziranoga korpusa koji je manji, uravnotežen i pažljivo sastavljen nego iz većeg korpusa koji nije prilagođen posebnim potrebama istraživanja. Autorice s druge strane, kao i Biber (1993: 243), upozoravaju da korpus ne smije biti ni premalen jer neće sadržavati pojmove ili strukture važne za istraživanje tog segmenta jezika, pa se stoga neće moći donijeti valjani zaključci. Clancy (2010: 83) navodi da istraživanje leksičkogramatičkih svojstava ne zahtjeva veliki korpus. Prema tome, što se tiče veličine korpusa, potrebno je prvenstveno razmotriti pitanje cilja istraživanja i izvora iz kojih će se korpus sastavljati.

8.1.1. Vanjski kriteriji

Vanjskim kriterijima smatraju se kriteriji koji su definirani situacijski, društveno, izvanjezično, bez obzira na distribuciju jezičnih struktura i jezična svojstva unutar tekstova.

- 1) *Veličina* – ovisi o istraživačkom pitanju, odnosno cilju istraživanja. Općenito se veći korpus smatra boljim, no manji korpusi također mogu dati korisne rezultate, osobito u slučaju specijaliziranih korpusa. Također, u nekim slučajevima, kao što je to kod pravnih tekstova, korpus u određenom trenutku postane dovoljno opsežan da nije potrebno dodavati više tekstova;
- 2) *Sastav* – korpusi se mogu sastaviti od cjelovitih tekstova ili tekstnih odsječaka, mogu se sastojati od više tekstova različitih autora, ili više tekstova jednog autora;
- 3) *Učinak* – pod ovime se podrazumijeva cilj, funkcija ili učinak teksta u izvornom ili ciljnom okruženju. Kao cilj, odnosi se na skupinu ljudi kojoj je tekst namijenjen, veličinu i sastav te skupine (javnost, stručnjaci, učenici, itd.). Također, važno je odrediti odnos ciljne skupine i autora teksta (udaljen, neutralan, blizak). Učinak može biti informiranje, preporuka, uputa, ili pak razonoda.
- 4) *Žanr* – u ovome smislu, žanr se odnosi na vanjske odrednice teksta, njegovu makrostrukturu, raslojenost na „poteze“ i „korake“ (eng. *moves, steps*);
- 5) *Medij* – prema mediju, razlikuju se pisani, govorni i elektronički tekstovi. Pisani tekstovi mogu biti knjige, novine, časopisi, brošure, leci, korespondencija, itd. U slučaju govornih korpusa, važno je znati jesu li sudionici svjesni da ih se snima ili ne;
- 6) *Raspon* – podrazumijeva vremensko razdoblje iz kojega su tekstovi;
- 7) *Izvor* – odnosi se na osobe koje su sudjelovale u oblikovanju teksta (autor, urednik, prevoditelj, osoba koja je prilagodila tekst), zatim karakteristike tih osoba (starost, spol, materinji jezik, okolnosti nastanka teksta).

- 8) *Status* – ovaj se kriterij odnosi na to je li tekst izvornik ili prijevod te je bio relevantan dvojako, prilikom odabira teksta za korpus, ali i prilikom uvrštavanja teksta u usporedni ili usporedivi korpus.

8.1.2. Unutarnji kriteriji

Unutarnji se kriteriji odnose na jezična svojstva tekstova, primjerice formalnost. Unutarnji kriteriji nisu neovisni o vanjskim kriterijima, a upravo se u toj međuovisnosti stvara kvalitetan korpus.

- 1) *Tema* – odnosi se na leksički aspekt unutarnje analize teksta;
- 2) *Stil* – odnosi se na specifična strukturna ili leksička svojstva teksta i također proizlazi iz unutarnje analize teksta. Može biti formalni i neformalni, standardni i nestandardni, a prema usmjerenosti jednosmjerni i interaktivni.

8.2. Uzorkovanje

U Poglavlju 5 raspravljalo se o raznim vrstama pravnih tekstova što je u procesu uzorkovanja bilo potrebno razlučiti i razmotriti. Pravni je jezik u ovome istraživanju odabran iz nekoliko razloga:

- Sveprisutnost pravnog jezika u svakodnevnom životu, pa tako i u radu prevoditelja;
- Uloga koju pravni tekstovi imaju u svakodnevnom životu;
- Popularnost pravnoga prevođenja, pa posljedično i istraživanja pravnih prijevoda, kako je prikazano u potpoglavlju 5.4.;
- Priroda pravnih tekstova zbog koje su podobni za istraživanje prijevodnih univerzalija;
- Praktičnost i ekonomičnost, jer istraživanje pravnog jezika ne zahtijeva milijunski korpus, kako je navedeno u potpoglavlju 8.2.

Osim toga, unutar znanosti o prevođenju razvija se triangulacija korpusnih alata koja se očituje u kombiniranju različitih vrsta korpusa ili u kombiniranju kvantitativnih i kvalitativnih metoda analize u svrhu dobivanja reprezentativnih rezultata i zadovoljavanja potreba istraživanja prijevoda (Malmatidou 2018). Triangulacija podrazumijeva kombinaciju metoda radi verifikacije dobivenih rezultata, odnosno primjenu dviju ili više metoda prikupljanja podataka unutar jednog istraživanja s ciljem poboljšanja kvalitete, valjanosti i pouzdanosti dobivenih rezultata (Shreve i Angelone 2010). Malmatidou (2018: 8) u tom smislu upozorava da nije važno samo prikupljanje različitih vrsta podataka, već i njihova integracija kako bismo

triangulaciju primijenili na najbolji način. Autorica također naglašava da se danas pod triangulacijom podrazumijeva komplementarnost metoda, teorija i podataka čime se dobiva dublji uvid u složenu prirodu neke pojave. Triangulacijom dobivamo detaljne podatke o nekoj pojavi, što ne bismo dobili korištenjem samo jedne metode, zbog čega se mogu bolje uočiti kontradikcije u podacima ili preklapanje perspektiva, čime u oba slučaja bolje razumijemo određeni fenomen. No, kao svaka metoda, ima svojih nedostataka koji se očituju u problemima interpretacije kontradiktornih rezultata, u nekompatibilnosti metoda korištenih u triangulaciji, ali i zahtjevnosti provedbe takvog istraživanja (Malmatidou 2018: 36-37). S obzirom na fleksibilnost i sveobuhvatnost, triangulacija je kao metodološki pristup korištena u ovome radu upravo imajući u vidu navedene prednosti.

8.3. Reprezentativnost, uravnoteženost i usporedivost

Koncept reprezentativnosti još je uvijek prilično neprecizno definiran, iako se smatra ključnim svojstvom koje razlikuje korpus od bilo kakve skupine tekstova. Za razliku od pitanja veličine korpusa koje je kvantitativne prirode, reprezentativnost se odnosi na kvalitetu tekstova u korpusu. Mnogi autori naglašavaju kao je teško postići reprezentativnost, sugerirajući da je uvijek potrebna neka razina kompromisa, odnosno da se reprezentativnost treba shvatiti ne kao apsolutnu već relativnu kategoriju, nešto prema čemu treba stremiti, ali se ne može nikada u potpunosti postići (Zanettin 2012: 46). Treba naglasiti da reprezentativnost korpusa općeg jezika ovisi o podjednako zastupljenosti različitih žanrova, dok se reprezentativnost specijaliziranog korpusa mjeri stupnjem „potpunosti“ (engl. *closure*, McEnery i Wilson 2001: 166) ili „zasićenosti“ (engl. *saturation*, Belica 1996: 61-74) barem kad se promatra leksička razina, što podrazumijeva da se neko jezično svojstvo čini ograničenim ili ne varira mnogo u određenom varijetetu jezika. To je na tragu zaključaka Seghiri i Corpas Pastor (2009) koje smatraju da određeni pisani žanrovi ne zahtijevaju veliki korpus, jer se dodavanjem novih elemenata u korpus ne povećava njegova leksičkogramatička i stilsko varijacija, odnosno broj različenica se ne povećava proporcionalno broju riječi. Kao što je već spomenuto u potpoglavlju 8.2., Zanettin (2012) također navodi da je reprezentativnost lakše postići u manjim specijaliziranim korpusima. Vodeći se tim smjernicama, specijalizirani korpus MarLaw sastavljen je za potrebe ovoga istraživanja od žanrovski i tematski precizno određenih tekstova čime se smatra reprezentativnim za tu vrstu tekstova.

Nadalje, potrebno je spomenuti kako u korpusnoj triangulaciji dolazi do sukobljavanja reprezentativnosti i usporedivosti (Malmatidou 2018: 11). Malmatidou (ibid.) smatra da će usporedivost često imati prednost pred reprezentativnosti jer je cilj korpusne triangulacije

usporedba različitih korpusa. To ne znači da reprezentativnost nije bitna, već da se te dvije kategorije nadopunjuju i u korpusno usmjerenom istraživanju potrebno je izbalansirati obje. Triangulacija s obzirom na vrstu korpusa postignuta je primjenjujući tipologiju VVA, *Variables-Values-Attributes* (Malmatidou 2018: 46), odnosno kombiniranjem varijabli (tip, jezik, vrijeme i tekst), njihovih vrijednosti i atributa, prema prikazu u Tablici 3. U ovome su se istraživanju kombinirale vrijednosti unutar iste varijable, odnosno prijevodi i izvornici, zatim su se kombinirali atributi unutar jedne vrijednosti (prijevodni i jednojezični korpusi hrvatskog jezika), kombinirale su se vrijednosti različitih varijabli (usporedni i usporedivi korpus) i naposljetku kombinirali su se atributi različitih vrijednosti (žanr i specifičan jezik).

Tablica 3. Tipologija triangulacije korpusa (Malmatidou 2018: 46)

	<i>Varijable</i>			
	<i>Tip</i>	<i>Jezik</i>	<i>Vrijeme</i>	<i>Tekst</i>
<i>Vrijednosti</i>	Usporedni	Jednojezični	Sinkronijski	Prijevodi
	Usporedivi	Dvojezični	Dijakronijski	Izvornici
	Referentni	Višejezični		
<i>Atributi</i>	-	Specifični jezik	Određeni vremenski period	Specifičan žanr

Leech (2007: 10) također naglašava kako u nastojanju da postignemo usporedivost, ugrožavamo reprezentativnost, i obratno. Jedan je način postizanja najboljeg omjera obaju kategorija postavljanje kontroliranih uvjeta, kao što je žanrovska ili tematska pripadnost. Nadalje, u postizanju usporedivosti važno je da su usporedni i usporedivi korpus sastavljeni prema istim kriterijima i načelima. Usporedivost se procjenjuje temeljem veličine, duljine tekstova, cjelovitosti i sastava tekstova (Zanettin 2012: 48).

Uravnoteženost je također kategorija koju bi trebalo sagledavati stupnjevito, a ne apsolutno. Postiže se uključivanjem raznolikih tekstova u korpus. Zanettin (2012) smatra da se u ovome slučaju sastavljači korpusa trebaju oslanjati na vlastitu intuiciju ili nastojati uključiti jednak broj tekstova za svaki promatrani jezik ili žanr. Koliko god su oba navedena pristupa ograničena, bolje je postići barem određeni stupanj uravnoteženosti nego u potpunosti isključiti tu kategoriju.

8.4. Zaključak

U samostalnom sastavljanju korpusa važno je voditi se precizno definiranim kriterijima, odabranima s obzirom na cilj istraživanja. Dobro opisani i jasni kriteriji pružaju mogućnost replikacije istraživanja i provjere rezultata. Svaka diskrecijska odluka sastavljača korpusa s obzirom na bilo koji kriterij utječe na stupanj reprezentativnosti korpusa. Stoga je važno precizno definirati ciljnu populaciju kako bi uzorak tekstova bio reprezentativan za tu populaciju. Postupak uzorkovanja uglavnom započinje temeljem vanjskih kriterija, a idealno je ako se oslanja i na unutarnje kriterije te ako se ciklički propituje podobnost tekstova za korpus. To je osobito važno kod usporedivih korpusa kako bi zaista bili usporedivi. Kao istraživačka metoda, korpusi imaju svojih nedostataka, od toga da prikazuju ono što je frekventno i učestalo u jeziku, ali ne i što je moguće, da prikazuju samo ono što postoji u korpusu, ne u jeziku u cijelosti, te prikazuju jezik izvan konteksta, no to se može izbalansirati triangulacijom metoda.

9. CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U okviru znanosti o prevođenju, i to one struje koja nastoji opisati i objasniti te empirijski argumentirati pojave vezane za prijevode i prevođenje, cilj rada jest provesti žanrovsku analizu prevedenih i izvornih pomorskopravnih tekstova na hrvatskom jeziku kako bi se utvrdile i opisale leksičko-gramatičke karakteristike žanra. Na temelju utvrđenih karakteristika žanra, istražio se i opisao odnos izvornika i izvornih hrvatskih tekstova prema prijevodima i istražila pojava tzv. prijevodnih univerzalija. Ovakav triangulacijski pristup omogućava cjelovito sagledavanje pomorskopravnih tekstova te sustavnu verifikaciju hipoteza kombinacijom žanrovskog pristupa odozgo prema dole i korpusnog pristupa odozdo prema gore.

S obzirom na rezultate istraživanja prevođenja u drugim jezicima, prva je hipoteza da će rezultati žanrovske analize pokazati da se prijevodi pomorskopravnih tekstova razlikuju po svojim leksičko-gramatičkim svojstvima od izvornih tekstova na hrvatskome jeziku, odnosno da će prijevodi biti međusobno sličniji po analiziranim obilježjima negoli su to prijevodi u usporedbi s izvornim tekstovima. Sljedeća je hipoteza da će eksplicitacija kao prijevodna univerzalija biti najzastupljenija prijevodna tendencija u hrvatskim prijevodima pomorskopravnih tekstova. Nadalje, s obzirom na to da se nesukladnost među pravnim sustavima najviše odražava upravo u pravnim terminima koji su proizvod pojedinog nacionalnog pravnog sustava i kao takvi ugrađeni u kulturne i kognitivne modele te nacije, treća je hipoteza da će od svojstava opisanih kao prijevodne univerzalije, u terminološkim rješenjima u hrvatskim prijevodima pomorskopravnih tekstova najzastupljenija bit će normalizacija, odnosno, prijevodi će pokazati tendenciju prilagodbe tipičnim obrascima ciljnog jezika. Također, pravni termini često nisu samo jedna riječ već su višerječni nazivi pa je sljedeća hipoteza da će prijevodi pokazati tendenciju prema neobilježenim leksičkim obrascima i tipičnim kolokacijama.

Kao način operacionalizacije hipoteza, odabrano je žanrovski utemeljeno korpusno istraživanje, čiji će rezultati poslužiti za dublju kvalitativnu analizu. Ovakvim triangulacijskim pristupom žanru pomorskopravnih tekstova dobit će se uvid u dosad neopisana svojstva pomorskopravnog stila. Također će se ukazati na prijevodne obrasce što ima praktičnu primjenu u profesionalnom prevođenju i obrazovanju prevoditelja. Osim toga, ovime se daje doprinos međunarodnoj raspravi o prijevodnim univerzalijama i univerzalnim svojstvima prijevoda, a ujedno će se predložiti i neka terminološka rješenja u znanosti o prevođenju na hrvatskome jeziku.

10. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje se temelji na kombinaciji pristupa i metodologija korištenih u znanosti o prevođenju, a prilagođeno specijaliziranom korpusu na kojemu se istraživanje provodi. Istraživanje korpusa bit će hibridno (Biber 2009: 278), s jedne strane, vođeno korpusom, a s druge strane djelomično utemeljeno na korpusu. Bit će hibridno u smislu da će generalni zaključci i usporedbe induktivno donositi temeljem podataka dobivenih iz korpusa. No, kako je korpus automatski anotiran i lematiziran u računalnojezikoslovnom alatu, pristup je djelomično temeljen na korpusu. Utemeljenost istraživanja na korpusu očituje se i u žanrovskoj utemeljenosti korpusa i promatranju sustavnih obrazaca unutar specifičnog žanra (Biber 2010: 161-162). Takav hibridni pristup u skladu je s triangulacijom metoda, a u konačnici kombinira induktivni i deduktivni pristup podacima iz korpusa što doprinosi relevantnosti konačnih zaključaka.

Za potrebe istraživanja sastavljen je korpus MarLaw koji se sastoji od usporednih tekstova izvornika na engleskome i prijevoda na hrvatskome jeziku te usporedivih tekstova na hrvatskome jeziku. Postupak odabira tekstova bio je žanrovski orijentiran na institucionalne zakonodavne tekstove i tematski ograničen na pomorskopravne tekstove. Na taj način osigurali su se kontrolirani uvjeti promatranja jezičnih obilježja specifičnih za taj žanr, promatranja prijevodnih strategija za koje se pretpostavlja da imaju istu komunikacijsku funkciju i promatranja mogućeg ostvarenja prijevodnih univerzalija. Usporedni korpus engleskih izvornika ima naziv *MarLaw English*, usporedni korpus hrvatskih prijevoda naziva se *MarLaw Croatian*, a usporedivi korpus naziva se *MarLaw Hrvatski*.

Istraživanje je slijedilo tri temeljna pravca: 1) usporedbu korpusa MarLaw Hrvatski (MarLaw HR) s korpusima koji predstavljaju opći hrvatski jezik (hrWaC) i standardni hrvatski jezik (Hrvatska jezična riznica), kako bi se utvrdila žanrovska obilježja tekstova u korpusu MarLaw Hrvatski; 2) usporedbu korpusa MarLaw Croatian (MarLaw CRO) i MarLaw Hrvatski, kako bi se utvrdile moguće razlike prijevoda i tekstova izvorno pisanih na hrvatskome jeziku, ali i moguće ostvarenje prijevodnih univerzalija; 3) usporedba MarLaw Croatian i MarLaw English (MarLaw EN) radi utvrđivanja mogućeg ostvarivanja prijevodnih univerzalija u prijevodima. Svaki pravac istraživanja podrazumijevao je kvantitativnu analizu i kvalitativnu interpretaciju podataka dobivenih kvantitativnom analizom.

Usporedba korpusa MarLaw HR s hrWaCom i Hrvatskom jezičnom riznicom provedena je radi utvrđivanja relevantnih obilježja žanra. Kvantitativna analiza provedena je na oba navedena korpusa koji predstavljaju opći hrvatski jezik. Mrežni korpus hrWaC ima veliku

količinu podataka, stalno se ažurira i nadograđuje, no temeljni mu je nedostatak u tome što se ne može kontrolirati kvaliteta tekstova koji se uvrštavaju u korpus i sadrži dosta šuma. Stoga su promatrani i kvantitativni rezultati iz Hrvatske jezična riznice radi kontrole i usporedbe podataka. U korpusnom je istraživanju valjalo voditi računa o pravilnom postavljanju regularnih izraza kojima se pretražuje određena pojava u korpusu. Na morfološkoj, sintagmatskoj i leksičkoj razini relativno se lako odrede oznake kojima će se ciljano pretraživati, no na sintaktičkoj razini vrlo je teško dobiti čiste rezultate, što je istaknuto u pojedinim slučajevima u analizi. Također, kako bi se mogli uspoređivati rezultati iz različitih korpusa, potrebno je normalizirati vrijednosti na milijun pojavnica (usp. Brezina 2018: 43), što Sketch Engine automatski izračunava i daje podatke o apsolutnim i relativnim (normaliziranim) vrijednostima.

10.1. Sastavljanje korpusa

U ovome se istraživanju krenulo od postavke da se prijevodi razlikuju od tekstova izvorno napisanih na određenom jeziku (usp. Baker 1993) kao rezultat procesa prevođenja, tijekom kojega na prevoditeljske odluke u velikoj mjeri utječe žanr kojem tekst pripada (usp. Bhatia 1993; Swales 1990). Stoga je bilo potrebno sastaviti usporedni (paralelni) korpus, odnosno korpus sastavljen od izvornika i njihovih prijevoda, u ovome slučaju izvornika na engleskome i prijevoda na hrvatski jezik, i usporedivi korpus tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku, koji služi kao referentni korpus. Sastavljanje korpusa odvijalo se u nekoliko faza:

- 1) **Faza planiranja:** u ovoj je fazi definirana vrsta korpusa koji će se sastavljati, odabrani su relevantni kriteriji i donesene odluke na temelju tih kriterija, imajući u vidu osnovne postavke o prevođenju i žanru, hipoteze i cilj istraživanja. U sastavljanju korpusa za ovo istraživanje uzeta je u obzir kombinacija kriterija nekoliko relevantnih autora (usp. Sinclair 1996, McEnery i Wilson 2001, Zanettin 2012, Corpas Pastor i Seghiri 2010, Costa 2015) kako bi korpus najbolje odgovarao potrebama istraživanja;
- 2) **Faza primarnog filtriranja:** prikupljeni su tekstovi u skladu s kriterijima iz prethodne faze;
- 3) **Faza sekundarnog filtriranja:** u ovoj se fazi provjerilo zadovoljavaju li prikupljeni tekstovi zadane kriterije te su uklonjeni oni koji te postavke ne zadovoljavaju, o čemu će više biti riječi u potpoglavljima 10.1.2.1. i 10.1.2.2.;
- 4) **Faza obrade tekstova:** tekstovi su sravnjeni i računalno pripremljeni za obradu u programu Sketch Engine (SkE) (Kilgarriff et al. 2004). U tom su se postupku preinake tekstova u elektronički oblik morali poštivati zahtjevi računalnojezikoslovnog alata

Sketch Engine (SkE). U ovoj se fazi trebalo odlučiti hoće li se sravnjivanje vršiti na razini ulomka ili rečenice i hoće li se pritom koristiti neki od dostupnih alata za sravnjivanje ili će se sravnjivanje napraviti ručno. Kako su pravni tekstovi čvrsto strukturirani, alati za sravnjivanje u principu daju bolje rezultate u sravnjivanju tih tekstova u odnosu na druge tipove teksta.

10.1.1. Faza planiranja korpusa

Temeljem kriterija navedenih u 8.1., odabrani su tekstovi za usporedni i usporedivi korpus pomorskopравnih tekstova, pod općim nazivom MarLaw. Usporedni korpus obuhvaća dva podkorpusa, i to institucionalne pomorskopравne tekstove na izvornom engleskom jeziku (Marlaw EN) i njihove prijevode na hrvatski jezik (MarLaw CRO). Usporedivi se korpus sastoji od institucionalnih pomorskopравnih tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku (MarLaw HR). Osim toga, koristili su se postojeći javno dostupni korpusi općeg hrvatskog standardnog jezika kao referentni korpusi s kojima se uspoređivao korpus MarLaw HR. U sastavljanju korpusa MarLaw vodilo se računa o bitnim odrednicama reprezentativnosti, uravnoteženosti i usporedivosti (vidi 8.3.) kako bi u konačnici istraživanje bilo relevantno i valjano.

U ovome se istraživanju usporedno vodila briga o veličini korpusa i o njegovom unutarnjem ustrojstvu. Cilj je bio postići otprilike 500.000 pojavnica, što se smatra primjerenim za specijalizirani korpus, osobito u području prava (usp. Biber 1995, Bhatia 1993). Pritom se kao jedan od osnovnih kriterija uzela tematska domena pomorskog prava i žanrovsko obilježje institucionalnih pravnih tekstova. Korpusi MarLaw sastavljeni su od cjelovitih tekstova, a prilikom odabira tekstova vodilo se računa da otprilike podjednako budu zastupljeni tekstovi približno jednake pravne snage, primjerice konvencije u usporednom korpusu i zakoni u usporedivom korpusu. Cjeloviti su tekstovi iskorišteni zbog strukturne specifičnosti pravnih tekstova, s jedne strane, te mogućnosti pojavljivanja nekih struktura samo u određenim dijelovima teksta (primjerice, u preambuli). Također, cjeloviti su tekstovi bili potrebni kako bi se provela cjelovita žanrovska analiza koja sagledava ne samo jezična svojstva već i strukturu i organizaciju teksta.

Autori tekstova su pravne osobe, dok su prevoditelji nepoznati. Tekstovi na engleskom jeziku nastali su zajedničkim pregovaranjem predstavnika više država u nastojanju da se uvedu zajednička pravila i postupci s ciljem povećanja sigurnosti na moru. Tekstovi na hrvatskom jeziku nastali su u nastojanju zakonodavne vlasti da propiše pravila i postupke ponašanja na moru i u lukama raznih namjena. S obzirom na to da su i sastavljači i prevoditelji propisa razni

i nepoznati, ta odrednica nije bila relevantna, već se relevantnom smatrao status teksta kao institucionalnog pravnog propisa. S aspekta prevođenja, važno je napomenuti da se pretpostavlja da su svi prevoditelji izvorni govornici hrvatskoga jezika, što znači da su dokumente prevodili na svoj materinski jezik, a to je važan faktor u procesu prevođenja.

Prema funkciji, ovi tekstovi definiraju, objašnjavaju i provode pravila u specifičnom području ljudskog djelovanja – pomorstvu. S time je povezan i njihov pravni učinak, odnosno direktivnost pravnih propisa, što bi u oba jezika trebalo biti jednako. Prema kriteriju žanra, uzeli su se u obzir tekstovi koji su institucionalni, pravni tekstovi koji reguliraju područje pomorstva. Ovaj je kriterij povezan i s kriterijem izvora i pravnog učinka. Podrazumijeva temu, ali i vanjsku strukturu teksta, koja je u pravnom jeziku regulirana nomotehnikom²⁵, pa stoga i specifična. S obzirom da je istraživanje sinkronijski usmjereno, u obzir su uzeti pravni tekstovi koji su na snazi.

Od unutarnjih kriterija, kriterij teme, odnosno domene kojoj tekst pripada, u ovome je slučaju bio prilično relevantan, jer se nisu uzimali u obzir tekstovi koji reguliraju druga pravna područja, već isključivo pomorsko pravo. Kao unutarnji kriterij podrazumijeva internu analizu teksta, prvenstveno leksičkog aspekta kroz analizu ključnih riječi. Što se tiče kriterija stila, u ovome istraživanju, u obzir se uzela formalnost tekstova, depersonaliziranost i jednosmjernost.

10.1.2. Faza filtriranja

Tekstovi za korpus pribavljeni su iz projekta MZOS-a od 2007. do 2011. godine pod nazivom *Prijevodna studija engleskih i hrvatskih institucionalnih tekstova u pomorstvu*, s mrežnih stranica Međunarodne pomorske organizacije (*International Maritime Organization*, IMO), Ministarstva mora, prometa i infrastrukture, Hrvatskog registra brodova i Europske agencije za pomorsku sigurnost. Svi su tekstovi pisani pravni tekstovi, koji su dodatno filtrirani kroz kriterij teme, odnosno reguliraju pravne odnose u domeni pomorstva, i kriterij stila, odnosno svi su tekstovi depersonalizirani i institucionalni. Nastojalo se sastaviti usporedni i usporedivi korpus približno iste veličine.

Također, u fazi sekundarnog filtriranja, napravljene su preinake u usporedivom korpusu u konzultaciji sa stručnjakom za pomorsko pravo²⁶. Naime, postavilo se pitanje definicija pojmova u pravnim tekstovima koji se pozivaju na direktivu ili drugi obvezujući pravni akt

²⁵ Skup vještina vezanih uz izradbu pravnih propisa, te disciplina koja se njima bavi (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 7. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44037>>).

²⁶ Osobne konzultacije s izv. prof. dr. sc. Biserkom Rukavina, doktoricom znanosti iz polja Pravo, grane Pomorsko i opće prometno pravo, dugogodišnjom profesoricom na Pomorskom fakultetu u Rijeci.

Europske unije, IMO-a ili druge organizacije. Uvodni dio pravnih propisa sadrži objašnjenje pojmova, a ako se poziva na neki drugi pravni propis, može se preuzeti objašnjenje pojma koje je u osnovi prijevod. Stoga su se u usporedivom korpusu izostavila objašnjenja pojmova kako ne bi došlo do pogrešnih rezultata kao posljedica interferencije prevedenih dijelova unutar tekstova koji su izvorno napisani na hrvatskome jeziku. Nadalje, u usporedni su korpus uključeni pravilnici za statutarnu klasifikaciju brodova. U konzultacijama sa stručnjakom za pomorske propise i klasifikaciju brodova²⁷, zaključeno je kako navedeni pravilnici predstavljaju prijevod pravila Međunarodnog udruženja klasifikacijskih zavoda (IACS), s obzirom na to da je Hrvatski registar brodova član tog udruženja te da su propisi morali biti usklađeni na međunarodnoj razini.

10.1.2.1. Institucionalni pomorskopravni tekstovi

Pomorski engleski dobio je poseban status službenog jezika u pomorstvu, temeljem Rezolucije A.380(X)²⁸ Generalne skupštine IMO-a iz 1977. te se kao krovni pojam odnosi na engleski jezik u uporabi na brodu, na moru, u luci, u brodarstvu i brodograđevnoj industriji, doprinoseći sigurnosti plovidbe i olakšavanju procesa brodarstva (Trenkner 2000; Bocanegra-Valle 2012). To je prvenstveno značilo njegovu institucionalizaciju, standardizaciju, razvoj specifičnog vokabulara i žargona. Važnost učenja i poučavanja pomorskog engleskog jezika naglasila je Međunarodna pomorska organizacija IMO, kao i međunarodna udruženja IMLA i IAMU²⁹, koje preporučaju način i teme poučavanja. Bocanegra-Valle (ibid.) definira i njegov podvarijetet, engleski za pomorsko pravo, za koje kaže da se bavi pravnim aspektima pomorstva i komercijalnih aktivnosti, što uključuje ugovore, ograničenje odgovornosti, osiguranje, brodovlasništvo, sigurnost, zaštitu morskog okoliša, itd., no naglašava i kontekst uporabe pomorskog pravnog jezika u stranom okruženju pri čemu će uvijek biti stranih elemenata, odnosno i on će morati biti fleksibilan. Lu et al (2017: 52-53) navode da pomorsko pravo uključuje institucionalne tekstove (međunarodne konvencije, pravilnike, ugovore, itd.), pomorskopravne sudske procese i dokumente povezane s njima (izvješća, sudske odluke, presude, studije slučaja, transkripte sudskih saslušanja, vansudske nagodbe, arbitraže, itd.) koje izdaju pomorski sudovi i druga zakonodavna tijela.

²⁷ Izv. prof. dr. sc. Đani Mohović, doktor znanosti iz područja nautičkih znanosti (Tehnologija pomorskog prometa) i dugogodišnji profesor na Zavodu za nautičke znanosti pri Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

²⁸[https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.380\(10\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.380(10).pdf)

²⁹ IMLA - International Maritime Lectures Association, IAMU - International Association of Maritime Universities.

U procesu uzorkovanja, a kako bi se postigla reprezentativnost i uravnoteženost, u usporedni korpus uključeni su institucionalni tekstovi, međunarodne konvencije i pravilnici, zbog njihove dostupnosti na oba promatrana jezika, jer dokumenti iz, primjerice, sudskih procesa nisu dostupni, a nisu ni prevedeni, zbog povjerljivosti informacija. Također, slijedeći kriterij žanra, nisu korišteni dokumenti iz sudske prakse (sudske odluke, spisi, podnesci, i sl.), jer prema žanrovskim standardima pripadaju drugom žanru pravnoga jezika. U tom smislu, također nisu dolazili u obzir udžbenici, pomorska dokumentacija u uporabi na brodu, interni dokumenti pojedinih pomorskih društava ili tijela pomorske uprave (npr. lučke kapetanije), jer se ne bi mogla postići uravnoteženost ni usporedivost korpusa zbog toga što se ne bi mogao sastaviti odgovarajući usporedni korpus. Dakle, na uzorkovanje su s jedne strane utjecali objektivni vanjski faktori poput dostupnosti tekstova i njihovih prijevoda, a s druge strane diskrecijski određeni unutarnji faktori prilagođeni ciljevima istraživanja, kao što su žanr, tema i stil.

Institucionalni pomorski tekstovi uređuju aktivnosti u pomorstvu, primjerice iskorištavanje mora i njegovih resursa, zaštita morskog okoliša, sigurnost plovidbe, kretanje roba i osoba, kontrola brodarskih aktivnosti, nesreće na moru, itd. Primarna je funkcija tih tekstova zaštita pojedinačnih interesa u pomorskom okruženju (Lu et al 2017: 53). Sastavljeno je nekoliko korpusa institucionalnih pomorskih tekstova na engleskom jeziku za potrebe individualnih istraživanja koja su se bavila unutarjezičnim svojstvima tih tekstova, leksikom, višečlanim izrazima, faktorom ključnosti ili žanrom brodarskih ugovora (npr. Hong i Jhang 2010, Jhang i Lee 2013, Orts-Llopis 2009, Lu et al 2017). Prema dostupnim izvorima, nije provedena sveobuhvatna žanrovska analiza institucionalnih pomorskopravnih tekstova niti su se proučavali u kontekstu znanosti o prevođenju. Istraživanja su usmjerena na engleski jezik, što je logično jer je to službeni jezik pomorstva, no nije sagledan utjecaj tih tekstova u ciljnoj kulturi i nacionalnim jezicima.

10.1.2.2. Pravna stečevina Europske unije

Prema kriteriju institucionalnosti, mogli su se uključiti i pravni akti Europske unije iz domene pomorstva, no oni su također isključeni iz korpusa iz više razloga. Više je istraživanja pokazalo da se u EU-u razvio specifičan pravni jezik koji se smatra varijantom nacionalnih pravnih jezika (usp. Trosborg 1997, Koskinen 2000, Tosi 2005) te je stoga i dobio poseban naziv *eurogovor* (Kryžan-Stanojević 2010), *Europeak*, *Eurojargon*, *Eurolanguage*, *Eurolect*, *EUese*, *Eurolegalese*, *Union legalese*, *Eurofog*, itd. Biel (2014) zaključuje da bi se pravni jezik EU-a trebao sagledavati kao varijanta pravnog jezika različita od pravnih jezika pojedinih nacionalnih

pravnih sustava. Biel (ibid.) također navodi kako je engleski pravni jezik EU-a isto prijevodni, odnosno hibridni jezik jer se Ujedinjeno Kraljevstvo pridružilo Europskoj zajednici 1973. godine i tada su prevedeni pravni akti s francuskog, njemačkog, nizozemskog i talijanskog jezika, stoga postoje znatna odstupanja pravnog engleskog jezika Europske unije i jezika britanskog ili američkog prava. Autorica objašnjava kako se prevođenje europskog prava vodi drugačijim načelima od tradicionalnog prevođenja, jer redefinira osnovne koncepte prevođenja, poput izvornika i prijevoda, i pod utjecajem je političkih, ideoloških i proceduralnih čimbenika (Biel 2014: 335). Prijevodi pravnih akata EU-a su svi pravovaljani za razliku od prijevoda pravnih tekstova pri čemu je samo izvornik valjan. Stoga ne može se govoriti o izvorniku ili prijevodu jer se sastavljanje akta i prijevod događaju istovremeno, pa se unutar EU-a govori o „jezičnim verzijama“. Biel (2007: 148) napominje kako je iz praktičnih razloga nekoliko država, među kojima i Republika Hrvatska, prilikom ulaska u EU prevodila pravnu stečevinu ne s izvornika, već s engleskoga pravnog jezika EU-a koji je i sam prijevod. Taj varijetet smatra se i zasebnim žanrom (Robertson 2012) ili podžanrom (Biel 2007). Razlike jezika prava EU-a i nacionalnih pravnih jezika ustanovljene su i na unutarjezičnoj razini (diskursne oznake, sintaksa, terminologija, leksička razina), ali i na makrorazini tekstne organizacije, odnosno jedinstvenog oblikovanja teksta (Biel 2014: 338). To se može povezati s činjenicom da velike institucije kao što je EU koriste alate za računalno potpomognuto prevođenje iz čega proizlazi visoka razina formulaičnosti tekstova (Pontrandolfo 2019: 22). Zbog svega navedenoga, ti tekstovi ne zadovoljavaju kriterij statusa (mogu biti prijevodi, a ne samo izvorni tekstovi), žanra (smatraju se zasebnim žanrom) niti unutarnji kriterij stila.

Kako se eurogovor u oba promatrana jezika smatra zasebnim (pod)žanrom, u nastojanju da korpus bude što reprezentativniji za zakonodavni pomorski jezik, ti se tekstovi nisu uzimali u obzir. No, sama priroda pravne struke i prakse, odnosno činjenica da nismo izolirani, već smo dijelom većih političkih organizacija, što traži preuzimanje i implementaciju njihovih pravnih propisa, nametnula je daljnja pitanja. Republika Hrvatska kao članica EU-a i IMO-a morala je implementirati pravnu stečevinu i pomorske propise u svoje zakone i pravnike. Postavilo se pitanje koliko su pomorskopravni tekstovi izvorno napisani na hrvatskome jeziku zaista izvorni ili su prijevodi akata na koje se pozivaju. U konzultacijama sa stručnjakom za pomorsko pravo, ustanovljeno je da zakone Republike Hrvatske sastavljaju pravni stručnjaci, izvorni hrvatski govornici u skladu s pravilima nomotehnike. U slučaju implementacije određenih dijelova pravnih akata, oni se ne preuzimaju, već interpretiraju, prilagođavaju i parafraziraju u hrvatske zakone. Ti zakoni i pravilnici razlikuju se od pravnih akata na koje se pozivaju svojom strukturom i organizacijom. Pravni instrumenti EU-a i drugih međunarodnih institucija

dopuštaju pojedinim članicama određene slobode u definiranju zakonskog okvira, stoga su se hrvatski zakoni i pravilnici smatrali izvorno sastavljenim tekstovima na hrvatskome jeziku te su uključeni u korpus.

10.1.3. Faza obrade

U ovome postupku, korišten je alat Memsource³⁰, koji omogućava sravnjivanje dokumenata i preuzimanje krajnjeg dokumenta u formatu Excel, a koji je pogodan za učitavanje u Sketch Engine. No, bilo je potrebno ručno provjeriti dobivene rezultate te ispraviti dijelove koji nisu ispravno sravnjeni. Sravnjivanje je vršeno na razini ulomka iz dva razloga: nije uvijek odnos rečenice u originalu i prijevodu 1:1, a osim toga, ulomci kao odsječci teksta sadrže deiktiske odnose i diskursne oznake važne za pravni stil, a koje na razini rečenice ne bi došle do izražaja. Nakon prilagodbe tekstova u elektronički oblik, oni su automatski tokenizirani, lematizirani i tagirani za vrste riječi u programu Sketch Engine, u kojem se vršila kvantitativna analiza. Jedna od velikih prednosti uporabe tog alata je relativna podudarnost obilježavanja korpusa na razini vrsta riječi (POS) za razne jezike³¹. Također kroz taj je alat omogućena usporedba s referentnim korpusima općeg jezika s kojima Sketch Engine sam radi usporedbe u svrhu dobavljanja podataka. U istraživanju su se koristile oznake koje se koriste u Sketch Engineu, a koje su dostupne pretragom informacija o svakom pojedinom korpusu³².

No, što se tiče morfosintaktičkog obilježavanja (MSD), potrebno je uzeti u obzir da se radi o jezicima različite tipologije. Hrvatski kao flektivni jezik ima bogatu morfologiju u kojoj jedan morfem ima nekoliko gramatičkih obilježja. Gramatički morfemi kod imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva označavaju kategoriju roda, broja i padeža, kod glagola vrijeme, lice i broj, kod pridjeva i priloga stupanj komparacije. Engleski je pretežno analitički jezik, što znači da su gramatička obilježja izražena posebnim riječima, a ne različitim oblicima riječi. Tako se primjerice kategorije osobe i broja izražavaju osobnim zamjenicama ili pomoćnim glagolima, koji ujedno izražavaju glagolsko vrijeme, način i stanje. Od padeža postoje nominativ (kao subjektni padež), akuzativ (kao objektni padež) i genitiv (posvojnost). Stoga je poredak riječi u rečenici vrlo važan za razumijevanje sadržaja. Derivacijski morfemi u oba jezika imaju

³⁰ <https://www.memsource.com/> - Memsource je sustav za upravljanje prevođenjem koji omogućava prevoditeljima stvaranje vlastite prijevodne memorije i korpusa prijevoda s ciljem poboljšanja brzine i kvalitete prijevoda.

³¹ Sketch Engine nudi razne prethodno učitane korpusne, ali i daje mogućnost stvaranja vlastitog korpusa. Obilježavanje vrsta riječi i lematizacija dostupna je za gotovo sve europske jezike i jezike Dalekog istoka.

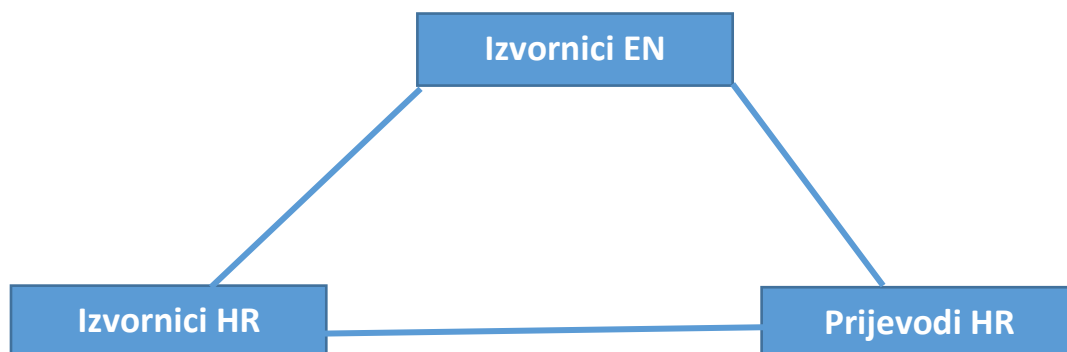
³² Za hrvatski korpus: <https://www.sketchengine.eu/multext-east-croatian-part-of-speech-tagset/>, dok je za engleski korpus: <https://www.sketchengine.eu/english-treetagger-pipeline-2/>.

značajnu ulogu u leksiku, ali i gramatici oba jezika, povećavajući broj njihovih semantičkih veza.

U kvantitativnoj analizi treba imati na umu da je značenje koje morfologija predstavlja u hrvatskom jeziku, u engleskom jeziku izraženo sintaksom. Stoga će se određena obilježja u jednom jeziku promatrati na jednoj, npr. sintaktičkoj, razini dok će to u usporednom korpusu biti na drugoj razini. Kod usporedivog korpusa prednost je u tome što će podaci biti usporedivi na svim razinama jer je POS i MSD obilježavanje podudarno.

10.2. Korpus MarLaw

Ovo je korpusno istraživanje usmjereno na međujezičnu analizu žanra i unutarjezičnu i unutaržanrovsku analizu prijevoda i tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku. Kao rezultat dobivena je tripartitna struktura korpusa, po uzoru na Bernardini (2011: 3), prikazana na slici 3, koja se sastoji od izvornih tekstova na engleskome jeziku, njihovih prijevoda na hrvatski jezik i izvornih tekstova na hrvatskome jeziku.

Slika 3. Tripartitna struktura korpusa (Malmatidou 2018: 15, prilagođeno)

Bernardini (ibid.) vidi prednost u ovakvom modelu korpusa s obzirom na njegovu ekonomičnost i jednostavnost upotrebe, ali i primjenjivost na prijevodna istraživanja. U središtu je interesa uspoređivanje prijevodnog korpusa s jednojezičnim korpusom hrvatskoga jezika, stoga je važno da budu usporedivi i uravnoteženi.

U ovome se istraživanju uravnoteženost pokušala postići uključivanjem približno jednakog broja tekstova približno jednake pravne snage. Tako se usporedni korpus sastoji od tekstova međunarodnih konvencija i pravilnika, a usporedivi korpus se sastoji od zakona, koji su najviše pravne snage na nacionalnoj razini, i pravilnika i uredbi niže pravne snage. Usporedni se korpus sastoji od engleskih tekstova i njihovih prijevoda 14 konvencija, s ukupnim brojem riječi 262.805 na engleskom i 232.519 na hrvatskom, i pet pravilnika, s ukupnim brojem riječi

206.426 na engleskom i 182.794 na hrvatskom. Usporedivi korpus sastoji se od 8 zakona s ukupnim brojem riječi 201.922 te 15 pravilnika, četiri uredbe i jednog nacionalnog kolektivnog ugovora s ukupnim brojem riječi od 98.601. Kod usporednog korpusa odmah možemo uočiti da svi prijevodi imaju 10-15 % manje riječi od izvornika, što je protivno tvrdnji da su prijevodi obično dulji od izvornika. Uzrok te pojave potražiti će se u detaljnijoj analizi korpusa.

Sastav oba korpusa detaljno je prikazan u Tablici 4 i 5. Iako je veći broj međunarodnih konvencija u usporednom korpusu od nacionalnih zakona u usporedivom korpusu, po broju riječi oni su približno jednake veličine, kao što je slučaj s tekstovima manje pravne snage. Stoga se po veličini korpus smatra reprezentativnim. Također, s obzirom na približno podjednak broj riječi u tekstovima jednake pravne snage, smatra se da su korpusi uravnoteženi. Oba korpusa sadrže cjelovite institucionalne tekstove pomorskopravne tematike, pa se i u tom smislu smatraju reprezentativnima i usporedivima po kriteriju žanra i tematike. Istovremeno je to i najveće ograničenje ovoga korpusa, jer se ne može smatrati reprezentativnim za jezik općenito, već samo za ovaj žanr, no to također omogućava buduća komparativna istraživanja koja bi supostavila ovaj žanr nekim drugim žanrovima.

Tablica 4. Prikaz sastava usporednog korpusa engleskih pomorskopravnih tekstova i njihovih prijevoda na hrvatski jezik

Br	Naziv	Izvor	Vrsta	Datum	Br riječi EN	Br riječi HR
1	<i>International Regulations for Preventing Collisions at Sea</i> Međunarodna pravila za izbjegavanje sudara na moru	https://www.jag.navy.mil/distrib/instructions/COLREG-1972.pdf	konvencija	7.2.2020	8704	7755
2	<i>Maritime Labour Convention</i> Konvencija o radu pomoraca	https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_554767.pdf	konvencija	7.2.2020.	41725	36405
3	<i>International ship and port facility security (ISPS) code</i> Međunarodni kodeks o sigurnosti brodova i lučkih prostora	http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DISGM/tr/HTML/20130304_142647_66968_1_67502.pdf	konvencija	7.2.2020.	36532	33785
4	<i>International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL)</i> Međunarodna konvencija o sprječavanju onečišćenja s brodova	http://www.mar.ist.utl.pt/mventura/Projeto-Navios-I/IMO-Conventions%20%28copies%29/MARPOL.pdf	konvencija	7.2.2020.	29925	25973
5	<i>United Nations Convention on the Law of the Sea</i> Konvencija Ujedinjenih naroda o pravu mora	https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf	konvencija	7.2.2020.	12726	10808
6	<i>International Convention on Maritime Search and Rescue</i> Međunarodna konvencija o traganju i spašavanju na moru	https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1979-International-Convention-on-Maritime-Search-and-Rescue-1.pdf	konvencija	7.2.2020.	8463	7588
7	<i>Convention on the High Seas</i> Konvencija o otvorenom moru	https://www.legal-tools.org/doc/7b4abc-1/pdf/	konvencija	7.2.2020.	3379	2781

8	<i>Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone</i> Konvencija o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu	https://www.gc.noaa.gov/documents/8_1_1958_territorial_sea.pdf	konvencija	10.2.2020.	2936	2394
9	<i>International Convention on the Control of Harmful Anti-Fouling Systems on Ships</i> Međunarodna konvencija o nadzoru štetnih sustava protiv obrastanja brodova	I:\CONF\AFS\26.DOC	konvencija	10.2.2020.	7105	6237
10	<i>SOLAS Chapter XI-2 Special Measures to Enhance Maritime Security</i> SOLAS - Poglavlje XI-2 Posebne mjere za unapređenje pomorske sigurnosti	https://www.classnk.or.jp/hp/pdf/activities/statutory/isps/code/SOLAS-XI-2-e.pdf	konvencija	17.2.2020.	4337	3816
11	<i>International Convention on Load Lines</i> Međunarodna konvencija o teretnim linijama	https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/08/8-03/load-lines.xml	konvencija	17.2.2020.	9772	8374
12	<i>Protocol of 1988 relating to the International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS)</i> Protokol iz 1988. na Međunarodnu konvenciju o zaštiti ljudskog života na moru	http://www.admiraltylawguide.com/convention/protoloadlines1988.html	konvencija	22.2.2020.	7014	5877
13	<i>International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) Part A</i> Međunarodna konvencija o standardima za izobrazbu, izdavanje svjedodžbi i držanje straže pomoraca Dio A	STCW/CONF.2/DC/2	konvencija	22.2.2020.	58660	52470
14	<i>International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) Part B</i> Međunarodna konvencija o standardima za izobrazbu, izdavanje svjedodžbi i držanje straže pomoraca Dio B	H:\CONF\STCW\2\DC\3.doc STCW/CONF.2/DC/B	konvencija	22.2.2020.	31527	28256

15	<i>Rules for the Classification of Ships - Stability</i> Pravila za statutarnu certifikaciju - Stabilnost	http://www.crs.hr/en-us/links/rulesfortheclassification.aspx	pravilnik	7.2.2020.	41997	36736
16	<i>Rules for the Classification of Ships - Fire Fighting</i> Pravila za statutarnu certifikaciju – Protupožarna zaštita	http://www.crs.hr/en-us/links/rulesfortheclassification.aspx	pravilnik	22.2.2020.	65969	60002
17	<i>Rules for the Classification of Ships Occupational Safety and Crew Accommodation</i> Pravila za statutarnu certifikaciju – Zaštita na radu i smještaj	http://www.crs.hr/en-us/links/rulesfortheclassification.aspx	pravilnik	22.2.2020.	31132	26669
18	<i>Rules for the Classification of Ships - Pollution Prevention</i> Pravila za statutarnu certifikaciju – Sprječavanje onečišćenja	http://www.crs.hr/en-us/links/rulesfortheclassification.aspx	pravilnik	22.2.2020.	54633	48206
19	<i>Conference Resolution 1 – Adoption of amendments to the annex to the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping of Seafarers (STCW)</i> 1. Rezolucija konferencije usvajanje izmjena i dopuna priloga međunarodnoj konvenciji o standardima za izobrazbu, izdavanje svjedodžbi i držanje straže pomoraca	STCW/CONF.2/DC/2	pravilnik	22.2.2020.	12695	11181
					469231	415313

Tablica 5. Prikaz sastava usporedivog korpusa pomorskopravnih tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku

BR	Naziv	Izvor	Vrsta	Datum	Br riječi
1	Nacionalni kolektivni ugovor za hrvatske pomorce 2019 - 2020	http://www.csamarenostum.hr/user_files/files/EU%20propisi/NACIONALNI%20KOLEKTIVNI%20UGOVOR%20ZA%20HRVATSKE%20POMORCE%202019%20-%202020.pdf	ugovor	15.2.2020.	15096
2	Odluka o proširenju jurisdikcije Republike Hrvatske na Jadranskom moru	https://narodne-novine.nn.hr/	odluka	15.2.2020.	905
3	Pomorski zakonik	https://narodne-novine.nn.hr/	zakon	15.2.2020.	134970
4	Zakon o lučkim kapetanijama	https://narodne-novine.nn.hr/	zakon	15.2.2020.	13073
5	Zakon o plovidbi i lukama unutarnjih voda	https://narodne-novine.nn.hr/	zakon	15.2.2020.	21552
6	Zakon o pomorskom dobru i morskim lukama	https://narodne-novine.nn.hr/	zakon	15.2.2020.	11979
7	Zakon o postupnom isključenju iz plovidbe tankera bez dvostruke oplate	https://narodne-novine.nn.hr/	zakon	15.2.2020.	956
8	Zakon o sigurnosnoj zaštiti pomorskih brodova i luka	https://narodne-novine.nn.hr/	zakon	15.2.2020.	11742
9	Zakon o sigurnosnoj zaštiti trgovačkih brodova i luka otvorenih za međunarodni promet	https://narodne-novine.nn.hr/	zakon	15.2.2020.	6745
10	Pravilnik o brodicama i jahtama	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	15463
11	Pravilnik o uvjetima koje mora ispunjavati brod i brodar za obavljanje javnog prijevoza u linijskom obalnom pomorskom prometu	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	1414
12	Pravilnik o načinu, uvjetima i ovlastima za obavljanje upravne istrage pomorske nesreće	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	4870

13	Pravilnik o naknadi za uporabu objekata sigurnosti plovidbe	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	2156
14	Pravilnik o obavljanju inspeksijskog nadzora sigurnosti plovidbe	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	13051
15	Pravilnik o obavljanju podvodnih aktivnosti	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	1806
16	Pravilnik o pomorskom peljarenju	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	3122
17	Pravilnik o posredovanju pri zapošljavanju pomoraca	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	2207
18	Pravilnik o sigurnosti pomorske plovidbe u unutarnjim morskim vodama i teritorijalnom moru Republike Hrvatske te načinu i uvjetima obavljanja nadzora i upravljanja pomorskim prometom	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	14317
19	Pravilnik o sustavu obilježavanja plovnih putova i objektima sigurnosti plovidbe	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	9187
20	Pravilnik o uvjetima koje moraju zadovoljavati plovni objekt, te fizička ili pravna osoba koja obavlja djelatnost iznajmljivanja plovila	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	894
21	Pravilnik o uvjetima za obavljanje djelatnosti iznajmljivanja plovila sa ili bez posade i pružanje usluge smještaja gostiju na plovilu	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	1798
22	Pravilnik o vrstama i kategorijama plovnih objekata nautičkog turizma	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	1124
23	Pravilnik o uvjetima za izdavanje odobrenja za polaganje cjevovoda i održavanje podmorskih kabela i cjevovoda u epikontinentalnom pojasu Republike Hrvatske	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	506
24	Pravilnik o upravljanju i nadzoru balastnih voda	https://narodne-novine.nn.hr/	pravilnik	15.2.2020.	5008

25	Uredba o pristupu, prolasku i boravku stranih ratnih i znanstvenoistraživačkih brodova u unutrašnjim morskim vodama i teritorijalnom moru Republike Hrvatske	https://narodne-novine.nn.hr/	uredba	15.2.2020.	1769
26	Uredba o razvrstaju luka otvorenih za javni promet i luka posebne namjene	https://narodne-novine.nn.hr/	uredba	15.2.2020.	1092
27	Uredba o uvjetima kojima moraju udovoljavati luke	https://narodne-novine.nn.hr/	uredba	15.2.2020.	2340
28	Uredba o uvjetima za dolazak i boravak stranih jahti i brodica namijenjenih sportu i razonodi u unutarnjim morskim vodama i teritorijalnom moru Republike Hrvatske	https://narodne-novine.nn.hr/	uredba	15.2.2020.	1381
					300523

10.3. Kvalitativna analiza

Kvalitativna analiza provodila se dijelom odvojeno od kvantitativne analize, a dijelom paralelno s njome. U početnoj fazi, prema Bhatijinom modelu (Bhatia 1993) opisanom u potpoglavlju 6.1.3.3., tekstovi su smješteni u situacijski kontekst i napravljen je pregled literature o žanru (v. poglavlje 6). Nadalje, u fazi prikupljanja tekstova za korpus, u fazi sekundarnog filtriranja, bila je potreba ponovna kvalitativna analiza kako bi se dodatno pročistio korpus od neželjenih tekstova. Također, u poglavlju 6.1.5. razmotrili su se standardi i pravila koja prate uporabu jezika u zakonodavnom kontekstu s obzirom na to da su to važni pokazatelji institucionalnoga konteksta i očekivanja zajednice govornika koja se služi tim jezikom. Nadalje se kvalitativno analizirala makrostruktura pomorskopravnih tekstova iz korpusa, s obzirom na to da ona obično odražava osnovni proces pravnog rasuđivanja (Šarčević 2000), utvrđujući sličnosti i razlike u predstavljanju poruke među instrumentima slične pravne snage.

Kvalitativna analiza pratila je i svaki korak kvantitativne analize. Kvalitativni je uvid bio potreban prilikom odabira pojedinih pokazatelja za analizu, kao i za postavljanje upita za pretraživanje unutar računalnojezičkog alata. Zatim su se kvalitativno analizirali i interpretirali rezultati kvantitativne analize. Osim toga, kvantitativni su se rezultati verificirali na konkretnim primjerima iz korpusa koji bi pokazali uporabu određenih jezičnih jedinica u stvarnom kontekstu. Na taj su se način, u interakciji kvantitativne i kvalitativne analize, mogli donositi relevantni zaključci o žanrovskim karakteristikama i mogućem ostvarenju prijevodnih univerzalija.

10.4. Odabir relevantnih obilježja i obrazloženje

S obzirom na cilj istraživanja, postavljene hipoteze i vrstu korpusa, odabrana su i relevantna jezična obilježja koja je potrebno promatrati. Podaci o odabranim jezičnim obilježjima dobiveni iz korpusa dodatno su statistički obrađeni, kako bi se procijenila njihova značajnost i utvrdile tendencije, dok su konačna interpretacija i generalizacije rezultat kombinacije kvantitativnih i kvalitativnih uvida. U toj dihotomiji, statistički podaci poput frekvencije i ključnosti poslužili su kao smjernice za definiranje obilježja relevantnih za istraživanje.

S obzirom na obilježja zakonodavnopravnog stila (vidi 6.1.5.) i pokazatelje iz korpusa koji upućuju na moguće ostvarenje prijevodnih univerzalija navedene u Tablici 2, u istraživanju su se promatrala sljedeća obilježja:

(1) Statistički podaci

Statistički podaci poput frekvencije, različitih omjera i procjene značajnosti pokazatelja iz korpusa služe nam kako bi ukazali na relevantnost određenih obilježja, odnosno njihovu značajnost za daljnje istraživanje. Također nam pomažu u klasifikaciji i pronalaženju obrazaca u velikoj količini podataka.

a) *Frekvencija vrsta riječi (POS)*

U programu SkE frekvencija vrsta riječi izračunava se automatski, a taj se podatak smatra jednim od temeljnih podataka o korpusu, koji nam omogućava daljnje izračunavanje omjera. Također, sagledavanje generalne tendencije s obzirom na zastupljenost pojedinih vrsta riječi može nam pružiti temelj za određene zaključke, primjerice, veća zastupljenost određenih vrsta riječi, poput veznika i zamjenica, u prijevodnim tekstovima može ukazivati na prijevodnu univerzaliju eksplicitacije.

b) *Ključne riječi i ključnost*

SkE također pruža podatke o apsolutnoj i relativnoj frekvenciji riječi i prosječnoj umanjenoj frekvenciji (engl. *average reduced frequency*, ARF³³), odnosno mjeri na koju ne utječe pretjerana učestalost pojavnice u jednom dijelu korpusa. Ako je pojavnica jednoliko raspoređena u korpusu, apsolutna frekvencija i ARF imaju vrlo slične vrijednosti. Ti nam podaci mnogo govore o pojavnicama koje su tipične za cijeli korpus ili za neki njegov određeni dio. Također usporedba ključnih riječi s usporedivim korpusom može nam ukazati na određene specifične topose pomorskopravnog stila. Nadalje, SkE nudi mogućnost obrade podataka o ključnim višečlanim izrazima, a usporedba višečlanih izraza usporednog i usporedivog korpusa može nam dati uvid u moguću realizaciju prijevodne univerzalije normalizacije. Osim frekvencije, SkE daje podatke i o tipičnosti, odnosno riječima koje se uobičajeno supojavljaju u korpusu, ne samo slučajno. Nadalje, ključnost (Scott 1997) odražava svojstvo riječi ili izraza koji je ključan u svom kontekstu. Smatra se tekstnim svojstvom jer određena riječ može imati veliku ključnost u jednom kontekstu, a ne pokazivati ključnost u drugom. Ta nam mjera može ukazati na tipična svojstva žanra.

c) *Leksička gustoća*

Postoje različita shvaćanja i stoga različite jednadžbe za izračunavanje leksičke gustoće. U ovome je istraživanju kombinirano nekoliko metoda koje koriste različite ulazne podatke kako bi se provjerila vjerodostojnost konačnog rezultata.

³³ <https://www.sketchengine.eu/documentation/average-reduced-frequency/>

Jedna od metoda, omjer različenica i pojavnica (engl. *type-token ratio*, TTR) ukazuje na leksičku raznolikost. Ta vrijednost odražava omjer pojedinačnih riječi u odnosu na sve pojave jezičnih jedinica u korpusu. Visoka vrijednost TTR može ukazivati na visoku informativnost teksta. Bernardini i Zanettin (2004: 53) navode ga kao jedan od načina utvrđivanja specifičnih obilježja prijevoda, jer se u prijevodima obično javlja manje različenica, pa je taj omjer u prijevodima manji. Kako je hrvatski jezik flektivan, a engleski nije, osim te mjere, promotrit će se i omjer lema i pojavnica (engl. *lemma-token ratio*, LTR) kako bi se mogli podaci usporediti s engleskim korpusom. TTR se računa na sljedeći način:

Jednadžba 1. Omjer različenica i pojavnica

$$LD_{TTR} = \text{broj različenica} / \text{broj pojavnica} \times 100$$

$$LTR = \text{broj lema} / \text{broj pojavnica} \times 100$$

Osim ovoga omjera, u istraživanju se izračunala i leksička gustoća (engl. *lexical density*, LD) prema Hallidayjevoj formuli (1985), koja u obzir uzima samo samoznačne riječi i rečenice te glasi:

Jednadžba 2. Leksička gustoća prema Hallidayju

$$LD_{hal} = \text{broj leksičkih riječi} / \text{broj rečenica} \times 100$$

S obzirom na to da na omjer različenica i pojavnica jako utječe veličina korpusa i da se obično koristi za korpus približno iste veličine, kako bi se provjerili rezultati te mjere, izračunat je i standardizirani omjer različenica i pojavnica (engl. *standardized type/token ratio*, STTR) koji u obzir uzima prosječnu vrijednost omjera različenica i pojavnica izračunatih za segmente teksta standardne veličine (npr. 1000 riječi) (Stubbs 2004). Postupak izračunavanja STTR-a podrazumijeva podjelu teksta na segmente od primjerice 1000 riječi, zatim izračunavanje TTR-a za svaki segment, a na kraju izračunavanje srednje vrijednosti svih TTR-a. Ova je mjera pouzdanija od TTR-a jer nije ovisna o veličini korpusa, odnosno mogu se uspoređivati korpusi različitih veličina. No, također ima i svojih nedostataka s obzirom na to da se tekstovi ne mogu idealno podijeliti u jednake segmente pa se posljednji odjeljak obično izostavlja iz izračuna. Osim toga, pokazalo se da podjela na vrlo kratke segmente utječe na rezultat. No, bez obzira na nedostatke, pruža nam dobar uvid u osnovne razlike među korpusima različite veličine.

Prema Stubbsu (1996), leksičku gustoću odražava omjer leksičkih riječi i pojavnica, kao u Jednadžbi 3. Prijevodi obično pokazuju manju leksičku gustoću, što se objašnjava

tendencijom prevoditelja da koriste više funkcionalnih riječi, a manje leksičkih, zbog čega je tekst razumljiviji i jednostavniji (usp. Hansen 2003).

Jednadžba 3. Leksička gustoća prema Stubbsu

$$LD_{Stubbs} = \text{broj leksičkih riječi/ukupan broj pojava} \times 100$$

Povezano s time da prevoditelji koriste više funkcionalnih riječi, izračunat je i omjer leksičkih i funkcionalnih riječi, kako je prikazano u Jednadžbi 4. U leksičke riječi Stubbs (2002: 40) ubraja imenice, pridjeve, priloge i glavne glagole, no i sam priznaje da granica između leksičkih i funkcionalnih riječi nije uvijek jasna.

Jednadžba 4. Omjer leksičkih i funkcionalnih riječi

$$L/F = \text{leksičke riječi (imenice + glavni glagoli + pridjevi + prilozi + brojevi) / funkcionalne riječi (pomoćni glagoli + prijedlozi + zamjenice + veznici)}$$

d) Omjer imenica i glagola

Omjer imenica i glagola ukazuje na tendenciju k nominalizaciji, što je tipično obilježje zakonodavno-pravnog stila. Stoga se u pomorskopравnim tekstovima očekuje različita vrijednost od referentnih korpusa. Veći udio imenica pridonosi i gustoći informacija (usp. Biber 1989), ali doprinosi i tendenciji prema apstraktnosti.

e) Leksičko bogatstvo

Leksičko bogatstvo (engl. *lexical richness*, LR) računa se kao omjer svih lema u korpusu i hapax legomena, odnosno lema koje se pojavljuju samo jednom u korpusu, prema sljedećem izrazu:

Jednadžba 5. Leksičko bogatstvo

$$LR = \text{broj lema/hapax legomena}$$

Ta vrijednost daje podatak o udjelu najmanje zastupljenih riječi u korpusu. Podatak o manjem leksičkom bogatstvu u prijevodima može ukazivati na prijevodnu univerzaliju pojednostavljenosti. Prijevodi obično pokazuju manje leksičko bogatstvo od izvornika, ali osim toga zakonodavno-pravni stil ne karakteriziraju varijacije u izričaju, već se teži jednoznačnoj i nedvosmislenoj komunikaciji, pa se i u tom smislu očekuje da će pomorskopравni tekstovi pokazivati manje leksičko bogatstvo od referentnih korpusa općeg jezika.

f) Prosječna duljina rečenice

Podatak o prosječnoj duljini rečenice (engl. *average sentence length*, AVS), ako se ne izvlači iz konteksta ostalih podataka i ako se dodatno interpretira kvalitativnom analizom, može

ukazati na tendenciju k pojednostavljivanju ili pak eksplicitaciji u prijevodima. Kako je rečeno u 8.3.1.3., različiti su nalazi o duljini rečenica u pravnom stilu, pa se s jedne strane navode jednostavne rečenice (Frančić et al. 2006: 255), dok drugi autori (usp. Katnić-Bakaršić 1999: 32; Visković 1989) napominju da taj stil karakteriziraju duge, složene, nagomilane i teško razumljive rečenice. S obzirom na to da je administrativni stil raznolik i obuhvaća mnoge žanrove, razumljiva je i ovakva nedosljednost u nalazima. Dosadašnja su istraživanja prijevoda pokazala dvojake rezultate: s jedne strane, tendenciju k razbijanju većih rečenica u jednostavnije, kraće, a s druge strane, produljivanje rečenica radi eksplicitnijeg izražavanja. U ovome su istraživanju uspoređene duljine rečenica izvornika i prijevoda i prosječna duljina rečenica u izvornim hrvatskim tekstovima. Razlaganje duljih rečenica u kraće također podrazumijeva i promjene u interpunkciji. Neka su istraživanja pokazala da se u prijevodima interpunkcijski znakovi manje snage mijenjaju u one veće snage (usp. Baker 1996; Xiao i Dai 2014).

g) Mjere povezanosti višečlanih izraza (uzajamna obavijesnost (engl. MI score), Diceov koeficijent logDice, t-test, log-izglednost)

Mjere povezanosti su statistički postupci kojima se utvrđuje asocijativna snaga među jezičnim jedinicama u određenom korpusu. Alat SkE nudi različite statističke mjere čime omogućava brzi dohvat željenih podataka, ali je potrebna njihova informirana interpretacija. Mjera uzajamne obavijesnosti daje podatak o tijesnoj povezanosti i prikladnosti kombinacija riječi te ističe ekskluzivne, ali i rjeđe kombinacije riječi (Gablasova et al. 2017: 163). Diceov koeficijent logDice statistička je mjera kojom se identificiraju tipične kolokacije, ali ne identificira rijetke asocijacije između riječi. T-test daje informaciju o snazi sveze, pri čemu je fokus na učestalosti pojavljivanja riječi, a ne na tipičnosti. Test log-izglednosti omogućava pouzdanu ekstrakciju ključnih termina i provjeru statističke značajnosti uočenih razlika među korpusima. Primjerice, logDice dobro funkcionira u različitim korpusima i daje podatke koji se mogu uspoređivati (Gablasova et al. 2017: 164). Prednost ove mjere jest u tome što daje tipične kombinacije riječi, a ne samo one koje se često supojavljaju, dok se t-test temelji samo na frekvenciji supojavljivanja (ibid.). MI score i t-test daju pouzdane rezultate na malim korpusima (ibid.), kao što je korpus u ovome istraživanju, a mogu istaknuti neke neuobičajene kombinacije riječi.

h) Čitkost

Čitkost je matematička vrijednost koja nam govori o jednostavnosti ili jasnoći teksta. To je mjera kojom se procjenjuje složenost teksta za čitanje, ali i za razumijevanje. Formula čitkosti najranije je razvijena za engleski jezik, dok ju je za hrvatski prilagodila Brangan (2014). Očekuje se da će faktor čitkosti prijevoda biti veći od faktora čitkosti izvornika na hrvatskome

jeziku, što može upućivati na mogući ostvaraj prijevodne univerzalije pojednostavljenja i eksplicitacije.

i) Logaritam izglednosti

Logaritam izglednosti, ili log izglednost, koristio se za procjenu značajnosti dobivenih rezultata. Za izračun log izglednosti koristio se javno dostupni mrežni kalkulator Sveučilišta Lancaster. Ako je vrijednost log izglednosti veća od 6,63, vjerojatnost da su razlike između korpusa slučajne je manja od 1% (tj. $p > 0,01$), odnosno rezultati su značajni. Kalkulator korišten u ovome istraživanju također znakovima + i – ukazuje na veću ili manju uporabu tražene pojave u prvom korpusu u odnosu na drugi korpus.

(2) Korpusna obilježja

a) Distribucija i frekvencija imenica

Jezik prava u oba promatrana jezika karakterističan je po nominalizaciji, što je posljedica težnje ka apstrakciji i bezličnosti (usp. Silić 2006). Kako bi se potvrdili navodi o toj žanrovskoj karakteristici, u istraživanju su se izdvojili podaci o distribuciji i frekvenciji imenica. Ti su podaci također korišteni kako bi se usporedila tendencija prema nominalizaciji u prijevodima za razliku od izvornih hrvatskih tekstova.

b) Distribucija i frekvencija glagola

U skladu s prethodnim, bezličnost se očituje i u češćoj uporabi neličnih glagolskih oblika, infinitiva, glagolskih pridjeva i glagolskih priloga i glagolskog načina pasiva. S tim u vezi je i uporaba kategorije lica, koja je ograničena na treće lice (Novak 2010). Osim toga, promatrali su se podaci o suznačnim glagolima, i to modalnim glagolima *morati*, *moći* i *trebati*, koji su važni u zakonodavnopravnim tekstovima jer uspostavljaju odnos između radnje i subjekta (Silić i Pranjković 2007: 185) i perifraznim glagolima (npr. *vršiti*, *podnijeti*, itd.). S time u vezi, istražio se prijevod glagola *shall*, kao često korištenog glagola u engleskim zakonodavnopravnim tekstovima, na hrvatski jezik.

c) Distribucija i frekvencija pridjeva i priloga

Tendencije učestalosti pojavljivanja ovih vrsta riječi povezuju se s učestalosti glagola i imenica uz koje oni stoje. Stoga se očekuje da će i njihova raspodjela pratiti raspodjelu imenica i glagola, odnosno imenski način izražavanja.

d) Distribucija i frekvencija zamjenica

Zamjenice općenito nisu karakteristične za zakonodavnopravni stil jer se eksplicitno izražava subjekt i objekt radi jasnoće i izbjegavanja dvosmislenosti. No, kao deiktički elementi, očekuje se da će zamjenice biti zastupljenije u prijevodnom korpusu, s jedne strane kao rezultat

eksplicitacije, odnosno eksplicitnog izražavanja međuodnosa, a s druge strane, kao rezultat interferencije engleskoga jezika koji eksplicitno upotrebljava zamjenice u funkciji subjekta i objekta, što u hrvatskome nije uvijek nužno.

e) Distribucija i frekvencija prijedloga

Češća upotreba prijedloga, koji kao funkcionalne riječi gramatičke odnose čine eksplicitnijima, povezuje se s pojavom eksplicitacije u prijevodima (Xiao i Dai 2014: 14), stoga je uspoređena njihova raspodjela i čestota u prijevodima i izvornim hrvatskim tekstovima. S obzirom da je engleski analitički jezik, očekuje se da će prijedlozi biti zastupljeniji, ali se očekuje i da će zbog toga zastupljenost prijedloga biti veća i u prijevodima.

f) Distribucija i frekvencija veznika

Eksplicitnije izražavanje logičkih i semantičkih veza među rečenicama i dijelovima rečenica tipično je obilježje prijevoda kao rezultat tendencije k eksplicitnosti. Učestalost uporabe veznika istražila se kao mogući pokazatelj te prijevodne univerzalije.

10.5. Zaključak

U sastavljanju specijaliziranog korpusa vodilo se računa o pažljivo odabranim vanjskim i unutarnjim kriterijima u cilju postizanja što je moguće bolje reprezentativnosti, uravnoteženosti i usporedivosti. Kao rezultat dobiven je usporedni korpus engleskih izvornika i njihovih prijevoda na hrvatski s ukupno 469.231 riječi, tj. 553.120 pojavnica, za engleski i 415.313 riječi, tj. 498.389 pojavnica za hrvatski dio, te usporedivi korpus hrvatskih izvornih tekstova s ukupno 300.523 riječi, odnosno 354.674 pojavnice.

Prednosti ovako žanrovski usmjerenog korpusa jesu u postavljanju kontroliranih uvjeta za promatranje jezičnih pojava, jer nema interferencije žanrova ni tema što bi moglo utjecati na varijacije. Osim toga, omogućava se promatranje jezičnih pojava iz više aspekata, supostavljajući izvornike i prijevode, isti žanr u dva jezika i prijevodne i neprevedene tekstove iz kvantitativne i kvalitativne perspektive.

Navedene prednosti ujedno su i njegova ograničenja, jer se rezultati istraživanja mogu smatrati reprezentativnim samo za proučavani žanr i jezični par.

11. MAKROSTRUKTURA INSTITUCIONALNIH POMORSKOPRAVNIH TEKSTOVA

Bhatia (1996) u svojoj žanrovskoj analiza promatra žanr kao dio komunikacijskog procesa, analizira njegovu komunikacijsku svrhu, strukturu „poteza“ i „koraka“ (eng. *move* i *step*) te upotrijebljene retoričke strategije. Potezi, koraci i retoričke strategije ovise o komunikacijskoj svrsi teksta te bilo koja promjena u komunikacijskoj svrsi mijenja i postupke i strategije koji će se upotrijebiti u tekstu. Komunikacijska svrha oblikuje makrostrukturu tekstova u korpusu MarLaw i odražava se u njoj. Bhatia (ibid.) razlikuje linearnu i interaktivnu strukturu postupaka, pri čemu potonju povezuje s institucionalni pravnim tekstovima, odnosno strukturom odredaba u tim tekstovima. Interaktivnost Bhatia pronalazi u stalnom međusobnom djelovanju postupka odredbe ili propisa s postupkom ograničavanja te odredbe. Svaki se postupak iskazuje određenim odgovarajućim retoričkim strategijama koje imaju svoju komunikacijsku namjeru, a koje govornici određene komunikacijske zajednice prepoznaju i očekuju. U nastavku će se analizirati makrostruktura institucionalnih pomorskopравnih tekstova na engleskom i hrvatskom jeziku s obzirom na komunikacijsku svrhu, odnosno situacijski kontekst koji podrazumijeva određenog pošiljatelja/primatelja i specifičnu izvanjezičnu stvarnost.

11.1. Pošiljatelj/primatelj i izvanjezična stvarnost

Visković (1981: 18-21) definira komunikaciju u pravnom kontekstu kao djelovanje u kojem pošiljatelj i primatelj, kao subjekti komunikacije, šalju pravnu poruku kojom se regulira njihovo ponašanje i međusobni odnosi. Rasmussen i Engberg (1999: 115) razlikuju izravnog i neizravnog pošiljatelja. U slučaju tekstova iz korpusa MarLaw, izravni pošiljatelji su tijela koja propisuju zakonske akte, Hrvatski sabor, Vlada Republike Hrvatske i resorno ministarstvo u slučaju hrvatskih pravnih tekstova te Međunarodna pomorska organizacija u slučaju engleskih pomorskopравnih tekstova, dok su neizravni pošiljatelji osobe koje su sudjelovale u razradi i sastavljanju teksta. Slično tome, autori razlikuju izravnog i neizravnog primatelja. Izravni primatelj engleskih pomorskopравnih tekstova je nacionalna vlada koja je odgovorna za implementaciju međunarodnih odredbi u nacionalnom zakonodavstvu, a neizravni primatelji su osobe koje pišu nacionalne zakone i sudovi koji ih trebaju provesti i u konačnici građani. U slučaju hrvatskog korpusa, izravni primatelji su subjekti koji provode zakone i pravilnike i koji interpretiraju odredbe zakona neizravnim primateljima, a neizravni primatelji su građani čije živote reguliraju ti akti.

Visković (1981: 23) navodi kako „subjektnu situaciju“, odnosno situacijski kontekst u kojem djeluju pošiljatelj i primatelj značajnu utječe na tok komunikacije. Međusobni je odnos pošiljatelja i primatelja odnos autoriteta, koji proizlazi s jedne strane iz autoriteta institucija koje sastavljaju te tekstove i autoriteta institucija koje ih provode, a s druge strane iz društvenog ustroja prema kojem govornici jedne zajednice shvaćaju komunikacijsku svrhu tih tekstova kao preskriptivnih instrumenata. Stoga su ovi tekstovi prema modalitetu pravnog komuniciranja (Visković 1981: 23-24) normativni, neravnopravni, formalizirani, posredni i javni. Jezik ovih pravnih tekstova je bezličan, no ima veliku ilokucijsku snagu s obzirom na njihovu svrhu, a to je određivanje okolnosti, nametanje obaveza i dodjeljivanje prava korisnicima, u ovom slučaju vezano za domenu pomorstva. Navedena komunikacijska svrha određuje i retoričke strategije koje se koriste, a koje će se detaljnije razraditi u kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi korpusa.

11.2. Postupci i koraci na makrorazini strukture

Razliku između „poteza“ (eng. *moves*) i koraka (eng. *steps*) uveli su Rasmussen i Engberg (1999), po uzoru na Bhatijine „poteze“ (1996), ali naglašavajući potrebu za razlikovanjem postupaka na makrorazini, odnosno tekstnoj razini, od postupaka na mikrorazini, koje autori nazivaju koracima, što kod Bhatije nije bio slučaj. Ova je struktura na makrorazini linearna, postupci slijede jedan za drugim i tek završetkom jednog postupka započinje sljedeći.

Prema tome, u korpusu engleskih pomorskopravnih tekstova međunarodnih konvencija razlikujemo sljedeće „poteze“:

1. Skraćeni naslov
2. Dugi naslov koji predstavlja formalni razrađeni opis opsega i svrhe pravnog akta i služi kao kontekstualni okvir i interpretacijski alat
3. Preambula u kojoj se objašnjava svrha dokumenta i njegova opravdanost
4. Normativni dio, koji propisuje opće obveze prema konvenciji, definicije pojmova koji se koriste u dokumentu, opseg i raspon primjene dokumenta, način komunikacije među stranama, donosi propise vezano za potpis, ratifikaciju, prihvaćanje, odobrenje i pristupanje konvenciji, odredbe o stupanju na snagu, donošenje izmjena i dopuna, način otkazivanja, podatke o depozitaru i jezicima na kojima je konvencija napisana)
5. Prilozi.

Pravni akti niže snage, pravilnici i kodeksi, uz naslov, a prije preambule imaju i sadržaj. Normativni dio pravilnika započinje općim odredbama i definicijama, a zatim kroz poglavlja i članke definira elemente stvarnog svijeta na koje se pravilnik odnosi.

U hrvatskom jeziku struktura zakona i pravilnika definirana je Jedinstvenim metodološko-nomotehničkim pravilima za izradu akata koje donosi Hrvatski sabor³⁴. Prema tome, pravni propis ima sljedeću strukturu

1. Uvodni dio:
 - a) Preambula, koja navodi pravnu osobu koja donosi propis ili se poziva na viši propis koji opravdava donošenje navedenog propisa;
 - b) Naziv propisa, koji treba biti kratak, ali istovremeno izražavati vrstu propisa i njegov predmet;
 - c) Sadržaj propisa, u kojem se sažeto izražava što se propisom uređuje.
2. Glavni dio:
 - a) Prava i obveze, pri čemu se navode subjekti i njihovi međusobni odnosi;
 - b) Ovlaštenja i nadležnosti navode se kod propisa niže pravne snage;
 - c) Kaznene, odnosno prekršajne odredbe.
3. Završni dio
 - a) Prijelazne odredbe određuju odnos između novog i starih propisa i utvrđuju rokove za izvršavanje obveza;
 - b) Završne odredbe uređuju prestanak važenja prijašnjeg propisa, datum stupanja propisa na snagu i objave u službenim novinama.

Pravila dopuštaju da propis sadrži i druga poglavlja osim navedenih.

11.3. Koraci na mikrorazini strukture

Na ovoj razini Bhatia (1996) ističe interaktivnu strukturu „poteza“ (eng. *move*) u pravnim tekstovima. To se odnosi na interaktivne postupke propisivanja i ograničavanja (engl. *qualification*) propisa s obzirom na okolnosti, osobe, i dr., pri čemu je postupak ograničavanja umetnut unutar rečenice i tako u interakciji s postupkom propisivanja. Primjer (3) iz Pomorskog zakonika (Članak 70) pokazuje kako je ograničavanjem osnovne odredbe, ona samo uvjetno primjenjiva i to ne u svim slučajevima.

- (1) Iznimno, ministar može osloboditi obveznog lučkog peljarenja pojedini brod ili jahtu, **osim brodova koji prevoze opasne ili štetne tvari**, čija je bruto tonaža manja od 2000 **za određeno razdoblje i na određenom lučkom području, pod uvjetom da je zapovjednik položio poseban ispit.**

³⁴ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_74_1410.html (pristupljeno 24. 1. 2022.)

U korpusu hrvatskih tekstova, a promatrajući rečenicu kao komunikacijsku jedinicu, kvalitativnom se analizom uočavaju tri osnovna koraka. Kao prvo, uočava se uporaba eksplicitnih i zalihosnih struktura u smislu eksplicitnog izražavanja međurečeničnih i unutarečeničnih odnosa te ponavljanja obavijesnog subjekta. Razvoj teksta slijedi logiku obavijesnog ustrojstva rečenice, odnosno tema uvijek prethodi remi, dano uvijek dolazi prije novoga, čime je red riječi u rečenici kad se promatra s tekstne razine stilski neobilježen (usp. Frančić et al. 2006: 255). Na taj se način stvaraju čvršće i eksplicitne veze s prethodnim iskazima, odnosno red riječi je u funkciji stvaranja kohezije teksta. Rečenice su unutar pojedinog ulomka (članka ili glave) linearno povezane (Silić 1984), tako da svaka rečenica proizlazi iz prethodne i ne može se izdvojiti iz konteksta. Obavijesno se ustrojstvo uglavnom podudara s gramatičkim ustrojem rečenice, no u slučaju kada se ne podudaraju, prednost ima obavijesno ustrojstvo. Tako rečenica može imati stilski obilježeni gramatički red riječi (npr. objekt prije subjekta i predikata), no iz komunikacijskog aspekta, red riječi nije obilježen jer tema prethodi remi, kao u primjeru (2).

(2) Lučko i obalno peljarenje (O) može obavljati (P) peljarsko trgovačko društvo ovlašteno za peljarenje rješenjem Ministarstva pomorstva, prometa i veza (S). Peljarsko društvo (S) mora ispunjavati (P) propisane uvjete (O). Ispunjenje ovih uvjeta (O) provjerava (P) lučka kapetanija (S) u postupku izdavanja rješenja iz stavka 1. ovoga članka. Na istom lučkom području peljarenje (O) može obavljati (P) samo jedno peljarsko trgovačko društvo (S).

U primjeru (2), objekt (*lučko i obalno peljarenje*) prethodi predikatu i subjektu, no u kontekstu, taj je objekt zapravo obavijesni subjekt, dano, pri čemu se povezuje s prethodnim člancima koji su se odnosili na lučko, odnosno obalno peljarenje. Sljedeća se rečenica svojim gramatičkim subjektom nadovezuje na remu prethodne rečenice, pa je on ujedno i obavijesni subjekt, dok treći iskaz opet započinje obavijesnim subjektom, ali gramatičkim objektom. Red riječi tema – rema smatra se objektivnim, dok se red riječi rema – tema smatra subjektivnim i osjećajno motiviranim (Smajić 2002: 127), prema tome uočava se tendencija prema objektivnom i stilski neobilježenom iskazu i čvrstoj koherenciji na komunikacijskoj razini. Silić (2008) ovakvu permutaciju sastavnica u rečenici smatra međutekstnim veznim sredstvom koje nije stilski obilježeno.

Sljedeći je korak na mikrorazini u korpusu hrvatskih tekstova anteponiranost zavisnih surečenica ili anteponiranost priložnih oznaka. U primjeru (2), u posljednjoj rečenici priložna je oznaka mjesta na prvom mjestu u rečenici, povezujući rečenicu tako s prethodnim sadržajem.

Takvom inverzijom uspostavlja se odnos s prethodnim sadržajem i vezu s onim što nadolazi. Ovakav poredak Silić (2008) također smatra sredstvom međutekstnog povezivanja.

Može se zaključiti da sagledavanjem pojedinih koraka iskaza na razini teksta pomorskopravni tekstovi teže objektivnosti, stilskoj neobilježenosti, eksplicitnosti sadržaja, čvrstoj tekstnoj koheziji te da su motivirani komunikacijskom funkcijom.

11.4. Zaključak

Bhatijin je model odabran kao polazište u istraživanju jer ujedinjuje nekoliko važnih točaka: komunikacijsku svrhu, žanrovsku analizu i korpusnu metodu. Iako se Bhatijin model naziva „žanrovskim“, primjećuje se da sadrži elemente analize tekstnog tipa, jer uzima u obzir namjeru unutar konteksta situacije, elemente registarske analize, jer analizira leksičkogramatička obilježja, i to ona koja imaju prepoznatljivu komunikacijsku funkciju, i elemente analize domene, jer analizira temu teksta. Daljnja prednost leži u kombinaciji kvantitativnih korpusnih i kvalitativnih analitičkih metoda, što Bhatia (1993) zagovara jer samu kvantitativnu metodu smatra korisnom u smislu potvrđivanja ili opovrgavanja određenih svojstava žanra, no i površnom jer ne doprinosi razumijevanju funkcije promatranih elemenata. Nadalje, model je deskriptivan te stoga ne postavlja ograničenja u smislu zadanih parametara ili tijeka procesa istraživanja.

Također, jezična će se analiza u ovome radu koristiti postavkama i smjernicama Biberove višedimenzionalne analize s obzirom da će se uspoređivati žanr u dva jezika temeljem jezičnih obilježja koja su im slična i koja se supojavljaju s određenom značajnom učestalosti.

Temeljem toga, istraživanje se služi intuitivnim metodama u smještaju tekstova u kontekst situacije u skladu s prvim, drugim, trećim i petim korakom Bhatijine žanrovske analize, zatim empirijskim metodama korpusne analize u skladu s četvrtim i šestim korakom, s time da je analiza leksičkogramatičkih obilježja i tekstualnosti vođena korpusom. Sedmi je korak poslužio kao pomoć u sastavljanju korpusa, jer je kod nekih pitanja bio ključan savjet pomorskopravnih stručnjaka.

Nadalje, u šestom koraku analize posebna se pažnja posvećuje uočavanju obrazaca svojstvenih prijevodnim tekstovima kako bi se utvrdila moguća pojava tzv. prijevodnih univerzalija, odnosno karakteristika tipičnih za prijevode, nastalih kao rezultat procesa prevođenja.

12. ŽANROVSKA ANALIZA KVANTITATIVNIH POKAZATELJA SPECIFIČNIH OBILJEŽJA HRVATSKIH POMORSKOPRAVNIH TEKSTOVA

Kvantitativni podaci iz korpusa MarLaw Hrvatski (MarLaw HR) uspoređeni su s pokazateljima iz mrežnog korpusa općeg hrvatskog jezika hrWaC i korpusa hrvatskog standardnog jezika Hrvatska jezična riznica (Riznica). Kvantitativni podaci iz tih dvaju korpusa općeg hrvatskog jezika u većem dijelu su podudarni, no pratili su se radi provjere rezultata. Korpusi su pretraživani u računalnojezikoslovnom alatu Sketch Engine s obzirom da taj alat raspolaže s korpusima općeg hrvatskog jezika i omogućava sastavljanje vlastita korpusa, a anotacija i tagiranje jednaki su za sva tri korpusa, što olakšava pretraživanje i uspoređivanje rezultata. Drugi alati, poput LancsBoxa³⁵ i Antconca³⁶ ne podržavaju hrvatski jezik, nemaju MSD i POS oznake za hrvatski, kao ni mogućnost ekstrakcije termina (*term grammar* u Sketch Engineu), dok drugi poput Wordsmitha (Scott 2013) imaju puno zahtjevnije sučelje i složenije alate od Sketch Enginea koji je po tom pitanju prilično prilagođen korisniku. Još jedna prednost Sketch Enginea je i u korisničkoj podršci koja je vrlo dobro organizirana. Osim toga, ranije navedeni korpusi općeg hrvatskog jezika dostupni su u Sketch Engineu, mogu se uspoređivati s vlastitim korpusom i imaju iste POS oznake što olakšava pretragu. Već spomenuti empirijski pokazatelji poslužili su kao smjernice u opisivanju obilježja pomorskopravnog žanra i daljnjem kvalitativnom istraživanju uzroka specifičnih pojava na konkretnim primjerima.

12.1. Analiza statističkih pokazatelja

U svim trima korpusima izračunati su podaci o omjeru različenica i ukupnog broja pojavnica (*type-token ratio*, LD_{TTR}), standardiziranom omjeru različenica i pojavnica (*standardized type-token ratio*, $STTR$), omjeru leksičkih riječi i broja rečenica (LD_{hal}), prosječnoj duljini rečenice (AVS), omjeru imenica i glagola (N/V), omjeru leksičkih riječi i ukupnog broja pojavnica (LD_{Stubbs}), omjeru leksičkih i funkcionalnih riječi i omjeru ukupnog broja lema i hapax legomena (LR), lema koje se pojavljuju jednom (odnosno leksičko bogatstvo). Rezultati su prikazani u Tablici 6.

³⁵ <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox/>

³⁶ <https://www.laurenceanthony.net/software/antcon/>

Tablica 6. Prikaz rezultata statističkih pokazatelja za korpus hrvatskog jezika

Mjera	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
LD _{TTR}	79	86	84
STTR	61	48	
LD _{Stubbs}	68	68	65
LD _{hal}	19	11	11
L/F	2,5	1,75	1,8
LR	0,26	0,58	0,45
AVS	24,4	17,9	18
N/V	4,24	1,67	1,86

Standardizirani omjer različenica i pojavnica (STTR) izračunat je za korpus MarLaw HR i hrWaC pomoću mrežnog alata Sveučilišta u Lancasteru³⁷ koji omogućava usporedbu korpusa do 500.000 riječi. Stoga je u ovu svrhu korišten korpus hr500k³⁸ kako bi se mogao učitati u navedeni alat. Nažalost, isti se izračun nije mogao napraviti za Riznicu jer nije moguće odvojiti manji dio korpusa za izračun. Omjeri pojavnica i različenica i standardizirani omjer različenica i pojavnica, omjer leksičkih riječi i pojavnica, omjer leksičkih i funkcionalnih riječi i leksičko bogatstvo pokazatelji su leksičke raznolikosti. Tekst je složeniji što je veća vrijednost leksičke raznolikosti. Rezultati za korpus općeg hrvatskog jezika pokazuju međusobno slične vrijednosti. Rezultati pokazuju da korpus MarLaw HR ima manji omjer različenica i pojavnica, no standardizirani omjer različenica je veći, koji je pouzdanija vrijednost od TTR-a, kako je opisano u potpoglavlju 10.4., što ipak ukazuje na veću leksičku gustoću specijaliziranoga korpusa od korpusa općeg jezika. No, ako se promotre rezultati omjera leksičkih riječi i pojavnica, uočavamo podjednake ili gotovo podjednake vrijednosti, iz čega možemo zaključiti da su pomorskopravni tekstovi vrlo gusti (engl. *dense*) i sadržajni te usmjereni prema informativnosti (Biber 1988). Tome u prilog ide i vrijednost omjera leksičkih i funkcionalnih riječi koja je veća nego u korpusima općeg hrvatskog jezika. Također i izračun leksičke gustoće prema Hallidayju (1985), koji u tu svrhu koristi omjer leksičkih riječi i ukupnog broja rečenica, pokazuje veći udio leksičkih riječi u rečenici pomorskopavnog korpusa nego u korpusima općeg jezika. Omjer ukupnog broja lema i lema koje se pojavljuju jednom pokazatelj je leksičkog bogatstva. U slučaju korpusa MarLaw HR vrijednost tog omjera manja je nego u

³⁷ <http://corpora.lancs.ac.uk/stats/toolbox.php>

³⁸ <https://www.clarin.si/repository/xmlui/handle/11356/1183>

korpusima općeg hrvatskog jezika, što upućuje na manje leksičko bogatstvo. To je u skladu s tendencijom zakonodavnopravnog stila prema jednoznačnosti i izbjegavanju sinonimije (usp. Bhatia 1993), ali ujedno i žanrovskom i tematskom ograničenju korpusa MarLaw HR, odnosno njegovoj specijaliziranosti.

Nadalje, pomorskopravni tekstovi imaju značajno dulje rečenice što se može povezati s tendencijom k sveobuhvatnosti (eng. *all-inclusiveness*, Bhatia 1993: 102) i redundantnosti tipičnima za zakonodavnopravni stil. Omjer imenica i glagola, koji je veći u korpusu MarLaw HR od omjera u korpusima općeg hrvatskog i standardnog hrvatskog jezika, upućuje na tendenciju k nominalizaciji, još jednom tipičnom obilježju pravnoga stila.

12.2. Analiza distribucije vrsta riječi

Rezultati distribucije vrsta riječi (POS) u trima promatranim korpusima pokazali su znatnu razliku korpusa MarLaw HR u odnosu na korpus općeg i standardnog hrvatskog jezika. Tablica 7 daje prikaz rezultata relativnog udjela pojedinih vrsta riječi u korpusu u milijun riječi³⁹.

Tablica 7. Prikaz distribucije vrsta riječi (u %) po promatranim korpusima

Korpus POS	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
imenica	35,6	26	27
pridjev	10,9	9,6	10
prijedlog	9,8	8,5	8,9
glagol	8,4	16	15
veznik	6,1	7,7	6,8
zamjenica	5,7	8,18	6,8
broj	5,9	2,4	1,07
prilog	1,7	5,3	4,8

Razlike u distribuciji vrsta riječi mogu upućivati na potencijalna obilježja žanra pomorskopravnih tekstova. Uočava se veći udio imenica u korpusu MarLaw HR u odnosu na druga dva korpusa što upućuje na tendenciju k nominalizaciji u pomorskopravnim tekstovima,

³⁹ Iz zbroja je izuzet udio interpunkcije, koja se nije promatrala u ovome istraživanju.

koja je očekivana s obzirom na vrstu teksta (vidi 10.4.). Veći udio imenica očekivano prati i veći udio pridjeva i prijedloga u korpusu. Također, pokazao se odklon u udjelu glagola, koji je veći u korpusima općeg jezika, što prati i udio priloga. Zanimljiv je podatak o udjelu zamjenica koji je značajno manji u korpusu MarLaw HR. To se povezuje s tendencijom k eksplicitnom izražavanju i ponavljanju subjekta i objekta radnje, umjesto referiranja na njih zamjenicom, radi jasnoće i nedvosmislenosti. Također je značajan podatak o udjelu veznika, koji su manje zastupljeni u korpusu MarLaw HR, unatoč činjenici da su rečenice dulje i, pretpostavlja se, složene. Udio brojeva veći je u korpusu MarLaw HR, što se može pripisati sadržajnim razlikama u korpusima, jer je u domeni pomorskog prava važno kvantificirati i propisati objekte, odnose i vremenska razdoblja. U daljnjem će se tekstu detaljnije razmotriti i analizirati rezultati za pojedine vrste riječi, osim za brojeve za koje se smatra da ovise o temi, jer podrazumijevaju i datume i količine, a to je specifično za određeni sadržaj koji se regulira.

12.3. Analiza imenica prema popisu riječi i ključnih riječi

Iz korpusa možemo generirati frekvencijske liste, ili popise riječi, s pomoću kojih možemo identificirati moguće razlike među korpusima. Popisi riječi za navedena tri korpusa pokazali su da su funkcionalne riječi najfrekventnije bez obzira o kojem se korpusu radi, što je i očekivano s obzirom na to da upravo pomoću funkcionalnih riječi slažemo sintagme i rečenice. No, kad se u obzir uzme prvih stotinu najfrekventnijih riječi, korpus MarLaw HR pokazuje značajne razlike u odnosu na druga dva korpusa. Tablica 8 pokazuje udio vrsta riječi u prvih stotinu najfrekventnijih riječi za sva tri korpusa.

Tablica 8. Prikaz udjela vrsta riječi (%) u popisu najfrekventnijih riječi

Korpus	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
POS			
Imenice	52	6	10
Glagoli	7	9	13
Pomoćni glagoli	3	6	6
Pridjevi	5	0	0
Prilozi	2	4	5
Prijedlozi	16	23	20
Veznici	6	18	20
Zamjenice	7	30	20
Brojevi	1	2	4
Čestice	1	2	2

Rezultati pokazuju da bez obzira što su najfrekventnije funkcionalne riječi, u popisu najfrekventnijih riječi u korpusu MarLaw HR imenice su najzastupljenije, što ide u prilog tendenciji k nominalizaciji u tome žanru, kako je spomenuto i u 12.2. Imenice u popisu najfrekventnijih riječi odnose se na domenu prava (*članak, stavak, zakonik, zakon, upisnik*) i domenu pomorstva (*brod, brodica, plovidba, sigurnost, posada, lučki*), čime se potvrđuje tematska uklopljenost u pomorskopravni žanr.

Računalnojezikoslovni alat Sketch Engine također generira i popis ključnih riječi, odnosno popis riječi koje su frekventnije u fokusnom korpusu u odnosu na referentni korpus (Baker et al. 2006: 97). U Sketch Engineu, korpus hrWaC je zadan kao referentni korpus. U popisu ključnih riječi, riječi su poredane po ključnosti (engl. *keyness*), odnosno kvantitativnoj vrijednosti. Ključnost nam može dati informacije o tome što je tipično za neki žanr u odnosu na referentni korpus. U korpusu MarLaw HR promatrano je prvih stotinu ključnih riječi s najvećom vrijednosti ključnosti, pri čemu se može primijetiti da se radi u pravilu o leksičkim riječima, i to najviše imenicama, što je u skladu sa žanrovskim konvencijama. Ključne su riječi kategorizirane u tri skupine: pravni vokabular, pomorski vokabular i opće riječi s tehničkim značenjem (prema Alcaraz Varó i Hughes 2002: 16-17). Tablica 9 prikazuje kategorije i konkretne riječi u svakoj kategoriji. Ovakav nam prikaz daje uvid u prirodu tekstova u ovome žanru i neke specifičnosti vokabulara koji se po ključnosti razlikuje od općeg hrvatskog jezika.

Među tim riječima, uočava se određen broj novotvorenica (*kupovnina, prevoznina, raspis, pripadak, uzaptiti, podgradnja*), što je prema Novak (2010) karakteristika stila, a s druge strane ti su termini jednoznačni i korišteni u vrlo specifičnom kontekstu, npr. pripadak broda jesu sve stvari koje služe njegovoj uporabi ili one koje su upisane u brodski inventar. Ključne riječi nadalje pokazuju velik udio imenica, posebno odglagolnih imenica (npr. *peljarenje, manevriranje, uplovljenje, zabilježba*), što je u skladu s prethodno spomenutom tendencijom k nominalizaciji.

Tablica 9. Prikaz ključnih riječi po kategorijama

PRAVNI	POMORSKI	OPĆI (ŠTEHNIČKIM ZNAČ)
OSOBE: ovlaštenik, ovrhovoditelj, osiguravatelj, zakupoprimalatelj, ovršenik	OSOBE: kapetanija, VTS, peljar, peljarski, krcatelj, brodar, pomorac, prijevoznik	RADNJE (POM) osposobljenost pogibelj vučenje onečišćenje
DOKUMENTI: zakonik, upisnik, stavak, teretnica, svjedodžba, SOLAS, očevidnik, isprava, članak, ISPS, isprava, uložak, dopusnica, urbroj, odredba	BROD: plovani, brodica, plovidba, balastni, tonaža, pripadak, podrtina, plovidben, baždarenje, plovilo, raspreniti, jahta, sidrenje, brod, VHF, porivni, AIS, rasprena, uzaptiti	PRIDJEVI plutajući inspekcijski hidrograđevinski potonuli znanstvenoistraživački hidrografski teritorijalan
SREDSTVA: tražbina, zabilježba, vozarina, predbilježba, kupovna, prekostojnica, uknjižba, hipoteka, namirenje, prevoznina, založni, upravni, raspis	LUKA: lučki, odobalan, isplovljenje, epikontinentalan, privez, uplovljenje, podgradnja, uplovljavanje	OSOBE spašavatelj posada
	TERET: iskrcaj, ukrcaj, ukrcanje, iskrcavanje, ukrcavanje	RADNJE (PRAVO) udovoljavanje protek stupanje
	AKCIJE: peljarenje, tegljenje, manevriranje, havarija	

U prilog tome, Tablica 10 pokazuje usporedbu udjela odglagolnih imenica u promatranim korpusima, iz čega je razvidno da ovaj žanr značajno više koristi odglagolne imenice od općeg jezika. Ova se vrsta imenica različito naziva u gramatikama. Tako Barić et al. (1995: 322) za imenice kojima se izriče vršenje glagolske radnje koristi nazive *glagolska imenica* i *radna imenica*, Silić i Pranjković (2005) koriste naziv *odglagolna imenica*, kao i Belaj i Tanacković Faletar (2014: 98). Barić et al (1995: 322) navodi da se ove imenice tvore od svršenih i nesvršenih glagola sufiksima *-nje*, *-enje*, *-će*, *-a*, *-ba*, *-idba*, *-ancija*, *-anija*, *-ava*, *-aj*, *-ež*, *-nja*, *-njava*. U ovome su se istraživanju pretraživale odglagolne imenice u korpusu koje označavaju radnju ili proces, ali ne i one koje Belaj i Tanacković Faletar (2014: 98) nazivaju agentivnima i trpnima, a pretraživane su pomoću regularnih izraza na sljedeći način:

[lemma=".nje|. *ba|. *će|. *enje|. *idba|. *ancija|. *anija|. *ež|. *nja|. *njava" & tag="N. *"]⁴⁰*

⁴⁰ Odabrani su plodni sufiksi prema Barić et al. (1995: 322-324).

Tablica 10. Prikaz udjela odglagolnih imenica (%) u korpusima

	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
udio na milijun	5,2	1,8	1,9

Također, može se primijetiti uporaba sinonimnih odglagolnih imenica (npr. *ukrcanje/ukrcavanje; uplovljenje/uplovljavanje*), što nije u skladu s težnjom k jednoznačnosti i izbjegavanju sinonimije u zakonodavnompravnom stilu te se može povezati s činjenicom da taj vokabular u osnovi dolazi iz druge domene, domene pomorstva, u kojem ta tendencija nije toliko izražena.

Još je jedan omjer značajan za opis žanra, a to je omjer imenica i glagola koji u ovome slučaju pokazuje puno veći broj imenica u odnosu na glagole, osobito kad se usporedi s referentnim korpusima (Tablica 11).

Tablica 11. Omjer imenica i glagola u promatranim korpusima

Mjera	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
Omjer imenica i glagola	4,24	1,67	1,86

Veći omjer imenica pridonosi gustoći informacija (usp. Biber 1989: 11) jer usmjerava pažnju na predmet, a ne na radnju. Također pridonosi apstraktnosti i bezličnosti kao tipičnim odrednicama žanra.

12.3.1. Analiza distribucije padeža

S imenicama je povezan i koncept padeža. Distribucija padeža u promatranim korpusima prikazana je u Tablici 12.

Tablica 12. Prikaz distribucije padeža (udio u %) u promatranim korpusima

Padež	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
N	9,7	8,5	8,9
G	13	7,5	8,8
D	1,1	0,83	0,61
A	5,9	5,4	4,8
V	0	0,46	0,027
L	3,6	2,9	3,4
I	1,8	1,3	1,4

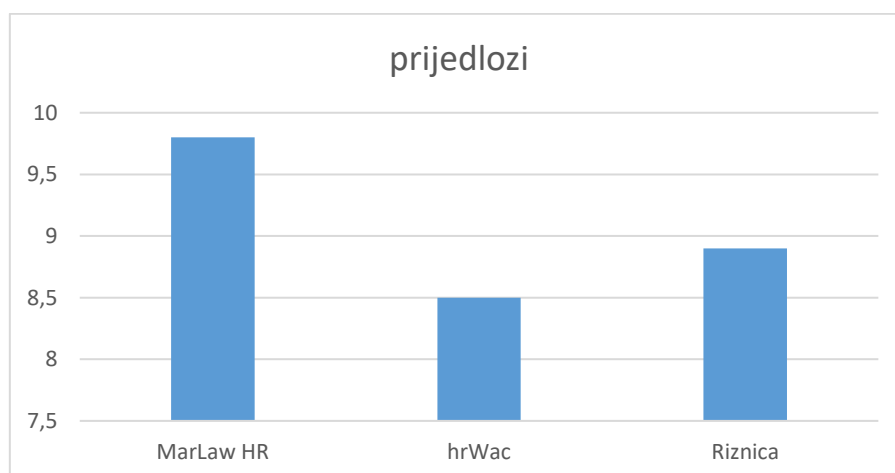
Najveće se razlike primjećuju u uporabi nominativa i genitiva. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 269) nominativu dodjeljuju semantičku ulogu profiliranja ili imenovanja jedne

sastavnice konceptualne strukture s ciljem njezina isticanja u odnosu na druge sastavnice, što se može povezati s definiranjem pojmova i subjekata kao funkcijom pomorskopravnih tekstova. Autori (ibid.) povezuju genitivna značenja s generičkim konceptom ishodišta stvarnog, potencijalnog ili implicitnog kretanja. S obzirom da pravni tekstovi uspostavljaju i uređuju odnose među subjektima, odnose između subjekta i objekta, odnosno vremenske, prostorne i uzročno-posljedične odnose, u tom smislu može se povezati veći broj genitiva s komunikacijskom funkcijom žanra. Također je nešto veći udio lokativa i instrumentala koji se često koriste za kodiranje priložnih oznaka prostora, društva, mjesta, vremena, načina ili uzorka (usp. Silić i Pranjković 2005: 230-234, Belaj i Tanacković Faletar 2014: 441), što možemo povezati s težnjom žanra prema sveobuhvatnosti i cjelovitosti definiranja specifičnih situacija.

12.3.2. Analiza distribucije prijedloga

Uz padeže povezujemo i prijedloge koji izražavaju gramatičke odnose među rečeničnim elementima. Grafikon 5 prikazuje rezultate udjela prijedloga u promatranim korpusima, pri čemu se uočava veći udio prijedloga u specijaliziranom korpusu. S jedne strane to se može povezati s tendencijom k nominalizaciji i s većim brojem imenica u korpusu. S druge strane, prethodno je bilo riječi o distribuciji padeža koja je pokazala manji broj nominativa i vokativa, samostalnih padeža koji dolaze bez prijedloga, a veći broj kosih padeža koji uglavnom dolaze uz prijedlog, pa se i ovaj udio može smatrati posljedicom češće uporabe kosih padeža.

Veći udio prijedloga također se povezuje s povećanom eksplicitnosti na gramatičkoj razini jer prijedlozi doprinose eksplicitnijem izražavanju gramatičkih odnosa (usp. Xiao i Dai 2014).

Grafikon 5. Prikaz udjela prijedloga u promatranim korpusima

Veći udio prijedloga može biti posljedica i podvrste nominalizacije, prepozicionalizacije (Pranjkočić 1996: 521), kojom se pridjevi ili prilozi preoblikuju u prijedložne izraze, što je prema Pranjkočiću (ibid.) jedna od karakteristika apstraktnog funkcionalnog stila, kao u sljedećim primjerima iz MarLaw HR:

- (3) prigodom liječničkog pregleda **radi utvrđivanja** sposobnosti (*kako bi se utvrdila...*)
- (4) **zbog nemogućnosti** primjene mjera planiranja (*jer nije moguće primijeniti...*)
- (5) preporuke **za izbjegavanje** ponavljanja takve nesreće (*da se izbjegne ponavljanje...*).

12.4. Analiza glagolskih oblika

U nastavku će se analizirati udio pomoćnih i glavnih glagola, glagolskih vremena, kondicionalnog načina, pasivnih oblika i neličnih⁴¹ oblika glagola i usporediti s referentnim korpusima kako bi se utvrdile specifična gramatička obilježja pomorskopravnog žanra.

Korpus MarLaw HR pokazuje manji udio glagola na milijun riječi, ali i manji udio pomoćnih u odnosu na glavne glagole od referentnih korpusa (Tablica 13). Rezultati su dobiveni pretragom pomoću oznaka [*tag*="Vm"] za glavne glagole i [*tag*="Va"] za pomoćne glagole *biti* i *htjeti*.

Tablica 13. Prikaz udjela pomoćnih i glavnih glagola (%) u korpusima

Glagoli	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
Pomoćni (biti/htjeti)	2,3	6,2	6,2
Glavni	6,1	9,8	8,7
Omjer	0,38	0,63	0,71

S obzirom na to da se u zakonodavnom stilu, a time i pomorskopravnom, koristi ograničeni broj glagolskih vremena, manji omjer pomoćnih u odnosu na glavne glagole je očekivan. U nastavku će se analizirati udio glagolskih vremena u korpusima.

12.4.1. Analiza distribucije glagolskih vremena i načina

Rezultate iz Tablice 13 možemo povezati s rezultatima udjela glagolskih vremena u korpusima. U ovome slučaju, prikazani su rezultati za glagolska vremena koja su pronađena u korpusu

⁴¹ Silić i Pranjkočić (2005: 197) neličnim glagolskim oblicima nazivaju infinitiv, glagolski pridjev i glagolski prilog.

MarLaw HR, a to su prezent, futur prvi, futur drugi i perfekt (Tablica 14). Glagolska su vremena pretraživana pomoću korpusnog upitnog jezika (CQL, engl. *corpus query language*) pomoću regularnih izraza u Sketch Engineu. Prezent se pretražio pomoću izraza `[tag="V.r.*"]`. Perfekt se u hrvatskom jeziku tvori od prezenta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog za što regularni izraz glasi (`[lemma="biti" & tag="Var.*"] [] {0,8} [tag="V.p.*"]/[tag="V.p.*"] [] {0,8} [lemma="biti" & tag="Var.*"]`) *within* `<s/>`. Izraz uzima u obzir udaljenost između pomoćnog i glavnog glagola, kao i mogućnost različitog reda riječi. Za futur prvi regularni izraz glasi (`[lemma="htjeti" & tag="Va.*"] [] {0,8} [tag="V.n.*"] | [tag="V.n.*"] [] {0,8} [lemma="htjeti" & tag="Va.*"]`) *within* `<s/>` kojim se pretražuje lema *htjeti* označena kao pomoćni glagol i glavni glagol u infinitivu unutar rečenice. Uzima se u obzir da između pomoćnog glagola i glavnog glagola može biti do osam riječi razmaka. Futur drugi pretraživao se pomoću izraza (`[word="budem"] | [word="budeš"] | [word="bude"] | [word="budemo"] | [word="budete"] | [word="budu"]`) `[tag="V.p.*"]` pri čemu su traženi oblici svršenog prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog. Rezultati pojedinih izraza dodatno su se pročistili filtriranjem rezultata, no još uvijek se ne može reći da su rezultati u potpunosti precizni. Procijenilo se da bi daljnja kvalitativna obrada bila neučinkovita, odnosno ne bi puno doprinijela razlici u rezultatima. Ovi su rezultati bili dovoljni da se procijene tendencije u promatranim korpusima.

Rezultati pokazuju da se u specijaliziranom korpusu MarLaw HR najviše koristi prezent i perfekt, što je u skladu s očekivanjima s obzirom na ograničenu uporabu glagolskih vremena u zakonodavnopravnom stilu opisanom u potpoglavlju 8.3.1.3. Udjeli glagolskih vremena u referentnim korpusima približno su jednaki i pokazuju veći udio u cjelokupnom korpusu od specijaliziranog korpusa.

Prema Belaj i Tanacković Faletar (2017: 44), glagolska se vremena koriste u svom apsolutnom značenju, ali i u relativnom značenju. Primjerice, prezent može biti strukturiran tako da se s poklapa s trenutkom govorenja, što bi bilo njegovo apsolutno značenje, ali može izražavati i buduću ili prošlu radnju, što bi bilo njegovo relativno značenje. Primjećuje se manji udio pomoćnih glagola u korpusu MarLaw HR što možemo povezati s manjim udjelom složenih glagolskih vremena od onog u referentnim korpusima.

Tablica 14. Udio glagolskih vremena (%) u korpusima

glag. vrijeme	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
prezent	6,1	9,9	8,8
futur I	0,39	0,52	0,55
futur II	0,0014	0,0061	0,0045
perfekt	0,46	4,1	4,4

Dublji kvalitativni uvid u funkciju glagolskih vremena pokazao je da se futur prvi ne upotrebljava pretežno u svom primarnom temporalnom značenju, već u modalnom značenju kao u primjeru (6), dok se prezent upotrebljava u relativnom značenju svezremenosti, no pragmatički gledano i u funkciji modalnosti, odnosno iskazivanja obaveze, kao u primjerima (7) i (8).

- (6) Ako Pomorcu ističe valjanost liječničke svjedodžbe prije ukrcanja na Brod ili bi očekivano mogao isteći za vrijeme trajanja ukrcanja, Pomorac **će obaviti** liječnički pregled kod ovlaštenog liječnika po izboru Poslodavca, pri čemu **će se voditi** računa o prebivalištu Pomorca.
- (7) Svaki Pomorac **potpisuje** Ugovor o zaposlenju koji mora najmanje sadržavati elemente iz Općeg dodatka (4).
- (8) Svakom Pomorcu **se** mjesečno **plaća** najmanje 103 zajamčenih sati prekovremenoga rada prema Posebnom dodatku.

Pregledom nasumično odabranih 200 primjera futura prvog iz korpusa MarLaw HR, utvrđeno je svega 9 primjera upotrebe tog glagolskog vremena u njegovu apsolutom značenju (9), dok su se druga značenja odnosila na modalno značenje obaveze (10) ili zabrane (11).

- (9) Primjena pravnog režima zaštićenoga ekološko-ribolovnog pojasa Republike Hrvatske **započet će** dvanaest mjeseci nakon njegovog uspostavljanja.
- (10) Ako se plovni objekt iz ovoga članka uzapti, **predat će** se nadležnom tijelu za provedbu postupka.
- (11) Niti jedan tanker koji nije tanker s dvostrukom oplatom **neće biti upisan** u upisnik trgovačkih brodova Republike Hrvatske (...)

Karlić i Klarić (2015: 332) navode uporabu prezenta i futura prvog kao sekundarnih sredstava izražavanja imperativnosti, koja su slabije ilokucijske snage od primarnih sredstava, kao što je glagol u imperativnom obliku. No, u slučaju ovoga žanra, sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti, kao što su prezent, futur prvi i modalni glagoli, jedina su sredstva

izražavanja imperativnosti jer se imperativni oblik glagola ne koristi. Treba, međutim, uzeti u obzir situacijski kontekst (vidi 11.1.), u kojem se ovi iskazi ostvaruju, a koji ovim sredstvima daje jaču ilokucijsku snagu s obzirom na autoritet pošiljatelja i komunikacijsku funkciju iskaza.

Osim vremena radnje, glagoli izriču i način na koji se vrši glagolska radnja. Od četiri glagolska načina, imperativa, optativa, kondicionala prvog i kondicionala drugog, u specijaliziranom korpusu MarLaw HR potvrđena je pojava samo kondicionala prvog, a usporedba udjela navedenog kondicionala u trima korpusima prikazana je u Tablici 15. Pretraga kondicionala provela se prema regularnom izrazu (*[word="bih"] | [word="bi"] | [word="bismo"] | [word="biste"]*) *[] {0,4} [tag="V.p.*"]* kojim se pretraživala pojava aorista pomoćnog glagola *biti* u kombinaciji s glagolskim pridjevom radnim. Također se pretražila i mogućnost da glagolski pridjev radni prethodi pomoćnom glagolu, što je bio slučaj u korpusima općeg jezika, ali u specijaliziranom korpusu nije bilo takvih primjera. Rezultati pokazuju da je kondicional manje zastupljen u korpusu MarLaw HR.

Tablica 15. Udio kondicionala prvog (%) u korpusima

glag. način	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
kondicional	0,06	0,4	0,39

Prema Siliću i Pranjkoviću (2005: 92), kondicionalom prvim izražava se želja, uvjet i mogućnost, dok Belaj i Tanacković Faletar (2017: 72-73) navode da se pomoćnim glagolom otvara polje moguće stvarnosti, koje zatim konceptualno dopunjuje samoznačni glagol. Iako su pogodbene rečenice karakteristične za pravni stil (vidi 6.1.5.), kondicional kao glagolski način manje je zastupljen u specijaliziranom pomorskopravnom korpusu. Ovdje treba uzeti u obzir tri različita načina izricanja uvjeta u tim rečenicama s obzirom na stupanj vjerojatnosti ostvarivanja radnje: stvarne, moguće i nestvarne (Silić i Pranjković 2005: 347). Kondicional prvi obavezna je sastavnica mogućih (potencijalnih) uvjetnih rečenica i sugerira određen stupanj neizvjesnosti ostvarivanja pogodbe (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 76) ili uvjeta koji nije ostvariv (Silić i Pranjković 2005: 347). Komunikacijska funkcija pomorskopravnog žanra, kojem je svojstveno postavljanje i obrazlaganje realnih uvjeta u kojima se radnja događa, podrazumijeva upravo izbjegavanje neizvjesnosti ili neostvarivih uvjeta, već teži jasnoći, nedvosmislenosti i sveobuhvatnosti (vidi 6.1.5.). Vezano za to, stvarne pogodbene rečenice izriču moguće i ostvarive uvjete, a pritom se koriste prezent i futur prvi čime se implicira buduća neposredna stvarnost (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 74). Osim specifične uporabe glagolskih vremena i

načina, pogodbene rečenice karakterizira i uporaba specifičnih veznika, što će se detaljnije razraditi u potpoglavlju 12.8.

12.4.2. Analiza distribucije pasivnih oblika

S obzirom da se kao karakteristika zakonodavnopravnog stila često navodi i pasivizacija, analizirao se udio gramatičkog pasiva (prema Belaj i Tanacković Faletar 2017), odnosno njegove dvije podvrste – perifrastičnog i refleksivnog pasiva u referentnim korpusima i korpusu MarLaw HR (Tablica 16). Perifrastični pasiv sastoji se od pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva trpnog (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 277), kao u primjeru (12):

(12) ...kada **je** Brod **stavljen** u raspemu na neprekidno razdoblje...

U Sketch Engineu može se pretraživati pomoću regularnog izraza `[lemma="biti" & tag="Va.*"] [] {0,4} [tag="Ap.*"]`, ali i izraza `[tag="Ap.*"] [] {0,4}[lemma="biti" & tag="Va.*"] within <s/>` jer se uzima u obzir i mogućnost da glagol *biti* dođe ispred ili iza glagolskog pridjeva trpnog. Također, izraz uzima u obzir i udaljenost od 4 riječi između kopule i glagolskog pridjeva trpnog koja je utvrđena kao optimalna pretraživanjem primjera s različitim brojem riječi između pomoćnog i glavnog glagola. Prema Belaj i Tanacković Faletar (2017: 285) refleksivni pasiv sastoji se od ličnog glagolskog oblika i čestice *se*. No, autori također napominju da ta konstrukcija nije uvijek pasivna, već može uključivati povratne glagole, aktivna bezobjektna značenja glagola, povratno-zališne glagole i dr. Silić i Pranjković (2005: 196) ističu ovu vrstu pasiva kao karakterističnog za znanstveni i administrativni stil. Barić et al. (1995: 452) ove konstrukcije nazivaju obezličenim preoblikama rečenica i navode da se sastoji od trećeg lica jednine i nenaglašenog oblika povratne zamjenice u akuzativu. Stoga se u pretraživanju korpusa navedena konstrukcija pretraživala sljedećim regularnim izrazom: `([word="se" & tag="P....a.*"] [] {0,4} [tag="V..3.*"]) | ([tag="V..3.*"] [] {0,4} [word="se" & tag="P....a.*"]) within <s/>` pri čemu se tražila navedena konstrukcija s određenim brojem riječi između čestice *se* i glagola u trećem licu unutar rečenice. Rezultati su se morali kvalitativno pregledati zbog mogućeg šuma u podacima, a pregledom 500 nasumičnih primjera iz korpusa utvrđeno je malo šuma u podacima zbog čega je pretraga filtrirana na način da su isključeni povratni glagoli opcijom isključivanja primjera koji sadrže specifične glagole iz rezultata čime su s rezultati donekle pročistili.

Iz rezultata je vidljiv nešto veći udio pasiva, osobito refleksivnog pasiva (ili se-pasiva) u specijaliziranom korpusu pomorskopravnih tekstova u odnosu na udio pasiva u korpusima općeg hrvatskog jezika.

Tablica 16. Udio gramatičkog pasiva (%) u promatranim korpusima

Pasiv	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
Refleksivni pasiv	2,1	1,6	1,6
Perifrastrični pasiv	0,88	0,68	0,79

Uvidom u distribuciju najfrekventnijih glagola u strukturi refleksivnog pasiva u specijaliziranom korpusu nalazimo kao najčešće strukture *može se, mijenja se, primjenjuje se, odnose se, uređuje se, smatra se, zamjenjuje se, dodaje se, primjenjuje se, obavlja se*, koje možemo značenjski povezati sa zakonodavnom funkcijom teksta.

Osim gramatičkog, Belaj (2002) razlikuje i pet vrsta leksičkog pasiva: adverbijalni, nominativno-kvalitativni, perceptivni, perceptivno-posvojni i posvojni pasiv, koje promatra kao strategije nominalizacije u tekstu, prvenstveno zato što se sastoje uglavnom od suznačnog, perifraznog glagola i glagolske imenice kao dopune. Nominalizacija kao strategija pasivizacije opisano u Belaj (2004) nije se promatrala u okviru distribucije pasivnih oblika jer bi to zahtijevalo dublju kvalitativnu obradu, već se nominalizacija promatrala kao općenita pojava u korpusu MarLaw. Već je spomenuto u 12.3. kako korpus MarLaw HR ima veći udio glagolskih imenica od referentnih korpusa, a u nastavku će se analizirati podaci o distribuciji perifraznih glagola.

12.4.3. Analiza distribucije perifraznih glagola

Glagolska perifraza, odnosno dekomponirani ili raščlanjeni predikat, značenjski je nepotpun glagol koji stoga uspostavlja čvršću vezu s dopunom, najčešće imenicom (Nazalević Čučević i Belaj 2018: 182), npr. *imati mogućnost, donijeti odluku, voditi zapisnik*. Leksičko značenje takvog raščlanjenog predikata proizlazi iz njegove imenske dopune, stoga on u rečenici ne može stajati samostalno. Radovanović (1990) pojavu dekomponiranih predikata, među njima i perifraznih predikatskih izraza smatra značajkom funkcionalnog stila u kojem oni imaju komunikacijsku svrhu, a ne posljedicom unutarnjih strukturnih razlika među jezicima. Autor također navodi kako su takve strukture posebno česte u specijaliziranim funkcionalnim stilovima koji imaju tendenciju k uopćavanju i apstraktnosti. Silić i Pranjković (2005: 189-190) navode kako se glagolska perifraza jasno razlikuje od slobodnih veza glagola i imenica po tome što se imenice ne može zamijeniti anaforičnim elementom niti množinom. Također navode da se glagolska perifraza može sastojati od glagola i imenice ili glagola i prijedložno-padežnog izraza.

Promatrajući prvih stotinu najčešćih glagola u korpusu MarLaw HR primjećuje se značajan udio perifraznih glagola, stoga su njihove relativne frekvencije uspoređene s njihovim relativnim frekvencijama u referentnim korpusima. Tablica 17 prikazuje razliku u frekvencijama perifraznih glagola među korpusima, normaliziranim na milijun pojavnica, pri čemu je očita znatno učestalija ukupna uporaba perifraznih glagola u specijaliziranom korpusu.

Tablica 17. Prikaz normaliziranih frekvencija perifraznih glagola u promatranim korpusima

Glagol	MarLaw HR	LL	hrWaC	Riznica
voditi	733	530,26	113	121
provoditi	417	483,29	32	30
uzeti	70	0,16	65	37
obaviti	338	381,96	27	40
donijeti	321	171,82	69	98
dati	245	- 1,41	278	176
vršiti	31	3,09	17	5
činiti	192	67,19	58	46
izvršiti	124	91,53	19	13
staviti	85	4,49	56	22
uputiti	62	17,71	22	40
poduzeti	324	700,61	6	7
pružiti	36	1,88	24	29
valjati	0	- 27,35	39	67
podnijeti	606	2257,66	25	49
Ukupno	3584		852	780

Kako bi se potvrdila značajnost rezultata, izračunata je log izglednost⁴² za svaki glagol, uz p-vrijednost $p < 0,001$, što je također prikazano u Tablici 16. S obzirom na malu razliku u rezultatima između dva referentna korpusa, log izglednost je izračunata za specijalizirani korpus i korpus hrWaC. Pri tome je utvrđena značajna razlika za glagole *voditi*, *provoditi*, *obaviti*, *donijeti*, *činiti*, *izvršiti*, *uputiti*, *poduzeti*, *podnijeti*, dok je test značajnosti pokazao da je glagol *valjati* više karakterističan za referentni korpus nego specijalizirani. Uvidom u najčešće i najsnažnije kolokacijske veze navedenih glagola u specijaliziranom korpusu uočava se da prevladavaju veze glagola i imenice, npr. *voditi evidenciju/računa/zapisnik*, *provoditi ovrhu/vježbu/istragu*, *obaviti kontrolu/upis/baždarenje/pregled*, *donijeti rješenje/propis/uredbu*, *dati izvješće/zahtjev/odobrenje*, dok veze glagola i prijedložno-padežnih izraza su rjeđe, ali vrlo specifične za pravni stil, npr. *uzeti u obzir*, *staviti na*

⁴² Za izračun log izglednosti korišten je mrežni kalkulator kojega je izradio Paul Rayson (Computing Department, Sveučilište Lancaster): <http://ucrel.lancs.ac.uk/llwizard.html>.

raspolaganje. Frekventna uporaba perifraza pokazuje snažnu tendenciju k nominalizaciji u specijaliziranom korpusu MarLaw HR.

12.4.4. Analiza distribucije neličnih glagolskih oblika

Nadalje, promatrani su rezultati za nelične glagolske oblike (prema Silić i Pranjković 2005: 197), odnosno infinitive, glagolske pridjeve i glagolske priloge, koji se smatraju karakterističnima za jezik prava (usp. Novak 2010). Prema Silić i Pranjković (2005), infinitiv je hibridni oblik između imenice i glagola i ima različite funkcije u rečenici: za tvorbu složenih glagolskih oblika, kao dopuna modalnom ili faznom glagolu, imenskoj riječi ili kao subjekt. Glagolski pridjevi služe za tvorbu složenih glagolskih oblika, dok glagolski pridjev trpni može imati funkciju pravog pridjeva. Glagolski prilozi zadržavaju glagolski vid i prijelaznost od glagolskih svojstava, ali označavaju okolnosti glagolske radnje. Pretraga neličnih oblika u Sketch Engineu provedena je pomoću regularnih izraza prikazanih u Tablici 18.

Tablica 18. Prikaz pretrage neličnih oblika u Sketch Engineu

Nelični oblik	Regularni izraz
infinitiv	[tag="V.n.*"]
glag. pridjev radni	[tag="V.p.*"]
glag. pridjev trpni	[tag="Ap.*"]
glag. prilog sadašnji	[tag="Rr.*" & word=".*ći"]
glag. prilog prošli	[tag="Rr.*" & word=".*vši"]

Udio infinitiva, prikazan u Tablici 19, otprilike je podjednak u promatranim korpusima, s manjim odmakom korpusa hrWaC, iako se prethodnim istraživanjima isticalo kako je veći udio infinitiva karakterističan za zakonodavno-pravni stil (usp. Novak 2010). Kako je prethodno navedeno, infinitiv možemo dovesti u vezu s povećanim udjelom futura prvog u referentnim korpusima te s povećanim udjelom perifraznih, ali i modalnih glagola (više u 12.4.6.) u specijaliziranom korpusu, s druge strane, a koji oba traže uz sebe infinitivni oblik. Kako bi se isključili rezultati futura prvog i dobili rezultati pretrage infinitiva kao dopune drugom glagolu, pretraga je dodatno filtrirana u Sketch Engineu.

Tablica 19. Prikaz udjela neličnih glagolskih oblika (%) u promatranim korpusima

Glagolski oblik	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
infinitiv	1,4	0,56	1,3
glag. pridjev radni	0,44	3,4	3,8
glag. pridjev trpni	1,7	0,95	0,92
glag. prilog sadašnji	0,069	0,099	0,15
glag. prilog prošli	0,002	0,025	0,055

Specijalizirani korpus MarLaw HR također pokazuje manji udio glagolskog pridjeva radnog, odnosno veći udio glagolskog pridjeva trpnog, što se dovodi u vezu s tendencijom k pasivizaciji, koja je karakteristična za ovaj žanr. Udio glagolskih priloga sadašnjeg i prošlog također je manji od udjela istih priloga u referentnome korpusu, osobito glagolskog priloga prošlog, zbog čega možemo zaključiti da nije karakterističan za pomorskopravni stil.

12.4.5. Analiza performativnih glagola

Primarna funkcija tekstova u korpusu MarLaw HR jest pravno uređenje postupaka, odnosa među subjektima, pravila i davanje smjernica, dakle funkcija iskaza jest imperativnost. Ona podrazumijeva superioran odnos pošiljatelja poruke prema primatelju, no taj je odnos indirektan i impersonalan. Osim toga, poruka se šalje pisanim medijem u kojem se ilokucijska snaga iskaza umanjuje lingvističkim sredstvima, s obzirom da na raspolaganju nema paralingvistička sredstva (Karlić i Klarić 2015: 332), a sve u svrhu postizanja uljudnosti (ibid.), odnosno obzira prema osobama u komunikacijskom činu. Osim konteksta situacije, autorice navode i semantička svojstva glagola kao čimbenike u donošenju odluke o tome koje će sredstvo iskazivanja ilokucijske snage koristiti u određenoj situaciji. S obzirom na prirodu komunikacije, koja je indirektna i impersonalna, i na medij komunikacije, pomorskopravni tekstovi prvenstveno se služe sekundarnim načinima izražavanja imperativnosti. Pri tome se, osim modalnih glagola, prezenta i futura prvog, ističu i performativni glagoli koji su na popisu glagola po frekvenciji pojavljivanja među najfrekventnijima u specijaliziranom korpusu MarLaw HR.

Tablica 20 prikazuje normalizirane frekvencije performativnih glagola koji se nalaze među prvih stotinu najfrekventnijih u korpusu MarLaw HR. U referentnim korpusima ti glagoli imaju puno manju frekvenciju, što upućuje na posebnost ovoga žanra. Ukupna frekvencija navedenih glagola u specijaliziranom korpusu je znatno veća nego u referentnim korpusima, no

pristupilo se i izračunu log izglednosti za glagole kako bi se utvrdila statistička značajnost promatranih frekvencijskih razlika, što je prikazano u Tablici 21. U Tablici su navedene njihove apsolutne frekvencije jer se ta vrijednost koristi za izračun log izglednosti. Pri tome se uspoređivao specijalizirani korpus MarLaw HR u odnosu na referentni korpus hrWaC dok predznak minusa označava statistički značajno manju uporabu određene pojave u prvom korpusu (referentnom) u odnosu na drugi (specijalizirani).

Tablica 20. Prikaz normaliziranih vrijednosti performativnih glagola u promatranim korpusima

Glagoli	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
kazniti	640	18	59
mijenjati	581	130	120
zahtijevati	316	54	77
tražiti	310	350	452
odrediti	809	101	171
narediti	214	15	28
dokazati	427	112	133
imenovati	183	23	75
zabraniti	206	42	74
propisati	349	13	92
prijaviti	169	71	85
odbiti	189	64	157
dopustiti	324	85	147
jamčiti	19	22	35
Ukupno	5251	1100	1666

Tablica 21. Prikaz statističke značajnosti rezultata za performativne glagole

Glagol	hrWaC	MarLaw HR	LL
kazniti	24905	227	-1185,13
mijenjati	182166	206	- 297,82
zahtijevati	75329	112	- 211,23
tražiti	492279	110	1,7
odrediti	82291	199	- 542,70
narediti	21414	76	- 260,44
dokazati	105923	90	- 91,96
imenovati	32593	65	- 155,11
zabraniti	42032	63	- 119,66
propisivati	18402	75	- 276,34
propisati	138	49	- 596,90
prijaviti	99349	60	- 34,85
odbiti	90555	46	- 18,07
dopuštati	42398	38	- 41,71
dopustiti	76880	77	- 97,08

Rezultati testa značajnosti pokazuju kako se performativni glagoli općenito značajno više koriste u specijaliziranom korpusu nego u referentnom korpusu, osim glagola *tražiti*, čiji se rezultat nije pokazao statistički značajnim. Što se tiče semantičkog okvira ovih glagola, može se uočiti kako imaju imperativno značenje kazne, zabrane, zahtjeva, dopuštenja, koje Pranjković i Badurina (2012) svrstavaju u načine izražavanja imperativnosti na leksičkoj razini.

12.4.6. Analiza distribucije modalnih glagola

Prema Silić i Pranjković (2005: 185), modalni su glagoli suznačni glagoli koji modificiraju radnju glavnog glagola. U ovome su se smislu promatrali prototipni modalni glagoli koji označavaju odnos sudionika u komunikacijskom činu prema glagolskoj radnji, odnosno tzv. subjektivnu modalnost (Badurina 2020). Gledajući iz pragmatičkog aspekta, modalni glagoli imaju ilokutivnu snagu imperativa i način su eksplicitnog izražavanja stava govornika prema sadržaju iskaza (ibid.).

Analiza glagola po frekvenciji pokazala je da su modalni glagoli među 10 najfrekventnijih u svim korpusima. Usporedba distribucije modalnih glagola u korpusima pokazala je da je glagol *moći* najfrekventniji u specijaliziranome korpusu, a da je glagol *morati* frekventniji od glagola *trebati* u istom korpusu za razliku od referentnih korpusa (Tablica 22).

Tablica 22. Distribucija modalnih glagola u promatranim korpusima (normalizirane frekvencije na milijun pojava)

MarLaw HR		hrWaC		Riznica	
moći	4297	htjeti	5597	htjeti	6625
htjeti	3840	moći	3894	moći	3309
morati	2791	trebati	1753	trebati	1645
trebati	378	morati	1188	morati	1142
smjeti	358	smjeti	202	smjeti	222

Nadalje, s ciljem utvrđivanja značajnosti uočenih razlika, izračunata je log izglednost za modalne glagole, usporedbom rezultata specijaliziranog korpusa i hrWaCa (Tablica 23). Prema rezultatima log izglednosti, statistički se značajna razlika pokazala kod glagola *htjeti* i *trebati* u korist referentnog korpusa, odnosno *morati* i *smjeti* u korist specijaliziranog korpusa, dok se kod glagola *moći* nije pokazala statistički značajna razlika.

Tablica 23. Statistička značajnost rezultata frekvencije modalnih glagola

Glagol	LL (hrWaC : MarLaw HR)
moći	- 14.36
htjeti	221.46
morati	- 553.13
trebati	563.87
smjeti	- 34.85

Kvalitativnim uvidom u primjere rečenica s glagolom *smjeti* u korpusu MarLaw HR uočeno je da se taj glagol u pravilu koristi u niječnom obliku koji izražava strogu zabranu. Prema Cruse (2006: 110), ti modalni glagoli izražavaju deontičku modalnost, odnosno dimenziju obaveze, dopuštenja i zabrane, što je u skladu s komunikacijskom funkcijom ovoga žanra. Stoga možemo zaključiti da je izražavanje imperativnosti modalnim glagolima u pomorskopravnom žanru povezano s jakom ilokutivnom snagom iskaza, zabranom ili obvezom.

12.5. Analiza distribucije pridjeva

Početna analiza distribucije vrsta riječi pokazala je nešto veći udio pridjeva u korpusu MarLaw HR u odnosu na referentne korpus, što prati i veći udio imenica u tom korpusu. Što se tiče distribucije vrsta pridjeva u korpusima, kao što je vidljivo iz Tablice 24, u korpusu MarLaw HR više su zastupljeni opisni pridjevi, dok je udio posvojnih pridjeva puno manji nego u referentnim korpusima. Opisni su pridjevi pretraživani pomoću regularnog izraza *[tag="Ag.*"]*, a posvojni pridjevi pomoću izraza *[tag="As.*"]*.

Tablica 24. Prikaz distribucije pridjeva u promatranim korpusima

	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
opisni	9,3	8,6	9
posvojni	0,011	0,21	0,23

Uvidom u popise najfrekventnijih pridjeva primjećuje se ista tendencija kao i kod imenica, odnosno, najfrekventniji pridjevi u korpusu MarLaw HR povezani su s domenom prava (npr. *dužan, nadležan, pravni, određen, propisan, služben, ovlašten*) i pomorstva (npr. *pomorski, lučki, plovani, morsk, ratni, brodski, balastni*) za razliku od najfrekventnijih pridjeva u referentnim korpusima koji su opće prirode i nisu vezani ni za koju temu.

Među najfrekventnijim pridjevima u korpusu MarLaw HR uočeni su pridjevi koji imaju modalno značenje te se pristupilo daljnjoj detaljnijoj analizi i usporedbi tih pridjeva u svima trima promatranim korpusima, što je prikazano u Tablici 25.

Tablica 25. Prikaz distribucije modalnih pridjeva u promatranim korpusima

Pridjev	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
dužan	1948	53	70
ob(a)vezan	485	50	64
siguran	381	195	135
moguć	305	329	339
vjerojatan	56	15	22
nužan	54	51	63
nemoguć	6	45	34
	3235	723	705

S obzirom na rezultate, uočava se tendencija češće uporabe modalnih pridjeva u korpusu MarLaw HR, što se povezuje s ranije spomenutom ilokutivnom snagom iskaza. Provjeren je i statistička značajnost rezultata izračunavanjem log izglednosti (Tablica 26).

Tablica 26. Rezultati statističke značajnosti za modalne pridjeve

Pridjev	LL (hrWaC : MarLaw HR)
dužan	- 3629.62
obvezan	- 610.00
obavezan	- 0.01
siguran	- 49.08
moguć	0.77
nemoguć	19.69
nužan	- 0.07

Uočena je statistički značajna razlika kod pridjeva koji imaju značenje obaveze i sigurnosti, odnosno deontičke modalnosti, slično kao i kod modalnih glagola, i to u korist specijaliziranog korpusa, dok se kod pridjeva koji izražavaju mogućnost nije pokazala statistički značajna razlika. Također treba primijetiti razliku u frekvenciji i statističkoj značajnosti između pridjeva *obavezan* i *obvezan*, pri čemu se potonji preferira u pomorskopravnom žanru. Treća inačica istog pridjeva, *obvezatan*, nije potvrđena u korpusu MarLaw HR. Pridjev *obvezan* izveden je iz imenice *obveza* koja je prema Aniću (2007) specifična za pravnu domenu (npr. *obveznica*, *obveznik*), dok pridjev *obavezan*, izveden iz

imenice *obaveza*, dolazi iz razgovornog stila (ibid.), stoga je uporaba pridjeva *obvezan* u skladu sa žanrovskim odrednicama.

Možemo reći da se u ovom slučaju koriste leksička sredstva, odnosno pridjevi, za ublažavanje snage iskaza, kao sekundarna sredstva izražavanja imperativnosti, za razliku od modalnih glagola kao primarnih sredstava.

12.6. Analiza distribucije priloga

Prema rezultatima analize distribucije vrsta riječi, udio priloga manji je u specijaliziranim korpusima od referentnih korpusa, što se može uvjetno povezati s manjim udjelom glagola u tom korpusu. Osim toga, analiza stotinu najfrekventnijih priloga u korpusima pokazala je nešto drugačiju distribuciju različitih vrsta priloga u specijaliziranom korpusu u odnosu na referentne. U alatu Sketch Engine pretraženi su prilozi prema regularnim izrazima [*tag="Rg.*"*] za priloge općeg značenja i [*tag="Rr.*"*] za glagolske priloge, a rezultati su pokazali manju zastupljenost obje vrste priloga u korpusu MarLaw HR (Tablica 27).

Tablica 27. Prikaz udjela vrsta priloga (%) u promatranim korpusima

	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
prilozi opći	1,6	5,5	4,6
glagolski prilozi	0,072	0,13	0,21

Priloge je zbog njihove višefunkcionalnosti teško jednoznačno klasificirati (usp. Glušac 2012). U daljnjoj su analizi klasificirani kvalitativno prema značenjima koji su pronađeni u fokusnom korpusu, u skladu s klasifikacijama Babić et al. (1991) i Barić et al. (1995), a rezultati su prikazani u Tablici 28. U obzir je uzeto prvih stotinu najfrekventnijih priloga prema frekvencijskoj listi dobivenoj iz Sketch Enginea. Rezultati predstavljaju njihove relativne frekvencije normalizirane na milijun pojava.

Rezultati pokazuju kako su za korpus MarLaw HR karakteristični prilozi načina, koji nisu toliko zastupljeni u referentnim korpusima. Prilozi mjesta, uzroka, vremena i stupnja osobine nisu toliko zastupljeni u specijaliziranom korpusu, no prilozi dopusnosti imaju razmjerno veći udio u korpusu. Taj je podatak razumljiv kada se razmatra funkcija pomorskopravnih tekstova koji moraju biti precizni i jasni u izražavanju okolnosti radnje što se ne smije relativizirati stupnjevanjem, zatim se ne odnose na određeno mjesto i vrijeme već u svim slučajevima, ali kako je rečeno u poglavlju 11.3., odredbe se dodatno ograničavaju

posebnim propisima ili se njihova primjena dopušta pod određenim okolnostima, stoga su prilozi dopusnosti zastupljeniji.

Tablica 28. Udio pojedinih vrsta priloga prema značenju

Prilozi	Primjer	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
mjesto	gore, naprijed	381	2178	1680
vrijeme	upravo, često	1720	10406	10015
način	jednostavno, brzo	3953	2867	3276
uzrok	zašto, zato	34	792	538
količina	nekoliko, par	2157	9896	9171
stupanj osobine	razmjerno, vrlo	1523	5701	3679
dopusnost	također, odnosno	2623	3982	3675
modalnost	vjerojatno, valjda	178	373	415

Nadalje, s obzirom da je ranije bilo riječi o modalnim glagolima i modalnim pridjevima koji su znatno više zastupljeni u korpusu MarLaw HR nego u referentnim korpusima, analizirali su se i modalni prilozi, jer oni često prate modalne glagole modificirajući ili naglašavajući njihovo značenje (Mihic Pijetlović 2015). Analiza se usredotočila na one modalne priloge koji su pronađeni u specijaliziranom korpusu. Tablica 29 daje usporedbu njihovih normaliziranih frekvencija na milijun pojava.

Tablica 29. Prikaz normaliziranih frekvencija modalnih priloga

Modalni prilozi	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
isključivo	186	90	84
obvezno	85	6	7
razmjerno	73	6	12
sigurno	65	214	184
vjerojatno	28	242	231
nemoguće	8	15	23
moguće	6	6	4
potencijalno	8	10	6
obavezno	11	25	5
Ukupno	471	614	556

Rezultati pokazuju kako je udio modalnih priloga nešto manji u korpusu MarLaw HR. S jedne strane, to može biti zbog manjeg udjela glagola u korpusu, ali može biti i zbog toga što modalni prilozima izražavaju odnos govornika prema iskazu, što nije u skladu s funkcijom pomorskopravnih tekstova. No, izračunom statističke značajnosti promatranih rezultata primjećuju se slične tendencije kao i kod modalnih pridjeva (Tablica 30).

Tablica 30. Statistička značajnost za pojedine modalne priloge

Modalni prilozima	LL
isključivo	- 27,48
obvezno	- 99,37
razmjerno	- 84,01
sigurno	50,97
naročito	- 1,52
vjerojatno	109,17
nemoguće	1,26
moguće	0,04
potencijalno	0,11
obavezno	3,44

Statistički značajne vrijednosti u korist korpusa MarLaw HR pokazale su se kod priloga *isključivo*, *obvezno* i *razmjerno*, koji izriču deontičku modalnost, dok se kod ostalih priloga nije pokazala statistički značajna razlika ili je prilog statistički značajniji za referentni korpus. Navedeni prilozima naglašavaju obavezu, što je u skladu s funkcijom ovih tekstova. Također se pokazala razlika u upotrebi priloga *obvezno* i *obavezno*, pri čemu je prilog *obvezno* karakterističan za pomorskopravni žanr.

12.7. Analiza distribucije zamjenica

Rezultati analize distribucije vrsta riječi pokazali su da su zamjenice manje zastupljene u korpusu MarLaw HR nego u referentnim korpusima, što se može objasniti činjenicom da se u pravnim tekstovima češće ponavlja subjekt ili objekt radnje radi jasnoće i eksplicitnosti, a s druge strane i zbog tendencije k obezličanju. Tablica 31 daje prikaz udjela različitih vrsta zamjenica u specijaliziranom i referentnim korpusima.

Tablica 31. Prikaz udjela vrsta zamjenica (%) u promatranim korpusima

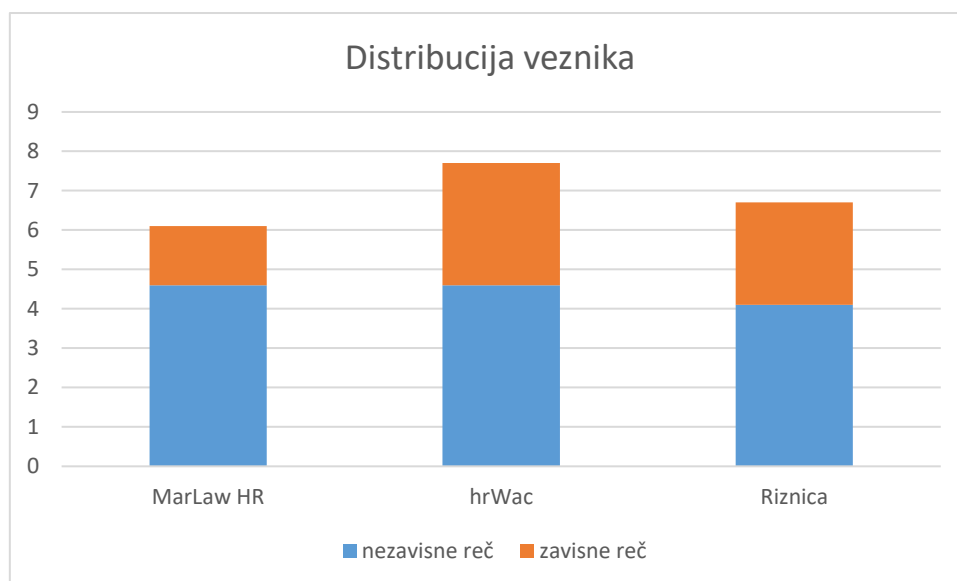
Zamjenice	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
lične	0,27	1,90	1,2
pokazne	1,5	1,60	1,4
neodređene	0,22	1	2
posvojne	0,21	0,54	0,44
upitne	0,0034	0,01	0,022
odnosne	1,8	1,2	1
povratne	1,8	1,9	1,9
1. lice	0	0,89	0,47
2. lice	0,0011	0,36	0,11
3. lice	0,53	1,80	1,6

Rezultati pokazuju da se lične zamjenice općenito manje upotrebljavaju u specijaliziranom korpusu, kao i neodređene i posvojne. Udio pokaznih i povratnih zamjenica približno je jednak u svim korpusima, dok korpus MarLaw HR sadrži veći udio odnosnih zamjenica, što je i očekivano s obzirom na to da imaju funkciju veznika u zavisnosloženim odnosnim rečenicama koje su česte u pravnim tekstovima. Također može se primijetiti da se zamjenice za prvo i drugo lice gotovo uopće ne upotrebljavaju u specijaliziranome korpusu.

Promotriale su se i najfrekventnije zamjenice u korpusima i izračunala statistička značajnost rezultata između korpusa MarLaw HR i hrWaCa. Pokazali su se statistički značajni rezultati za zamjenice *koji* (LL= -688,85), *čiji* (LL=-339,12) i *ovaj* (LL=-3140,44) u korist specijaliziranog korpusa. Odnosne zamjenice *koji* i *čiji* upućuju na učestaliju uporabu odnosnih surečenica u korpusu kao karakteristike pomorskopravnog žanra, dok je zamjenica *ovaj* kataforična zamjenica koja pridonosi većoj koheziji teksta te eksplicitnosti i jasnoći izraza izravno povezujući element na kojeg se odnosi s onim što slijedi.

12.8. Analiza distribucije veznika i tekstnih konektora

Kao česta značajka zakonodavnopravnog stila navode se duge i umetnute rečenice (usp. Novak 2010; Visković 1989), kako je već opisano u potpoglavlju 6.1.5., a zatim utvrđeno statistički kroz prosječnu duljinu rečenice u potpoglavlju 12.1., stoga se i u korpusu pomorskopravnih tekstova istražio omjer veznika zavisnosloženih i nezavisnosloženih rečenica, prikazano na Grafikonu 6. Veznici su se u Sketch Engineu pretraživali pomoću regularnih izraza `[tag="Cc.*"]` za veznike nezavisnosloženih rečenica, odnosno `[tag="Cs.*"]` za veznike zavisnosloženih rečenica.

Grafikon 6. Distribucija veznika zavisnosloženih i nezavisnosloženih rečenica u promatranim korpusima

Unatoč očekivanjima, rezultati iz korpusa pomorskopravnih tekstova pokazuju manji broj veznika općenito, a zatim i manji broj veznika zavisnosloženih rečenica od referentnih korpusa. Ako se uzme u obzir podatak da su u ovome korpusu rečenice dulje od rečenica u referentnim korpusima, može se zaključiti da žanr odlikuje češće povezivanje rečenica, a ne uvrštavanje.

Osim udjela vrsta veznika, izračunate su vrijednosti statističke značajnosti razlike u frekvencijama kod dvadeset najfrekventnijih veznika u specijaliziranome korpusu, kako bi se istražilo koji su to karakteristični veznici za navedeni korpus. Statistički su se značajnima pokazali veznici nezavisnosloženih rečenica *ili* (LL = 8206,84) i *te* (LL = 42,83) i veznici zavisnosloženih rečenica *ako* (LL = 1918,46), *ukoliko* (LL = 32,85) i *osim* (LL = 46,24). Veznici *ako* i *ukoliko* ukazuju na to da pomorskopravni žanr sadrži više pogodbenih zavisnosloženih rečenica, što je u skladu s rezultatima iz potpoglavlja 12.4.1. Treba napomenuti da su veznici *ako* i *ukoliko* najčešći u stvarnim uvjetnim rečenicama, dok Silić i Pranjković (2005: 348) navode veznik *ukoliko* kao karakterističan za administrativni stil. Osim toga, korpus sadrži veći broj izuzetnih rečenica (prema Barić et al. 1995) s veznikom *osim*. To se može povezati s karakterističnim ograničavanjem glavne odredbe, kako je opisano u 11.3., pri čemu se osnovni propis dodatno obrazlaže i ograničava primjena na određene specifične slučajeve. Veznik *ili* i *te* često se javljaju u binomnim izrazima kojima se nastoji obuhvatiti više mogućnosti u kojima se ostvaruje neki uvjet (npr. osoba koja je zaposlena *ili* uzeta u službu *ili* koja radi u bilo kojem svojstvu na brodu), što se može dovesti u vezu s tendencijom žanra prema sveobuhvatnosti (vidi 6.1.5.). Veznik *te* sastavni je veznik koji se koristi umjesto veznika *i* kako bi se izbjeglo

gomilanje (Silić i Pranjković 2005: 323) ili izriče uzročno-posljedičnu vezu⁴³. Kako je u pravnim tekstovima često nabranje, s jedne strane, i izricanje uzročnih odnosa s druge strane, pretpostavlja se da je to razlog njegovoj frekventnijoj uporabi u korpusu MarLaw HR.

Kohezivna sredstva ili vezna sredstva, poput veznika i tekstnih konektora, jezična su sredstva povezivanja ideja, uspostavljanja semantičkog odnosa među rečenicama, sinteze, integracije i organizacije iskaza, koji na taj način djeluje prirodnije. U posljednje se vrijeme kohezivna sredstva ne promatraju samo s tradicionalnog formalnogramatičkog aspekta, već se u obzir uzima i njihova funkcija (usp. Velčić 1987; Badurina i Palašić 2012), stoga obuhvaćaju puno više jezičnih jedinica. Silić i Pranjković (2005: 242) govore o modifikatorima na razini teksta koji mogu biti rečenični prilozi, ako modificiraju značenje rečenice, ili tekstni veznici, ako povezuju rečenice. Kada govore o veznim sredstvima, razlikuju veznike kojima se povezuju dijelovi rečenice ili surečenice od konektora kojima se povezuju rečenice u tekstu (ibid: 251). U konektore ubrajaju razne jezične jedinice, npr. veznike, priloge, zamjenice. S obzirom na to da konektori mogu pripadati različitim vrstama riječi, a mogu biti i višerječni, pretraga korpusa putem regularnih izraza nije bila moguća, već su se korpusi morali pretraživati prema pojedinačnim izrazima. Konektori koji su se pretraživali u korpusim preuzeti su iz literature (Velčić 1987; Silić i Pranjković 2005; Badurina i Palašić 2012).

Velčić (1987) razlikuje per kategorija veznih sredstava s obzirom na njihov stupanj leksikalizacije ili gramatikalizacije. Velčić (ibid.) je provela istraživanje na argumentacijkom diskursu te je klasificirala i opisala vezna sredstva karakteristična za taj žanr. U tom smislu, klasificirala je vezna sredstva u četiri kategorije: adverzativi, eksplikativi, konkluzivi i kauzativi. Taj je model korišten i u ovome istraživanju, ali uz određene modifikacije.

U ovome istraživanju analizirana su vezna sredstva u korpusu MarLaw HR, koja su zatim klasificirana s obzirom na njihovu funkciju. Za razliku od Velčić (ibid.), pokazala se potreba za uvođenjem novih kategorija kako bi se pobliže odredila funkcija određene skupine veznih sredstava, poput kategorije objasnidbenih i emfatičkih konektora, kako je prikazano u Tablici 32. Vezna sredstva u korpusu MarLaw HR uglavnom su veznici, prilozi i prijedložni izrazi.

⁴³ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19mWxR8

Tablica 32. Prikaz kategorizacije veznih sredstava

Kategorija konektora	Primjer
suprotni	a, ali, međutim, nasuprot (tome), bez obzira na to
objasnidbeni	odnosno, to jest (tj.), na temelju, između ostaloga
zaključni	dakle, prema tome, s obzirom na to, zato, stoga
odnosni	u skladu s/sa, (s tim) u vezi (s time), sukladno, u odnosu na, u pogledu, glede, gore navedeno, u nastavku
emfatički	osobito, napose, posebno, posebice, općenito, također
uvjetni	inače, ako, u tom slučaju, pod uvjetom da, u slučaju da
uzročni	radi, zbog (toga što), uslijed, jer, stoga, zato što, u () svrhu, budući da, iz () razloga (što), na osnovi
dopusni	ipak, usprkos, unatoč, inače
načinski	tako, na taj način
vremenski	onda, kasnije, zatim, tada, poslije toga, u međuvremenu, prije toga, prethodno
mjesni	ovdje, tamo, tu, na tom mjestu

Nadalje, relativne frekvencije veznih sredstava uspoređene su s relativnim frekvencijama u referentnim korpusima kako bi se dobio bolji uvid u to koje su kategorije svojstvenije za pomorskopravni žanr (Tablica 33).

Tablica 33. Prikaz kategorija konektora i njihovih relativnih frekvencija u korpusima

Kategorija konektora	MarLaw HR	hrWaC	Riznica
suprotni	3574	12118	10739
objasnidbeni	3617	949	1223
zaključni	194	1076	1053
odnosni	2886	302	425
emfatički	420	823	939
uvjetni	6013	2143	1338
uzročni	2188	3921	3656
dopusni	93	1494	1592
načinski	228	1815	1399
vremenski	288	1688	1276
mjesni	119	1433	701

Prema rezultatima frekvencija iz korpusa, u specijaliziranom se korpusu posebno ističu uvjetni konektori, koji su i najbrojniji u specijaliziranom korpusu, što odgovara i prethodnim

rezultatima udjela pogodbenih veznika i glagolskih vremena i načina iz potpoglavlja 12.4.1. To je u skladu i s općom komunikacijskom funkcijom ovog žanra, odnosno izricanjem uvjeta prema kojima su određene radnje dopuštene ili nedopuštene, te uvjeta s obzirom na koje se određene aktivnosti smiju ili ne smiju poduzeti. Nadalje, po frekvenciji se ističu objasnidbeni i odnosni konektori, što je također u skladu s težnjom pomorskopravnih tekstova da budu sveobuhvatni i uključe različite slučajeve na koje se odredba odnosi te da uspostave odnose među pojmovima, subjektima, radnjama, i sl.

12.9. Analiza distribucije višerječnih izraza i n-grama

S obzirom da se višerječni izrazi⁴⁴ smatraju karakteristikom engleskog jezika prava (usp. Bhatia 1996), u istraživanju se ispitalo postoji li tendencija prema sastavljanju binomnih, trinomnih ili multinomnih izraza u korpusu MarLaw HR. Prema Bhatiji (1996), binomni i multinomni izrazi predstavljaju sljed od dviju ili više riječi iste gramatičke kategorije, između koji postoji neki semantički odnos i koje su spojene sintaktičkim sredstvom kao što su veznici *i* ili. Gomilanjem tako povezanih riječi postiže se preciznost, jasnoća i sveobuhvatnost sadržaja, visoki stupanj informativnosti i gustoća izraza.

Osim višečlanih izraza, istraživanje je obuhvatilo i tzv. n-grame, odnosno formulaične sljedove riječi koji predstavljaju strukturne elemente izraza. Iako prvenstveno služe u obradi prirodnih jezika (engl. *Natural Language Processing*), koriste se u razne svrhe, od učenja stranog jezika, strojnog učenja jezika, do automatskog ispravljanja i popunjavanja teksta, i sl. S obzirom na to da su formulaični, odnosno predstavljaju niz riječi koje se često supojavljaju, n-grami predstavljaju podvrstu višerječnih izraza. Kao takvi, mogu oblikovati značenje i strukturu teksta te pridonijeti posebnostima određenog žanra (usp. Hyland i Jiang 2018), a govornici određene zajednice prepoznaju da određeni nizovi riječi pripadaju određenom žanru jer su dio njihova komunikacijskog iskustva (usp. Hyland 2008).

12.9.1. Binomni, trinomni i polinomni izrazi

U ovome se istraživanju analizirala frekvencija binomnih, trinomnih i multinomnih izraza te ista usporedila s frekvencijom u referentnim korpusima, kako je prikazano u Tablici 34. Ovi se višerječni izrazi shvaćaju kao sljedovi riječi iste razine sintaktičke hijerarhije i najčešće povezani nekom svezom (Dobrić Basaneže 2018). Općenito obuhvaćaju binomne, trinomne i polinomne izraze te nabranjanja.

⁴⁴ Više o samom nazivu u Borucinsky i Kegalj, 2017.

Pretraga je u Sketch Engineu provedena pomoću regularnih izraza: $[tag="N.*"] [word="i"/word="ili"] [tag="N.*"]$ za binomne i $[tag="N.*"] [word=","] [tag="N.*"] [word="i"/word="ili"] [tag="N.*"]$ za trinomne i višenomne izraze s imenicama, a isti su se koristili i za pretragu glagola, pridjev i prijedloga samo uz modifikaciju na mjestu oznake. Rezultati prikazuju frekvencije slijeda dviju, triju, četiriju i pet imenica, zatim glagola i pridjeva te slijed dvaju prijedloga jer nisu zabilježeni primjeri s više prijedloga u slijedu.

Tablica 34. Prikaz udjela pojedinih vrsta višerječnih izraza (%) u promatranim korpusima

struktura	MarLaw HR	hrWaC	Riznica	Omjer HR : hrWaC
N+N	2	0,87	0,85	2,30
N+N+N	0,25	0,1	0,1	2,50
N+N+N+N	0,052	0,021	0,023	2,48
N+N+N+N+N	0,012	0,0067	0,0077	1,79
V+V	0,09	0,14	0,098	0,64
V+V+V	0,01	0,0052	0,0043	1,92
V+V+V+V	0,0025	0,00063	0,00054	3,97
A+A	0,29	0,23	0,21	1,26
A+A+A	0,021	0,021	0,019	1,00
A+A+A+A	0,0028	0,0035	0,003	0,80
S+S	0,0087	0,0024	0,0014	3,63

Rezultati pokazuju veći udio binomnih, trinomnih i multinomnih izraza u specijaliziranom korpusu u odnosu na referentne korpuse, osim što se tiče pridjeva i slijeda dvaju glagola, gdje nema značajne razlike. To se može povezati sa značajkama žanra u kojem se nastoji nabranjanjem obuhvatiti sve moguće slučajeve na koje se odredba odnosi, bilo da se radi o imenovanju stvari ili radnja, no žanr nije sklon opisivanju istih pomoću pridjeva. S druge strane, nizanje pridjeva u primjerice književnim djelima, tekstovima na portalima i forumima, koji čine korpuse hrWaC i Riznicu, uobičajeni su, pa je veći udio nizova pridjeva očekivan. Nadalje, izračunati omjeri pokazuju kako se s povećanjem broja imenica omjer između dva korpusa, MarLaw HR i hrWaCa, smanjuje, dok se s povećanjem broja glagola taj omjer povećava u korist MarLaw HR, što upućuje na izraženu karakteristiku gomilanja glagola u specijaliziranome korpusu. Također, binomni izrazi koji se sastoje od prijedloga puno su učestaliji u specijaliziranom korpusu.

Kvalitativna je analiza pokazala da višerječni izrazi u pomorskopравnim tekstovima po značenju najčešće izriču sljedeće (usp. Kopiczyk 2017):

- Slijed događaja (npr. tako da se teret može **ukrcati, složiti, čuvati, prevesti i iskrcati** u stanju kako je primljen na prijevoz; o pravilnom **ukrcavanju, slaganju, prijevozu i iskravanju** opasnog i ostalog tereta);
- Komplementarnost (npr. **ukrcaj, iskrcaj ili prekrcaj** tereta; za dozvolu **uknjžbe, predbilježbe ili zabilježbe; dolazi ili može doći** u dodir; **na i nakon** 30. studenoga);
- Suprotnost (npr. protiv rješenja (...) kojim se **daje ili uskraćuje** odobrenje; **ukrcava ili iskrcava** robu, novac ili ljude; isprava na temelju koje se **upisuje ili briše; unutar ili izvan** ratnih ili visoko rizičnih područja);
- Neprekinutost (npr. nazočnost istrazi o **nezgodi i okolnostima nezgode**);
- Istoznačnost (npr. **odrediti i propisati** obvezne plovne putove; dužni su se **pridržavati ili udovoljavati** pravilima o redu; uređaje ne ukloni kad se prestanu **rabiti ili iskorištavati** u svrhe za koje su izgrađeni);
- Uzročno-posljedični slijed (npr. ovlaštena je **pokrenuti i voditi** sigurnosnu istragu; doprinosa koju **propisuje i objavljuje** ministar).

12.9.2. Kvadrigrami

Nadalje, istraživanje se usmjerilo prema n-gramima koji se sastoje od četiri elementa, odnosno tzv. kvadrigramima. S obzirom da se trigrami smatraju proširenim kolokacijskim vezama i prilično su česti, a n-grami od pet i više elemenata su više frazalne prirode i manje frekventni, kvadrigrami su se pokazali kao optimalan model (usp. Hyland 2008).

Nakon ekstrakcije kvadrigrama u alatu Sketch Engine, pri čemu je minimalna frekvencija postavljena na 10, oni su analizirani kvalitativno prema svojoj strukturi, odnosno ključnoj riječi, u pet skupina, kako je prikazano u Tablici 35. Zbog sličnosti u rezultatima koje su u dosadašnjem istraživanju pokazali korpusi općeg jezika, kvalitativna je analiza kvadrigrama provedena samo na jednom korpusu općeg jezika, hrWaCu.

Tablica 35. Prikaz udjela različitih vrsta kvadrigrama (%) u promatranim korpusima

Kvadrigrami	MarLaw HR	hrWaC
Imenski	47	7,5
Prijedložno-padežni	22	8,7
Glagolski	17	32,2
Priložni	3,5	22,5
Rečenični	10,5	28,7

Rezultati pokazuju da su u specijaliziranom korpusu češći imenski (npr. *teritorijalno more Republike Hrvatske, odgovorna osoba u pravnoj (osobi), traganje i spašavanje na moru*) i prijedložno-padežni nizovi riječi (npr. *u unutarnjim morskim vodama, za prekršaj iz stavka, u pogibelji na moru, u obavljanju inspeksijskog nadzora*), što je u skladu s tendencijom k nominalizaciji i gustoći informacija spomenutima ranije. Glagolski (npr. *mijenja se i glasi, stupa na snagu dana, vijati zastavu Republike Hrvatske*) i priloški kvadrigrani (npr. *iznimno od odredbe stavka, sukladno odredbama ovoga zakona*) manje su česti nego u referentnom korpusu, kao i rečenični (npr. *koji se odnose na, koji je predmet ovrhe, ako nije drugačije dogovoreno*).

12.10. Zaključak

U ovome poglavlju analizirao se korpus pomorskopravnih tekstova MarLaw HR i usporedio s referentnim korpusima općeg hrvatskog jezika hrWaCom i standardnoga hrvatskog jezika Hrvatskom jezičnom riznicom. Rezultati su pokazali da se pomorskopravni tekstovi razlikuju od referentnog korpusa po morfološkim, sintaktičkim i tekstnim svojstvima te pokazuju specifične karakteristike žanra.

Statistički, specijalizirani je korpus MarLaw HR pokazao veću leksičku gustoću od korpusa općeg hrvatskog jezika, i veći udio leksičkih riječi u rečenici što pridonosi gustoći informacija. No, s druge strane, korpus je pokazao manje leksičko bogatstvo što je razumljivo s obzirom na njegovu tematsku ograničenost, ali i tendenciju žanra prema jednoznačnosti i izbjegavanju sinonimije. Sinonimija je ipak pronađena u analizi ključnih riječi iz domene pomorstva, gdje se koriste dva naziva za isti pojam. Nadalje, potvrđena je tendencija pravnog stila prema dugim rečenicama, jer je vrijednost prosječne duljine rečenice veća za specijalizirani korpus u odnosu na opće korpusne. Taj rezultat ne prati i udio veznika jer je on u specijaliziranom korpusu manji od udjela veznika u korpusima općeg jezika, zbog čega se može zaključiti da se u korpusu MarLaw HR koriste nagomilane rečenice, odnosno rečenice se povezuju u nizove.

Pomorskopravne tekstove karakterizira jaka tendencija k nominalizaciji koja se očituje u većem broju imenica u odnosu na glagole, osobito u većoj frekvenciji glagolskih imenica. Osim toga, korpus pokazuje tendenciju gomilanja više imenica u nastojanju prema sveobuhvatnosti izraza. Nadalje, korpusna je analiza pokazala i naglašenu tendenciju uporabe perifraznih glagola koji otvaraju mjesto imenskoj skupini kao njihovoj semantičkoj dopuni. Nominalizacija pridonosi većoj apstraktnosti, ali i obezličanju što je vidljivo u manjem udjelu zamjenica u specijaliziranome korpusu u odnosu na referentne korpusne jer se subjekt i objekt

češće izražavaju imenskom riječi radi jasnoće. Nominalizacija se nadalje očituje u većem udjelu prijedloga koje se povezuje s jednim mehanizmom nominalizacije, a to je prepozicionalizacija. Osim tendencije ka nominalizaciji, prijedlozi doprinose i eksplicitnijem izražavanju gramatičkih veza, što je u skladu s općom težnjom k eksplicitnosti ovoga žanra potvrđenom i kroz udio zamjenica. Nominalizacijom se, osim već spomenutog obezličenja i opredmećenosti, postiže i ono što Pranjković (1996) naziva europeizacija, kojom subjekt ostaje neiskazan ili je nepoznat, objekt se izostavlja, a vrijeme je nedefinirano. Različitim strategijama nominalizacije neutralizira se glagol i postiže veći stupanj apstraktnosti karakterističan za ovaj žanr.

Obezličenje se, s druge strane, potvrđuje i kroz veću uporabu refleksivnog pasiva i perifrastičnog pasiva, a s time u vezi i glagolskog pridjeva trpnog, što se također može smatrati karakteristikom pomorskopravnog žanra. Osim toga, ograničena je uporaba glagolskih vremena na prezent, futur i perfekt, dok je od glagolskih načina u specijaliziranom korpusu pronađen kondicional prvi. Uporaba prezenta i futura prvoga uglavnom je usmjerena na izricanje obaveze ili zabrane, odnosno mogućnosti u okviru pogodbenih rečenica čiji su se veznici pokazali statistički značajno zastupljenima u specijaliziranom korpusu u odnosu na korpus općeg jezika. U tom smislu, možemo govoriti o komunikacijski uvjetovanoj uporabi glagolskih vremena u kontekstu pomorskopravnog žanra. Uvjet, odnosno pogodba izražena je i na tekstnoj razini kroz uvjetne konektore koji su se također pokazali statistički značajnima za promatrani žanr.

U specijaliziranom je korpusu uočena i tendencija prema izricanju deontičke modalnosti putem modalnih glagola, pridjeva i priloga. Modalni su glagoli među najfrekventnijima u svim trima korpusima, no statistički su se značajnima za specijalizirani korpus pokazali glagoli morati i smjeti koji izriču obavezu i zabranu. Modalni su glagoli jedan od načina eksplicitnijeg izraza u pomorskopravnom žanru. Kao sredstva izravne imperativnosti, još jedne karakteristike ovoga žanra, koriste se i glagolska vremena prezent i futur prvi, čija primarna uloga nije izražavanje temporalnosti, već modalnosti.

Osim gramatičkim sredstvima, deontička se modalnost u korpusu izražava i leksičkim sredstvima, performativnim glagolima, modalnim pridjevima i modalnim priložima. Performativni glagoli, koji sami po sebi vrše govorni čin, još jedan su od načina eksplicitnijeg izražavanja smisla i funkcije pomorskopravnog teksta, što se obično odnosi na obaveze, prava, zabrane, propise i sl. Osim eksplicitnog i primarnog izražavanja modalnosti, u žanru su prisutni i sekundarni načini izražavanja modalnosti putem pridjeva i priloga. Na taj je način

obaveza ili naredba ublažena, ali zbog objektivne udaljenosti pošiljatelja i primatelja poruke, dovoljno jasna.

Promatrano s tekstne razine, žanr karakterizira neobilježnost obavijesnog ustrojstva rečenice, odnosno slijeda tema – rema, što ne mora uvijek pratiti i neobilježeno gramatičko ustrojstvo. Često je ponavljanje obavijesnog subjekta i objekta, stoga je u specijaliziranom korpusu, u odnosu na referentne korpuse, manji broj zamjenica. Rečenice su na taj način na obavijesnoj razini čvrsto povezane u informativne cjeline, no osim toga, za žanr su karakteristični i frekventni tekstni konektori objašnjavanja, uspostavljanja odnosa, uvjeta i uzroka, što je u skladu s komunikacijskom svrhom pomorskopravnog žanra. U unutarečeničnom ustrojstvu, statistički značajni za žanr pokazali su se pogodbeni veznici stvarnih rečenica, čime se postavljaju uvjeti koje primatelj poruke mora izvršiti, izuzetni veznik *osim* koji ograničava primjenu iskaza u određenim uvjetima i rastavni veznik *ili* koji se povezuje s tendencijom prema sveobuhvatnosti primjene iskaza na različite slučajeve.

Tekstovi ovoga žanra teže sveobuhvatnosti i redundantnosti, što se može potvrditi uporabom višerječnih izraza u kojima se nižu dvije, tri ili više imenica ili glagola. Na taj se način želi pokriti što šire semantičko područje uspostavljajući odnos komplementarnosti ili suprotnosti među riječima koje se nižu, što je u skladu s prethodno spomenutim veznicima *ili* i *osim*. Također, žanr pokazuje tendenciju k formulaičnosti u strukturiranju rečeničnih elemenata, najviše imenskih i prijedložno padežnih.

Zbog svega navedenoga, možemo uočiti da pomorskopravni žanr ima vlastite specifične karakteristike po kojima se razlikuje od općeg jezika i može smatrati zasebnim žanrom. U nastavku će se promotriti osobitosti prijevodnih tekstova istoga žanra i usporediti s tekstovima izvorno napisanima na hrvatskome jeziku.

13. SUPOSTAVNA ANALIZA PRIJEVODA I IZVORNIKA

Drugi je aspekt istraživanja imao dva pravca i promatrao je prijevode pomorskopravnih tekstova na hrvatski jezik (korpus MarLaw CRO) u odnosu na tekstove izvorno napisane na hrvatskom jeziku (korpus MarLaw HR) i izvornike na engleskome jeziku (MarLaw EN), s ciljem utvrđivanja razlikuju li se prijevodi od izvornika na hrvatskome jeziku i ostvaruju li se u prijevodima pojave opisane kao prijevodne univerzalije.

Slično kao i u potpoglavlju 12.1., kvantitativna je analiza obuhvatila analizu statističkih pokazatelja iz korpusa, kao što su omjer različenica i pojava (LD_{TTR}), standardizirani omjer različenica i pojava (STTR), leksička gustoća (LD_{hal}) prema Hallidayu (1985), omjer imenica i glagola, omjer leksičkih riječi i ukupnog broja pojava (LD_{Stubbs}), omjer leksičkih i funkcionalnih riječi (L/F), omjer lema i pojava (LTR), omjer lema i hapax legomena (LR) i prosječna duljina rečenice (AVS). Osim statističkih pokazatelja, kvantitativno su se analizirali i udjeli vrsta riječi, imenica, glagola, pridjeva, i dr. te usporedili sa žanrovskim odrednicama identificiranima u poglavlju 12. Također, ti su se udjeli usporedili s izvornicima na engleskome jeziku, kako bi se istražila potencijalna realizacija prijevodnih univerzalija.

Nadalje, kvantitativna je analiza poslužila kao smjernica za kvalitativnu analizu, jer je fokusirala pažnju na određene dijelove korpusa i određene pojave koje je trebalo dodatno razjasniti ili potvrditi uvidom u konkretne realizacije u korpusu.

13.1. Analiza statističkih pokazatelja

Statistički pokazatelji za sva tri korpusa prikazani su skupno u Tablici 36. Ove nam vrijednosti mogu ukazati na neke potencijalno zanimljive tendencije u prijevodnom korpusu koji je sada u središtu interesa.

U istraživanju su korištene sljedeće mjere leksičke gustoće: omjer različenica i pojava, standardizirani omjer različenica i pojava, Hallidayev omjer leksičkih riječi i broja rečenica, omjer leksičkih riječi i pojava. U prvom slučaju korpus MarLaw HR pokazuje najmanji broj različitih riječi u odnosu na broj pojava, no prema standardiziranom omjeru različenica i pojava, najmanje varijacije pokazuje izvorni engleski korpus, a najveće prijevodni korpus. Najveću gustoću po rečenici pokazuje izvorni hrvatski korpus, ali i najdulje rečenice, što znači da su rečenice u korpusu guste i informativne.

Tablica 36. Statistički pokazatelji u korpusima MarLaw EN, MarLaw CRO i MarLaw HR

Mjera	MarLaw ENG	MarLaw CRO	MarLaw HR
LD _{TTR}	85	83	79
STTR	61	72	61
LD _{hal}	11,47	12,63	18,66
AVS	19	16,4	24,4
LTR	1,64	2,56	2,81
N/V	2,59	3,58	4,24
LD _{Stubbs}	53	67	68
L/F	2,54	2,28	2,5
LR	0,31	0,25	0,26

Kako bi rezultati između različitih jezika bili usporedivi, izračunat je i omjer lema i pojavnica, s obzirom na različitu prirodu jezika, engleskog kao analitičkog, a hrvatskog kao sintetičkog jezika. Rezultati tog omjera ukazuju na leksičko ponavljanje, pri čemu korpus MarLaw HR pokazuje najveće leksičko ponavljanje, što je u skladu s ranije utvrđenom karakteristikom žanra, redundancijom i ponavljanjem obavijesnog subjekta i objekta. S tim je u skladu i omjer leksičkih riječi i pojavnica, koje kod hrvatskih korpusa pokazuju veće vrijednosti, odnosno veći broj leksičkih riječi u korpusu.

Prijevodni korpusi pokazuju malu razliku u omjeru leksičkih riječi u odnosu na funkcionalne riječi. Istraživanja u drugim jezicima pokazala su da prevoditelji upotrebljavaju više funkcionalnih riječi, što tekst čini jednostavnijim za razumijevanje i čitljivijim (usp. Hansen 2003). Funkcionalne riječi čine gramatičke odnose eksplicitnijima, pa se ta pojava u prijevodima s jedne strane može povezati s prijevodnom univerzalijom eksplicitacije, no kako se češćom uporabom funkcionalnih riječi pojednostavljuje razumijevanje, može se reći i da se radi o prijevodnoj univerzaliji simplifikacije ili pojednostavljenja. Upravo se u ovakvim pojavama pokazuju nedostaci definicija i opisa prijevodnih univerzalija koje nisu jasno razgraničene. U ovome slučaju imamo dvojaku tendenciju, a to je da se pojašnjavanjem i isticanjem olakšava razumijevanje. Kako je konačan ishod pojednostavljenja teksta, možemo zaključiti da se u ovome slučaju radi o simplifikaciji. Pojavu simplifikacije u prijevodnom korpusu potvrđuje i najmanja prosječna duljina rečenice, kao i omjer lema i hapax legomena. Taj se omjer smatra pokazateljem leksičkog bogatstva, koje nije karakteristično za zakonodavno-pravni stil u kojem se očekuje jednoznačnost i nedvosmislenost, kako je i

potvrđeno ranijom usporedbom s referentnim korpusima u poglavlju 12. Osim same tendencije žanra prema manjim varijacijama, u prijevodima općenito postoji tendencija prema ponavljanju istih riječi, zbog čega je vrijednost leksičkog bogatstva manja (usp. Lalli-Pačelat 2014). Manja prosječna duljina rečenice općenito se povezuje sa simplifikacijom, no ponekad kraće rečenice u prijevodima nastaju dijeljenjem jedne cjelovite rečenice iz izvornika na dvije ili više rečenica, što Klaudy i Karoly (2005: 15) povezuju s prijevodnom univerzalijom eksplicitacije. Možemo reći, kao i u ranijem slučaju, da dijeljenje dulje rečenice na više kraćih rečenica u konačnici olakšava čitanje i razumijevanje, pa je krajnji rezultat pojednostavljenje (simplifikacija).

Osim tendencije prema simplifikaciji, u ostalim pokazateljima kao što su vrijednosti leksičke gustoće, omjeru lema i pojava, omjeru imenica i glagola te omjeru leksičkih riječi i pojava, prijevodi se nalaze između vrijednosti oba korpusa izvornih tekstova. To svojstvo prijevoda da su homogeni, odnosno da vrijednosti njihovih kvantitativnih pokazatelja gravitiraju prema središtu između dva pola, tzv. konvergenciju, primijetila je Baker (1996).

Ovi nam statistički pokazatelji daju naznake o općim tendencijama u korpusima koje ne možemo primijetiti kvalitativnom analizom. U daljnjoj analizi podataka iz korpusa detaljnije će se razmotriti razlike u distribuciji pojedinih vrsta riječi, gramatičkih i sintaktičkih struktura, leksičkih i tekstnih osobitosti.

13.2. Analiza čitkosti

Čitkost teksta, odnosno jednostavnost čitanja riječi i rečenica (Klare 1963), kao karakteristika testa, izračunava se pomoću jednadžbe čitkosti i izražava se brojčanom vrijednošću. Danas imamo različite izračune čitkosti, od koji neki opisno izražavaju težinu teksta, odnosno složenost njegova čitanja, a drugi izražavaju godine školovanja potrebne da se neki tekst razumije. Jednadžbe čitkosti primjenjuju se u raznim domenama (usp. Brangan 2014) i daju prilično točne procjene težine nekoga teksta, iako može doći do nekih razlika u rezultatima. Sve su jednadžbe prvenstveno razvijene za engleski jezik, no kasnije su modificirane i za druge jezike, primjerice španjolski, francuski, kineski, ruski, itd., a Brangan (2014) je modificirala formule za hrvatski jezik.

Kako je navedeno u potpoglavljima 7.1., 7.3., i 7.4., faktor čitkosti koristio se u raznim istraživanjima kao pokazatelj određene prijevodne univerzalije, eksplicitacije, simplifikacije, konvergencije, stoga je uvršten kao jedan od pokazatelja osobitosti prijevoda i u ovome istraživanju, kao što je opisano u 10.3. U ovome su istraživanju korištene dvije jednadžbe čitkosti, SMOG i Flesch Reading Ease Score (FRE) iz dva razloga. Jedan je razlog što jedna jednadžba izražava godine obrazovanja potrebne da bi se tekst razumio (SMOG), dok je druga

opisna (FRE), a drugi je razlog što jedna koristi broj slogova za izračunavanje čitkosti (SMOG), dok druga koristi više varijabli, uključujući slogove, broj riječi i duljinu rečenice (FRE). Sam autor jednadžbe SMOG smatrao je da je duljina riječi pokazatelj semantičke složenosti, dok je duljina rečenice pokazatelj sintaktičke složenosti teksta (McLaughlin 1974), stoga su u ovome istraživanju uspoređene vrijednosti dviju jednadžbi. Za izračun složenosti engleskih pomorskopiranih tekstova korištene su izvorne jednadžbe, dok su za izračun vrijednosti kod hrvatskih tekstova korištene modificirane jednadžbe za hrvatski jezik (Brangan 2014). Jednadžbe se morala modificirati jer su, kao i u nekim drugim jezicima, uočene razlike u dužini riječi i rečenica kad su se usporedile s engleskim jezikom (Brangan 2014: 47).

Jednadžba FRE, prikazana u Jednadžbi 6 (Brangan 2014) danas je najčešće korištena jednadžba čitkosti, što pokazuje i činjenica da je uvrštena u program Microsoft Word te se može iščitati iz njega.

Jednadžba 6. Jednadžba Flesch Reading Ease (FRE)

$$FRE = 206,835 - 0,846wl - 1,015sl$$

Jednadžba uključuje duljinu riječi izraženu brojem slogova ($wl = \text{engl. word length}$) i duljinu rečenice izraženu brojem riječi ($sl = \text{engl. sentence length}$). Ova jednadžba daje vrijednost od 0 do 100, pri čemu se kategorije težine čitkosti objašnjavaju opisno, a što je manja vrijednost to je veća težina teksta. Usporedbom vrijednosti dobivenih jednadžbom FRE za engleski i hrvatski jezik, Brangan (2014: 54) uočila je odstupanje od 50, tj. razlika u prosječnoj vrijednosti indeksa čitkosti između hrvatskog i engleskog jezika iznosila je 50, te je stoga predložila modifikaciju jednadžbe, kako je prikazano u Jednadžbi 7.

Jednadžba 7. Jednadžba FRE modificirana za hrvatski jezik

$$FRE (\text{hrv}) = 206,835 - 0,846wl - 1,015sl + 50$$

Skala vrijednosti koje proizlaze iz jednadžbe opisno izražava težinu teksta na način da vrijednosti 90-100 označavaju vrlo laku čitkost, 80-90 laku, 70-80 donekle laku, 60-70 standardnu, 50-60 donekle tešku, a 30-50 tešku i 0-30 vrlo tešku čitkost.

Druga jednadžba, jednadžba SMOG (engl. *simple measure of gobbledygook*), smatra se brzom, dosljednom i jednostavnom (Brangan 2011: 34). Jednadžba daje vrijednost koja označava broj godina obrazovanja potrebnih da bi čitatelj pročitao i razumio određeni tekst. Jednadžba se obično izračunava ručno i to na način da se izaberu tri uzorka teksta, svaki s 10 uzastopnih rečenica, iz različitih dijelova teksta, zatim se pobroji ukupni broj riječi koje sadrže tri i više slogova te se dalje računa kako je prikazano u Jednadžbi 8.

Jednadžba 8. Jednadžba SMOG

$$SMOG = 3 + \sqrt{3^+ \text{ sloga}}$$

Jednadžba se u osnovi oslanja na broj višesložnih riječi kao pokazatelja težine teksta, za razliku od prethodne. Vrijednost dobivena jednadžbom iskazuje broj godina obrazovanja potrebnih za razumijevanje određenog teksta.

S obzirom na razlike među jezicima, jednadžbu je potrebno modificirati za hrvatski jezik, što je učinila Brangan (2011), na način da se uveća broj slogova po pojedinoj riječi pa glasi kao u Jednadžbi 9.

Jednadžba 9. Jednadžba SMOG modificirana za hrvatski jezik

$$SMOG (hrv) = 2 + \sqrt{4^+ \text{ sloga}}$$

Na primjeru tekstova iz korpusa MarLaw HR, MarLaw CRO i MarLaw EN, izračunate su vrijednosti jednadžbe čitkosti FRE i SMOG, kako je prikazano u Tablici 35. Kako se jednadžba ne može primijeniti na cijeli korpus, prema postupku izračuna faktora SMOG, odabrana su po tri teksta iz svakog korpusa, a zatim po 100 rečenica iz svakog teksta, početka, sredine i kraja. Odabrani su tekstovi približno jednake pravne snage. Tekstovi iz korpusa MarLaw EN označeni su velikim slovima EN, njihovi prijevodi sa CRO, a izvorni hrvatski tekstovi sa HR na kraju naslova. Treba imati na umu da je prema faktoru SMOG težina čitkosti teksta veća što je vrijednost veća, dok je kod faktora FRE obrnuto. Točnost izračuna faktora FRE za engleski jezik provjerena je pomoću programa Microsoft Word i njegove funkcije „Prikaži statistiku čitkosti“.

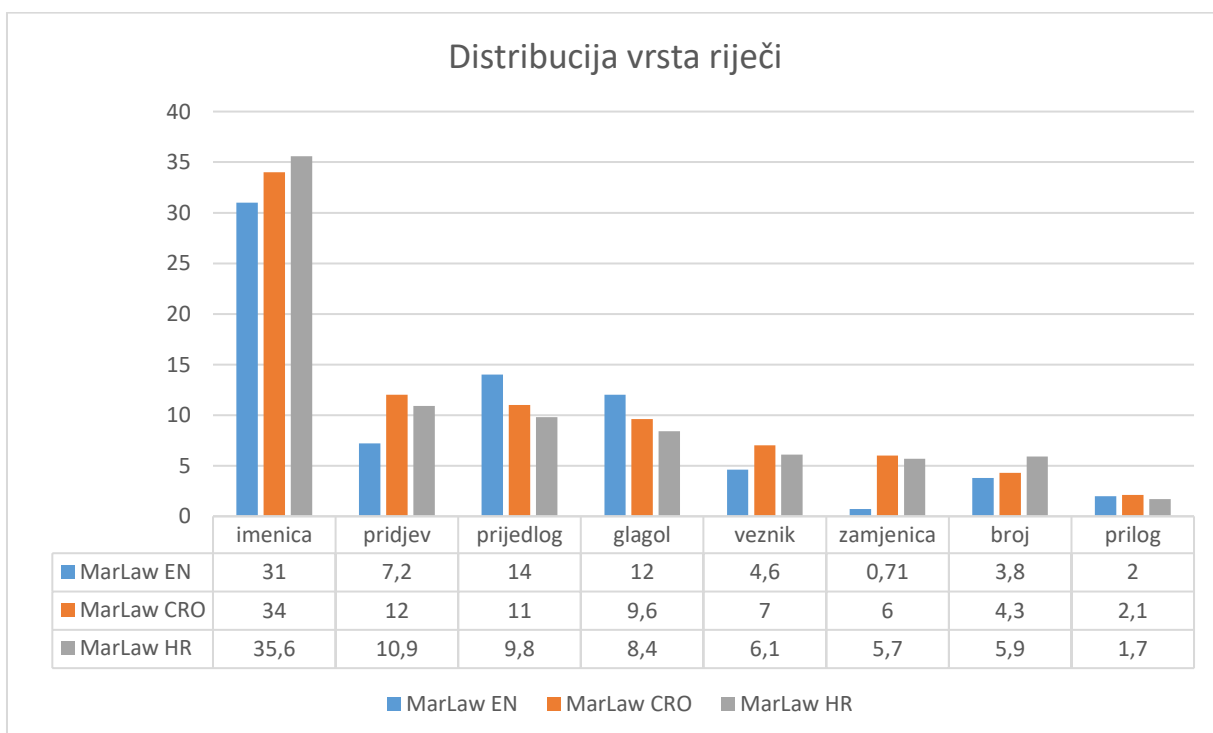
Tablica 37. Prikaz vrijednosti jednadžbi čitkosti

STATISTIKA ČITKOSTI	SMOG	FRE
SOLAS Protocol 1988 EN	28,42	17
Pomorski zakonik HR	17,19	21,82
AFS konvencija EN	17	25,8
AFS konvencija CRO	15,56	27,49
Zakon o lučkim kapetanijama HR	15,19	33,36
COLREGs EN	14,9	28,4
Pravilnik o brodicama i jahtama HR	14,88	28,22
SOLAS Protokol CRO	14,84	31,78
COLREGs CRO	13,18	39,35

Uočava se otprilike podjednaki trend kod oba faktora, uz manja odstupanja. Svi rezultati pokazuju da tekstovi pripadaju u kategoriju vrlo teških i teških prema njihovoj čitkosti, što je očekivano s obzirom na žanr, no i među njima postoje razlike. Tako SOLAS i Pomorski zakonik pokazuju najveću težinu prema čitkosti, dok prijevodi na hrvatski pokazuju najmanju vrijednost težine čitkosti. To je također u skladu s prethodno primijećenom tendencijom prema prijevodnoj univerzaliji simplifikacije u prijevodima. Formule čitkosti predstavljaju objektivne pokazatelje težine teksta, no ipak predstavljaju samo grubu procjenu. Njihova je osnovna primjena u prilagodbi pisanih materijala raznim ciljnim skupinama čitatelja, dok su se u ovome kontekstu primijenile za procjenu razlike između prijevoda i izvornih tekstova. Stoga se koriste kao jedan od pokazatelja tendencije, ali ne i kao isključivi i definitivni dokaz manifestacije prijevodne univerzalije.

13.3. Analiza distribucije vrsta riječi

Nakon statističke analize, uslijedila je korpusna analiza distribucije vrsta riječi u promatranim korpusima, kao što je učinjeno u žanrovskoj analizi u 12.2. Grafikon 7 vizualno prikazuje razlike među korpusima.

Grafikon 7. Prikaz distribucije vrsta riječi u korpusima

Rezultati pokazuju da u sva tri korpusa prevladavaju imenice, pri čemu dominira korpus MarLaw HR, što je u skladu s općom tendencijom žanra prema nominalizaciji. Korpus MarLaw

EN ističe se po najvećem broju glagola, ali i najvećem broju prijedloga u usporedbi s hrvatskim korpusima. Veći broj prijedloga možemo povezati s prirodom jezika u kojem se gramatički odnosi izražavaju prijedlozima, za razliku od hrvatskog jezika koji ima i druga sredstva. S druge strane, korpus MarLaw EN ima najmanji broj zamjenica koje se radi jasnoće i nedvosmislenosti izbjegavaju u pravnom žanru, a u engleskom jeziku dodatno nema gramatičkih pokazatelja koji bi upućivali na subjekt ili objekt u rečenici stoga je i razumljivo da je zamjenica manje, odnosno da se upotrebljavaju imenice.

Korpus prijevoda MarLaw CRO uglavnom pokazuje tendenciju prema srednjim vrijednostima između oba izvorna korpusa u udjelu imenica, prijedloga, glagola i brojeva, što se potencijalno može povezati s prijevodnom univerzalijom konvergencije, odnosno tendencijom da prijevodi gravitiraju prema središtu između dvije krajnje vrijednosti iz korpusa izvornih engleskih i korpusa izvornih hrvatskih tekstova (usp. Baker 1996; Laviosa 2002). Veći broj pridjeva i priloga u korpusu prijevoda može upućivati na prijevodnu univerzaliju eksplicitacije s obzirom na funkciju tih vrsta riječi da dodatno opisuju stvari i pojave, odnosno radnje ili stanja. Isto tako, veći broj veznika i zamjenica u prijevodima upućuje na to da su tekstni odnosi eksplicitnije izraženi s obzirom na to da veznici i zamjenice imaju kohezivnu funkciju. Slična je tendencija potvrđena i u istraživanjima prijevodnih univerzalija u drugim jezicima (usp. Halverson 2004; Becher 2010). S obzirom na to da korpus MarLaw EN ima najmanji udio veznika i zamjenica, pojavu većeg broja tih vrsta riječi kod prijevoda ne možemo povezati s interferencijom jezika izvornika, već upućuje na to da su prevoditelji ta sredstva upotrebljavali više i češće negoli se to čini u izvornim hrvatskim tekstovima, pretpostavlja se s ciljem jasnijeg izražavanja što rečeničnih, što međurečeničnih odnosa.

Ovi nam podaci daju smjernice za daljnje kvantitativno i kvalitativno istraživanje te će se u nastavku prikazati korpusna analiza pojedinih vrsta riječi uz kvalitativnu analizu pojedinih pojava koje su se pokazale zanimljivima u kvantitativnoj analizi.

13.4. Analiza ključnih riječi

Ključne riječi nam mogu dati uvid u svojstva žanra s obzirom na to da Sketch Engine uspoređuje i definira riječi kao ključne u odnosu na referentni korpus, koji je u slučaju engleskoga jezika mrežni korpus English Web 2020 (enTenTen20), a u slučaju hrvatskoga jezika hrWaC. Rezultati dobiveni takvom pretragom kvalitativno su istraženi i klasificirani prema značenju u pomorske termine, pravne termine i opće riječi s tehničkim značenjem (usp. Alcaraz Varó i Hughes, 2002), kao u potpoglavlju žanrovske analize 12.3.

U istraživanju je klasificirano prvih stotinu ključnih riječi prema popisima ključnih riječi u sva tri korpusa, kako je prikazano u Tablici 38.

Tablica 38. Prikaz klasifikacije ključnih riječi u usporednom i usporedivom korpusu

KAT	POTK	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN
POMORSKI	OSOBE	kapetanija, VTS, peljar, peljarski, krcatelj, brodar, pomorac, prijevoznik	IACS, brodovlasnik, MEPC, IMO, radio-operater	MSC, pomorac, seafarer, shipowner, IMO, IACS,
	BROD	plovan, brodica, plovidba, balastni, tonaža, pripadak, podrtina, plovidben, baždarenje, plovilo, rasprediti, jahta, sidrenje, brod, VHF, porivni, AIS, rasprega, uzaptiti	stabilitet, tank, tonaža, ro-ro, paluba, plovidben, strojarnica, palubni, balastni, porivni, nadvođe, balast, tanker, ECDIS, metacentarski, kaljužan, GMDSS, istisnina, nadgrađe, grotlo, kobilica, brod, kobilica, pramčani, krmeni, brodski	tonnage, bulkhead, ballast, seagoing, bilge, tanker, shipboard, ro-ro, navigational, freeboard, engine room, draught, anti-fouling, ECDIS, waterline, metacentric, ship, GMDSS, pump-room, slop, deaweight, galley, deckhouse, ARPA, gangway, superstructure, keel, deck, windage, tank, capsized, coaming, cofferdam, duct
	LUKA	lučki, odobalan, isplovljenje, epikontinentalan, privez, uplovljenje, podgradnja, uplovljavanje	neobalni, odobalan	near-coastal, land-locked
	TERET	iskrcaj, ukrcaj, ukrcanje, iskrcavanje, ukrcavanje	krcaje, ukrcaj, teret, iskrcaj, rukovanje	cargo, stowage, loading
	AKCIJE	peljarenje, tegljenje, manevriranje, havarija	straža, jaružati	watch-keeping, embarkation
PRAVNI	OSOBE	ovlaštenik, ovrhovoditelj, osiguravatelj, zakupoprmatelj, ovršenik	ugovornica	contracting, secretary-general
	DOKUMENTI	zakonik, upisnik, stavak, teretnica, svjedodžba, SOLAS, očevidnik, isprava, članak, ISPS, isprava, uložak, dopusnica, urbroj, odredba	svjedodžba, ISPS, MARPOL, konvencija, radiopravilnik, podstavak	STCW, odjeljak, SOLAS, kodeks, IMDG, STCW, subparagraph, PFSP, annex, SOLAS, paragraph, ratification, IMDG, convention

OPĆI (S TEHNIČKIM ZNAČENJEM)

SREDSTVA	tražbina, vozarina, kupovna, uknjižba, namirenje, založni, upravni, raspis	zabilješka, predbilješka, prekostojnica, hipoteka, prevoznina,	ovjera	denunciation
RADNJE (POM)	osposobljenost, pogibelj, vučenje, onečišćenje		nagibanje, NOx, obrastanje, naplavljivanje, pregrađivanje, osposobljenost, pogibelj, traganje, sprečavanje, nužda	fire-extinguishing, fire-fighting, radiocommunication, extinguisher, liquefy
PRIDJEVI	plutajući, inspekcijski, hidrograđevinski, znanstvenoistraživački, hidrografski, teritorijalan		obnovan, pumpni, epikontinentalan, primjenjiv, zapovjednički, zapaljiv, spasilački	in-service, flammable, statical, archipelagic, watertight, non-combustible, inert, oily, gas-freeing
OSOBE	spašavatelj, posada	OPĆI specijaliz.	cjevovod, zaklopka, nastamba, simulator, pregrada, nagib	sea-bed, stairway, handhold, piping, machinery, propulsion, vapour, damper, system, sub-centre, voyage, ventilation, store-room, electro-technical
RADNJE (PRAVO)	udovoljavanje, protek, ustupanje		odobren, jednakovrijedan, udovoljavanje, potvrđivanje, valjanost	approved, practicable, expiry, provided, required, requirement, comply
				JEZIČNE shall, SPECIF. accordance

Iz Tablice 38 može se primijetiti da sva tri korpusa generalno imaju tri osnovne kategorije ključnih riječi prema značenju, pri čemu je opet veliki udio imenica. Unutar svake kategorije, riječi su podijeljene i prema potkategorijama kako bi se dobio bolji uvid u njihovu semantičku raslojenost i domenu koju pokrivaju. Tako se u kategoriji riječi koje se odnose na pomorstvo primjećuje nerazmjer u distribuciji ključnih riječi, pri čemu su ključne riječi u korpusu MarLaw HR relativno jednoliko raspodijeljene po potkategorijama, dok su u korpusima MarLaw CRO i MarLaw EN najviše zastupljene riječi koje se odnose na potkategoriju *brod*. U kategoriji pravnih riječi, usporedni korpusi pokazuju veću zastupljenost riječi koje se odnose na dokumente, no manji broj riječi koje se odnose na subjekte. U kategoriji općeg vokabulara koji u kontekstu ima i tehničko značenje bilo je najviše razlika. Primjećuje se veći broj elemenata iz usporednih korpusa koji su se morali smjestiti u drugačije

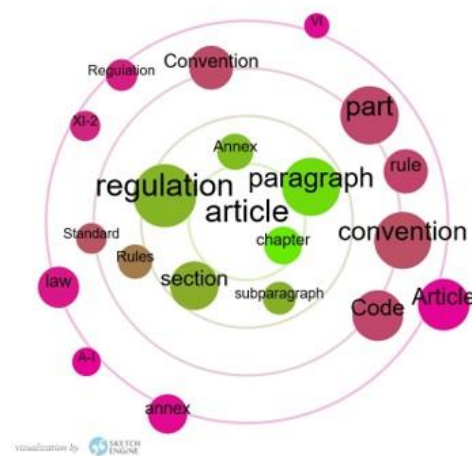
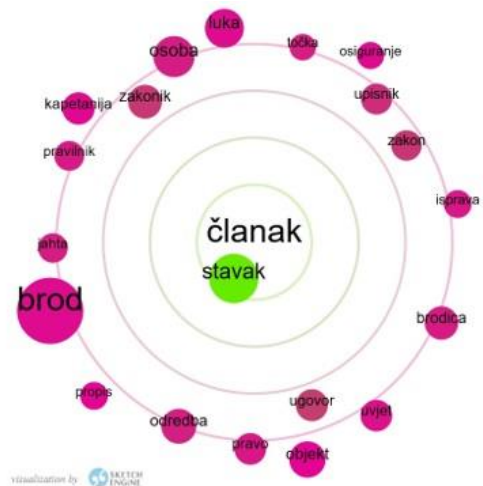
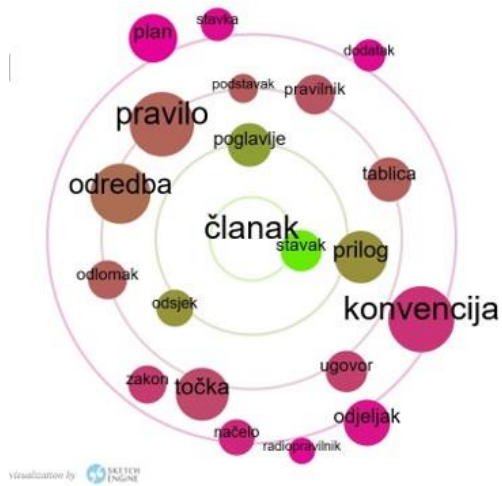
potkategorije, i to potkategoriju riječi koje su dio općeg vokabulara, ali u specifičnom kontekstu dobivaju specijalizirano značenje, primjerice *cjevovod* ili *simulator*. U korpusu MarLaw EN po ključnosti su se u prvih stotinu riječi izdvojile i riječi *shall*, karakteristična za pravni engleski tekst, i riječ *accordance*, pretpostavlja se zahvaljujući frazi *in accordance with*, također učestale fraze u engleskim pravnim tekstovima.

Može se zaključiti da korpus MarLaw CRO pokriva istu domenu kao i usporedivi korpus MarLaw HR, no da je interes unutar pojedine domene drugačije raspoređen. Kako se korpus MarLaw CRO sastoji od međunarodnih dokumenata, njegov je fokus usmjeren na brod, a ne na pojedinačne subjekte ili luke, što je u nadležnosti pojedinih nacionalnih vlada. Međunarodni karakter korpusa ogleda se i u distribuciji općeg vokabulara, koji je brojniji u ovome korpusu nego u usporedivom hrvatskom korpusu, dakle daje općenitije informacije ili smjernice.

13.5. Analiza distribucije imenica

Imenice kao najbrojnija vrsta riječi u sva tri korpusa pokazuju opću tendenciju žanra prema nominalizaciji, kao što je utvrđeno i u potpoglavlju 12.3. U radu se analiziralo prvih stotinu najfrekventnijih imenica te su se usporedile sličnosti i razlike među korpusima. Kao i kod ključnih riječi, među najfrekventnijim imenicama možemo prepoznati dvije osnovne domene: pomorstvo i pravo, što je u skladu s tematskom odrednicom korpusa kako je opisano u 10.1. Temeljem promatranja najfrekventnijih imenica i njihovog semantičkog polja, promotrit će se tendencije koje se javljaju u prijevodima.

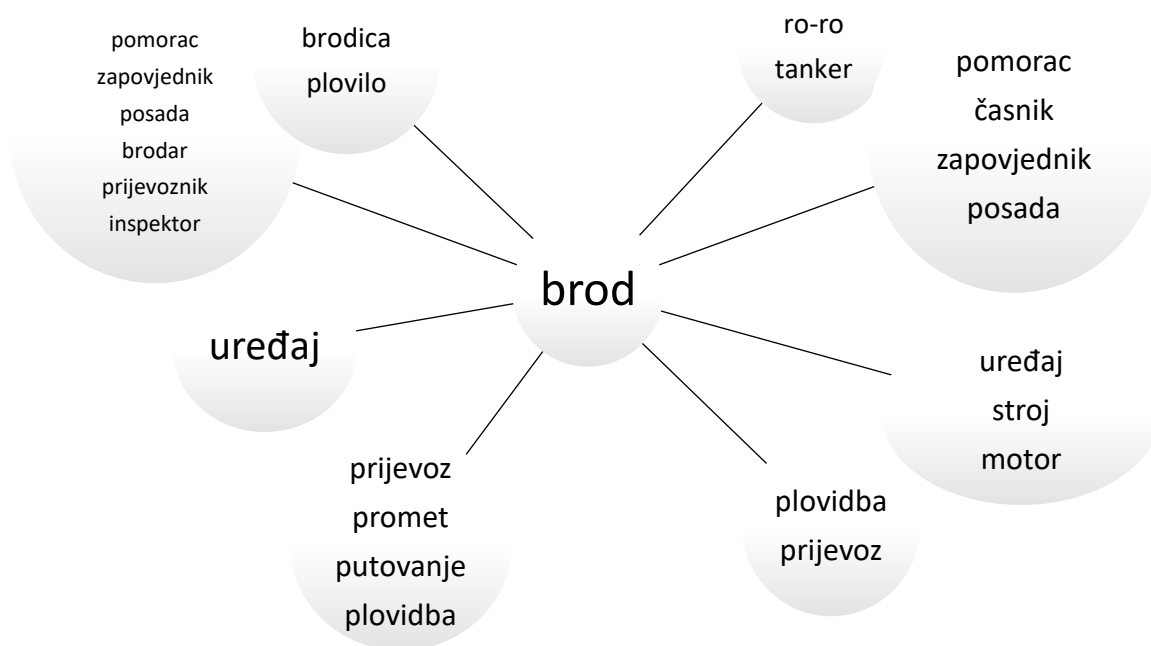
U sva je tri korpusa najfrekventnija imenica *brod* (engl. *ship*), koja ujedno predstavlja i središte semantičkog polja. Usporedbom mjehurićastog grafikona (Grafikon 8) mogu se uočiti razlike u uporabi te imenice u oba korpusa. Mjehurićasti grafikon služi se bojama, veličinom mjehurića i koncentričnim krugovima kako bi vizualno prikazao frekvenciju riječi, odnosno bliskost ili sličnost riječi sa središtem semantičkog polja. Frekventnije riječi prikazane su u većim krugovima, dok su riječi bliže središtu čvršće povezane s glavnom riječi.

Grafikon 10. Prikaz semantičkog polja imenice *članak* (lijevo MarLaw CRO, desno MarLaw HR, dolje MarLaw EN)

U ovome slučaju najgušće je semantičko polje u izvornom engleskom korpusu, dok ista riječ u izvornom hrvatskom korpusu nema toliko gustu mrežu. U ovome slučaju može se reći da je jezik izvornik utjecao na stvaranje semantičke mreže oko pojma *članak*, s obzirom na imenice koje ju okružuju (npr. *prilog*, *konvencija*), stoga možemo reći da se radi o interferenciji izvornika u prijevodima.

Kada se najfrekventnije imenice (prvih stotinu) koje pripadaju semantičkom polju riječi *brod* iz korpusa MarLaw CRO i MarLaw HR grupiraju prema značenju, kao u Grafikonu 11, možemo dobiti daljnje zanimljive uvide u njihovu distribuciju.

Grafikon 11. Distribucija imenica semantičkog polja riječi brod prema značenju (MarLaw HR lijevo, MarLaw CRO desno)

U fokusnom prijevodnom korpusu, osim imenice *brod*, upotrebljavaju se i imenice *ro-ro* i *tanker*, koje su specifičnijeg značenja od imenice *plavilo* koja se koristi u korpusu MarLaw HR. Imenice *ship* i *vessel* iz engleskog izvornika prevedene su jednom prototipnom imenicom *brod*, koja je uobičajenija i konkretnija od imenice *plavilo*, stoga u ovome primjeru možemo govoriti o prijevodnoj univerzaliji normalizacije. Slična se pojava može primijetiti i kod imenica *plavidba* i *prijevoz* u prijevodnom korpusu, dok u usporedivom korpusu imamo nekoliko varijanti, *prijevoz*, *promet*, *putovanje* i *plavidba*. Kada se promotre primjeri iz izvornih engleskih tekstova, uočava se da je imenica *plavidba* u prijevodima aktivirana s nekoliko izvornih imenica (npr. *underway*, *navigation*, *traffic flow*, *traffic zone*, *voyage*, *sailing*, *operation*, *en route*, *proceeding*). S obzirom na to da je prednost dana imenici koja je tipična za domenu pomorstva, može se reći da i tu postoji tendencija prema normalizaciji. Nadalje, u korpusu MarLaw CRO imenicama *uređaj*, *stroj* i *motor* radi se detaljna razlika među tim dijelovima brodskog postrojenja, kao što i korpus MarLaw EN također se razlikuje *engine* i *machinery*, dok se u izvornom hrvatskom korpusu koristi imenica općenitijeg značenja *uređaj*. Dakle, primjećuje se tendencije suprotna normalizaciji, stoga se može pretpostaviti da se u ovome slučaju radilo o interferenciji.

Analiziranjem frekvencija imenica u kombinaciji sa specifičnom semantičkom mrežom koju svaka imenica unutar korpusa stvara mogu se dobiti uvidi u tendencije u prijevodima s jedne strane, ali i u specifičnom žanru pomorskoopravnih tekstova. U slučaju imenica u

promatranim korpusima, primijećene su dvije osnovne tendencije, a to su tendencija prema normalizaciji i interferencija.

13.5.1. Analiza distribucije odglagolnih imenica

Kako je u žanrovskoj analizi u potpoglavlju 12.3. uočeno, pomorskopravni tekstovi pokazuju značajan udio odglagolnih imenica u korpusu, pa se ista tendencija provjerila i u prijevodnim tekstovima. U tu je svrhu također korišten je CQL preko regularnih izraza za pretragu u Sketch Engineu `[lemma="*.nje|.ba|.će|.enje|.idba|.ancija|.anija|.ež|.nja|.njava" & tag="N.*"]`, pri čemu su tražene leme koje završavaju jednim od sufikasa (-nje, -ba, -će, -enje, -idba, -ancija, -anija, -ež, -nja, -njava), budući da su to najproduktivniji sufiksi u hrvatskome jeziku prema Barić (1995). Rezultati pretrage prikazani su u Tablici 39.

Tablica 39. Prikaz udjela odglagolnih imenica u usporednom i usporedivom korpusu

	MarLaw CRO	MarLaw HR
% na milijun	5,8	5,2
Udio u ukupnom broju imenica (%)	16	15

Tablica 39 pokazuje nešto veći udio odglagolnih imenica u prijevodnom korpusu MarLaw CRO što može ukazivati na izraženiju tendenciju k nominalizaciji. Da bi se provjerilo je li to ipak rezultat interferencije, pristupilo se komparativnoj analizi konkordancije usporednih korpusa kako bi se istražilo čime su odglagolne imenice bile motivirane u izvorniku. U Tablici 40 prikazani su mogući izvorni oblici za odglagolne imenice u hrvatskim prijevodima.

Tablica 40. Prikaz prijevoda odglagolnih imenica

Struktura	MarLaw EN	MarLaw CRO
pridjev > imenica	internal divisional bulkheads	unutarnje pregrađivanje
imenica > imenica	...the introduction of such organotins into the environment...	...uvjereni da se uvođenje takvih sastojaka u okoliš...
glagol > imenica	...control or prevent attachment of unwanted organisms. ...necessary to objectively review the technical merits...	...radi sprječavanja prirastanja nepoželjnih organizama. ...za objektivno prosudivanje tehničkih odlika...

	Pneumatic portable drill may be used instead of an electric drill.	Dopušta se upotreba pneumatske prenosive bušilice umjesto električne.
0 > imenica	...the inclining test procedure of the subsequent ships from this series shall comply with the requirements...	...postupak obavljanja pokusa nagibanja slijedećih brodova iz ove serije mora udovoljavati zahtjevima navedenim...

Pregledom 250 nasumično odabranih primjera, uočeno je da imenice u prijevodnom korpusu u najvećem broju slučajeva zadržavaju kategoriju vrste riječi, odnosno prevode se kao imenice, što se može pripisati općoj tendenciji prema nominalizaciji kao svojstvu pomorskopravnoga žanra i na engleskom i na hrvatskome jeziku, iako je ta tendencija nešto izraženija u hrvatskome. Također se može primijetiti da primjeri iz korpusa MarLaw EN sadrže odglagolske pridjeve i odglagolske imenice koji su u prijevodima prevedeni kao odglagolske imenice.

S obzirom na to da je u potpoglavlju 12.3. i 12.4.3. kao jedan od mehanizama nominalizacije utvrđena dekompozicija glagola u strukturu *perifrazni glagol + imenica*, pretražili su se najfrekventniji perifrazni glagoli (*vršiti, poduzeti, pružiti, podnijeti*) s imenicama s kojima ostvaruju najjaču kolokacijsku vezu prema vrijednostima *logDice* i *t-score* iz prijevodnog korpusa (npr. *poduzeti mjere/radnje/korake, vršiti dužnost/nadzor, pružiti dokaz/pomoć/informacije/podršku, podnijeti prigovor/prijedlog/zahtjev*) te je provedena komparativna analiza s ekvivalentnim izrazima u izvornom engleskom korpusu. Ti su primjeri uzeti kao pokazatelji potencijalne tendencije u prijevodnim tekstovima prema normalizaciji ili pokazatelji interferencije izvornika. Komparativna je analiza navedenih primjera pokazala da se i u engleskim izvornicima javlja dekomponirani glagol (npr. *take measures/action/steps/care, perform/carry out duty, provide evidence, render assistance, supply information, give support, make a complaint, submit a proposal*), dok je u manjem broju primjera, kao u (13) do (18), glagol u engleskoj rečenici preveden kao dekomponirani predikat koji sadrži imenicu ili imensku frazu (npr. 13, 14, 15, 16), kao imenica ili prijedložni izraz (npr. 17, 18).

- (13) In such a case, they **shall be protected** by procedures aimed at preventing their unauthorized deletion, destruction or amendment. – U tom slučaju, moraju se **poduzeti mjere za sprečavanje** neovlaštenog brisanja, uništenja ili izmjena;
- (14) (...) shall be sufficient to enable the candidate **to act** as the designated ship security officer. – (...) dovoljna da omogući kandidatu da **vrši dužnost** imenovanih časnika za sigurnosnu zaštitu broda;
- (15) this ship **has been inspected** – da je brod **podvrgnut inspekciji**;
- (16) Party may also **inspect** a ship when it enters the ports – Stranka u Konvenciji može također **obaviti inspekcijski pregled** broda kada on uđe u neku luku;
- (17) (...) furnish to the Administration of the ship concerned such information and evidence as may be in its possession that a violation **has occurred** – (...) pružiti Administraciji, nadležnoj za dotični brod, sve informacije i dokaze koje posjeduje u vezi s **pojavom** kršenja Konvencije;
- (18) after it **has been installed** on the ship – nakon **ugradnje** na brodu.

Može se zaključiti da je pojava nominalizacije svojstvena pomorskopravnom žanru na hrvatskome i na engleskome jeziku. S obzirom na to da nalazimo i primjere prijevoda glagola u imenice ili dekomponirane glagole s imenicama kao dopunom, možemo govoriti o tendenciji prema normalizaciji u prijevodima, odnosno prijevodnoj univerzaliji prema kojoj se prijevodi na hrvatski jezik prilagođavaju normama pravnog registra kojem je svojstven imenski način izražavanja (vidi 12.3.). Detaljnija analiza perifraznih glagola obradit će se u potpoglavlju 13.6.4.

13.5.2. Analiza distribucije padeža

S obzirom na to da padeži pokazuju odnose između sastavnica unutar rečenice, u istraživanju se promotrila i distribucija padeža u prijevodnom korpusu i korpusu izvornih pomorskopравnih tekstova. Korpus izvornih engleskih tekstova nije mogao biti dijelom ove analize zbog inherentnih razlika među jezicima. Prikazane vrijednosti izražene su u relativnoj frekvenciji normaliziranoj na milijun pojava kako bi rezultati bili usporedivi.

Tablica 41. Prikaz distribucije padeža u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR

MarLaw CRO		MarLaw HR		LL
Padež	Rel. frek.	Padež	Rel. frek.	
g	177172	g	199132	- 533,12
n	149232	n	144826	27,33
a	148474	a	133751	317,53
l	93260	l	88493	51,77
i	37045	i	32182	141,17
d	19258	d	18375	8,58

Kako je prikazano u Tablici 41, u oba je korpusa najfrekventniji genitiv. Kako je žanrovska analiza pokazala, genitiv je u ovome žanru frekventniji od nominativa, pa se to potvrdilo i u slučaju prijevodnog korpusa. Rezultati log izglednosti pokazali su da je genitiv ipak svojstveniji korpusu izvornih hrvatskih tekstova. S obzirom na to da genitiv od svih kosih padeža ima najopćenitije značenje (usp. Silić i Pranjković 2005: 201; Belaj i Tanacković Faletar 2014: 271), u tom bi smislu trebalo provesti dublju komparativnu analizu kako bi se utvrdio razlog, što izlazi iz okvira ovoga rada. Razlike se primjećuju i u distribuciji akuzativa čija je uporaba statistički značajnija u prijevodnom korpusu. Prema Belaj i Tanacković Faletar (2014: 409), akuzativna značenja predstavljaju varijante koncepta cilja te uspostavljaju odnos interakcije i direktivnosti između dva elementa, pri čemu je jedan aktivan, a drugi pasivan. Autori također navode kako prijedložni akuzativ može imati komplementacijsku ili modifikacijsku funkciju, primjerice u odnosu na odglagolne imenice, pa se veći udio akuzativa može povezati i s većim udjelom odglagolnih imenica u korpusu, odnosno može se promatrati kao posljedica procesa nominalizacije. Za prijevodni se korpus statistički značajnom pokazala i uporaba instrumentala. Prema Siliću i Pranjkoviću (2005: 234), instrumental izražava sredstvo, ali često funkcionira i kao priložna oznaka mjesta, vremena, uzroka ili načina. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 466) također navode da instrumental indirektnog objekta dolazi uz odglagolske imenice kao dopuna. Oba ova opisa mogu poslužiti kao objašnjenje značajnog udjela instrumentala u prijevodnom korpusu, no za konkretne bi zaključke trebalo provesti dublju analizu, što izlazi iz okvira ovoga istraživanja. Analiza distribucije prijedloga u nastavku daje dodatne podatke o padežnim značenjima.

13.5.3. Analiza distribucije prijedloga

Uz kose padeže obično se povezuju i prijedlozi s kojima čine cjelinu, prijedložni izraz. Za svaki su padež karakteristični određeni prijedlozi. Analiza distribucije vrsta riječi pokazala je da korpus MarLaw EN ima najveći udio prijedloga, a korpus MarLaw HR najmanji udio. S obzirom da engleski jezik nema padežnih nastavaka, logično je da se više služi funkcionalnim riječima za izražavanje odnosa u rečenici. Prijevodni je korpus po udjelu prijedloga između tih vrijednosti, čime se opet razlikuje od korpusa izvornih hrvatskih tekstova. U oba korpusa na hrvatskom jeziku najfrekventniji su prijedlozi *u*, *za* i *na*, koji se najčešće pojavljuju uz akuzativ što je u skladu s ranijim rezultatima iz 13.5.2.

Usporedna analiza prijedloga u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR pokazala je određene razlike u frekvencijama kod pojedinačnih prijedloga. Stoga je izračunata i statistička značajnost rezultata, prikazano u Tablici 42, kako bi se procijenilo koji su statistički frekventniji, a time i karakteristični u određenom korpusu. Vrijednosti relativnih frekvencija normalizirani su na milijun riječi.

Tablica 42. Prikaz razlika u frekvencijama pojedinačnih prijedloga u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR

prijedlog	MarLaw CRO	MarLaw HR	LL
radi	877	877	- 1,38
zbog	441	818	- 62,72
pri	865	592	12,36
kroz	441	48	130,16
glede	217	107	11,67
k	30	90	- 15,69
unatoč	20	20	- 0,02
usprkos	20	0	10,04
izuzev	2	17	- 6,42
osim	451	454	- 0,81
prema	1675	2134	- 42,71

Pokazala se statistički značajna razlika u korist korpusa MarLaw HR za prijedloge *zbog*, *k* i *prema*, dok je prijedlog *kroz* statistički značajan za korpus MarLaw CRO. Prijedlog *zbog* povezuje se s genitivom, i to njegovim konceptom uzroka kao situacijskog ishodišta (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 359). Genitiv s prijedlogom *zbog* Silić i Pranjković (2005: 218)

navode kao najčešći način izricanja uzroka. Često se u značenju ne razlikuje od prijedloga *radi*, koji je tu naveden upravo iz tog razloga, jer taj prijedlog ne pokazuje statistički značajnu razliku između korpusa. Prijedlog *radi* izražava namjeru, čije je značenje dio koncepta uzroka, obuhvaćeno njime, odnosno podređeno u značenju (Silić i Pranjković 2005: 218). Kvalitativnom se analizom provjerilo je li došlo do naglašene uporabe prijedloga *radi* nauštrb prijedloga *zbog* u prijevodnom korpusu, no u korpusu prijevoda pokazalo se da je frekventnije ostvarenje značenja namjere nego u korpusu izvornih hrvatskih tekstova, odnosno da je za korpus MarLaw HR karakteristično izražavanje uzroka pojave. Prijedlozi *k* i *prema* povezuju se s dativom i njegovim značenjem usmjerenosti prema određenom cilju, ili orijentiru (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 393.). Posebno je tu zanimljiv prijedlog *prema* koji se u korpusu MarLaw HR koristi u svrhu intertekstualnosti, upućujući na druge dokumente ili dijelove dokumenata, kao u primjerima 19 i 20.

- (19) (...) određuju arbitri imenovani od strana, **prema** Pravilima Stalnog arbitražnog sudišta (...);
- (20) Uzimajući u obzir da je Jadran more koje je **prema** definiciji Konvencije o pravu mora (...).

Prijedlog *kroz* akuzativni je prijedlog koji se uklapa u koncept cilja. U korpusu MarLaw CRO izražava kretanje kroz fizički prostor, ali i metaforički se proširuje na druga značenja, kao što su vremensko značenje (21) i značenje sredstva (22). Iako to proširenje značenja nije u skladu sa standardom, Belaj i Tanacković Faletar (2014: 420) nalaze razloge toj metaforičkoj ekstenziji u akuzativnom konceptu cilja, kretanja kroz vrijeme do cilja odnosno sredstva koje dovodi do cilja.

- (21) uređaj mora biti tako izveden da temperatura u komori za izgaranje dosegne 600° C **kroz** pet minuta od početka rada;
- (22) omogućiti, **kroz** Kodeks, poželjan stupanj slobodnog postupanja.

Autori također naglašavaju da se akuzativnim kodiranjem naglašava značenje postupnog ostvarenja cilja, što je za razliku od instrumentalnog značenja sredstva, „svojevrsan vid eksplikativnosti“ (ibid: 422) ostvaren konstrukcijom *kroz* + akuzativ.

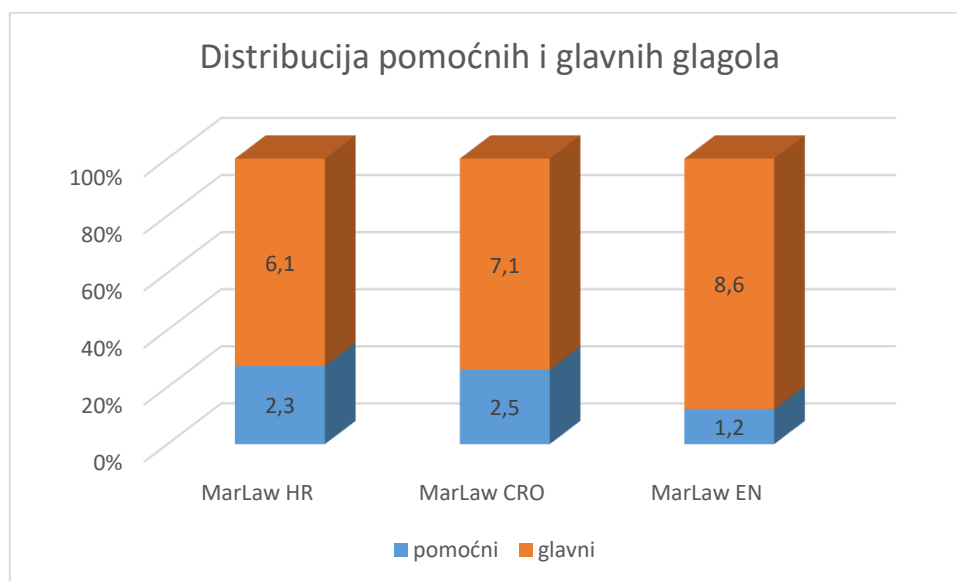
Učestalija uporaba prijedloga u prijevodnom korpusu može upućivati na eksplicitnije izražavanje gramatičkih odnosa u rečenicama zbog čega se ta pojava često povezuje s prijevodnom univerzalijom eksplicitacije (usp. Xiao i Dai 2014). Tu se ponovno javlja pitanje

ako su eksplicitniji gramatički odnosi, znači li to da je i razumijevanje jasnije i jednostavnije, odnosno može li se govoriti o simplifikaciji kao konačnom učinku te prijevodne strategije.

13.6. Analiza distribucije glagolskih oblika

Prema analizi distribucije vrsta riječi, najveći udio glagola ima korpus MarLaw EN, dok korpus MarLaw HR ima najmanji udio glagola. U nastavku će se analizirati distribucija glagolskih oblika kako bi se utvrdile tendencije u prijevodnom korpusu.

Pomoćni glagoli služe za tvorbu složenih glagolskih oblika, što u hrvatskome podrazumijeva glagole *biti* i *htjeti*, a u engleskome glagole *be*, *have*, *do* i *will*. Pretraživanje pomoćnih glagola u Sketch Engineu provedeno je pomoću CQL-a preko regularnih izraza, koji za hrvatski jezik glase `[tag="Vm.*"]` za glavne glagole, odnosno `[tag="Va.*"]` za pomoćne glagole, dok je u engleskom jeziku ta pretraga nešto složenija i regularni izraz glasi `[tag="VBD.*"]|[tag="VBP.*"]|[tag="VBZ.*"]|[tag="VHP.*"]|[tag="VHD.*"]|[tag="VHN.*"]|[tag="VHZ.*"]|[word="will"]` kako bi se obuhvatio svaki gore navedeni pomoćni glagol, dok se za glavni glagol koristi izraz `[tag="TO"]`. Distribucija pomoćnih i glavnih glagola u korpusima prikazana je u Grafikonu 12.

Grafikon 12. Prikaz distribucije pomoćnih i glavnih glagola u usporednom i usporedivom korpusu

Omjer pomoćnih i glavnih glagola u korpusima MarLaw HR i MarLaw CRO otprilike je podjednak i iznosi 0,38 odnosno 0,35, dok je u korpusu MarLaw EN taj omjer manji i iznosi 0,15. Taj je omjer puno veći u referentnim korpusima općeg hrvatskog jezika, kako je navedeno u potpoglavlju 12.4., pa se može zaključiti da taj podatak govori da se u pomorskopravnom

žanru koriste jednostavni glagolski oblici poput prezenta ili složene glagolske konstrukcije poput kombinacije suznačnoga i samoznačnoga glagola. Ovi su rezultati povezani i s analizom distribucije glagolskih vremena koja se obrađuje u nastavku.

13.6.1. Analiza distribucije glagolskih vremena i načina

Analiza distribucije glagolskih vremena pokazuje slične tendencije u korpusima MarLaw CRO, MarLaw HR i MarLaw EN, a to je ograničena uporaba glagolskih vremena u ovome žanru na prezent, futur i perfekt (u engleskom Past Tense, a u hrvatskom perfekt), kao što je opisano u 12.4.1. S obzirom na to da je takva tendencija zajednička svim trima korpusima, može se smatrati i općom zajedničkom karakteristikom žanra. Za pretragu hrvatskih specijaliziranih korpusa korišteni su isti regularni izrazi kao u potpoglavlju 12.4.1., dok su za pretragu engleskog korpusa korišteni regularni izrazi za engleski jezik, i to `(([word="do"]|[word="does"])[word="not"])[tag="VV.*"]|[tag="VVP.*"]|[tag="VVZ.*"]` za Present Simple, `([word="did"]|[word="not"])[tag="VV.*"]|[tag="VVD.*"]` za Past Tense, koji uzimaju u obzir niječni i potvrđni oblik u svim licima, `([tag="VBP.*"]|[tag="VBZ.*"])[?][tag="VVG.*"]` za sadašnje trajno vrijeme Present Continuous, `([tag="VH.*"]|[tag="VHZ.*"])[word="not"]?[?][tag="VVN.*"]` za sadašnje svršeno vrijeme Present Perfect, i `[lemma="will"]|[lemma="not"]?[?][tag="VV.*"]` za buduće vrijeme Future Simple⁴⁵. Distribucija glagolskih vremena prikazana je u Tablici 43 za hrvatske korpusa i u Tablici 44 za engleski korpus.

Tablica 43. Prikaz distribucije (u %) glagolskih vremena u korpusima MarLaw HR i MarLaw CRO

glag. vrijeme	MarLaw HR	MarLaw CRO
prezent	6,1	6,3
futur I	0,39	0,25
futur II	0,0014	0,0016
perfekt	0,46	0,36

Rezultati pokazuju kako je prezent otprilike podjednako zastupljen u hrvatskim specijaliziranim korpusima, dok se razlika pokazala u udjelu futura prvog i perfekta u korist korpusa izvornih hrvatskih tekstova. U korpusu MarLaw EN također je najzastupljeniji prezent,

⁴⁵ Prema uputama za CQL za engleski jezik: <https://www.sketchengine.eu/english-treetagger-pipeline-2/>

i to svevremenski prezent, dok je futur vrlo malo zastupljen (rezultati budućeg vremena Future Perfect zanemareni su zbog izrazito male zastupljenosti od svega dva primjera u korpusu).

Tablica 44. Prikaz distribucije (u %) glagolskih vremena u korpusu MarLaw EN

glag. vrijeme	MarLaw EN
prezent (Present Simple)	0,86
sadašnje svršeno vrijeme (Present Perfect)	0,19
sadašnje trajno vrijeme (Present Continuous)	0,026
futur (Future Simple)	0,034
perfekt (Past Tense)	0,32

Rezultati pokazuju da je korpus MarLaw CRO po distribuciji glagolskih vremena sličan korpusu MarLaw HR, osim što je u korpusu izvornih hrvatskih tekstova nešto veći udio budućeg glagolskog vremena. Žanrovska je analiza u potpoglavlju 12.4.1. pokazala da se u korpusu MarLaw HR futur upotrebljava u svom modalnom značenju, označavajući obvezu. Stoga manji udio futura u prijevodnom korpusu MarLaw CRO može biti rezultat interferencije, jer korpus MarLaw EN ima mali udio futura, ili je rezultat smjernica za prevođenje koje prevoditeljima sugeriraju uporabu prezenta u značenju obaveze, kao i prevođenje engleskog glagola *shall* prezentom jer ne označava buduću radnju već obvezu (npr. Novak 2002). Pregledom nasumično odabranih 250 primjera iz korpusa nalazi se da se u korpusu MarLaw CRO glagol *shall* prevodi na nekoliko načina: modalnim glagolom *morati, trebati* i *(ne) smjeti*, futurom prvim, glagolom *biti* i modalnim pridjevom (*biti dužan, biti obvezan*), prezentom, pri čemu se futur prvi i prezent koriste u svom relativnom značenju obveze ili zabrane, kao što se može vidjeti u primjerima (23) i (24).

(23) A higher minimum age **shall be required** in the circumstances set out in the Code. – Veća najmanja starosna dob **zahtijevat će se** u okolnostima navedenim u Kodeksu;

(24) The provisions of this Annex **shall apply** to all ships – Odredbe ovog Priloga **primjenjuju se** na sve brodove.

Uporaba navedenih glagolskih vremena u skladu i s komunikacijskom funkcijom žanra, a to je izricanje obveze i uvjeta pod kojima se prava ili dužnosti ostvaruju. Za žanr je karakteristična uporaba prezenta i futura u njihovom sekundarnom modalnom značenju te

prezenta u svezremenskom značenju, a slična se tendencija može primijetiti i u korpusu MarLaw EN, što upućuje na to da je uočena pojava karakteristična za pomorskopravni žanr općenito. No, potrebno je naglasiti da se mogu sagledati rezultati po korpusima s obzirom na to koje tendencije pokazuju, ali ne mogu se uspoređivati rezultati između hrvatskih i engleskog korpusa s obzirom na to da se glagolska vremena pretražuju pomoću CQL-a preko različitih regularnih izraza koji u engleskome jeziku izdvajaju modalne glagole i pomoćne glagole u funkciji glavnih glagola, dok ih u hrvatskome ubrajaju u prezentske oblike. Stoga možemo govoriti uvjetno o tendencijama, ali na temelju samo ovog podatka ne možemo utvrditi opće zajedničke karakteristike.

Što se tiče glagolskih načina, s obzirom na rezultate u 12.4.1., istražena je pojava oblika kondicionala prvog pomoću CQL-a pomoću regularnog izraza (*[word="bih"] | [word="bi"] | [word="bismo"] | [word="biste"]*) *[] {0,4} [tag="V.p.*"]*, kao i mogućnost obrnutog redoslijeda riječi. U engleskome jeziku u tom su smislu istraženi ekvivalenti kondicionala prvoga koji uključuju pomoćni glagol *would* i infinitiv glavnog glagola, ili pomoćni glagol *would + have + past participle*, pomoću CQL-a putem regularnih izraza. S obzirom na to da postoji određeni paralelizam između uporabe tri vrste kondicionala u hrvatskome opisanima u 12.4.1. i kondicionala u engleskome jeziku, može se primijetiti da je mogući i nestvarni kondicional najmanje zastupljen u svim trima korpusima. Rezultati pokazuju da su oblici glagola u kondicionalu najmanje zastupljeni u korpusu MarLaw HR.

Tablica 45. Udio (%) kondicionala u specijaliziranim korpusima

glag. način	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN
kondicional I	0,06	0,13	0,015

Tablica 45 pokazuje nešto veću uporabu kondicionalnih oblika glagola u korpusu MarLaw CRO koja nije karakteristična za druga dva specijalizirana korpusa. Kondicional u hrvatskom jeziku izražava potencijalnu stvarnost, a analizom primjera iz korpusa uočava se kako su kondicionalni oblici u korpusu MarLaw CRO nastali prijenosom ili proširenjem značenja iz izvornika, primjerice značenja svrhe ili razloga izraženog infinitivom ili konektorima *so that* i *in order to*, ili značenja mogućnosti izraženog modalnim glagolom *should, may, could* i *can*. Pri tome dolazi do proširenja predikata iz izvornika u zavisnu pogodbenu rečenicu u prijevodima kao u primjerima (25) i (26), što Klaudy i Karoly (2005) smatraju eksplicitacijom.

- (25) All possible efforts **shall be made to avoid** a ship being unduly detained – Valja učiniti sve **kako bi se izbjeglo** prekomjerno zadržavanje;
- (26) A technical group **shall endeavour to achieve** unanimity – Tehnička je skupina dužna pokušati sve **kako bi se postigla** jednoglasnost.

Osim toga, dolazi i do proširenja prijedložnih izraza zavisne rečenice s glagolom u kondicionalu, kao u primjerima (27) i (28):

- (27) checked once per month **for the security** of each battery – provjeriti jednom mjesečno **kako bi se ispitala sigurnost** svake baterije;
- (28) immediately cease all transmissions **capable of interfering** with distress communications – odmah zaustaviti svaki prijenos **koji bi mogao ometati** komunikaciju u pogibli.

Prema Siliću i Pranjkoviću (2005: 92), kondicionalom prvim se izriče uvjet i mogućnost. U prijevodima se zadržava to značenje, koje je u izvorniku izrečeno modalnim glagolom ili nekim drugim sredstvom, kroz uporabu kondicionala prvoga što se također može smatrati eksplicitacijom.

13.6.2. Analiza distribucije modalnih glagola

Analizom glagola u korpusima, učeno je da su najfrekventniji modalni glagoli te je analizirana njihova distribucija u usporednom i usporedivom korpusu izražena u relativnim frekvencijama (normalizirano na milijun pojava), prikazana u Tablici 46. Frekvencije modalnih glagola u hrvatskim korpusima dobivene su iz frekvencijskih lista za glagole, dok su u engleskome korpusu modalni glagoli pretraživani pomoću CQL-a pomoću izraza [*tag="MD"*].

Rezultati pokazuju različitu distribuciju modalnih glagola u korpusima hrvatskih tekstova. Modalnost se putem glagola najviše izriče u korpusu MarLaw EN, u kojem je najfrekventniji glagol *shall* koji je karakterističan za engleski zakonodavnopравни žanr, dok se glagol *must* s izravnim značenjem obveze puno manje koristi.

Tablica 46. Prikaz najfrekventnijih modalnih glagola u usporednom i usporedivom korpusu

Glagol	MarLaw HR	Glagol	MarLaw CRO	Glagol	MarLaw EN
moći	4297	morati	4643	shall	13659
htjeti	3840	moći	2223	may	3263
morati	2791	trebati	9679	should	2795
trebati	378	htjeti	2925	can	609
smjeti	358	smjeti	1380	will	419
				must	184
				would	150
				could	127
				need	128
				might	83
Ukupno	11664		20850		21417

Distribucija modalnih glagola u korpusima hrvatskih tekstova pokazuje statistički značajnu razliku (LL = 767,27 u korist MarLaw CRO). U korpusu MarLaw CRO najfrekventniji je također glagol koji izražava obvezu, *morati*, za razliku od korpusa MarLaw HR u kojem je najfrekventniji glagol *moći*. Iz toga se može zaključiti da se u prijevodnom korpusu obveza ili zabrana izriče primarnim sredstvima izražavanja imperativnosti, za razliku od korpusa MarLaw HR, kod kojega je žanrovska analiza pokazala da se pretežito služi sekundarnim sredstvima, pridjevima i priložima. Kako bi se provjerila statistička značajnost rezultata, izračunata je log izglednost za dobivene rezultate iz korpusa, što je prikazano u Tablici 47.

Tablica 47. Prikaz log izglednosti za modalne glagole u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR

Glagol	LL (MarLaw CRO : MarLaw HR)
moći	- 0,09
htjeti	- 246,87
morati	1377,94
trebati	793,35
smjeti	221,62

Iz rezultata se može zaključiti da razlika u frekvenciji glagola *moći* nije značajna, no pokazuje se značajna razlika u frekvencijama kod modalnih glagola koji izriču obvezu. Kod

glagola *htjeti* pokazala se statistički značajna razlika u korist korpusa MarLaw HR. To je u skladu s prethodno primijećenom uporabom futura u sekundarnom značenju obveze, odnosno kao sekundarnog sredstva izražavanja imperativnosti u korpusu MarLaw HR. Statistički značajnom pokazala se i razlika u frekvencijama kod modalnih glagola *morati*, *trebati* i *smjeti*, koji također izražavaju obvezu. To navodi na zaključak da se obveza u korpusu prijevoda izražava eksplicitnije nego u korpusu izvornih hrvatskih tekstova, jer se izvorni tekstovi služe sekundarnim sredstvima izražavanja obveze, dok se prijevodi služe primarnim sredstvima. Kvalitativna analiza nasumičnih 250 primjera prijevoda modalnih glagola pokazala je da se od mogućih sredstava izražavanja modalnosti najčešće odabire modalni glagol. Tablica 48 prikazuje moguće prijevode engleskih modalnih glagola u korpusu.

Tablica 48. Prikaz varijanti prijevoda engleskih modalnih glagola u korpusu MarLaw CRO

Modalni glagol	Prijevod u MarLaw CRO
Shall	Morati (62%), biti dužan, prezent, futur, (ne) smjeti, valjati
May	Moći (87%), zavisna rečenica, prezent, smjeti
Should	Trebati (77%), prezent, valjati
Can	Moći (87%), (ne) smjeti
Must	Morati (87%), (ne) smjeti
Have to	Morati, trebati, prezent

Analiza pokazuje da iskaz najčešće ostaje na istoj razini ilokucijske snage, unatoč žanrovskim konvencijama na hrvatskome jeziku za koji je uobičajeno izricanje modalnosti sekundarnim sredstvima manje ilokucijske snage. Potrebno je napomenuti da se u korpusu MarLaw CRO u modalnom značenju javlja i glagol *valjati*, no isti nije potvrđen u korpusu MarLaw HR. Općenito zakonodavnompravnom stilu nije svojstvena varijacija te se i ova pojava smatra otklonom od žanrovskih konvencija.

Osim tih primjera, iskaz u prijevodima pokazuje veću ilokucijsku snagu od iskaza u izvorniku, što se postiže uporabom modalnog značenja obveze umjesto mogućnosti, kao prezenta umjesto modalnog glagola *may* u primjeru (29) i (30).

- (29) Only Parties **may** participate in decisions taken by the Committee described in paragraphs (3) and (5) – U donošenju odluka opisanih u točkama (3) i (5) koje donosi Odbor **sudjeluju isključivo** stranke Konvencije.

- (30) Any proceedings instituted by the port State on the basis of such an investigation **may**, subject to section 7, be suspended – Svaki postupak koji je pokrenula država luke na temelju rezultata takve istrage, uz uvjet poštovanja odsjeka 7., **mora** se obustaviti;

Treća je mogućnost potpuni izostanak modalnoga značenja u prijevodima, kao u primjeru (31). Pritom se značenje može izostaviti u potpunosti ili može ostati latentno, implicitno, kao u primjerima (32) i (33), ili se pak može izraziti drugim sredstvom, kao npr. performativnim glagolom kao u (34). Treba napomenuti da su u korpusu pronađeni primjeri izostavljanja ili impliciranja modalnog značenja kod svih modalnih glagola osim glagola *shall*, što je razumljivo s obzirom na njegovo značenje obveze.

- (31) procedures for responding to any security instructions Contracting Governments **may give** at security level 3 – postupke koji se provode u slučaju uputa vlada ugovornica kod stupnja sigurnosti 3;
- (32) providing passes which **must be displayed** to identify individuals – osiguranje uočljivih propusnica radi identifikacije pojedinaca;
- (33) The PFSA should consider all possible threats, which **may include** the following types of security incidents – Procjenom sigurnosti lučkog prostora treba razmotriti sve moguće prijetnje, uključujući sljedeće vrste događaja koji ugrožavaju sigurnost;
- (34) For this purpose necessary ballast **may be taken** – Da bi se postigla navedena metacentarska visina, **dopušta se** korištenje potrebne količine balasta.

Osim navedenoga, u prijevodima se primarna sredstva izricanja modalnosti zamjenjuju sa sekundarnima, odnosno modalni se glagoli zamjenjuju modalnim pridjevima (35), priložima (36) ili imenicama sa sličnim značenjem modalnosti (37).

- (35) which **may result** in the imposition of penalties – s **mogućom** posljedicom izricanja kazne;
- (36) main vertical zone **may not be available** for internal transit – glavna vertikalna zona **možda** neće biti raspoloživa za unutrašnje prebacivanje;
- (37) steep or breaking waves **may occur** in certain areas – **mogućnost** nastajanja strmih i lomećih valova.

Iz ovoga je jasno da prevoditelj ima na raspolaganju razna sredstva za izricanje modalnosti, bilo mogućnosti ili obveze, a izbor ovisi o nekoliko čimbenika: jeziku izvorniku, žanrovskim konvencijama, komunikacijskoj funkciji teksta, prevoditeljevom iskustvu, a koji su zapravo svi

međusobno povezani. U tom kontekstu, pod utjecajem jezika izvornika, u prijevodima se ostvaruju eksplicitnije inačice izražavanja modalnosti nego što je to uobičajeno za pomorskopravni žanr na hrvatskome jeziku. Podizanjem svijesti o žanrovskim konvencijama vjerojatno bi se umanjila razlika između prijevoda i tekstova na ciljnom jeziku, što je moguće samo uvidom u tekst s više razina i s više različitih aspekata.

13.6.3. Analiza distribucije performativnih glagola

Vezano za prethodno spomenutu ilokucijsku snagu izraza, analizirali su se i performativni glagoli. U žanrovskoj je analizi (vidi 12.4.5.) prikazana njihova frekvencija i značaj u pomorskopravnome žanru za razliku od njihove uporabe u referentnim korpusima, stoga se istražila njihova funkcija u prijevodnom korpusu. Tablica 49 prikazuje relativne frekvencije performativnih glagola (normalizirane na milijun pojava) u usporednom i usporedivom korpusu, uz navođenje ekvivalentnih glagola u korpusu MarLaw EN, što je preuzeto iz frekvencijskih lista za glagole za svaki korpus. Treba napomenuti da su frekvencije svršenih i nesvršenih oblika glagola zbrojene i prikazane u jedinstvenoj vrijednosti (npr. *osigurati* i *osiguravati*, i sl.). Performativni su glagoli poredani prema njihovim frekvencijama u prijevodnom korpusu, koji je u ovome istraživanju fokusni korpus.

Tablica 49. Prikaz distribucije performativnih glagola u usporednom i usporedivom korpusu

Glagol	MarLaw HR	MarLaw CRO	Glagol	MarLaw EN
osigurati	536	1314	ensure	1215
zahtijevati	316	1007	require	1674
odrediti	809	862	determine	709
dopustiti	324	388	allow	333
odobriti	149	330	approve	1559
mijenjati	580	136	amend/change	367
propisati	349	125	prescribe	340
dokazati	427	123	demonstrate/prove	236
imenovati	183	92	appoint	85
tražiti	310	83	ask	5
jamčiti	19	61	guarantee	11
zabraniti	206	53	forbid	1
odbiti	189	34	refuse/decline	19
narediti	214	22	order	27
kazniti	640	6	punish	2
Ukupno	5251	4636		6583

Rezultati pokazuju da su performativni glagoli najfrekventniji u korpusu MarLaw EN iz čega možemo zaključiti da su iskazi u engleskome pomorskopravnom žanru direktniji i eksplicitniji od žanrovskih konvencija na hrvatskome jeziku. Performativni glagoli najmanje su frekventni u prijevodnome korpusu, što može značiti da su prijevodi manje izravni, odnosno manje ilokucijske snage izraza. Frekvencija performativnih glagola u prijevodnom korpusu uglavnom slijedi frekvenciju njihovih najbližih ekvivalenata u korpusu MarLaw EN.

Kako bi se utvrdila značajnost rezultata, izračunata je log izglednost za pojedine glagole u Tablici 50.

Tablica 50. Prikaz log izglednosti za performativne glagole

Glagol	LL (MarLaw CRO : MarLaw HR)
osigurati	141,02
zahtijevati	157,31
odrediti	- 2,71
dopustiti	2,43
odobriti	39,44
mijenjati	- 133,92
propisati	- 49,23
dokazati	- 80,16
imenovati	- 13,60
tražiti	- 62,95
jamčiti	9,05
zabraniti	- 43,06
odbiti	- 54,88
narediti	- 83,25
kazniti	- 393,08

Rezultati pokazuju da se glagoli *osigurati*, *zahtijevati* i *odobriti* statistički značajnije pojavljuju u korpusu prijevoda, dok su za MarLaw HR karakterističniji glagoli *mijenjati*, *propisati*, *dokazati*, *tražiti*, *zabraniti*, *odbiti*, *narediti* i *kazniti*. Ilokucijska snaga glagola u korpusu izvornih hrvatskih tekstova puno je veća od ilokucijske snage glagola koji su se pokazali značajnima za prijevodni korpus, što nam potvrđuje gornji zaključak o ublažavanju ilokucijske snage iskaza u slučaju performativnih glagola.

13.6.4. Analiza distribucije perifraznih glagola

Žanrovskom je analizom (vidi 12.4.3.) utvrđeno kako je rastavljanje predikata, kao dio procesa nominalizacije, karakteristično za korpus pomorskopravnih tekstova. Ista se pojava istražila u prijevodnom korpusu kako bi se utvrdilo prati li prijevodni korpus žanrovske konvencije ili odstupa od njih.

Perifrazni su glagoli najčešće, više ili manje, deleksikalizirani te se oslanjaju na svoju dopunu u imenici koja nosi značenje. U engleskom su to glagoli *take*, *make*, *have*, *give*, *put* i *get*, koji su se i u korpusu engleskih pomorskopravnih tekstova pokazali frekventnima. Ovakvo rastavljanje predikata jedan je od osnovnih načina nominalizacije iskaza, što je karakteristika zakonodavnopravnog žanra općenito. Tablica 51 donosi relativne frekvencije perifraznih glagola potvrđenih u korpusu MarLaw CRO i MarLaw HR te perifraznih glagola karakterističnih za engleski jezik. Kako bi se izbjegla mogućnost kontaminacije rezultata onim slučajevima kada se navedeni engleski glagoli upotrebljavaju u osnovnom značenju, pretraga u Sketch Engineu prilagodila se na način da je u regularni izraz uz glagol pridodan član i imenica, npr. za glagol *make* [*lemma="make"*][*tag="DT"*?][*tag="NN"*].

Tablica 51. Prikaz distribucije perifraznih glagola u usporednom i usporedivom korpusu

glagol	MarLaw HR	MarLaw CRO	glagol	MarLaw EN
voditi	733	285	take	2245
provoditi	417	238	make	1050
uzeti	70	310	have	1040
obaviti	338	235	give	918
donijeti	321	79	put	45
dati	245	259	get	4
vršiti	31	178		
činiti	192	153		
izvršiti	124	103		
staviti	85	35		
uputiti	62	42		
poduzeti	324	516		
pružiti	36	165		
podnijeti	606	187		
Ukupno	3584	2785		5303

Rezultati pokazuju da unatoč tome što engleski korpus ima najmanji broj različitih perifraznih glagola, oni su puno frekventniji. Također, perifrazni su glagoli najmanje frekventni u

prijevodnom korpusu, unatoč tendenciji u izvornom tekstu na engleskom jeziku. Iz toga se može pretpostaviti da su neke konstrukcije deleksikaliziranih glagola i njihovih dopuna prevedene punoznačnim glagolom, kao u sljedećim primjerima:

- (38) Any slave **taking refuge** on board any ship, whatever its flag, shall, ipso facto, be free. – Svaki rob koji **prebjegne** na brod bilo koje zastave slobodan je ipso facto;
- (39) Contracting Governments should **give careful consideration** to the type and detail of the information conveyed – Vlade ugovornice trebaju brižljivo **razmotriti** vrstu i pojedinosti obavijesti koje dostavljaju;
- (40) **make a departure** from these Rules – zahtijevati da se **odstupi** od ovoga pravilnika;
- (41) vessel **making way** through the water – kad se **kreće** kroz vodu;
- (42) which have **made substantial efforts** in research – koje su znatno **pridonijele** istraživanju.

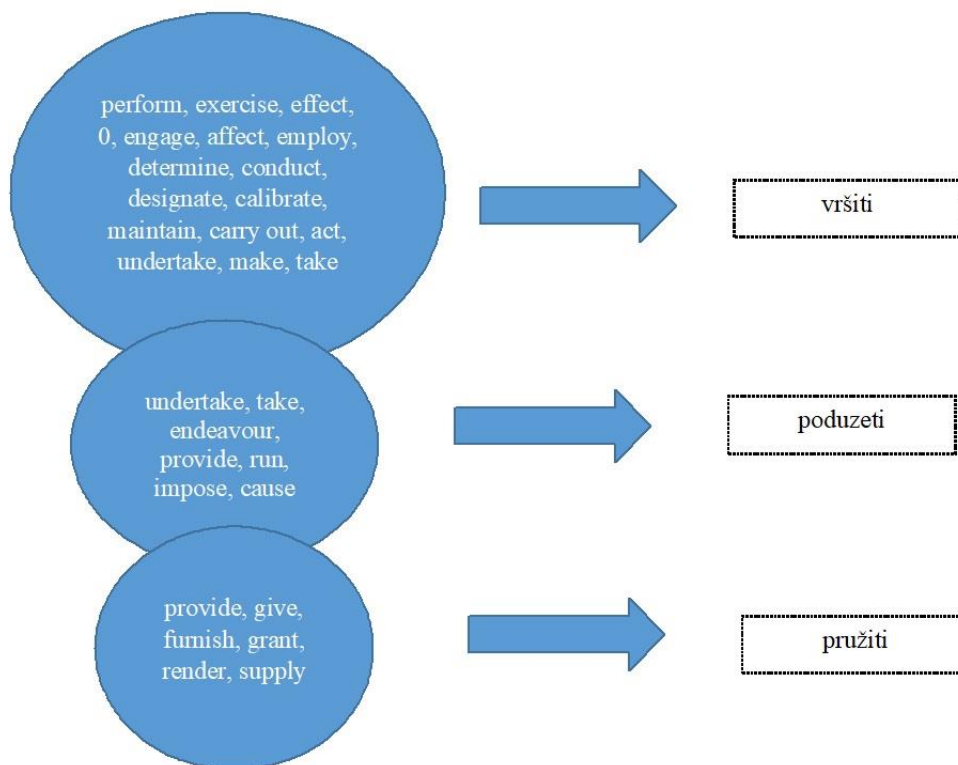
Značenje punoznačnog glagola puno je jasnije, stoga ga brže prizovemo u svijest od kombinacije suznačnog glagola i dopune, zbog čega su možda perifrazni glagoli manje zastupljeni u prijevodnom korpusu unatoč tome što se smatraju karakterističnima za ovaj žanr. U ovom smislu može se diskutirati je li zbog toga prevedeni izraz eksplicitniji od izvornog, ili je pak jednostavniji, simplificiran, s obzirom na jasnije značenje izraza.

Osim učestalosti pojavljivanja, analizirale su se najčešće dopune perifraznih glagola u dva hrvatska korpusa (Tablica 52). S obzirom na to da se glagol *uzeti* se u pravilu u oba korpusa javlja isključivo u frazi *uzeti u obzir*, nije uključen u ovu analizu. Uz svaku kolokaciju navedena je mjera *logDice* koja izražava tipičnost kolokacije i ne uzima u obzir samo učestalo supojavljanje dviju riječi, već i cijele kolokacije. Osim toga, na *logDice* ne utječe veličina korpusa, stoga je prikladan za usporedbu korpusa međusobno (Gablasova et al 2017: 164). Vrijednosti *logDice* mogu biti u rasponu o 0 do 14, ali su obično ispod 10, s time da vrijednosti od 7 ili više pokazuju snažnu kolokacijsku svezu. Stoga su u analizu uključene one kolokacije koje odgovaraju tim uvjetima.

Tablica 52. Prikaz tipičnih kolokacija perifraznih glagola i njihovih dopuna

glagol	MarLaw CRO (logDice)	MarLaw HR (logDice)
voditi	računa (11,36), upisnik (9,1), bilješke (9,9), zapis (9,03)	upisnik (11,87), evidencija (10,72), računa (10,21), zapis (9,37), očevidnik (9,28), zapisnik (9,2), popis (8,43), istraga (8,28), registar (8,12), postupak (7,52)
provoditi	inspekcija (9,5), naredba (9,3), zakon (8,8), procjena (8,3), izobrazba (8,1), pregled (7,8), nadzor (7,7), djelatnost (7,6), mjera (7,4), pravilo (7,3)	ovrha (10,9), inspekcija (9,7), vježba (9,6), istraga (9,5), mjera (9,2), postupak (8,8), izmjena (8,6), plan (8,3), sigurnost (7,9), odredba (7,9), nadzor (7,5)
obaviti	pregled (9,5), mjerenje (9,4), imenovanje (9,3), provjera (8,7), pokus (8,6), zadatak (8,5), procjena (8,1), ispitivanje (8,1)	kontrola (9,7), upis (9,6), putovanje (9,6), manevar (9,5), radnja (9,1), baždarenje (9), pregled (9), zabilježba (8,9), popravak (8,9), brisanje (8,8), preinaka (8,8), rad (8,6), mjera (8,4), peljarenje (8,4), uknjižba (8,3), spašavanje (7,9), posao (7,9)
donijeti	odluka (11,2), presuda (10,9), zakon (8,8), propis (7,7)	rješenje (11,45), propis (11,30), zabrana (10), odluka (10,14), uredba (9,9), plan (8,7), ovrha (8,2), pravilnik (7,92)
dati	izjava (10,5), obavijest (9,9), prednost (9,8), doprinos (9,8), informacija (9,7), poticaj (9,4), pristanak (9,2), signal (9), ocjena (8,9), uputa (8,9), alarm (8,8), ovlaštenje (8,7), podatak (8,3)	uvid (10,7), izvješće (10,6), uputa (9,4), zahtjev (8,8), podatak (8,8), obavijest (8,8), jamstvo (8,7), odobrenje (8,5), koncesija (8,3), osiguranje (7,5), temelj (7,6), rok (7,6)
vršiti	progon (10), dužnost (9,8), zadatak (9,3), nadzor (8,4), straža (8,3), služba (7)	<i>(djelatnost, doprema, opskrba, priprema, preinaka)</i>
činiti	kvorum (10,9), dio (8,7)	dio (9,8), prekršaj (8), posada (7)
podnijeti	prigovor (10,4), prijedlog (9,6), izvještaj (9,2), spor (8,11), zahtjev (7,6)	tužba (11,2), zahtjev (11,11), prijedlog (10,4), žalba (10,2), prijava (10), izvještaj (9,4), dokaz (9,3), prigovor (9,3), prijedlog (9,3), izvješće (9,2), rješenje (9), isprava (8,9), zabilježba (8,1)
staviti	raspolaganje (12,5), zahtjev (9,5)	prigovor (11,4), raspolaganje (11), tržište (11)
uputiti	podnesak (11,6)	0
poduzeti	mjera (11,3), radnja (10,8), korak (10,7), oprez (9,2), istraživanje (8,6), aktivnost (8,4)	mjera (11,4), radnja (9,4)
pružiti	dokaz (10,84), pomoć (9,9), informacija (9,7), podrška (9,5), mogućnost (8,6), uputa (7,8), zaštita (7,6)	jamstvo (11,11), pomoć (11), usluga (8,9)

Rezultati pokazuju da općenito gledano perifrazni glagoli stvaraju veći broj kolokacijskih sveza koje u većini slučajeva pokazuju snažniju međusobnu povezanost u korpusu MarLaw HR. Veću valentnost u korpusu MarLaw CRO pokazuju glagoli *poduzeti*, *pružiti* i *vršiti*, pri čemu glagol *vršiti* ne pokazuje produktivnost u tom smislu u korpusu MarLaw HR. Također glagol *uputiti* nije perifrazan u korpusu MarLaw HR. Usporedbom tih glagola u prijevodima i izvorniku, uočava se veliki broj glagola u izvornicima čije je značenje sažeto u tim glagolima, što je prikazano u Grafikonu 13.

Grafikon 13. Prikaz usporedbe prijevoda perifraznih glagola

Takvo suženje raspona vokabulara u procesu prevođenja Lind (2007: 3) smatra simplifikacijom, odnosno ono što Blum i Levenston (1978) objašnjavaju kao proces u kojem se ista poruka prenese s manje riječi. U tom smislu autori razlikuju izbjegavanje različitog vokabulara zbog nedostatka znanja ili namjerno izbjegavanje radi pojednostavljenja, kao primjerice u učenju stranog jezika. U ovome slučaju simplifikacija je možda bila rezultat nastojanja da se manje varira u vokabularu zbog žanrovskih konvencija, s obzirom na to da ovaj žanr karakterizira manje leksičko bogatstvo. Slično opisuje i Toury (1995) u svom zakonu rastuće standardizacije, odnosno zakonu konverzije kojim se opisuje tendencija modifikacije izvornika u korist ciljne kulture. Sličnu tendenciju da prevoditelji izbjegavaju rizike i češće se prilagođavaju standardima ciljnog jezika kako bi u konačnici komunikacija bila jasnija opisuje

i Pym (2008: 314). No ova se pojava može protumačiti i kao rezultat normalizacije (vidi 7.4.1.), odnosno tendencije prevoditelja da se više prilagođavaju tipičnim obrascima ciljnog jezika. Stoga neka istraživanja navode simplifikaciju kao podkategoriju normalizacije (usp. Vanderauwera 1985). U tom je smislu bitno gledamo li prijevod u odnosu na izvorni tekst ili u odnosu na usporedive tekstove na ciljnom jeziku. Ako gledamo prijevod u odnosu na izvornik, ovu ćemo tendenciju protumačiti kao simplifikaciju, ali ako prijevode gledamo u odnosu na usporedive tekstove, ovu pojavu možemo protumačiti kao normalizaciju.

Osim toga, pojavljuju se i kolokacije koje nisu uobičajene za ciljni jezik (vidi 7.4.5.), kao naprimjer *staviti zahtjev, vršiti nadležnost, pružiti uputu*, što Mauranen (2000) izdvaja kao posebnost prijevoda. Pojava ovakvih netipičnih leksičkih kombinacija u prijevodima još je nedovoljno istražena, no smatra se jednim od svojstava prijevoda.

13.6.5. Analiza distribucije pasivnih glagolskih oblika

U žanrovskoj analizi u potpoglavlju 12.4.2. istražena je pojava reflektivnog i perifrastičnog pasiva u pomorskopravnom žanru na hrvatskom jeziku, što je pokazalo frekventniju uporabu navedenih vrsta pasiva u odnosu na referentne korpuse. Ista se pojava istražila i za prijevode, a rezultati su prikazani u Tablici 53. Za pretragu hrvatskih korpusa koristio se isti CQL kao i u potpoglavlju 12.4.2. Za pretragu pasiva u engleskom korpusu koristio se CQL (`[tag="VB"]/[tag="VBD"]/[tag="VBG"]/[tag="VBN"]/[tag="VBP"]/[tag="VBZ"]`)[`]?[tag="VVN"]`], pri čemu se pretraživao glagol *biti* u svim oblicima iza kojeg slijedi particip prošli glavnog glagola. Također se uzima u obzir mogućnost da postoji neka riječ između pomoćnog i glavnog glagola.

Tablica 53. Prikaz udjela pasiva (u %) u usporednom i usporedivom korpusu

Pasiv	MarLaw CRO	MarLaw HR	MarLaw EN
refleksivni pasiv	2	2,1	
perifrastični pasiv	1,1	0,88	1,8

Rezultati pokazuju približno jednak udio pasiva u korpusima hrvatskih tekstova MarLaw HR i MarLaw CRO. Iako prema nekim autorima (usp. Barić et al. 1997: 230) pasiv nije uobičajen u hrvatskom jeziku, ovi korpusi pokazuju veći ukupni udio pasiva nego u engleskom korpusu, posebno zahvaljujući reflektivnom pasivu. Prijevodni korpus MarLaw CRO pokazuje i nešto veći ukupni udio pasiva. S obzirom na rezultate iz potpoglavlja 12.4.2.,

gdje se pokazala tendencija prema pasivizaciji u pomorskopravnom žanru, ova se pojava može promatrati i kao nastojanje da se tekst prilagodi uobičajenim obrascima ciljnog jezika, odnosno kao tendencija normalizacije koja se opisivala i kao naglašeno upotrebljavanje karakteristika specifičnih za ciljni jezik.

13.6.6. Analiza distribucije neličnih glagolskih oblika

Učestala uporaba neličnih glagolskih oblika, kao što su infinitiv, glagolski pridjev i glagolski prilog u hrvatskome, odnosno infinitiv i particip u engleskome, doprinosi većoj razini bezličnosti i apstrakcije (usp. Novak 2010). U istraživanju se analizirala distribucija navedenih oblika u usporednom i usporedivom korpusu, kako je prikazano u Tablici 54. Rezultati su izraženi u relativnim frekvencijama normaliziranim an milijun pojava. Pretraga hrvatskih korpusa provedena je kako je već opisano u poglavlju o žanrovskoj analizi, dok su za engleski korišteni sljedeći regularni izrazi: *[tag="TO"]* za infinitive, *[tag="VVG"]* za particip prezenta i *[tag="VVN"]* za particip prošli.

Tablica 54. Prikaz distribucije neličnih glagolskih oblika u usporedivom i usporednom korpusu

Glag. oblik	MarLaw CRO	MarLaw HR	Glag. oblik	MarLaw EN
infinitiv	24938	16584	infinitiv	10433
glag. pridjev radni	4557	4407	particip prezenta	19500
glag. pridjev trpni	21104	16632	particip prošli	36796
glag. prilog sadašnji	2526	694		
glag. prilog prošli	50	23		

Rezultati pokazuju da prijevodni korpus ima najveći udio infinitiva, glagolskog pridjeva trpnog i glagolskog priloga sadašnjeg. Udio glagolskog priloga prošlog prilično je malen, kao što se pokazalo i u žanrovskoj analizi (vidi 12.4.4.) pa se ne može smatrati karakterističnim za ovaj žanr. Udio glagolskog pridjeva radnog otprilike je jednak u oba korpusa hrvatskih tekstova. Udio glagolskog pridjeva trpnog može se povezati s udjelom pasiva u korpusima koji je također veći u prijevodnom korpusu, odnosno može se povezati s udjelom participa prošlog u korpusu engleskih tekstova, jer se u engleskom jeziku taj oblik koristi, među ostalim funkcijama, u tvorbi pasiva. Glagolski prilog sadašnji u prijevodima rezultat je interferencije jezika izvornika u kojem se, osobito u uvodnom dijelu konvencija i pravilnika, koriste participi prezenta.

Prijevodni općenito pokazuju veću učestalost uporabe neličnih oblika, što se može povezati s obezličanjem kao svojstvom žanra.

13.7. Analiza distribucije pridjeva

Analiza distribucije vrsta riječi pokazala je da korpus MarLaw CRO ima veći udio pridjeva u korpusu od drugih promatranih korpusa (vidi 13.3.). Stoga je dodatno istražena distribucija pojedinih vrsta pridjeva, što je prikazano u Tablici 55.

Tablica 55. Prikaz distribucije vrsta pridjeva u usporednom i usporedivom korpusu

	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN
opisni	9,2	9,6	7,2
posvojni	0,011	0,021	0,3

Rezultati pokazuju da prijevodni korpus ima najveći udio opisnih, dok najmanji udio posvojnih pridjeva ima usporedivi korpus MarLaw HR. Povećani udio obje vrste pridjeva u odnosu na usporedivi korpus, odnosno veći udio pridjeva u odnosu na korpus MarLaw EN može ukazivati na tendenciju k eksplicitaciji u prijevodima u smislu opisivanja pojava.

Pregledom prvih stotinu najfrekventnijih pridjeva u sva tri korpusa uočava se veća frekvencija pridjeva iz domene pomorstva i prava u korpusu MarLaw HR. Također, taj korpus sadrži pridjeve koji se odnose na unutarnji nacionalni prostor (npr. *hrvatski, unutarnji, državni, teritorijalan, narodni*), za razliku od korpusa MarLaw CRO koji pod utjecajem izvornika nema pridjeve koji se tako specifično odnose na prostor (npr. *međunarodni*). Nadalje, najfrekventniji pridjev u korpusu MarLaw CRO je pridjev *sav*, a među prvih deset najfrekventnijih je i pridjev *velik*, što nije slučaj u ostala dva korpusa. Pridjevi *sav* i *velik* su među pet najfrekventnijih pridjeva u hrvatskome jeziku, a označavaju kvantifikaciju (Marković 2010). Statistička značajnost uočene razlike u frekvenciji ova dva pridjeva iznosi 174,26 za pridjev *sav* i 143,04 za pridjev *velik* u korist korpusa MarLaw CRO, što znači da se znatno više koriste u prijevodnom korpusu. Pridjev *sav* se u korpusu MarLaw CRO i MarLaw HR često upotrebljava u emfatičkom značenju, kao u primjerima (43), (44) i (45).

- (43) Odbor odlučuje o odobravanju svakog prijedloga za dopune Priloga 1. te, ako je potrebno, o **svim** izmjenama istog, vodeći računa o izvješću tehničke skupine;
- (44) obavijestiti **sve** države koje su potpisale ovu Konvenciju ili joj pristupile;
- (45) treba imati na umu **sve** opasnosti plovidbe i sudara.

Pridjev *velik* se u oba korpusa upotrebljava u relativnom značenju (46) ili kvantificira veličinu u odnosu na neku vrijednost (47).

(46) Svaka promjena kursa i/ili brzine poduzete da bi se izbjegao sudar, (...), moraju biti **dovoljno velike** da ih drugi brod, (...);

(47) postavljene na međusobnoj udaljenosti **većoj** od 100 metara.

Naglašena uporaba ovih pridjeva u prijevodnom korpusu može ukazati na tendenciju k normalizaciji, odnosno učestalijoj uporabi obrazaca tipičnih za pomorskopravni žanr.

Kako je u žanrovskoj analizi u potpoglavlju 12.5. utvrđena učestala uporaba modalnih pridjeva, u korpusu MarLaw CRO analizirani su isti pridjevi te je njihova frekvencija uspoređena s izvornikom i usporedivim korpusom MarLaw HR. Tablica 56 sadrži pridjeve koji su potvrđeni u korpusima s njihovim relativnim frekvencijama (normalizirano na milijun) kako bi rezultati bili usporedivi.

Tablica 56. Prikaz frekvencija modalnih pridjeva u usporednom i usporedivom korpusu

MarLaw HR	Rel. frek.	MarLaw CRO	Rel. frek.	MarLaw EN	Rel.frek.
dužan	1948	siguran	691	possible	553
ob(a)vezan	485	dužan	333	practicable	273
siguran	381	isključiv	239	mandatory	135
moguć	305	ob(a)vezan/obvezatan	230	potential	90
vjerojatan	56	nužan	119	probable	37
nužan	54	vjerojatan	40	binding	27
isključiv	17	neobavezan	26	obligatory	4
nemoguć	6	nemoguć	11		
		moguć	4		
Ukupno	3251		1695		1070

Može se uočiti kako su modalni pridjevi, kako je potvrđeno i žanrovskom analizom, karakteristični za pomorskopravni žanr na hrvatskome jeziku, dok nisu toliko frekventni u engleskome jeziku. Prijevodni korpus sadrži veći broj različitih pridjeva od izvornih hrvatskih tekstova, međutim njihova je ukupna frekvencija manja od frekvencije u usporedivom korpusu. U žanrovskoj su se analizi statistički značajnima pokazali pridjevi koji izražavaju obvezu i sigurnost (*dužan*, *obavezan* i *siguran*) koji su i u prijevodima frekventniji od pridjeva koji izražavaju mogućnost. Za razliku od toga, u korpusu MarLaw EN frekventniji su pridjevi koji

izražavaju mogućnost (*possible, practicable, potential* i *probable*) od pridjeva koji izražavaju obvezu. Tako se primjerice pridjev *possible* prevodio glagolom ili izražavao drugim sredstvima kao u primjerima:

- (48) All **possible** efforts shall be made to avoid a ship being unduly detained or delayed under article 11 or 12 – Valja učiniti sve kako bi se izbjeglo prekomjerno zadržavanje ili zabrana isplovljenja broda sukladno člancima 11. ili 12;
- (49) All States shall co-operate to the fullest **possible** extent in the repression of piracy – Sve države suraduju koliko najviše **moгу** na suzbijanju piratstva.

Primjer (49) pokazuje da manja frekvencija modalnih pridjeva u prijevodima može upućivati na to da se modalnost izražava nekim drugim sredstvima, kao što su modalni glagoli, što bi značilo da se u prijevodima modalnost izražava eksplicitnije nego u izvornim hrvatskim tekstovima. U tom slučaju, zbog interferencije jezika izvornika prijevodi su eksplicitniji, pa se opet postavlja pitanje koja se prijevodna univerzalija ostvarila u slučaju modalnosti. Kao i u ranijem potpoglavlju 13.6.4., ako promatramo ovu jezičnu pojavu s aspekta prijevoda, odnosno izvornika prema prijevodu (S-univerzalije), govori se o normalizaciji, no ako gledamo prijevod u odnosu na izvorne tekstove na ciljnom jeziku (T-univerzalije), tada je riječ o eksplicitaciji. Ako uspoređujemo sva tri korpusa, tendencija je prema konvergenciji s obzirom na to da su vrijednosti prijevoda između dviju vrijednosti izvornih korpusa. No s druge se strane u prijevodnom korpusu javljaju primjeri kao (48) u kojem se izostavlja modalni pridjev, stoga ne možemo govoriti o isključivom djelovanju samo jedne prijevodne univerzalije, kao i kod drugih promatranih pojava, već samo o većoj ili manjoj tendenciji prema ostvarenju neke univerzalije što se može argumentirati većom ili manjom frekvencijom pojave, u ovom slučaju modalnosti, u korpusu u cjelini, a ne samo promatranjem pojedinih primjera.

Također treba primijetiti nekoliko inačica pridjeva obvezan, koji je prema rezultatima tipičan za pomorskopravni žanr, u korpusu MarLaw CRO: osim *obvezan*, potvrđene su i inačice *obavezan* i *obvezatan*, iako varijacije u leksiku nisu uobičajene za zakonodavnopravni stil, a žanrovska je analiza u potpoglavlju 12.5. pokazala prednost pridjeva *obvezan*.

13.8. Analiza distribucije priloga

Analiza distribucije vrsta riječi pokazala je da je udio priloga najveći u prijevodnom korpusu MarLaw CRO (vidi 13.3.). Stoga se detaljnije analizirala njihova distribucija u pojedinom korpusu, kako je prikazano u Tablici 57. Pretraga priloga temeljila se na frekvencijskim listama iz Sketch Enginea za priloge u svim korpusima.

Kako je već rečeno u potpoglavlju 12.6., prilozi su najraznovrsniji od svih vrsta riječi i imaju različita značenja i funkcije u rečenici. U analizi je primijenjena tradicionalna podjela po značenju te je klasificirano prvih stotinu najfrekventnijih priloga u tri promatrana korpusa.

Tablica 57. Prikaz distribucije vrsta priloga u usporednom i usporedivom korpusu

Prilozi	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN
način	3953	4280	3715
vrijeme	1720	2532	1163
količina	2157	3107	562
mjesto	381	974	1219
stupanj osobine	1523	2151	718
dopusnost	2623	1030	1593
modalnost	178	53	0
isključivanje	0	48	165
isticanje	0	59	0
zaključak	0	0	117

Rezultati pokazuju da su u sva tri korpusa najfrekventniji prilozi načina, vremena i dopusnosti, što je u skladu s funkcijom i krajnjim ciljem ovoga žanra, a to je definiranje metoda i postupaka i rokova za određene aktivnosti, kao i pobliže definiranje odredbi u smislu njihovog ograničenja na određene slučajeve. Uočava se i veći udio priloga stupnja osobine u hrvatskim korpusima za razliku od engleskog korpusa što navodi na zaključak da je to značenje drugačije kodirano u engleskom korpusu. Također uočava se prisutnost priloga koji izražavaju modalnost u hrvatskim korpusima za razliku od engleskog korpusa, što je uočeno i kod pridjeva. S obzirom na to da su modalni prilozi najviše zastupljeni u korpusu izvornih hrvatskih tekstova, a žanrovska je analiza pokazala tendenciju pomorskopravnog žanra prema različitim načinima izricanja modalnosti, osobito sekundarnima, detaljnije su se razradili modalni prilozi za sva tri korpusa, kako je prikazano u Tablici 58, koja prikazuje njihove relativne frekvencije (normalizirano na milijun pojava).

Tablica 58. Prikaz modalnih priloga u usporednom i usporedivom korpusu

MarLaw HR	Rel. frek.	MarLaw CRO	Rel. frek.	MarLaw EN	Rel. frek.
isključivo	186	isključivo	153	exclusively	57
obvezno	85	sigurno	99	necessarily	18
razmjerno	73	vjerojatno	48	probably	7
sigurno	65	moguće	24	possibly	3,5
vjerojatno	28	potencijalno	9		
obavezno	11	nemoguće	9		
nemoguće	8	razmjerno	9		
moguće	6	obvezno	4		
potencijalno	8				
Ukupno	471		355		85,5

Iz rezultata može se iščitati da su modalni prilozi najfrekventniji i najzastupljeniji u korpusu izvornih hrvatskih tekstova, dok su najmanje zastupljeni u engleskim pravnim tekstovima. Kao i kod pridjeva, modalnost se u engleskom češće izražava drugim sredstvima poput glagola, dok je za hrvatski pomorskopravni žanr karakteristično izražavanje modalnosti sekundarnim sredstvima poput pridjeva i priloga, kako je to pokazala i žanrovska analiza (vidi 12.5. i 12.6.). U tom smislu, prijevodi ponovno pokazuju srednju vrijednost između dviju krajnosti, kao i u slučaju modalnih pridjeva. Kako bi se utvrdila statistička značajnost rezultata i izračunata je log izglednost za navedene priloge (Tablica 59).

Tablica 59. Prikaz statističke značajnosti rezultata za modalne priloge

LL (MarLaw HR : MarLaw CRO)	
isključivo	32,71
obvezno	129,42
razmjerno	88,02
sigurno	0,00
vjerojatno	- 0,22
nemoguće	0,40
moguće	- 5,23
potencijalno	0,40
obavezno	20,45

Statistička značajnost pokazala se u slučaju priloga *isključivo, obvezno, obavezno i razmjerno*, kao i u žanrovskoj analizi, što znači da su modalni prilozi karakterističniji za korpus MarLaw HR za razliku od korpusa prijevodnih tekstova. Može se pretpostaviti da prijevodni korpus koristi druga sredstva za izricanje zabrane ili obaveze, vjerojatno pod utjecajem jezika izvornika koji također ne pokazuje tendenciju izražavanja modalnosti sekundarnim sredstvima.

13.9. Analiza distribucije zamjenica

Analiza distribucije zamjenica pokazala je veći udio zamjenica u korpusu MarLaw CRO, stoga se detaljnije analizirala distribucija pojedinih vrsta zamjenica te su promotrene razlike u frekvencijama pojedinih zamjenica u korpusima. Tablica 60 u nastavku pokazuje distribuciju različitih vrsta zamjenica pronađenih u korpusima pomorskopravnih tekstova.

Tablica 60. Prikaz udjela (%) zamjenica u usporednom i usporedivom korpusu

vrsta	MarLaw CRO	MarLaw HR	MarLaw EN
lična	0,26	0,27	0,33
posvojna	0,31	0,21	0,39
pokazna	1,3	1,5	0,57
odnosna	1,9	1,8	0,045
neodređena	0,49	0,22	0,15
povratna	1,8	1,8	0,011
3. lice	0,24	0,26	0,31

Prema rezultatima, prijevodni korpus pokazuje veći broj odnosnih, neodređenih zamjenica i zamjenica za treće lice. Prema očekivanjima, u korpusima nisu pronađene zamjenice za prvo i drugo lice, već samo za treće. Posebno su navedeni rezultati za zamjenice za 3. lice s obzirom na to da se smatraju karakterističnima za zakonodavnopravni stil (usp. Novak 2010: 117), ali i s obzirom na rezultate žanrovske analize iz potpoglavlja 12.7. Veći broj ličnih zamjenica u korpusu engleskih tekstova je logičan s obzirom na to da subjekt u engleskome mora biti izrečen. Veći broj odnosnih zamjenica ukazuje i na veći broj odnosnih rečenica, dok se veći broj neodređenih zamjenica u prijevodima može povezati s interferencijom izvornika s obzirom na to da se engleski član može prevesti neodređenom zamjenicom, kao u primjeru (50):

(50) ships that enter **a** port – brodove koju uđu u **neku** luku.

Korpus prijevoda pokazuje slične vrijednosti kao korpus izvornih hrvatskih tekstova što se tiče pokaznih i povratnih zamjenica. Pokazne zamjenice snažno su kohezivno sredstvo kojim se povezuju iskazi i stvaraju kognitivne sveze među idejama. Povratne zamjenice zamjenjuju lične zamjenice kada subjekt vrši radnju na sebi.

Općenito, ako se gleda statistički, nešto veći udio zamjenica u korpusu MarLaw CRO pokazuje tendenciju prema eksplicitaciji (usp. Xiao i Dai 2014), no ako gledamo pojedine kategorije zamjenica uočavaju se i druge tendencije, kao primjerice, udio pokaznih i povratnih zamjenica, to nam pokazuje tendenciju k normalizaciji. Stoga, sami rezultati korpusne analize ne daju temelje za konkretne zaključke o tendencijama u prijevodima što se tiče zamjenica. U tom je smislu potrebna daljnja statistička i kvalitativna analiza kako bi se procijenila značajnost rezultata.

Analiza najfrekventnijih zamjenica i statistička značajnost razlika između korpusa MarLaw CRO i MarLaw HR, prikazano u Tablici 61, pokazuje zanimljive razlike među korpusima.

Tablica 61. Prikaz statističke značajnosti rezultata za zamjenice u korpusima MarLaw CRO i MarLaw HR

zamjenica	MarLaw CRO : MarLaw HR
koji	25,41
sebe	- 0,06
ovaj	- 817,90
taj	74,23
svaki	396,34
takav	349,96
njihov	113,46
on	- 77,93
oni	67,75
svoj	12,63
onaj	132,77
njegov	39,59
njezin	36,95
neki	62,37
čiji	- 114,53
njen	48,41

Rezultati pokazuju da je odnosna zamjenica *koji* karakteristična za korpus prijevoda. Taj podatak govori da prijevodni korpus ima veći broj odnosnih rečenica, što može biti pokazatelj eksplicitacije u prijevodima, jer se određeni koncepti izražavaju zavisnim rečenicama.

Također je zanimljiva razlika između zamjenica *ovaj*, *onaj* i *taj*, od kojih *taj* i *onaj* pokazuju značajnost u korpusu MarLaw CRO dok je zamjenica *ovaj* značajnija za korpus

MarLaw HR. Zamjenice *ovaj* i *taj* obje označavaju nešto što je blisko ili blizu sugovornika, ali zamjenica *ovaj* ima kataforično značenje, što znači da upućuje na element koji slijedi, dok je zamjenica *taj* anaforična, odnosno upućuje na element koji prethodi. To upućuje da izvorni hrvatski tekstovi upotrebljavaju zamjenicu za povezivanje s tekstom koji će nakon toga uslijediti, dok prijevodi zamjenicom upućuju na tekst koji je prethodio, odnosno smjer intertekstualnog povezivanja je suprotan. Tablica 62 pokazuje najčešće kolokacije s navedenim zamjenicama uz navedene vrijednosti *logDice* kako bi se prikazale tipične i frekventne kolokacije.

Tablica 62. Analiza tipičnih kolokacija uz zamjenice *ovaj* i *taj*

zamjenica	MarLaw CRO (logDice)	MarLaw HR (logDice)
ovaj	konvencija (11,7), prilog (11,5), dio (10,9), pravilo (10,8), protokol (10,8), članak (10,6), poglavlje (10,1), kodeks (9,9), pravilnik (9,8), standard (9,4), odsjek (8,9), odredba (8,7), točka (8,7), zahtjev (8,2), svjedodžba (8,3), smjernica (8), odjeljak (7,9), stavak (7,7)	zakonik (12,46), članak (12,3), zakon (11,8), pravilnik (11,5), glava (9,6), dio (9,2), uredba (8,6)
taj	svrha (10,15), država (9), slučaj (8,3), prostor (8,2), stranka (8,1), područje (7,9), zakon (7,6)	isprava (8,4), luka (7,9), brod (7,9), ugovor (7,9), tražbina (7,9), rješenje (7,8), svrha (7,7), slučaj (7,6)

Rezultati pokazuju da unatoč činjenici da se zamjenica *ovaj* pokazala statistički značajnom za korpus MarLaw HR, u korpusu prijevoda ona stvara puno više snažnih sveza s postcedentom, dok zamjenica *taj* stvara puno jače sveze s antecedentom u korpusu MarLaw CRO od korpusa MarLaw HR. Tu je pojavu Mauranen (2000) prepoznala kao posebnost prijevoda u kojima se javlja veći broj kombinacija izraza, od kojih neke mogu biti i netipične. Ti rezultati sugeriraju da je uporaba pokaznih zamjenica naglašena u prijevodnom korpusu što može upućivati na prijevodnu univerzaliju eksplicitacije, jer se u prijevodima eksplicitnije izražavaju koreferencijalni odnosi. Osim frekvencije pojavljivanja i kolokacijskih sveza, analizirani su i prijevodni ekvivalenti kako bi se uočila tendencija u prijevodnom procesu. U tom smislu, uočava se tendencija prijevoda engleske pokazne zamjenice *this*, *that* i *such*, kao primjerima (51), (52), (53) i (54) s navedenim zamjenicama.

- (51) the Administration is the Government of **that** State – Administraciju čini Vlada **te** države;

- (52) **These** data shall relate to one or more types – **Ovi** podaci moraju se odnositi na jednu ili više vrsta;
- (53) **Such** terms shall provide for – **Ti** zahtjevi pružaju;
- (54) THE PARTIES TO **THIS** CONVENTION – STRANKE **OVE** KONVENCIJE.

Zatim, postoje slučajevi dodavanja pokazne zamjenice radi pojašnjavanja okolnosti situacije, kao u primjerima (55), (56), (57) i (58), odnosno uporabe zamjenice na mjestu određenog člana u engleskome jeziku čime je eksplicitnije izraženo značenje određenosti, kao u primjerima (59) i (60). U primjeru (61) član je dodatno pojašnjen cijelom sintagmom, što je također primjer eksplicitacije.

- (55) including a consideration of the potential risks of alternatives – uključujući i potencijalne opasnosti od **tih** alternativa;
- (56) where required – u slučaju gdje se **to** zahtijeva;
- (57) The Committee shall establish a technical group – Odbor će u **tom** slučaju, (...), osnovati tehničku skupinu;
- (58) prescribed in Rule 34(d) – propisan člankom 34. stavak 4. **ovoga** pravilnika;
- (59) investigate **the** matter – istražiti **taj** slučaj;
- (60) The effectiveness of **the** action shall be carefully checked – Uspjeh **te** radnje mora se pažljivo provjeravati;
- (61) body comprised of representatives of **the** Parties – tijelo sastavljeno od **predstavnik članica u ovoj Konvenciji**.

Povezano s posljednjim primjerima, neodređeni se član *a/an* prevodio neodređenom zamjenicom *neki* ili *svaki*, kao u primjerima (62) i (63), što se također može smatrati eksplicitnijim prijevodom. Neodređena zamjenica *svaki* naglašava ono što iza nje slijedi. Kvalitativnim uvidom uočeno je da je ta zamjenica rezultat, s jedne strane, učestalije uporabe njenih ekvivalenata u engleskome jeziku, kao što je *every*, *each* i *any*, no također ima primjera kao (64) u kojima je iskaz dodatno naglašen u prijevodu. U tom smislu, može se reći da u prijevodima postoji tendencija k eksplicitaciji u prijevodima neodređene zamjenice.

- (62) Unless expressly provided otherwise, a reference to this Convention – Osim ako nije izričito određeno drugačije, **svako** pozivanje na ovu Konvenciju;
- (63) A ship shall be subjected to the surveys specified below – **Svaki** brod podvrgnut će se niže navedenim pregledima;

- (64) States shall co-operate to develop procedures for the avoidance of unnecessary physical inspection of vessels at sea – Države surađuju radi utvrđivanja postupaka kojima će se izbjeći **svaki** suvišni pregled brodova na moru.

Osim pokaznih zamjenica, uočava se tendencija učestalije uporabe posvojnih zamjenica *njihov, njegov, njezin i njen* u prijevodnom korpusu MarLaw CRO. Kvalitativnom analizom primjera može se uočiti, kao u prethodnom slučaju, izravan prijevod posvojne zamjenice s engleskog jezika (uz prilagodbu u rodu) ili dodavanje zamjenice radi dodatnog objašnjenja, kao u primjeru (65).

- (65) procedures for the periodic review of the plan and for updating – postupci za redovito preispitivanje plana i **njegovo** ažuriranje.

Statistički su se značajnima pokazale i zamjenice *svaki* i *takav* u korpusu MarLaw CRO. Zamjenica *takav* i njoj slične različito su se nazivale, zamjениčkim pridjevima (Barić et al. 1995), pokaznim zamjениčkim pridjevima (Stòjanov 2001), no rasprava o njihovoj funkciji u rečenici izlazi iz okvira ovoga rada. Kvalitativna analiza primjera iz korpusa pokazala je slične tendencije kao i u prethodnim slučajevima. Osim ekvivalenta *such* u engleskome korpusu, prijevodni korpus sadrži primjere dodavanja pokaznog značenja, kao u primjerima (66), (67) i (68), odnosno eksplicitnijeg izražavanja određenog značenja člana *the* u engleskome jeziku, kao u primjeru (69) i (70).

- (66) The scope of **an** agreement is limited to – Obuhvat **takvog** ugovora je ograničen;

- (67) she shall exhibit lights and shapes as closely similar in characteristics and position as is possible – on mora pokazivati **takva** svjetla i znakove koji su po značajkama i položaju što sličniji;

- (68) for every six persons or less who do not have personal facilities – svakih šest osoba ili manje koje nemaju **takve** osobne pogodnosti;

- (69) one year after receiving **the** information – unutar jedne godine od primitka **takve** obavijesti;

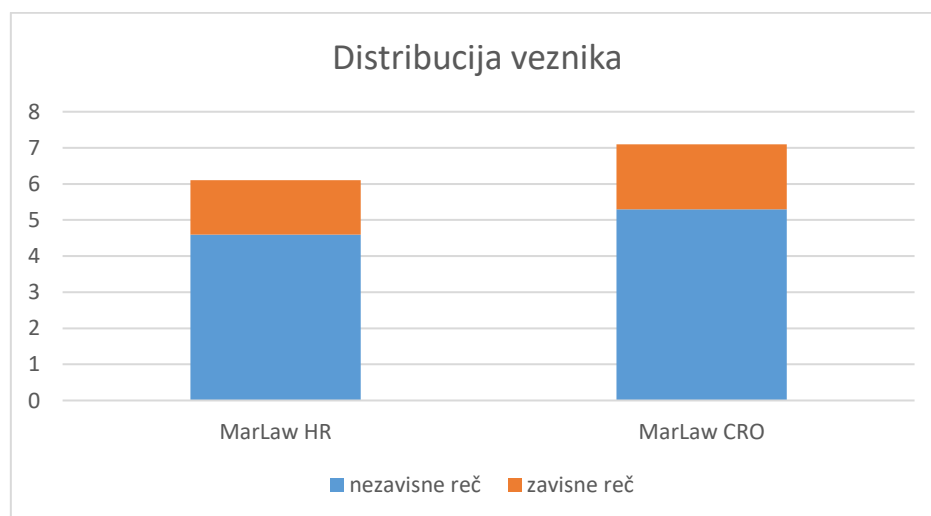
- (70) For the series-built ships, **the** Stability Booklet shall be prepared on the basis of (...) – Za brodove serijske izgradnje **takvu** knjigu treba izraditi na temelju (...).

Može se primijetiti tendencija prema eksplicitaciji u prijevodima odnosnih i pokaznih zamjenica kao načina postizanja snažnije kohezije teksta i eksplicitnijeg izražavanja međurečeničnih i unutarečeničnih odnosa.

13.10. Analiza distribucije veznika i tekstnih konektora

Veznici i tekstni konektori snažna su kohezivna sredstva koja imaju svoju retoričku svrhu i pridonose boljem razumijevanju teksta. Analiza distribucije vrsta riječi u potpoglavlju 13.3. pokazala je da je udio veznika najveći u prijevodnom korpusu, a najmanji u korpusu MarLaw EN. Stoga se detaljnije razmotrila distribucija veznika i tekstnih konektora, osobito jer se u znanosti o prevođenju često govori o kohezivnim sredstvima kao indikatorima prijevodnih univerzalija (usp. Blum-Kulka 1986; Becher 2010). Osim toga, pronalaženje odgovarajućeg kohezivnog elementa u ciljnom jeziku koji ima istu funkciju, a da istovremeno ne dodaje ili ne izostavlja dio značenja, prilično je izazovan zadatak, stoga se u nekim istraživanjima oni smatraju pokazateljem kvalitete prijevoda (Dong i Lan 2010: 52).

Analiza distribucije veznika zavisnosloženih i nezavisnosloženih rečenica, prikazana na Grafikonu 14, pokazuje da korpus MarLaw CRO ima veći udio obje kategorije veznika, iako su rečenice u korpusu u prosjeku kraće. Veća učestalost uporabe veznika može ukazati na prijevodnu univerzaliju eksplicitacije, s obzirom na to da veći udio veznika može značiti i eksplicitnije izražavanje gramatičkih odnosa i retoričkih veza. Također treba primijetiti da prijevodni korpus slijedi distribuciju veznika korpusa izvornih tekstova, odnosno u oba je korpusa veći udio veznika nezavisnosloženih rečenica, iz čega se može zaključiti da je ovome žanru svojstvena koordinacija, a ne subordinacija (usp. Lalli Pačelat 2014). Nažalost, popis oznaka za pretraživanje engleskog korpusa ne omogućava ovakvo razlikovanje veznika pa se ta usporedba nije mogla napraviti, no udio veznika je ukupno najmanji u tom korpusu, kako je prikazano u potpoglavlju 13.3., zbog čega se može pretpostaviti da se upotrebljava neki drugi način povezivanja, primjerice skraćene odnosno rečenice s participima ili infinitivi.

Grafikon 14. Distribucija veznika zavisnosloženih i nezavisnosloženih rečenica

Također se promotrila distribucija pojedinih veznika te se utvrdila statistička značajnost razlike u frekvencijama njihovog pojavljivanja u korpusu, a statistički značajni rezultati prikazani su u Tablici 63.

Tablica 63. Statistički značajni veznici u korpusu MarLaw CRO i MarLaw HR

Veznik	LL (MarLaw CRO : MarLaw HR)
i	292,76
te	- 129,92
ali	24,8
gdje	62,59
kada	26,4
kako	257,98
ako	- 224,38
da	184,01
ukoliko	- 99,35

Rezultati pokazuju da je za korpus MarLaw CRO karakterističniji sastavni veznik *i* dok je u korpusu MarLaw HR statistički značajan veznik *te*, što je utvrđeno i u žanrovskoj analizi u potpoglavlju 12.8. Prema Siliću i Pranjkoviću (2005: 323) veznik *te* je sastavni veznik po značenju sličan vezniku *i*, ali se rjeđe koristi. Kako je prijevodima svojstven veznik koji se smatra frekventnijim, može se pretpostaviti da se u ovome slučaju radi o normalizaciji kao prijevodnoj univerzaliji.

Nadalje, za korpus prijevoda MarLaw CRO također su značajni veznici mjesta *gdje*, vremena *kada* te veznik *kako* i veznik *da*, koji mogu imati značenje vremena ili pogodbe, dok su za izvorni hrvatski korpus karakteristični pogodbeni veznici *ako* i *ukoliko*. Kvalitativnom analizom primjera iz korpusa pronađeno je da se osim ekvivalentnih prijevoda (zavisna rečenica na engleskome u zavisnu rečenicu na hrvatskome), nalaze primjeri u kojima se u zavisnu rečenicu prevodi infinitivna fraza (71) ili prijedložni izraz kao u (72) i (73). Takvo proširenje fraze u zavisnu rečenicu neki autori opisuju kao eksplicitacija.

(71) If the ship is detected to be in violation of this Convention, the Party carrying out the inspection - Ako se utvrdi **da** je brod prekršio ovu Konvenciju, stranka Konvencije koja provodi inspekcijski pregled;

(72) An amendment proposed and circulated as above shall be referred to the Committee for consideration - Izmjena predložena i proslijeđena **kako** je gore navedeno, uputit će se na razmatranje Odboru;

- (73) A denunciation shall take effect 12 months **after receipt** of the notification by the Secretary-General of the Organization or after the expiry of any other longer period which may be indicated in the notification. – Otkaz stupa na snagu nakon dvanaest mjeseci ili nakon što protekne neki dulji rok koji može biti naznačen u ispravi **od dana kada je** Glavni tajnik Organizacije **primio** ispravu o otkazu.

Veći udio pogodbenih veznika u izvornim hrvatskim tekstovima potvrđuje dosadašnja istraživanja (usp. Novak 2010) koja navode te rečenice kao obilježje zakonodavnopravnog stila. Treba primijetiti da se veznik *ukoliko* koristi u značenju pogodbe iako to nije u skladu sa standardom. Kada se promotre prijevodi pogodbenih rečenica s engleskog, osim izravnog prijevoda pogodbenom rečenicom, javljaju se i slučajevi prijevoda nekom drugom zavisnom rečenicom, kao u primjerima (74) i (75) ili prijedložnim izrazom, kao u primjerima (76), (77) i (78).

- (74) if approved by the Committee – koje je Odbor prihvatio;
(75) if the circumstances rendered this necessary – zato što su okolnosti to nalagale;
(76) if the captain so requests – na zahtjev zapovjednika;
(77) if a fire occurs – u slučaju požara;
(78) if agreed with the Register – uz suglasnost RO.

U tim slučajevima, dakle, dolazi do pomaka u značenju s ciljem prilagođavanja, ali ne žanrovskim konvencijama, već općem jeziku, ili pak do impliciranja pogodbenog značenja u prijedložno-padežnom izrazu, tj. pokazuje se tendencija i prema normalizaciji i prema implicitaciji.

Kao što je u žanrovskoj analizi provedeno istraživanje konektora na razini teksta (vidi 12.8.), ista je metodologija primijenjena na usporedbi prijevoda i izvornika, kako je prikazano u Tablici 64. Tablica prikazuje normalizirane vrijednosti za pojedine kategorije tekstnih konektora u promatranim korpusima. Prema hipotezi eksplicitacije (Blum-Kulka 1986), tekstni konektori jedan od pokazatelja eksplicitacije te su provedena mnoga istraživanja u raznim jezičnim parovima, no unatoč tome nije došlo do kategoričkih rezultata vezano za ovu kategoriju riječi (usp. Hansen-Schirra et al. 2007; Puurtinen 2003; Becher 2011; Volansky 2012; Vandepitte et al 2013; Lapshinova-Koltunski 2017; Borillo 2018). Konektori su pretraživani pojedinačno u Sketch Engineu jer ne postoji CQL za pretraživanje takvih jezičnih kategorija.

Tablica 64. Prikaz kategorija konektora u usporednom i usporedivom korpusu

Kategorija konektora	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN
suprotni	3574	3831	1019
objasnidbeni	3617	1210	257
zaključni	194	415	78
odnosni	2886	3914	3075
emfatički	420	1199	728
uvjetni	6013	4071	2953
uzročni	2188	2017	1157
dopusni	93	118	59
načinski	228	756	99
vremenski	1771	960	1768
mjesni	119	407	1603
Ukupno	21143	19148	12352

Konektori koji su uključeni u pojedine kategorije prema svojoj funkciji u tekstu podrazumijevaju vezničke, priložne i prijedložne izraze različitog stupnja gramatikalizacije, odnosno leksikalizacije. Rezultati pokazuju da najveći broj konektora ima izvorni hrvatski korpus MarLaw HR, no u pojedinim se kategorijama ističe korpus prijevoda. Tako primjerice korpus MarLaw CRO pokazuje veći udio suprotnih, zaključnih, odnosnih, emfatičkih, dopunskih i načinskih konektora. Ovi podaci govore da u različitim kategorijama djeluju različite tendencije u prijevodima. Ako promatramo prijevode u odnosu na izvorne hrvatske tekstove, uočavamo potencijalnu tendenciju prema eksplicitaciji ili normalizaciji u kategorijama suprotnih, zaključnih, odnosnih, emfatičkih, dopunskih i načinskih konektora, odnosno potencijalnu implicitaciju u kategorijama koje pokazuju manji udio konektora, kao što su objasnidbeni, vremenski i uvjetni. Kako bi se utvrdile opće tendencije, provedena je kvalitativna analiza na način da su istraženi najfrekventniji konektori u engleskim izvornicima iz svake kategorije, koji su ujedno i u literaturi navedeni kao svojstveni pravnom tekstu (usp. Bhatia 1996; Alcaraz Varó i Hughes 2002) te su analizirani njihovi prijevodi na hrvatski. No, kvalitativni je uvid učinio pitanje još složenijim jer je pokazao raznorodnost tendencija koje djeluju u procesu prevođenja. Osim poteškoća pri pronalaženju izvornog ekvivalenta, unutar iste kategorije konektora ima i primjera eksplicitacije i primjera implicitacije, pored primjera prijenosa značenja konektora u drugu kategoriju. U istraživanju se eksplicitacijom smatrala svaka zamjena konektora prijedložnom frazom ili zavisnom rečenicom, dok se implicitacijom smatrala svaka zamjena prijedložnog ili fraznog konektora jednostavnim veznikom ili prijedlogom, ili pak potpuno izostavljanje konektora.

U tom smislu, najčešći je prijevod ekvivalentnim izrazom na hrvatskome jeziku. U slučaju suprotnih konektora pronađeno je najviše slučajeva eksplicitacije, kao u primjeru (79), stoga se veći udio tih konektora u korpusu prijevoda može pripisati jačem djelovanju prijevodne univerzalije eksplicitacije.

- (79) The icing rate for these surfaces should be three times that specified in 2.2. – **Međutim**, računске količine leda na tim površinama moraju se odrediti kao tri puta veće od onih izračunatih prema 2.2.

Veći broj primjera eksplicitacije pronađen je i kod zaključnih i uzročnih konektora, kao što pokazuju primjeri (80) i (81), pri čemu su konektori u prijevodima prošireni u rečenice.

- (80) for any loss or damage suffered **as a result** of the wrongful exercise of the inspectors' powers - za svaki gubitak ili štetu **koji su nastali** nezakonitom primjenom inspektorskih ovlasti;
- (81) In the final stage of flooding, the angle of heel **due to** unsymmetrical flooding shall not exceed 258 – Pri konačnom stupnju naplavlivanja, kut nagiba **koji je nastao uslijed** nesimetričnog naplavlivanja;

Uzročni su konektori pokazali najveću tendenciju prema implicitaciji u prijevodima, bilo da se radi o potpunom izostavljanju kao u (82) i (83), ili o prevođenju fraze u prijedložni izraz kao u (84), što nije u skladu s generalnom tvrdnjom da je za tekstne konektore uobičajena eksplicitacija (Blum-Kulka, 1986), a sličnu tendenciju pokazuju i zaključni konektori, kao u primjeru (85) gdje je konektor izostavljen ili u (86) gdje je preinačen u veznik zavisne rečenice.

- (82) coastal State exercises sovereign rights **for the purposes** of exploration and exploitation of their natural resource – obalna država primjenjuje svoja suverena prava istraživanja i iskorištavanja prirodnih resursa;
- (83) **For the purposes** of the present Convention, unless expressly provided otherwise – Ako nije izričito drukčije određeno, slijedeći izrazi u ovoj Konvenciji znače;
- (84) **For the purpose** of computing the ratio of water to land under paragraph 1 – Za izračunavanje omjera vode i kopna na temelju stavka 1;
- (85) Masters should **therefore** exercise prudence and good seamanship, having regard to the season of the year, weather forecasts and the navigational zone – Zapovjednik mora iskazati umješnost i primijeniti dobru pomorsku praksu s obzirom na sezonu, vremensku prognozu, područje plovidbe;
- (86) The term "vessel not under command" means a vessel which through some exceptional circumstance is unable to maneuver as required by these Rules and is

therefore unable to keep out of the way of another vessel. - Izraz "brod koji ne može manevrirati" označuje brod koji se ne može maknuti s puta drugome brodu **jer** se njime zbog nekih posebnih okolnosti ne može manevrirati prema ovom pravilniku.

Slična se tendencija k implicitaciji može pronaći i kod načinskih konektora, kao u primjeru (87) te mjesnih konektora, kao u primjeru (88).

(87) which acts **in a manner** contrary to such laws and regulations or other provisions of this Part - postupi protivno tim zakonima i drugim propisima ili odredbama ovoga dijela.

(88) if adopted in accordance with subparagraph (d) **above**, amendments shall be communicated by the Secretary-General of the Organization to all the Parties to the Convention for acceptance – ako se izmjene ili dopune prihvate u skladu s podtočkom (d), Glavni tajnik Organizacije će ih priopćiti svim strankama ugovornicama Konvencije radi prihvata.

Što se tiče objasnidbenih konektora, prijevodi pokazuju nešto manji udio od izvornih hrvatskih tekstova, ali veći udio od engleskih izvornika, stoga se povećani udio ove kategorije konektora u prijevodima može pripisati mogućem djelovanju prijevodne univerzalije normalizacije, s obzirom na to da su se ti konektori pokazali karakterističnima za pomorskopravni žanr na hrvatskome jeziku (vidi 12.8.).

Kako je već spomenuto, kvalitativnom se analizom otkrilo i niz primjera u kojima izvorni konektor mijenja značenje u prijevodu kao u primjerima (89), (90) i (91), što je u skladu s tezom Blum-Kulke (1986) o mogućim pomacima u značenju u prijevodnom procesu.

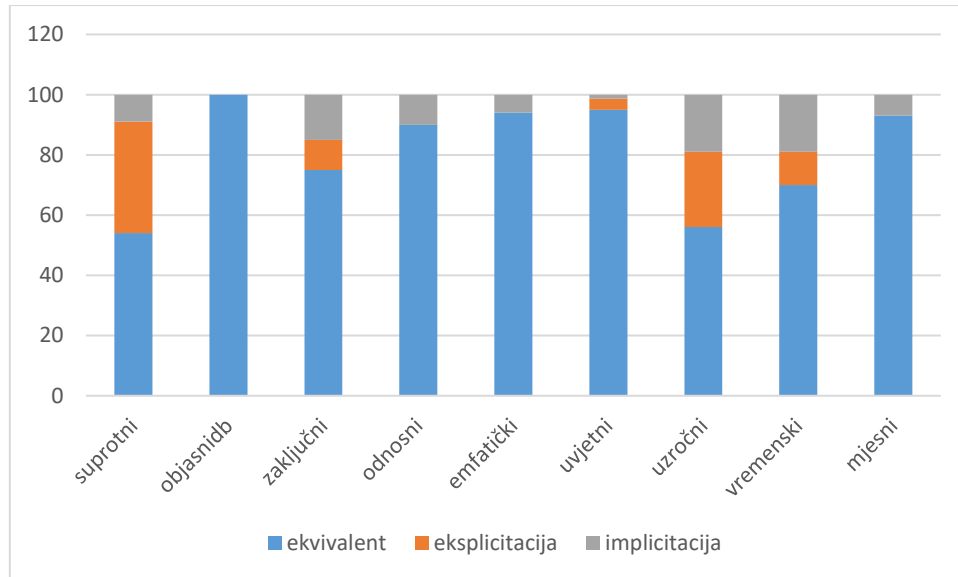
(89) The latter vessel may **however** take action to avoid collision by her maneuver alone – Drugi brod može **ipak** poduzeti mjere za izbjegavanje sudara vlastitim manevriranjem;

(90) This position shall not be readily cut off **in the event of** a fire in the spaces served – Ovo mjesto ne smije lako postati nedostupno **uslijed** požara u prostorijama koje poslužuje;

(91) Common washrooms/bathrooms shall not be located in the same room as toilets, **although** they can share same lobby – Zajedničke umivaonice/kupaonice ne smiju biti u istoj prostoriji sa zahodima, **ali** mogu dijeliti isti predprostor.

Skupni rezultati kvalitativne analize, koja je provedena na uzorku tekstnih konektora, prikazani su u Grafikonu 15. Promatrana su po dva najfrekventnija konektora iz svake

kategorije, a primjeri su kategorizirani s obzirom na to koju tendenciju pokazuju u odnosu na korpus MarLaw EN. Rezultati kvalitativne analize pokazuju kako je tendencija k eksplicitaciji prisutna u određenim kategorijama konektora, suprotnim, uzročnim i vremenskim, a da također postoji i tendencija k implicitaciji, najviše izražena kod uzročnih konektora.

Grafikon 15. Distribucija prijevodnih univerzalija u kategorijama tekstnih konektora

Ono što se može primijetiti jest da je prijevodna univerzalija eksplicitacije najslabije izražena u onim kategorijama konektora koje su potvrđene kao karakteristične za pomorskopravni žanr (uvjetni, objasnidbeni i odnosni). Podaci iz korpusa (Tablica 64) pokazuju da je udio uvjetnih i objasnidbenih konektora između vrijednosti udjela tih konektora u izvorniku i izvornim hrvatskim tekstovima, dok odnosnih konektora ima više u prijevodima.

Nadalje kategorije konektora koje su najotvorenije prema utjecaju prijevodne univerzalije eksplicitacije jesu suprotni i uzročni, kao što se može vidjeti iz primjera (92) i (93). U primjeru (94) može se uočiti manifestacija dvaju prijevodnih univerzalija – simplifikacije kod rastavljanja dulje rečenice u kraću i eksplicitacije pri prijevodu veznika u tekstni konektor. Kod ovih se konektora javlja i suprotna tendencija u prijevodima, implicitacija, kao što se može vidjeti u primjeru (95).

(92) The icing rate for these surfaces should be three times that specified in 2.2. – **Međutim**, računske količine leda na tim površinama moraju se odrediti kao tri puta veće od onih izračunatih prema 2.2.;

(93) If the ship is pressed against the fenders by wind and/or current, all lines should be slack – Ako je brod pritisnut uz odbojnice na obali **uslijed** utjecaja vjetera i morskih struja, sve linije priveza bit će opuštena;

(94) (...) to the Enterprise or to anyone external to the Authority, **but** data on the reserved areas may be disclosed to the Enterprise. – ne smije otkrivati Poduzeću ni bilo komu izvan Vlasti. **Međutim**, podaci o rezerviranim područjima mogu se otkriti Poduzeću;

(95) in passenger ships of 1,000 gross tonnage and upwards, **in the event of** a fire in any one compartment, all the fire pumps will not be put out of action – na putničkim brodovima bruto tonaže 1000 i više, požar u bilo kojem odjeljku ne može prekinuti rad svih protupožarnih pumpi;

Odnosni, emfatički i objasnidbeni konektori pokazuju visok stupanj vjernosti izvorniku. Kako je žanrovska analiza pokazala, odnosni i objasnidbeni konektori karakteristični su za pomorskopravni žanr pa ovu pojavu možemo pripisati općim svojstvima žanra. Emfatički pak konektori pokazuju veći udio u prijevodnom korpusu i visok stupanj vjernosti izvorniku, zbog čega se u toj kategoriji može govoriti o utjecaju izvornika u prijevodima, odnosno interferenciji, iako pokazuju i određen stupanj implicitacije u prijevodima kao npr. u (96).

(96) Slop tanks shall be so designed **particularly** in respect of the position of inlets, outlets, baffles or weirs where fitted, so as to avoid excessive turbulence and entrainment of oil or emulsion with the water – Tankovi za zauljene mješavine moraju biti tako izvedeni s obzirom na položaj ulaza, izlaza i pregradaka, ako su ugrađeni, da se izbjegne pretjerano vrtloženje i miješanje ulja ili emulzije s vodom.

Ono što je kvalitativna analiza pokazala jest da možemo naći primjere različitih prijevodnih univerzalija u gotovo svim kategorijama konektora, uključujući i implicitaciju koja se ne smatra tipičnom za ovu kategoriju. U tom se smislu javlja nekoliko mogućnosti:

1. udio određene kategorije konektora najveći je u prijevodima, a uz to kvalitativna analiza pokazuje tendenciju prema eksplicitaciji s obzirom na izvornik (npr. suprotni, zaključni);
2. udio određene kategorije konektora najveći je u prijevodima, a kvalitativna analiza pokazuje tendenciju prema implicitaciji s obzirom na izvornik, što može ukazivati na tendenciju prema normalizaciji, osobito ako je ta kategorija ujedno potvrđena i kao karakteristika žanra (npr. odnosni);
3. udio određene kategorije konektora najveći je u prijevodima, a kvalitativna analiza pokazuje visok stupanj vjernosti izvorniku, ova tendencija može biti rezultat interferencije (npr. emfatički);

4. udio konektora određene kategorije u prijevodima nalazi se između dviju krajnjih vrijednosti utvrđenih u dvama izvornim korpusima, što može ukazivati na realizaciju prijevodne univerzalije ujednačavanja (npr. uvjetni, objasnidbeni);

5. udio kategorije konektora najmanji je u prijevodima, a kvalitativna analiza pokazuje i primjere implicitacije i primjere eksplicitacije (npr. vremenski).

Zaključno se može reći da su tekstni konektori zaista “nepostojana” kategorija (Halverson 2004: 569) te da nema jedne tendencije koja prevladava u prijevodima te kategorije riječi. Analiza na malom uzorku pokazala je neke tendencije koje nisu u skladu s hipotezom eksplicitacije, ali daju značajne informacije o toj kategoriji riječi. Također, pokazuje da je na tekstnoj razini teško jasno razdvojiti tendencije u prijevodima i da nema apsolutnih rezultata. Osim toga, na primjeru tekstnih konektora pokazalo se kako ima razloga očekivati da će žanr, odnosno žanrovski standardi utjecati na proces prevođenja i na odabir rješenja u prevođenju, a time i na ostvarenje tzv. prijevodnih univerzalija, te bi se stoga taj faktor trebao uzeti u obzir prilikom istraživanja prevođenja.

13.11. Analiza distribucije višerječnih izraza i n-grama

Kako je žanrovska analiza pokazala, pomorskopravni žanr karakterizira gomilanje imenica i glagola u višečlane izraze, binomne, trinomne ili kvadrinomne, i formulaične nizove riječi, odnosno n-grame. Funkcija binomnih i polinomnih izraza je sveobuhvatnost značenjskog polja koje se određenim propisom želi pokriti, dok nam n-grami ukazuju na formulaičnost i tipičnost određenih izraza u pomorskopravnom kontekstu.

U ovome dijelu istraživanja, analizirani su navedeni višečlani nizovi s ciljem da se utvrde sličnosti ili razlike u prijevodima koje bi mogle upućivati na specifičnosti prijevodnog teksta, odnosno ostvarenje prijevodnih univerzalija.

13.11.1. Binomni, trinomni i kvadrinomni nizovi

Ovakvi su višerječni izrazi i nabranja karakteristični za engleski pravni jezik (usp. Dobrić Basaneže 2018), čija se manifestacija u tom registru objašnjava povijesnim ili fonološkim razlozima. Žanrovska je analiza u potpoglavlju 12.9.1. pokazala da pomorskopravni korpus karakterizira nizanje imenica, glagola i prijedloga, dok se kod pridjeva nije pokazala značajna razlika u odnosu na referentne korpusne općeg jezika. Polinomni su izrazi u korpusu MarLaw CRO pretraživani kao u potpoglavlju 12.9.1., dok su za korpus MarLaw EN korišteni regularni izrazi `[tag="N.*"] ([lemma="and"]/[lemma="or"]) [tag="N.*"]` za pretragu imenica,

[tag="V.*"] ([lemma="and"]/[lemma="or"]) [tag="V.*"] za pretragu glagola, [tag="J.*"] ([lemma="and"]/[lemma="or"]) [tag="J.*"] za pretragu pridjeva i [tag="IN"] ([lemma="and"]/[lemma="or"]) [tag="IN"] za pretragu prijedloga.

U ovome se dijelu analize usporedio udio binomnih, trinomnih i kvadrinomnih izraza u usporednom i usporedivom korpusu, kako je prikazano u Tablici 66.

Tablica 65. Prikaz udjela (u %) višerječnih izraza u usporednom i usporedivom korpusu

Nizovi	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN	HR:CRO
N+N	1,7	2	1,6	0,85
N+N+N	0,25	0,26	0,2	0,96
N+N+N+N	0,052	0,048	0,037	1,08
N+N+N+N+N	0,012	0,012	0,0018	1,00
V+V	0,09	0,099	0,23	0,91
V+V+V	0,01	0,0078	0,025	1,28
V+V+V+V	0,0025	0,0014	0,0051	1,79
A+A	0,29	0,33	0,19	0,88
A+A+A	0,021	0,029	0,018	0,72
A+A+A+A	0,0028	0,0066	0,002	0,42
S+S	0,0087	0,015	0,05	0,58

Rezultati pokazuju da korpus MarLaw CRO ima najveći udio binomnih imenskih nizova i nizova pridjeva, što je u skladu s povećanim udjelom imenica i pridjeva u tom korpusu, kako je prikazano u 13.3., i s tendencijom žanra prema nominalizaciji, što možemo vidjeti iz primjera (97) gdje su engleski glagoli prevedeni imenicama. Najveći udio binomnih i polinomnih glagolskih nizova ima korpus engleskih tekstova, što je također u skladu s povećanim udjelom glagola u tom korpusu u odnosu na MarLaw HR i MarLaw CRO. Veći udio pridjeva u prijevodnom korpusu rezultat je nizova glagolskih oblika participa prošlog u korpusu izvornih engleskih tekstova, jer su ti participi prevedeni kao glagolski pridjev trpni, kao što pokazuje primjer (98).

(97) States shall take other measures as may be necessary to **prevent, reduce and control** such pollution. – Države poduzimaju druge mjere koje mogu biti potrebne za **sprečavanje, smanjivanje i nadziranje** takvoga onečišćenja.

(98) **conducted, monitored, evaluated and supported** by persons qualified in accordance with paragraphs 4, 5 and 6 – **vršeni, praćeni, ocijenjeni i podržani** od osoba kvalificiranih u skladu s odlomcima 4., 5. i 6.

U engleskom je korpusu isto tako i najveći udio binomnih prijedložnih izraza. Kvalitativnim uvidom u primjere iz korpusa uočava se da ti prijedložni binomi nisu nestali u procesu prevođenja, već su zbog unutarjezičnih zakonitosti razdvojeni, kao što pokazuju primjeri (99) i (100). Uzrok tome su različiti oblici imenica koji slijede nakon prijedloga jer pripadaju različitim padežima.

(99) This rule applies to vessels not in sight of one another when navigating **in or near** an area of restricted visibility. – Odredbe ovoga članka odnose se na brodove koji ne vide jedan drugoga za vrijeme plovidbe **u području ili blizu područja** sa smanjenom vidljivošću;

(100) if it is less than 25 meters in breadth, one all-round white light **at or near** the front end and one **at or near** the after end except that dracones need not exhibit a light at or near the forward end – ako je uži od 25 metara, jedno bijelo kružno svjetlo **na** prednjem krajnjem dijelu ili **u** njegovoj **blizini** i jedno takvo svjetlo **na** stražnjem krajnjem dijelu ili **u** njegovoj **blizini**.

Tablica 66 također donosi podatak o odnosu pojedinih nizova u izvornim hrvatskim tekstovima i prijevodima. Taj omjer pokazuje da što je veći broj imenica u nizu to su ta dva korpusa sličnija, dok je kod glagola i pridjeva ta tendencija suprotna. U slučaju glagola, veći broj glagola u nizu karakterističan je za izvorni hrvatski korpus, a veći broj pridjeva u nizu karakterističan je za prijevodni korpus.

U žanrovskoj analizi u potpoglavlju 12.9. navedene su vrste binomnih i polinomnih izraza po svom semantičkom sastavu, a isti su potvrđeni i u usporednom korpusu, ali usporedni korpus (MarLaw EN i MarLaw CRO) ima i sinonimnih nizova koji nisu karakteristični za izvorni hrvatski (npr. *protect and safeguard*, tj. zaštita). U tim slučajevima, Dobrić Basaneže (2018) preporuča reduciranje takvih nizova u prijevodima na hrvatski jezik. U korpusu MarLaw CRO nalaze se primjeri kada se sinonimni izrazi zaista reduciraju, kao u (101) i (102), no ima i primjera kada se nastoji slijediti izvornik unatoč tome što to žanru u ciljnom jeziku nije svojstveno ili ne postoji odgovarajući ekvivalent, kao u primjerima (103), (104) i (105).

(101) Actions to be taken to **protect and safeguard** all persons on board in emergencies – Postupci koje je potrebno poduzeti za **zaštitu** svih osoba na brodu u slučajevima nužde;

(102) This **incorporates, expands and extends** in depth the subjects listed in column 2 of table A-II/1 for officers in charge of a navigational watch – Tu su **obuhvaćeni i prošireni** predmeti iz 2. stupca tablice A-II/1 za časnike plovidbene straže.

- (103) ship on which they are **employed or engaged or work** – broda na kojem su **zaposleni, uzeti na rad ili rade**;
- (104) procedures for **training, drills and exercises** associated with the plan – postupci **obuke, uvježbavanja i vježbi** povezanih s planom;
- (105) they should be entitled to free transportation to the place where they were **engaged or recruited** – oni imaju pravo na besplatan prijevoz do mjesta gdje su **uzeti u službu ili pribavljeni**.

U primjerima kao što je (106), iako se ne radi o pravim sinonimima, jedan je član niza izostavljen jer na ciljnom jeziku upotrijebljena jezična jedinica ima šire značenje nego u izvorniku ili se izostavljanjem jednog člana niza ne gubi osnovno značenje iskaza, kao u (107).

- (106) safety **on and over** the sea – radi sigurnosti **na** moru;
- (107) Where two or more submerged machines are installed on the same supply line, valves shall be **provided and arranged** so that (...) – Ako su dva ili više uronjenih strojeva ugrađena na isti dobavni cjevovod, moraju se **postaviti** ventili, (...).

Osim toga, u korpusu su potvrđeni primjeri izostavljanja članova niza i kada se ne radi o pravim sinonimima, pa se time gubi i dio značenja, kao u primjerima (108), (109) i (110).

- (108) Signed **for and on behalf of** the port facility – Potpisano **za** luku;
- (109) shall continue to carry out the obligations under that Convention **unless and until** mandatory provisions covering its subject matter have been adopted – mora nastaviti ispunjavati obveze iz te Konvencije **dok** obvezne odredbe koje se odnose na taj predmet ne usvoji;
- (110) No such radiators shall be fitted with an element so exposed that clothing, curtains, or other similar materials can be **scorched or set on fire** by heat from the element – Ne smiju imati dijelove koji su tako izloženi da bi mogli svojom toplinom **zapaliti** odjeću, zavjese i slične materijale.

Ti nam slučajevi redukcije polinomnih izraza ukazuju na realizaciju prijevodne univerzalije normalizacije u slučajevima kada se reduciraju sinonimni nizovi bez gubitka značenja, a implicitacije u slučajevima kada se ne radi o pravim sinonimima.

U mnogim su slučajevima unutarjezična pravila utjecala na ubacivanje dodatnih objašnjenja ili dijelova rečenica zbog strukturnih razloga kao u (111), ili pak nedostatka u semantičkom

polju kao u (112), ili je prevoditelj u procesu prevođenja dodatno pojasnio polinomni izraz, kao u (113), pa se u takvim primjerima može govoriti o eksplicitaciji.

- (111) proceed without delay **through or over** the strait – **plove tjesnacem ili prelijeću tjesnac** bez zadržavanja;
- (112) Openings in the weather deck over which cargo is stowed shall be **securely closed and battened down** – Otvori u izloženoj palubi na kojoj se slaže teret moraju se **na siguran način zatvoriti i njihovi poklopci dobro pričvrstiti**;
- (113) An operator may in any year produce **less than or up to 8** per cent more than the level of annual production of minerals from polymetallic nodules specified in his production authorization – Izvođač radova smije u svakoj godini proizvesti **manje od** količine godišnje proizvodnje minerala iz polimetalnih grumena naznačene u njegovoj dozvoli za proizvodnju **ili do 8 posto više od te količine**.

U nastavku će se analizirati nizovi riječi, tzv. n-grami, koji sadrže riječi koje se uobičajeno i često supojavljaju za razliku od binoma i trinoma koji predstavljaju višerječne izraze iste razine sintaktičke hijerarhije.

13.11.2. Kvadrigrami

Žanrovska je analiza u potpoglavlju 12.9.2. pokazala da su za pomorskopravni žanr karakteristični imenski i prijedložno-padežni kvadrigrami, odnosno nizovi od četiri riječi koje se često supojavljaju. Analiza kvadrigrama provedena je i na usporednom korpusu te su rezultati uspoređeni s rezultatima žanrovske analize. Za pretragu kvadrigrama korištena je funkcija *N-grams* u Sketch Engineu.

Iako to nisu cjelovite jedinice, već su dio neke veće fraze ili rečenice, mogu se kategorizirati prema strukturi (npr. Biber et al 1999) ili prema funkciji u tekstu (npr. Hyland 2008). Kvadrigrami dobiveni programom Sketch Engine, također uz minimalnu frekvenciju od 10, kategorizirani su u iste skupine prema ključnoj riječi, kako je prikazano u Tablici 66. Sketch Engine je izdvojio vrlo različit broj kvadrigrama u pojedinim korpusima, tako da korpus izvornih engleskih tekstova ima višestruko veći broj kvadrigrama od hrvatskog korpusa.

Tablica 66. Prikaz udjela (%) kvadrigrama u usporednom i usporedivom korpusu

Kategorija n-grama	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN
imenski	47	40	43
prijedložno-padežni	22	19	15
glagolski	17	16	22
priložni	3,5	7,5	12
rečenični	10,5	14,5	4
Ukupno	478	735	1754

Rezultati pokazuju da su imenski kvadrigrama zajednički u sva tri korpusa, odnosno formulaičnost imenskih nizova može se smatrati obilježjem žanra, što ide u prilog tendenciji nominalizacije. U korpusu MarLaw EN veći je udio glagolskih kvadrigrama i posljedično priložnih kvadrigrama. Korpus prijevoda pokazuje veći udio rečeničnih kvadrigrama (npr. *koji se odnose na, kako bi se osiguralo, kako je navedeno u*), što može upućivati na prijevodnu univerzaliju eksplicitacije jer se time dodatno objašnjava sadržaj iskaza ili se prijedložni izraz proširuje u zavisnosloženu rečenicu.

Osim po strukturi, kvadrigrama su kategorizirani i po funkciji koju imaju u tekstu kako je prikazano u Tablici 67 (usp. Biber et al 2004; Jhang i Lee 2013; Breeze 2013). Prva kategorija „stav“ izražava stav i procjenu pošiljatelja poruke (npr. *kaznit će se za, ne smije biti manja*), druga kategorija „referencijalni kvadrigrama“ obuhvaća one kvadrigrame koji izražavaju intertekstualne odnose ili odnose teksta s vanjskim svijetom, vrijeme, količinu, i sl. (npr. *u skladu s odredbama, pet godina od dana*), a treća kategorija „sadržaj“ sadrži one kvadrigrame koji se odnose na specifične sadržajne elemente, poput dokumenata, naziva subjekata ili apstraktnih pojmova (npr. *nacionalni kolektivni ugovor za, praksa na školskome brodu*).

Tablica 67. Prikaz kategorija kvadrigrama po funkciji i njihovih udjela (u %) u korpusima

Kategorija	MarLaw CRO	MarLaw HR	MarLaw EN
STAV	16	13	8
REFERENCIJALNI			
vrijeme	2	12	3
količina	4	2	4
logički odnosi	35	20	24
SADRŽAJ			
dokumenti	8	8	16
agenti	15	28	16
apstraktno	19	15	29

Rezultati pokazuju da kvadrigrama koji izražavaju stav govornika ima najviše u hrvatskom izvornom korpusu, pa se prema tome čini da se u hrvatskom pomorskopravnom žanru upotrebljavaju formulaičniji izrazi za izravno obraćanje pošiljatelja od engleskog jezika. Kvadrigrama koji izriču logičke odnose u tekstu najviše ima u prijevodnom korpusu, što može upućivati na veću i jasniju povezanost dijelova teksta te može ukazivati na moguću realizaciju prijevodne univerzalije eksplicitacije. Veći broj kvadrigrama spada u skupinu sadržajnih kvadrigrama koji su specifični za pomorskopravni žanr, odnosno semantička funkcija ove kategorije kvadrigrama zajednička je ovim korpusima, ali se razlikuje od korpusa općeg jezika.

13.12. Sintaktički diskontinuitet

Sintaktički diskontinuitet odnosi se na razdvajanje dviju rečeničnih sastavnica koje inače uobičajeno stoje zajedno ubacivanjem nekog drugog izraza između njih. Javlja se i u općem jeziku, ali se posebno ističe kao karakteristika pravnog teksta (usp. Quirk et al 1985; Bhatia 1993). Pravne tekstove odlikuju dugačke rečenice sa složenim ustrojstvom kojima se nastoji postići sveobuhvatnost pravne odredbe. Upravo zbog toga, zavisne ili nezavisne rečenice ili fraze umeću se u strukturu rečenice kako bi se uključila ograničenja (eng. *qualifications*) pravnih odredbi, a time se razdvajaju imenske ili glagolske skupine, što u konačnici u određenim slučajevima otežava praćenje i razumijevanje te odredbe jer se prekida misao glavne rečenice umetanjem drugih izraza.

Postoje različite vrste sintaktičkog diskontinuiteta koje se odražavaju u različitim rečeničnim dijelovima. Quirk et al. (1985) izdvajaju diskontinuitet imenskih skupina, odnosno razdvajanje glave imenske skupine od modifikatora (npr. čest je primjer razdvajanje imenice od fraze s prijedlogom *of* u engleskome jeziku), Bhatia (1993) navodi diskontinuitet glagolskih skupina (npr. razdvajanje pomoćnog i glavnog glagola umetanjem fraze ili zavisne rečenice) i binomnih izraza, dok Mackinley (2004) spominje i diskontinuitet pridjevskih skupina. Na razini rečeničnog ustrojstva. Mackinley (2004) također nalazi da su češći primjeri razdvojene glagolske skupine u dokumentima europske pravne stečevine, dok su u britanskim pravnim dokumentima češći primjeri razdvojene imenske skupine. Cozma (2017: 29) navodi i razdvajanje subjekta od predikata, predikata od objekta te razdvajanje veznika zavisne rečenice od subjekta te rečenice.

Istraživanje sintaktičkog diskontinuiteta u prijevodima pomorskopравnih tekstova s engleskog na hrvatski jezik provele su Tominac Coslovich i Borucinsky (2015), pri čemu je više primjera sintaktičkog diskontinuiteta pronađeno u izvornim engleskim tekstovima.

Najčešća zabilježena vrsta diskontinuiteta u tom istraživanju bio je diskontinuitet glagolske skupine, zatim imenske skupine i diskontinuitet binomne skupine.

Prijevodni često slijede obrasce i žanrovske standarde izvornog teksta pa se i u ovom dijelu analize pokušalo istražiti pojavu sintaktičkog diskontinuiteta u usporednom i usporedivom korpusu. Analiza se provela dijelom kvantitativno, a dijelom kvalitativno, jer se u alatu Sketch Engine pretragom dobije previše šuma da bi rezultati bili pouzdani. Kvalitativna analiza provedena je na uzorku od 200 rečenica na izvornom hrvatskom jeziku i isto toliko rečenica prijevoda i izvornog engleskog teksta nasumično odabranih iz različitih dokumenata i različitih dijelova dokumenata kako se ne bi rezultati kontaminirali uzorkom samo iz uvodnog ili završnog dijela koji imaju specifičnu i zadanu strukturu. Kvalitativna je analiza također imala za cilj utvrditi vrste sintaktičkog diskontinuiteta kako bi se ta struktura mogla potražiti u korpusu i potvrditi na većem uzorku. Kvantitativno su uspoređeni rezultati pretrage diskontinuiteta glagolske skupine, odnosno razdvajanje pomoćnog ili modalnog glagola od glavnog glagola.

Kvantitativna je analiza provedena na dvama slučajevima razdvajanja glagolske skupine, i to pomoćnog glagola *htjeti* i modalnog glagola *moći* od glavnog glagola. Istražila se frekvencija takvih primjera s udaljenosti od tri i šest mjesta između *htjeti* i *moći* i glavnog glagola, s pomoću regularnih izraza:

`[lemma="htjeti"] []{3} [tag="V.n.*"] within <s/>`

`[lemma="htjeti"] []{6} [tag="V.n.*"] within <s/>`

`[lemma="moći"] []{3} [tag="V.n.*"] within <s/>`

`[lemma="moći"] []{6} [tag="V.n.*"] within <s/>`

Rezultati prikazani u Tablici 69 pokazuju kako je ovaj vid sintaktičkog diskontinuiteta frekventniji u izvornim hrvatskim tekstovima nego u prijevodima, ali i frekventniji je u prijevodima nego u izvornim engleskim tekstovima.

Tablica 68. Prikaz udjela (%) diskontinuirane glagolske skupine u usporednom i usporedivom korpusu

	MarLaw HR	MarLaw CRO	MarLaw EN
htjeti+glagol {3}	0,013	0,0064	0,0047
htjeti+glagol {6}	0,011	0,0092	0,0051
moći+glagol {3}	0,013	0,0076	0,0038
moći+glagol {6}	0,0051	0,0038	0,013

Kvalitativnom analizom uzorka teksta iz korpusa utvrđena je razlika u vrstama sintaktičkih diskontinuiteta u korpusima. Na primjeru 200 rečenica iz izvornog hrvatskog korpusa, utvrđeno je ukupno 26 primjera sintaktičkog diskontinuiteta, i to najviše razdvajanja glagolske skupine (114), zatim razdvajanje subjekta i predikata (115), veznika od pripadajuće rečenice (116 i 117), imenice od pripadajuće odnosne rečenice (118).

(114) a **smrt je, odnosno tjelesna ozljeda, nastupila** za obavljanja zabranjenog načina

(115) ako je naručitelj, **unatoč upozorenju da materijal ima nedostatke**, zahtijevao da brodograditelj takav materijal ugradi

(116) koji **na temelju članka 795. ovoga Zakonika** ulazi u dužničku masu

(117) računa ispostavljenog **primatelju ili, ako takvog računa nema, na temelju ukrcajne vrijednosti tereta**

(118) svi **troškovi, uključujući plaće posade, koji** ne bi bili podneseni.

Zanimljivo je da zakonodavac svjesno i namjerno umeće izraze i razbija rečenične skupine, što se može iščitati iz dijela zakona kojim se mijenjaju odredbe te kaže sljedeće:

U prvoj rečenici stavka (1) riječi "osim kao što je predviđeno u stavku (2)" umeću se između riječi "će" i "biti".

Kvalitativna analiza prijevoda i engleskih izvornika također je obuhvatila 200 nasumično odabranih rečenica iz korpusa. Pronađeno je ukupno 31 primjer diskontinuiteta u engleskom tekstu, a 38 primjera u prijevodima. Od pojedinih vrsta sintaktičkog diskontinuiteta, najviše ima sljedećih vrsta:

- diskontinuirane imenske skupine,
 - **establishment by every coastal State of adequate and effective arrangements – uspostavljanju od strane svake obalne države odgovarajućih** i uspješnih mjera nadzora;
 - adopt all **legislative or other appropriate measures** necessary – svih **zakonodavnih i drugih prikladnih mjera** potrebnih da;
- diskontinuirane glagolske skupine,
 - The Member whose flag the ship flies **should**, *in effectively exercising its jurisdiction over social matters*, **satisfy** itself that the shipowners' responsibilities – članica čiju zastavu brod vije, **treba** se, *djelotvornom provedbom svoje jurisdikcije nad socijalnim pitanjima*, **uvjeriti** da je brodovlasnik udovoljio svojim obvezama;

- rescue sub-centres **shall**, *immediately upon receipt of information concerning a vessel in a state of emergency*, **evaluate** such information – **moraju**, *neposredno nakon prijama podataka glede broda u opasnosti*, **procijeniti** takve podatke;
- razdvajanje subjekta od predikata,
 - **Parties**, *whether or not Members of the Organization*, **shall be entitled** – **Stranke**, *bile one članice Organizacije ili ne*, **će biti pozvane**;
- razdvajanje imenice od odnosne rečenice,
 - indicate the **conditions**, *if any*, **under which** the projected mission may be undertaken – naznačiti **uvjete**, *ako ih ima*, **pod kojima** će predviđena operacija biti izvedena;
- razdvajanje predikata i objekta,
 - a Party should **authorize**, *subject to applicable national laws, rules and regulations*, **immediate entry** into or over its territorial sea – Stranka **treba dopustiti**, *sukladno važećim nacionalnim zakonima, pravilima i propisima*, **neposredan ulaz** u svoje teritorijalno more;
 - rescue co-ordination centres to **provide**, *when requested*, **assistance** to other rescue co-ordination centres – središnjice za usklađivanje spašavanja da **osiguraju**, *kada se to zahtijeva*, **pomoć** drugim središnjicama za usklađivanje spašavanja;
- razdvajanje veznika od pripadajuće rečenice,
 - **when**, *following the uncertainty phase*, **attempts** to establish contact with the vessel – **kada**, *nakon stupnja neizvjesnosti*, **pokušaji** uspostavljanja veze s brodom.

Također, ima primjera kada je sintaktički diskontinuitet prisutan u izvorniku, ali ne i u prijevodu, kao primjer razdvojene imenske skupine u primjeru (119) ili razdvajanje subjekta od predikata u primjeru (120), i obrnuto, kao razdvajanje glagolske skupine u prijevodu u primjeru (121). Osim toga, u prijevodima su česti primjeri razdvajanja povratne zamjenice *se* od glagola kao u primjerima (122) i (123), no takvo je razdvajanje uglavnom uzrokovano unutarjezičnim razlozima, odnosno prozodijskim zakonitostima u vezi s položajem enklitike.

- (119) **refueling**, to the extent possible, **of vessels**, aircraft and vehicles employed in search and rescue operations – najveću moguću **popunu gorivom brodova**, zrakoplova i vozila zaposlenih u operacijama traganja i spašavanja;

- (120) Where **water ballast tanks**, including antirolling tanks and anti-heeling tanks, **are to be filled or discharged** – Gdje se tokom plovidbe trebaju puniti ili prazniti tankovi balasta uključujući tankove za smirivanje ljuljanja i tankove za uspravljanje broda,
- (121) The ship reporting system should provide up-to-date information on the movements of vessels in order, in the event of a distress incident – Sustav izvješćivanja s brodova **treba**, u slučaju pogibeljne nezgode, **osigurati** najsvježije podatke o kretanju brodova radi;
- (122) **se** takva stalna radijska straža, kakva se drži prikladnom i potrebnom, **održava** na međunarodnim frekvencijama za pogibelji;
- (123) Preporuča se da **se** ispravak poluge stabiliteta **zasniva** na stvarnom momentu pomicanja tekućine u tanku.

Može se zaključiti da su pravnom tekstu svojstvene različite vrste sintaktičkog diskontinuiteta, i na razini sintagme i na razini rečeničnog ustrojstva. Pritom, engleski pravni tekstovi slijede standarde anglosaksonskog prava s najviše diskontinuiranih imenskih skupina, dok prijevodi odražavaju tu strukturu, ali i slijede norme hrvatskog pravnog sustava i diskontinuiranim glagolskim skupinama koje su u hrvatskom češće. Kako razdvajanje bilo imenskih ili glagolskih skupina otežava praćenje i razumijevanje teksta, ova se pojava ne može smatrati realizacijom eksplicitacije ni simplifikacije, već interferencije s aspekta izvornog engleskog teksta, odnosno normalizacije s aspekta izvornog hrvatskog teksta.

13.13. Zaključak

U ovome je dijelu provedena analiza usporednog i usporedivog korpusa kako bi se utvrdilo razlikuje li se prijevodni korpus od izvornih tekstova na engleskome jeziku i u kojim obilježjima.

Statistička analiza pokazala je da prijevodi imaju najmanju prosječnu duljinu rečenice i nešto veći omjer leksičkih i funkcionalnih riječi, što znači da se koristi većim brojem funkcionalnih riječi za povezivanje i izražavanje gramatičkih odnosa. Također prijevodi pokazuju manju vrijednost leksičkog bogatstva, zbog češćeg ponavljanja istih riječi, što ih čini jednostavnijima. Faktori čitkosti također su potvrdili njihovu jednostavnost s obzirom na to da su rangirani pri dnu ljestvice po vrijednostima.

Što se tiče distribucije vrsta riječi, prijevodi uglavnom pokazuju razlike od oba korpusa izvornih tekstova i imaju srednju vrijednost. Ističe se veći udio pridjeva i priloga koji služe

dodatnom opisivanju i pojašnjavanju pojava. Također, veći je i broj zamjenica i veznika koji imaju funkciju snažnijeg povezivanja dijelova teksta.

U analizi ključnih imenica, pokazalo se da se imenice u sva tri korpusa mogu uvrstiti u tri osnovne kategorije, što je očekivano s obzirom na to da pripadaju istoj domeni. Ono što je specifičnost prijevodnog korpusa jesu semantičke veze koje pojedine imenice stvaraju s drugim riječima, zbog čega se semantičko polje iste imenice razlikuje u hrvatskom izvornom i prijevodnom korpusu. Prijevodi općenito pokazuju sličnu tendenciju k nominalizaciji kao i izvornici na hrvatskome jeziku, što se očituje i u većem udjelu binomnih i polinomnih nizova imenica i pridjeva.

Prijevodi su pokazali sličnu distribuciju glagolskih vremena kao i izvorni hrvatski korpus. Modalni su glagoli frekventniji u prijevodima nego u izvornim hrvatskim tekstovima, što znači da se obveza ili zabrana izravnije izražava primarnim sredstvima u prijevodima, vjerojatno pod utjecajem engleskog izvornika. Također, česta je uporaba perifraznih glagola što s jedne strane ide u prilog tendenciji nominalizacije, ali s druge strane ti glagoli u prijevodima pokazuju manju valentnost od istih glagola u izvornom korpusu. Osim toga, performativni glagoli pokazuju najmanju učestalost u prijevodima, što se može povezati s umanjnjem ilokucijske snage iskaza u procesu prevođenja. Prijevodi se također razlikuju od izvornih hrvatskih tekstova po distribuciji pasivnih i neličnih oblika, koji su puno frekventniji u prijevodima, što doprinosi njihovoj bezličnosti i apstrakciji.

Osim po modalnim glagolima, prijevodi se razlikuju od izvornih tekstova na hrvatskome jeziku i po distribuciji modalnih pridjeva i modalnih priloga, koji su puno frekventniji u izvornim hrvatskim tekstovima, osobito oni koji izriču obvezu ili zabranu.

Nadalje, na razini kohezije teksta, u prijevodima je veći udio zamjenica, prijedloga i veznika koji izriču gramatičke odnose, ali i povezuju dijelove teksta, misli, ideje u koherentnu cjelinu. Stoga se može reći da su na tekstnoj razini prijevodi eksplicitniji. Tu tendenciju potvrđuje i distribucija kvadrigrama, jer su u prijevodima najviše zastupljeni kvadrigrami koji izriču logičke odnose.

Zbog svega navedenoga može se zaključiti da se prijevodi zaista u leksičko-gramatičkim elementima razlikuju od tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku, što je rezultat djelovanja prijevodnog procesa i interferencije izvornika.

14. PRIJEVODNE UNIVERZALIJE U KORPUSU MARLAW

Kao što je opisano u poglavlju 7, prijevodne univerzalije jedno su od najkontroverznijih i najspornijih područja istraživanja u znanosti o prevođenju, no još uvijek bude zanimanje znanstvenika i tema su različitih znanstvenih radova. Njihov su raspon i definicija danas puno razrađeniji nego u počecima istraživanja tih pojava, ali još uvijek predstavljaju diskutabilno i sporno područje. Bez obzira na to, Chesterman (2001: 11) naglašava važnost istraživanja pojava „univerzalija“ jer se time otkrivaju obrasci i obrasci obrazaca u procesu prevođenja, što je u konačnici značajno za razumijevanje samog prevođenja kao komunikacijske aktivnosti.

U ovome je istraživanju problem prijevodnih univerzalija proučavan s triangulacijskog aspekta, analizom kvantitativnih korpusnih podataka te njihovim interpretacijom u odnosu na kvantitativne uvide u korpus, nakon čega se određena pojava definirala kao realizacija neke od prijevodnih univerzalija, eksplicitacije, implicitacije, normalizacije, ujednačavanja, simplifikacije ili interferencije. Kvantitativni su podaci pružili smjernice za kvalitativnu obradu, kojom se nastojao dati dublji uvid u pojavu koja se promatra i smjestiti ju u okvire postojećih definicija prijevodnih univerzalija. Svaka je pojava dodatno istražena u odnosu na izvorne hrvatske tekstove i u odnosu na izvorne engleske tekstove kako bi se utvrdilo koja pojava djeluje u kojem smjeru.

Samo tumačenje prijevodnih univerzalija nije jednoznačno iz više razloga. Najveći je razlog njihova nedovoljna definiranost i jasna odijeljenost na teorijskoj razini, zbog čega se često i kritiziraju. Tako eksplicitaciju neki autori smatraju zasebnom univerzalijom, dok je drugi smatraju podvrstom simplifikacije (usp. Baker 1995; Klaudy 2008; Zanettin 2013). Drugi je razlog mogućnost interpretacije iz dvaju aspekata, odnosno iz aspekta izvornog jezika i iz aspekta ciljnog jezika, zbog čega ista pojava može imati različita tumačenja (v. 13.6.4. i 13.7.). Nadalje, ista pojava može imati različite realizacije, primjerice jednom se može dodatno eksplicirati, a drugi put izostaviti ovisno o kontekstu, kao što su to pokazali primjeri prijevoda modalnih pridjeva, veznika i tekstnih konektora. Stoga se samo skupnim pregledom svih tendencija može dobiti opća slika prijevodnih univerzalija u jednom korpusu, koja opet vrijedi za taj korpus, a ne za neki drugi. No, i takav nam uvid može dati smjernice i naznake o tome što se događa u procesu prevođenja te u čemu se razlikuju prijevodi od tekstova na ciljnom jeziku.

Tendencija prema eksplicitaciji u prijevodima primijećena je u kategoriji pridjeva, priloga, zamjenica, veznika i tekstnih konektora, odnosno onim vrstama riječi koje pobliže označavaju stvari, pojave i radnje i funkcionalnim riječima koje dodatno pojašnjavaju

gramatičke i unutartekstualne odnose. To se dodatno argumentira i činjenicom da su tendenciju k eksplicitaciji pokazali i kvadrigami koji izražavaju logičke odnose i odnosne i pokazne zamjenice. Osim toga, eksplicitacija je uočena u prijevodima prijedložnih izraza u zavisnosložene rečenice i u eksplicitnijem izražavanju modalnosti u prijevodima.

Tendencija prema normalizaciji primijećena je u kategoriji imenica, osobito odglagolnih imenica, kao i u stvaranju semantičke mreže ključnih imenica u prijevodima. Rezultati leksičkog bogatstva (LR) također se mogu povezati s djelovanjem normalizacije, u ovom slučaju normalizacije s obzirom na žanrovske konvencije u kojima je ponavljanje pojmova uobičajeno. Također i broj leksičkih riječi u odnosu na ukupan broj pojava (LD_{Stubbs}) pokazuje priklanjanje vrijednostima ciljnog jezika, što se također može tumačiti kao normalizacija. Ova se tendencija primjećuje i u uporabi glagolskih vremena koja odgovaraju žanrovskim konvencijama, kao i frekventnijoj pojavi kondicionala u prijevodima na mjestima gdje je u izvorniku bila prijedložna fraza. Također, redukcija sinonimnih polinomnih izraza u prijevodima upućuje na istu tendenciju.

Postoje i naznake tendencije prema simplifikaciji koja se očituje u omjeru leksičkih i funkcionalnih riječi (L/F), najmanjoj prosječnoj duljini rečenice (AVS) i najmanjem faktoru čitkosti u prijevodima. Osim toga, u prijevodu perifraznih glagola primjećuje se tendencija prema suženju raspona vokabulara, što se također povezuje sa simplifikacijom.

Interferencija se očituje u uporabi pasiva, glagolskog pridjeva trpnog, glagolskog priloga sadašnjeg i neodređenih zamjenica, dakle kategorija koje se često spominju kao tipične i svojstvene engleskom pravnom tekstu. Također se interferencija primjećuje u stvaranju semantičkih mreža ključnih pojmova u prijevodima. Osim toga, može se primijetiti i tendencija prema konvergenciji u omjeru imenica i glagola (N/V), omjeru lema i pojava, u ukupnom udjelu imenica, glagola, prijedloga i brojeva u korpusima. Nadalje, gledano u odnosu na izvorne engleske tekstove javlja se tendencija k implicitaciji u primjeru performativnih glagola, određenih kategorija tekstnih konektora kao što su objasnidbeni, zaključni i uzročni, te kod polinomnih izraza. Iako samo marginalno, primijećena je i pojava netipičnih kolokacija kod perifraznih glagola koja se također smatra univerzalijom.

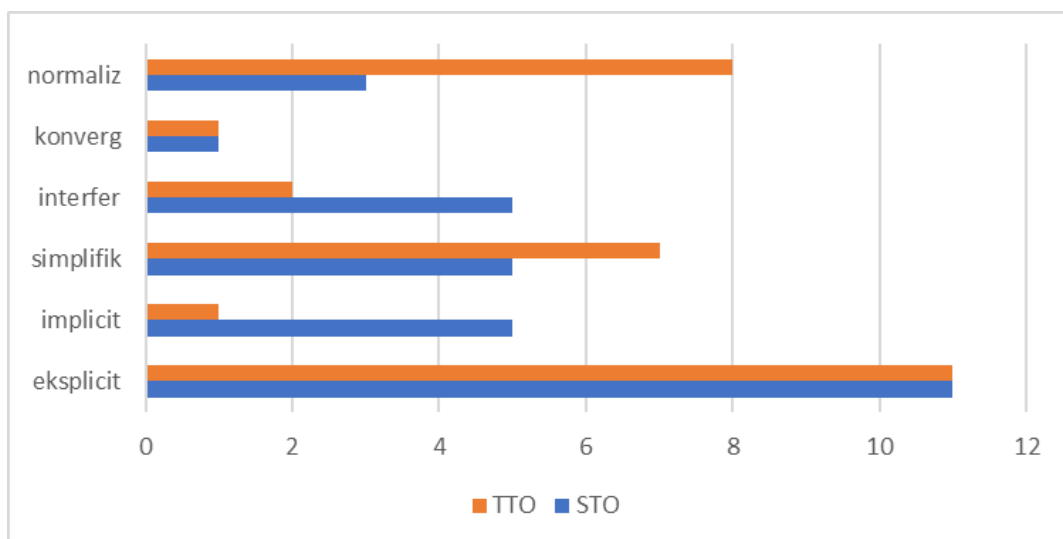
Tablica 69 daje prikaz općih tendencija primijećenih u korpusu prijevoda s obzirom na izvorne engleske tekstove (*source text-oriented, STO*) i s obzirom na izvorne hrvatske tekstove (*target text-oriented, TTO*). Potrebno je naglasiti da su prijevodne univerzalije ovdje identificirane s obzirom na generalne tendencije uočene temeljem rezultata korpusne analize. Rezultati su detaljnije analizirani u poglavlju 12 pri čemu su pojedine univerzalije potvrđene, dok su druge relativizirane s obzirom na kvalitativnu analizu.

Tablica 69. Prikaz općih tendencija prijevodnih univerzalija u prijevodnom korpusu

Pokazatelj	STO	TTO
LD_{TTR}	simplifikacija	eksplicitacija
LD_{hal}	eksplicitacija	simplifikacija
LD_{Stubbs}	eksplicitacija	simplifikacija
AVS	simplifikacija	simplifikacija
LTR	eksplicitacija	simplifikacija
N/V	eksplicitacija	simplifikacija
L/F	konvergencija	konvergencija
LR	simplifikacija	normalizacija
čitkost	simplifikacija	simplifikacija
imenice	eksplicitacija	normalizacija
odglagolne imenice	normalizacija	normalizacija
glagoli	implicitacija	eksplicitacija
glagolska vremena	interferencija	normalizacija
kondicional	eksplicitacija	eksplicitacija
pasiv	interferencija	normalizacija
glag.pridj.trpni	interferencija	interferencija
modalni glagoli	interferencija	eksplicitacija
perifrazni gl.	simplifikacija	simplifikacija
performativni gl.	implicitacija	implicitacija
prijedlozi	implicitacija	eksplicitacija
pridjevi	eksplicitacija	eksplicitacija
modalni pridjevi	normalizacija	eksplicitacija
zamjenice	eksplicitacija	eksplicitacija
prilozi	eksplicitacija	eksplicitacija
modalni prilozi	normalizacija	eksplicitacija
glag.pril.sadašnji	interferencija	interferencija
polinomni izrazi	implicitacija	normalizacija
tekstni konektori	implicitacija	normalizacija
kvadrigrami	eksplicitacija	eksplicitacija

Rezultati korpusne analize daju uvid u opće tendencije, pa ne možemo govoriti o apsolutnim kategorijama prijevodnih univerzalija, no ipak nam istraživanje ovih tendencija otkriva neka obilježja prijevodnog procesa. Važno je pojavu prijevodnih univerzalija promatrati i tumačiti i s obzirom na izvorni i s obzirom na ciljni jezik kako bi se bolje razumjela priroda određene tendencije u prijevodima. Treba uočiti da u određenim slučajevima prijevodi pokazuju isti otklon od izvornih tekstova i izvornika, primjerice prema implicitaciji kod performativnih glagola ili eksplicitaciji u pridjevima, što ih razlikuje od izvornih tekstova po inherentnim obilježjima. Također se čini važnim promatrati pojave u cjelini, primjerice modalnost, a ne samo na pojedinom primjeru. Osim toga, u određivanju o kojoj se prijevodnoj univerzaliji radi, potrebno je promatrati širi kontekst u kojoj se pojava nalazi, kao što se to primjerice radilo u pojedinačnim slučajevima zamjenica i prijedloga koji su se promatrali s obzirom na kontekst, na izvornik, na funkciju u rečenici i na žanr. Žanr se pokazao kao vrlo važan faktor, jer se neke univerzalije mogu odrediti kao takve samo u odnosu na žanr, a ne na opći jezik, kao primjerice univerzalija normalizacije, koja se kao takva određuje u odnosu na žanrovske konvencije, a ne na jezik u cjelini.

Važno je naglasiti kako u slučaju prijevodnih univerzalija ne možemo govoriti u apsolutnim kategorijama. Kako je i sam proces prevođenja „nealgoritamske naravi“ (Ivir 1991), tako i kod prijevodnih univerzalija nemamo jasno odijeljene kategorije niti ih možemo kategorički utvrditi, već samo opisati na kontinuumu od manjeg do većeg udjela pojedine pojave u korpusu.

Grafikon 16. Prikaz distribucije prijevodnih univerzalija

Generalno, može se zaključiti da su prema statističkim pokazateljima prijevodi pomorskopravnih tekstova eksplicitniji od izvornika i hrvatskih tekstova, ali i jednostavniji i razumljiviji. U kategoriji glagola prevladava tendencija k interferenciji, dok je u kategoriji imenica tendencija pretežno prema normalizaciji. Kod funkcionalnih riječi prevladava tendencija prema implicitaciji, kao i na tekstnoj razini. Iz Grafikona 16 vidljiva je distribucija različitih prijevodnih univerzalija u pomorskopravnim prijevodima, pri čemu se ističe eksplicitacija u oba smjera i normalizacija s aspekta ciljnog jezika. Osim normalizacije, s aspekta ciljnog jezika ističe se i simplifikacija, dok s aspekta engleskih izvornika podjednako ima interferencije, simplifikacije i implicitacije.

15. ZAKLJUČAK

U današnjem „globalnom selu“, potrebe za prevođenjem sve su veće, stoga su prevoditelji neizostavan i značajan dio komunikacijskog lanca, a prevođenje neizostavna točka u prenošenju poruke od pošiljatelja do primatelja. U tom dinamičnom procesu, poruka pošiljatelja se prima, interpretira i prenosi u okviru prevoditeljeva iskustva i znanja, s obzirom na jezične i izvanjezične čimbenike. Zbog svega navedenoga, prevođenje je vrlo složen proces koji treba istraživati s više aspekata kako bi se razumjeli mehanizmi koji djeluju tijekom tog procesa i dobila cjelovita slika o načinu na koji se taj proces ostvaruje.

Upravo je iz tih pobuda nastao ovaj rad, kojim se nastojalo istražiti tendencije u procesu prevođenja i specifična obilježja prijevoda uzimajući u obzir širi kontekst u kojem su promatrani tekstovi iz korpusa nastali i njihovu komunikacijsku svrhu. Kako bi se izvanjezična dimenzija komunikacijskog konteksta povezala s jezičnom dimenzijom leksičko-gramatičkih obilježja tekstova nastalih u tom kontekstu, primijenjen je i djelomično modificiran metodološki okvir žanrovske analize u kojoj se uočeni specifični jezični obrasci povezuju s funkcijom i namjenom teksta u kojem se koriste. Također žanrovska je analiza kao postupak u svojoj osnovnoj namjeni vrlo slična analizi prijevoda jer su oba procesa snažno usmjerena prema komunikacijskoj svrsishodnosti i funkcionalnosti jezičnih jedinica u kontekstu situacije. Zato je u istraživanju primijenjena žanrovska analiza kao metoda radi boljeg razumijevanja prevođenja kao procesa. Kako je predmet proučavanja tekst, primijenjene su i metode korpusne analize da bi se uočile jezične jedinice i obrasci relevantni za određeni kontekst, odnosno oni obrasci koji daju uvid u specifični dinamički odnos između dvaju jezika i pomažu u razumijevanju procesa prevođenja. Stoga je u radu metodologija koncipirana kao pragmatična registarsko-žanrovska analiza potpomognuta korpusnim metodama i alatima. Dobiveni obrasci i tendencije povezani su zatim s istraživanjima univerzalnih obilježja prijevoda kao rezultata prijevodnog procesa, čime se dobio dublji uvid u prirodu proučavanog prijevodnog korpusa. Sve navedeno je u skladu s ciljem rada, a to je provesti žanrovsku analizu prijevodnih i izvornih pomorskopравnih tekstova na hrvatskom jeziku kako bi se utvrdile leksičkogramatičke karakteristike žanra i istražila pojava tzv. prijevodnih univerzalija,

U radu je uvodno razrađeno područje znanosti o prevođenju koja je relativno mlada znanstvena disciplina, ali i disciplina koja se ubrzano razvija i širi područje svog interesa. Također opisan je odnos znanosti o prevođenju sa susjednim i srodnim disciplinama te je ona povezana s komunikacijskim aspektom prevođenja kao postupka. Unutar znanosti o prevođenju posebno se razradila njezina poddisciplina, znanost o pravnom prevođenju, s obzirom na to da

je fokus istraživanja bio na pravnim tekstovima i njihovim žanrovskim odrednicama. Definirano je područje interesa znanosti o pravnom prevođenju i njezin odnos sa srodnim i bliskim disciplinama, lingvistikom, pravnom lingvistikom, pravom i znanosti o prevođenju. Također su definirane tendencije u razvoju znanosti o pravnom prevođenju u Republici Hrvatskoj i izvan nje kako bi se uočila glavna područja interesa, koja su se u hrvatskim okvirima uglavnom usredotočila na pravnu stečevinu EU.

Nadalje se razmotrilo nazivlje žanra, registra, stila i tekstnog tipa unutar funkcionalne lingvistike kako bi se bolje definirao predmet istraživanja i smjestio u kontekst sličnih istraživanja. Dan je pregled istraživanja i obrazložen odabir žanra kao metodologije u istraživanju korpusa s obzirom na to da osim jezične kompetencije, podrazumijeva i uporabnu kompetenciju svih sudionika u komunikacijskom lancu. Također je istaknut i utjecaj koji je žanrovska analiza imala unutar znanosti o prevođenju u kojoj je prepoznata kao kvalitetan analitički alat jer žanrovski standardi imaju važan utjecaj u odlučivanju tijekom procesa prevođenja.

U nastavku je razrađena kontroverzna, ali i vrlo produktivna tema prijevodnih univerzalija. Dan je kritički pregled obilježja različitih prijevodnih univerzalija, no u konačnici i zaključak da se njihovim proučavanjem dobivaju vrijedni uvidi u prijevodne tekstove, tendencije u prevođenju i odvijanje prijevodnog procesa. Osim toga, objedinjen je popis mogućih pokazatelja realizacije prijevodnih univerzalija koji se navode u različitim istraživanjima što daje okvir ne samo ovom, nego i bilo kojem drugom istraživanju na sličnu temu. S obzirom na to da su se prijevodne univerzalije vrlo malo istraživale u hrvatskim prijevodima, ovaj rad daje doprinos u smislu boljeg razumijevanja tih pojava, prijedloga moguće metodologije njihova istraživanja na hrvatskome jeziku i uočavanja tendencija u hrvatskim prijevodima u usporedbi s tendencijama uočenim u istraživanjima drugih jezika. Na taj se način htjelo potaknuti novi smjer razvoja znanosti o prevođenju u hrvatskim okvirima kojim bi se istražile specifičnosti prevođenja i prijevodnih tekstova na hrvatskome jeziku po uzoru na istraživanja prijevoda u drugim jezicima.

U istraživanju se velika pažnja posvetila i korpusu s obzirom na to da je on bio izvor podataka i primjera. U istraživanju je korišteno nekoliko korpusa: referentni korpusi općeg hrvatskog jezika hrWaC i standardnog hrvatskog jezika Hrvatska jezična riznica, zatim samostalno sastavljeni usporedni i usporedivi korpusi (MarLaw EN/MarLaw CRO i MarLaw HR). Samostalno sastavljen usporedni korpus izvornih tekstova na engleskome jeziku i njihovih prijevoda na hrvatski jezik (MarLaw EN/MarLaw CRO) specijalizirani je korpus institucionalnih pomorskopravnih tekstova, čime je žanrovski čvrsto utemeljen. Sastavljanje

usporedivog korpusa zahtjevan je zadatak, koji je tijekom ovog istraživanja proveden prema pažljivo osmišljenim fazama rada i kriterijima odabira tekstova, a prema saznanju autorice na hrvatskom jeziku ima vrlo malo takvih jezičnih resursa⁴⁶. Stoga i ovaj korpus može doprinijeti sastavljanju veće baze korpusa i daljnjim unutaržanrovskim i međužanrovskim korpusnim istraživanjima. Usporedivi korpus MarLaw HR sastavljen je od institucionalnih pomorskopravnih tekstova izvorno napisanih na hrvatskome jeziku, koji je u istraživanju imao dvojaku ulogu. U prvom dijelu istraživanja provedena je usporedna analiza korpusa MarLaw HR s referentnim korpusima općeg i standardnog jezika kako bi se utvrdila žanrovska obilježja tog korpusa u odnosu na opći jezik. U drugom je dijelu istraživanja MarLaw HR poslužio kao referentni korpus i sva su se obilježja korpusa MarLaw CRO analizirala s obzirom na obilježja usporedivog korpusa kako bi se utvrdilo imaju li prijevodi specifična obilježja i slijede li žanrovske konvencije izvornih tekstova. Žanrovske konvencije i jezična obilježja promatrala su se i s obzirom na korpus izvornih engleskih tekstova MarLaw EN kako bi se utvrdili izvori jezičnih pojava koje se mogu pripisati interferenciji među jezicima i uočile sličnosti i razlike među jezicima. Prednost ovog istraživanja pred sličnim istraživanjima jest upravo u uporabi različitih korpusa u istraživanju čime se postiže triangulacija rezultata, kojom se podiže kvaliteta i pouzdanost rezultata.

Na tako definiranom korpusu provedena je žanrovska analiza koja je pokazala da hrvatski izvorni tekstovi pokazuju snažnu tendenciju prema nominalizaciji koja se očituje u većem udjelu imenica u ukupnom broju pojava, kondenzaciji rečeničnih sadržaja odglagolnom imenicom, prilogom ili pridjevom, dekompoziciji predikata što se očituje u većem udjelu perifraznih glagola i prepozicionalizaciji, odnosno češćom uporabom prijedložnih izraza umjesto pridjeva ili priloga, što se u korpusnoj analizi očituje u većem udjelu prijedloga u korpusu MarLaw HR i u većem udjelu prijedložno-padežnih kvadrigrama nego u referentnim korpusima. Specijalizirani korpus pokazuje i specifičan način izražavanja modalnosti, osobito u izražavanju obveze pri čemu se češće koriste sekundarni iskazi imperativnosti, kao što su pridjevi i prilozni, negoli modalni glagoli. Osim toga, za izražavanje imperativnosti u specijaliziranom se korpusu u većoj mjeri koriste i performativni glagoli. Korpusna je analiza pokazala da ovaj žanr obilježava i veći stupanj kohezije koji se odražava u većem udjelu odnosnih i pokaznih zamjenica i određenih kategorija tekstnih konektora koji su specifični za ovaj žanr. Zamjenice su općenito manje zastupljene u specijaliziranom korpusu zbog tendencije

⁴⁶ Osim projekta Hrvatski jezični resursi i njihovo obilježavanje, voditelj: M. Tadić, koji ima za cilj obogatiti hrvatske jezične resurse i zadovoljiti potrebe višejezičnih istraživanja, i usporednih tekstova pravne stečevine EU.

prema pasivizaciji s jedne strane, ali i eksplicitnog izražavanja obavijesnog subjekta i objekta. Također su se specifičnim za pomorskopravni žanr pokazali uvjetni, odnosni i objasnidbeni tekstni konektori što je u skladu s komunikacijskom funkcijom teksta. Na tekstnoj razini pomorskopravni žanr karakterizira neobilježeno obavijesno ustrojstvo rečenice i čvrsta povezanost dijelova teksta s obzirom na ponavljanje obavijesnog subjekta i objekta.

U sljedećoj fazi istraživanja fokusni je korpus bio korpus prijevoda MarLaw CRO, koji se promatrao s obzirom na žanrovske karakteristike utvrđene u prethodnoj fazi, s obzirom na korpusne podatke iz korpusa MarLaw HR i podatke iz korpusa MarLaw EN. Prijevodi su pokazali opće karakteristike pomorskopravnog žanra, kao što je nominalizacija, pasivizacija i kohezija, no od izvornih hrvatskih tekstova razlikuju se u izražavanju modalnosti, imperativnosti i tekstnoj koheziji. Modalnost se u prijevodima češće izražava primarnim sredstvima, odnosno glagolima, u čemu se odražava utjecaj engleskoga jezika. Prijevodi se manje služe performativnim glagolima, zbog čega je ilokucijska snaga iskaza u njima umanjena. Na tekstnoj su razini prijevodi pokazali veću tendenciju prema eksplicitnosti, što se pokazalo u većem broju zamjenica, prijedloga i veznika, no što se tiče tekstnih konektora pokazala se i tendencija prema implicitnosti. Osim toga, statistički rezultati poput leksičke gustoće, leksičkog bogatstva i čitkosti, također pokazuju da se prijevodi razlikuju od izvornih hrvatskih i engleskih tekstova, jednostavniji su i čitkiji. Iz svega navedenoga može se zaključiti da je prva hipoteza da se prijevodi pomorskopravnih tekstova razlikuju po svojim leksičko-gramatičkim svojstvima od izvornih tekstova na hrvatskome jeziku potvrđena.

Korpus MarLaw CRO promatrao se i s obzirom na primijenjene prijevodne strategije, odnosno prijevodne univerzalije koje se mogu identificirati u korpusu u odnosu na korpus hrvatskih i korpus engleskih izvornih tekstova. U ovome istraživanju prijevodne univerzalije identificirane su dvosmjerno, uzimajući u obzir izvornik i ciljni jezik, kako bi se bolje razumjela promatrana jezična realizacija. Promatrana obilježja pokazala su prema očekivanjima različite tendencije, no kao najzastupljenija tendencija pokazala se eksplicitacija u obama smjerovima. Eksplicitacija je primijećena u udjelu i distribuciji pridjeva, zamjenica, veznika i tekstnih konektora, zatim udjelu funkcionalnih riječi, distribuciji n-grama, a na sintagmatskoj razini u prijevodima prijedložnih izraza. Također kategorija modalnosti pokazala je tendenciju k eksplicitnijem izražavanju obveze nego što je to u izvornim hrvatskim tekstovima. Ovim se potvrdila i druga početna hipoteza o tome da je eksplicitacija najčešća prijevodna univerzalija kako se pokazalo i u istraživanjima u drugim jezičnim parovima. Osim eksplicitacije, kao najzastupljenije pokazale su se normalizacija i simplifikacija i to u odnosu prema ciljnom jeziku. Tendencija prema normalizaciji uočena je u uporabi imenica, odnosno nominalizaciji u

prijevodima u čemu se oni približavaju izvornim tekstovima na hrvatskome. Ista je tendencija primijećena i u višerječnim nominalnim izrazima sa sinonimnim sastavnicama koje se u prijevodima reduciraju, što je u skladu sa žanrovskim konvencijama. U tom smislu, može se reći da je potvrđena i treća hipoteza da je u terminološkim rješenjima u hrvatskim prijevodima pomorskopравnih tekstova najzastupljenija normalizacija, no to nije i jedina tendencija jer se u stvaranju semantičkih mreža ključnih pojmova i kolokacijskoj valentnosti uočila i interferencija i simplifikacija. Zanimljivo je da se uočila i tendencija prema implicitaciji u kategoriji tekstnih konektora iako se oni u istraživanjima navode kao čest primjer eksplicitacije.

U promatranju i definiranju prijevodnih univerzalija značajnu je ulogu odigrala žanrovska analiza, odnosno žanr kao referentna točka. Osobito se to uočava prilikom određivanja prijevodne univerzalije normalizacije, pri čemu se prijevodi normaliziraju ako se prilagođavaju tipičnim obrascima žanra, a ne jezika općenito. Slično se događa i s konvergencijom, jer prijevodi gravitiraju između dviju krajnjih vrijednosti izvornih tekstova, ali pod uvjetom da su i izvorni tekstovi na ciljnom jeziku istoga žanra. Iz toga proizlazi da se u proučavanju i procjenjivanju prijevodnih univerzalija ne može zaobići žanr kao presudna kategorija u njihovu definiranju, pa možda i boljem i konkretnijem opisivanju.

Potrebno je ipak napomenuti određena ograničenja ovog istraživanja koja proizlaze iz prirode korpusa i iz definiranja prijevodnih univerzalija. Specijalizirani korpus MarLaw mali je korpus, ograničen tematski i žanrovski, što je s jedne strane prednost jer se mogu bolje uočiti i interpretirati dobiveni rezultati, ali se s druge strane ne mogu generalizirati, već ostaju specifični za korpus i žanr kojim se istraživanje bavi. Bez obzira što manji specijalizirani korpusi mogu dati značajne uvide u jezik kojim se bave i što je često kod pravnih tekstova dovoljno proučiti pojave na manjem uzorku jer veličina korpusa ne mijenja bitno konačne rezultate, ipak u korpusnoj lingvistici vrijedi pravilo „veće je bolje“. To je osobito tako kada se promatraju mali korpusi poput MarLaw u odnosu na velike korpusne poput hrWaCa i Hrvatske jezične riznice, pri čemu na određene rezultate može utjecati veličina korpusa, kao primjerice na vrijednost leksičke gustoće. No to se može izbjeći uporabom različitih mjera iste varijable, čime se dodatno provjeravaju rezultati. Prednost ovako malog korpusa jest i u pažljivo odabranim tekstovima koji ga čine, dok u slučaju mrežnog korpusa nije sigurna kvaliteta tekstova. Mrežni se korpusi bez obzira na to smatraju dobrim pokazateljima jezika u stvarnom vremenu, a u ovome se istraživanju taj nedostatak mrežnih korpusa nastojao neutralizirati dodavanjem korpusa standardnog jezika. Također tu je i pitanje preciznog obilježavanja korpusa koje nikad nije posve točno, no ta se odstupanja danas smatraju zanemarivima. Osim toga, kritičari korpusne metode naglašavaju da korpusi ne mogu pokazati negativne dokaze, već

sam ono što je u korpusu prisutno. Stoga se pojave kao što je implicitacija vrlo teško mogu identificirati i proučavati korpusnom metodom.

Sljedeće ograničenje u istraživanju predstavlja nedovoljno precizno definirana problematika prijevodnih univerzalija i samih univerzalija, što je najveća zamjerka toj hipotezi još od njezina nastanka. U definicijama prijevodnih univerzalija ima mnogo preklapanja i nedorečenosti, pa je teško svrstati jezične pojave u jednu kategoriju univerzalija kada su moguće različite interpretacije, kao što se moglo vidjeti na nizu primjera u kvalitativnoj analizi. Taj se problem nastojao riješiti triangulacijom metoda, odnosno uporabom različitih korpusa, kvantitativnim i kvalitativnim pristupom i žanrovskom analizom. Također korpusna analiza može dati uvid u opće tendencije u jednom korpusu s obzirom na promatranu jezičnu pojavu, no u slučaju prijevodnih univerzalija ne možemo govoriti o apsolutnim rezultatima, već samo tendencijama prema nekoj univerzaliji u većoj ili manjoj mjeri.

Ovo istraživanje otvara mnoga daljnja pitanja i moguća područja istraživanja pogotovo s obzirom na to da su se prijevodi na hrvatski jezik do sada vrlo malo istraživali. Ova se metodologija može primijeniti i na druge žanrove pravnog jezika kako bi se uočila univerzalna svojstva žanra ili razlike među žanrovima, osobito kada se uzmu u obzir tekstovi pravne stečevine EU-a. Na ovaj se način mogu opisati i drugi žanrovi koji nisu iz domene prava i na taj bi se način dobio dublji uvid u komunikacijsku funkciju pojedinih jezičnih pojava unutar žanra. Specijalizirani korpus MarLaw može poslužiti i za daljnja detaljnija istraživanja uočenih specifičnosti, ali i prijevodnih univerzalija te na taj način pridonijeti njihovom boljem razumijevanju. Osim toga, kada bude javno dostupan, korpus se može koristiti u edukativne svrhe, za usavršavanje prevoditelja i osoba koje se bave domenom pomorskog prava.

Na kraju se može zaključiti da se istraživanjem došlo do brojnih uvida u funkcioniranje žanra institucionalnih pomorskopravnih tekstova i procese koji djeluju tijekom prevođenja sa stranog jezika. Osim toga, dao se prilog stalno prisutnoj raspravi o prijevodnim univerzalijama i moguć smjer kojim bi se dalje moglo istraživati tu temu. Također, u radu su predložena određena terminološka rješenja za nazivlje prijevodnih univerzalija s obzirom na to da je to područje još neistraženo na hrvatskome jeziku. Rezultati i zaključci ovoga istraživanja mogu pridonijeti profesionalnom prevođenju, ali i obrazovanju prevoditelja, no također mogu potaknuti dodatna istraživanja žanra i prijevoda s komunikacijskog aspekta uz upotrebu korpusnih alata.

POPIS LITERATURE

- Alcaraz Varó, E., & Hughes, B. (2002). *Legal Translation Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Anić, V. (2007). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Anthony, L. (2019). Tools and strategies for Data-Driven Learning (DDL). U L. W. K. Hyland, *Specialised English: New Directions in ESP and EAP Research and Practice* (str. 179-194). Abingdon: Routledge.
- Antunović, G. (2001). Komunikacijski aspekti prijevodnog procesa i njihov utjecaj na izbor prijevodnog ekvivalenta. *Doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Antunović, G. (2003). Remarks on (Purported) Translators' Tasks and Translation Teaching. *SRAZ (47-48)*, str. 13-22.
- Babić, S., & Težak, S. (1992). *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., & Težak, S. (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU, Globus.
- Badurina, L. (2004). Slojevi javnog diskursa. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (str. 151-164). Ljubljana: Sveučilište u Ljubljani.
- Badurina, L. (2007). Jezično raslojavanje i tipovi diskursa. U K. Bagić (Ur.), *Jezik književnosti i književni ideologemi: zbornik radova 35. seminara Zagrebačke slavističke škole* (str. 11-20). Zagreb: Zagrebačka slavistička škola.
- Badurina, L. (2020). O modalnosti - s osobitim obzirom na modalne glagole. U I. Palić, *Sarajevski filološki susreti 5, Zbornik radova* (str. 47-60). Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Badurina, L., & Kovačević, M. (2001). *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Badurina, L., & Palašić, N. (2012). Pragmatika veznih sredstava. U P. Ismail, *Sarajevski filološki susreti I: Zbornik radova (knj. 1)* (str. 252-264). Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Baker, M. (1992). *In Other Words. A coursebook on translation*. London: Routledge.
- Baker, M. (1993). Corpus Linguistics and Translation Studies - Implications and Applications. U M. Baker, F. Gilli, & E. Tognini-Bonelli, *Text and Technology: In Honour of John Sinclair* (str. 233-250). Amsterdam: John Benjamins.
- Baker, M. (1997). Corpus-based Translation Studies: The Challenges that Lie Ahead. U H. Somers, *Terminology, LSP and Translation: Studies in Language Engineering in Honour of Juan C. Sager* (str. 175-186). Amsterdam: John Benjamins Publishing.

- Baker, P., Hardie, A., & McEnery, T. (2006). *A glossary of corpus linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., & Znika, M. (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Becher, V. (2010a). Abandoning the notion of ‘translation-inherent’ explicitation. Against a dogma of translation studies. *Across Languages and Cultures*, 11(1), str. 1-28.
- Becher, V. (2010b). Towards a More Rigorous Treatment of the Explicitation Hypothesis in Translation Studies. *Trans-kom*, 3(1), str. 1-25.
- Becher, V. (2011). When and why do translators add connectives? *Target*, 23(1), str. 26-47.
- Belaj, B. (2002). Nominalizacija kao strategija pasivizacije. *Suvremena lingvistika*, 53-54(1-2), str. 11-30.
- Belaj, B. (2004). *Pasivna rečenica*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Belaj, B., & Tanacković Faletar, G. (2014). *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika; Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Bernardini, S. (2011). Monolingual Comparable Corpora and Parallel Corpora in the Search for Features of Translated Language. *SYNAPS: A Journal of Professional Communication*, 26, str. 2-13.
- Bernardini, S., & Ferraresi, A. (2011). Practice, Description and Theory Come Together – Normalization or Interference in Italian Technical Translation? *Meta LVI*, 2, str. 226-246.
- Bernardini, S., & Zanettin, F. (2004). When is a universal not a universal? U P. K. Anna Mauranen, *Translation Universals. Do they exist?* (str. 51-62). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bernardini, S., Ferraresi, A., & Miličević, M. (2016). From EPIC to EPTIC — Exploring simplification in interpreting and translation from an intermodal perspective. *Target*, 28(1), str. 58-83.
- Bhatia, V. (1998). Generic Conflicts in Academic Discourse. U I. F. al, *Genre Studies for Academic Purposes* (str. 15-28). Castelló: Universitat Jaume I.
- Bhatia, V. K. (1993). *Analyzing Genre: Language Use in Professional Settings*. Harlow: Longman.
- Bhatia, V. K. (2004). *Worlds of written discourse. A genre-based view*. London: Continuum.
- Bhatia, V. K., Langton, N., & Lung, J. (2004). Legal discourse: Opportunities and threats for corpus linguistics. U U. Connor, & T. A. Upton, *Discourse in the professions: Perspectives from corpus linguistics* (str. 203-231). Amsterdam: John Benjamins.
- Biber, D. (1989). A typology of English texts. *Linguistics*, 27(1), str. 3-43.

- Biber, D. (1992). The Multi-Dimensional Approach to Linguistic Analyses of Genre Variation: An Overview of Methodology and Findings. *Computers and the Humanities*, 26(5/6), str. 331-345.
- Biber, D. (1993). Representativeness in corpus design. *Journal of Literary and Linguistic Computing*, 8(4), str. 243-257.
- Biber, D. (1995). *Dimensions of register variation: A cross-linguistic comparison*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber, D. (2006). *University language: A corpus-based study of spoken and written registers*. Amsterdam: John Benjamins.
- Biber, D. (2009). A corpus-driven approach to formulaic language in English: Multi-word patterns in speech and writing. *International Journal of Corpus Linguistics*, 14(3), str. 275–311.
- Biber, D. (2010). Corpus-Based and Corpus-Driven Analyses of Language Variation and Use. U B. i. Heine, *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* (str. 159-191). Oxford/New York: Oxford University Press.
- Biber, D., & Conrad, S. (2009). *Register, Genre and Style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber, D., & Finegan, E. (1994). Multi-dimensional analyses of author's style: Some case studies from the eighteenth century. U D. R. Brink, *Research in humanities computing* (str. 3-17). Oxford: Oxford University Press.
- Biber, D., & Jones, J. K. (2009). Quantitative methods in corpus linguistics. U A. L. Kytö, *Corpus Linguistics. An International Handbook. Vol. 2*. (str. 1286–1304). Berlin: de Gruyter.
- Biber, D., Conrad, S., & Cortes, V. (2004). If you look at: Lexical Bundles in University Teaching and Textbooks. *Applied Linguistics*, 25(3), str. 371-405.
- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow, Essex: Pearson Education Ltd.
- Biel, Ł. (2007). Translation of Multilingual EU Legislation as a Sub-genre of Legal Translation. U D. Kierzkowska, *Court Interpreting and Legal Translation in the Enlarged Europe 2006* (str. 144-163). Warszawa: Translegis.
- Biel, Ł. (2009). Corpus-Based Studies of Legal Language for Translation Purposes: Methodological and Practical Potential. U C. J. Heine, *Reconceptualizing LSP. Online proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009*. Aarhus: Aarhus.
- Biel, Ł. (2010). Corpus-Based Studies of Legal Language for Translation Purposes: Methodological and Practical Potential. U C. J. Heine, *Reconceptualizing LSP. Online proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009*. (str. 1-15). Aarhus University: Aarhus School of Business.
- Biel, Ł. (2014). The textual fit of translated EU law: a corpus-based study of deontic modality. *The Translator*, 20(3), str. 332-355.

- Biel, Ł. (2014). The textual fit of translated EU law: a corpus-based study of deontic modality. *The Translator*, 20(3), str. 332-355.
- Biel, Ł. (2018). Corpora in Institutional Legal Translation: small steps and the big picture. U F. Prieto Ramos, *Institutional Translation for International Governance: Enhancing Quality in Multilingual Legal Communication* (str. 25-36). London: Bloomsbury.
- Biel, Ł. (2018). Genre analysis and translation. U K. Malmkjoer, *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics* (str. 151-164). London and New York: Routledge.
- Biel, Ł. (2018.). Corpora in Institutional Legal Translation: Small Steps and the Big Picture. U F. P. Ramos, *Institutional Translation for International Governance: Enhancing Quality in Multilingual Legal Communication* (str. 25-36). London: Bloomsbury.
- Biel, Ł., & Engberg, J. (2013). Research models and methods in legal translation. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 1(12), str. 216.
- Biel, Ł., Engberg, J., Martín Ruano, M., & Sosoni, V. (2019). *Research Methods in Legal Translation and Interpreting*. London/New York: Routledge.
- Blum, S., & Levenston, E. A. (1978). Universals of lexical simplification. *Language Learning*, 28, str. 399–416.
- Blum-Kulka, S. (1986). Shifts of cohesion and coherence in translation. U J. House, & S. Blum-Kulka, *Interlingual and Intercultural Communication* (str. 17-35). Tübingen: Narr.
- Bocanegra-Valle, A. (2012). Maritime English. U C. C.A, *The Encyclopedia of Applied Linguistics* (str. 3570-3583). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Borillo, M. J. (2018). Connectives as indicators of explicitation in literary translation: A study based on a comparable and parallel corpus. *Target: International Journal of Translation Studies*, 30(1), str. 87-111.
- Borucinsky, M., & Kegalj, J. (2017). Višerječni nazivi u jeziku brodstrojarske struke. II. međunarodna konferencija: *Od teorije do prakse u jeziku struke* (str. 7-22). Zagreb: Udruga nastavnika jezika struke na visokoškolskim ustanovama.
- Bowker, L., & Pearson, J. (2002). *Working with Specialized Language. A Practical Guide to Using Corpora*. London: Routledge.
- Brangan, S. (2011). *Razvoj formula čitkosti za zdravstvenu komunikaciju na hrvatskom jeziku (doktorska disertacija)*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Brangan, S. (2014). Kvantitativna procjena težine teksta na hrvatskom jeziku. *Rasprave*, 40(1), str. 35-58.
- Breeze, R. (2013). Lexical bundles across four legal genres. *International Journal of Corpus Linguistics*, 18(2), str. 229–253.
- Cao, D. (2007). *Translating law*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Cao, D. (2013). Legal translation studies. U C. M.-V. Bartrina, *The Routledge handbook of translation studies* (str. 415–424). London: Routledge.

- Chersterman, A. (1997). *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Chesterman, A. (2001). Hypotheses about Translation Universals. U D. Gile, G. Hansen, & K. Malmkjær, *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies* (str. 1-14). Amsterdam: John Benjamins.
- Chesterman, A. (2004). Hypotheses About Translation Universals. U D. H. Gile, *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies* (str. 1-14). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Clancy, B. (2010). Building a corpus to represent a variety of a language. U A. M. O'Keeffe, *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics* (str. 80-92). London and New York: Routledge.
- Clear, J. (1992). Corpus sampling. U G. Leitner, *New directions in English language corpora* (str. 21-31). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Colina, S. (1997). Contrastive Rhetoric and Text-Typological Conventions in Translation Teaching. *Target*, 9(2), str. 335-353.
- Conrad, S. (2014). Expanding Multi-Dimensional analysis with qualitative research techniques. U T. B. Pinto, *Multi-Dimensional Analysis, 25 years on: A Tribute to Douglas Biber* (str. 312-334). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Corpas Pastor, G., & Seghiri Domínguez, M. (2010). Size Matters: A Quantitative Approach to Corpus Representativeness. U R. F. Rabadán, *Lengua, traducción, recepción en honor de Julio César Santoyo* (str. 111-145). León: Universidad de León Área de Publicaciones.
- Corpas Pastor, G., Ruslan Mitkov, N., & Pekar, V. (2008). Translation universals: do they exist? A corpus-based NLP study of convergence and simplification. *8th AMTA conference* (str. 75-81). 8th AMTA conference.
- Costa, H. (2015). Framework for Data Collection. *EXPloiting Empirical appRoaches to Translation (Project reference: 317471)*. Project funded by the People Programme of the EU's Seventh Framework Programme FP7/2007-2013/ under REA grant agreement no. 317471.
- Cozma, M. (2017). Dealing with Syntactic Discontinuities in the Translation of Legal Texts. *Transactions on Modern Languages: Scientific Bulletin of the Politehnica University of Timișoara*, 16(1-2), str. 27-34.
- Cranny-Francis, A. (1993). Genre and gender: Feminist subversion of genre fiction and its implications for cultural literacy. U B. C. Kalantzis, *The powers of literacy: A genre approach to teaching writing* (str. 116-136). London: Falmer Press.
- Cruse, A. (2006). *A Glossary of Semantics and Pragmatics*. Edinburg: Edinburg University Press.

- Čmejrková, S. (1996). Academic writing in Czech and English. U E. V. Mauranen, *Academic Writing: Intercultural and Textual Issues* (str. 137-152). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Čolak, M. (1. 13 2015). Domene, registri i žanrovi u hrvatskome jeziku. *Tabula*, str. 29-44.
- Čolak, M. (2015). Domene, registri i žanrovi u hrvatskome jeziku. *Tabula*, 13(1), str. 29-44.
- Danet, B. (1985). Legal Discourse. U T. A. Dijk, *Handbook of Discourse Analysis* (str. 134-152). London: Academic Press.
- de Beaugrande, R.-A., & Dressler, W. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman.
- Dobrić Basaneže, K. (2018). Prevođenje višečlanih izraza: u kojoj su mjeri brisanja dopuštena? *Fluminensia*, 30(2), str. 121-136.
- Dong, D.-H., & Lan, Y.-S. (2010). Textual Competence and the Use of Cohesion Devices in Translating into a Second Language. *The Interpreter and Translator Trainer*, 2(1), str. 47-88.
- Dósa, I. (2006). About Explicitation and Implication in the Translation of Accounting Texts. *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 4(1), str. 25-32.
- Englund Dimitrova, B. (1993). Semantic Change in Translation - A Cognitive Perspective. U Y. G. Tammola, *Translation and Knowledge* (str. 285-296). Turku: Centre for Translation and Interpreting, Sveučilište Turku.
- Englund Dimitrova, B. (2005). *Expertise and explicitation in the translation process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Eskola, S. (2004). Untypical frequencies in translated language. U A. Mauranen, & P. Kujamäki, *Translation Universals: Do They Exist?* (str. 83-97). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Ferguson, C. A. (1994). Dialect, register and genre: Working assumptions about conventionalization. U D. B. Finegan, *Sociolinguistic perspectives on register* (str. 15-30). New York: Oxford University Press.
- Frančić, A., Hudeček, L., & Mihaljević, M. (2006). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Frawley, W. (1984). Prolegomenon to a theory of translation. U W. Frawley, *Translation: Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives* (str. 159-175). London/Toronto: Associated Univeristy Presses.
- Gablasova, D., Brezina, V., & McEnery, T. (2017). Collocations in Corpus-Based Language Learning Research: Identifying, Comparing, and Interpreting the Evidence. *Language Learning*, 67(1), str. 155-179.
- García Izquierdo, I., & Montalt i Resurrecció, V. (2002). Translating into Textual Genres. *Linguistica Antverpiensia*, 1, str. 135-143.

- Garzone, G. E. (2015). Genre Analysis. U C. I. Karen Tracy, *International Encyclopedia of Language and Social Interaction* (str. 1-17). Manchester: Wiley-Blackwell.
- Gémar, J.-C. (2006). Traduction spécialisée et droit. Langages du droit, styles et sens. U M. Gotti, & S. Šarčević, *Insights into Specialized Translation* (str. 79-106). Bern: Peter Lang.
- Glušac, M. (2012). Prilozi kao vrsta riječi u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi. U M. Turk, & I. Srdoč-Konestra, *Peti hrvatski slavistički kongres : zbornik radova* (str. 402-413). Rijeka: Filozofski fakultet.
- Gotti, M., & Šarčević, S. (2006). *Insights into Specialized Translation*. Bern: Peter Lang.
- Gregory, M., & Carroll, S. (1978). *Language and Situation: Language Varieties and Their Social Contexts*. London, Henley i Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Halliday, M. A. (1978). *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.
- Halliday, M. A. (1985). *Spoken and written language*. Geelong Vict.: Deakin University.
- Halverson, S. (2004). Connectives as a translation problem. U A. Frank, N. Greiner, T. Hermans, H. Kittel, W. Koller, J. Lambert, & F. Paul, *An International Encyclopedia of Translation Studies* (str. 562-575). Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Hansen, S. (2003). The Nature of Translated Text – An Interdisciplinary Methodology for the Investigation of the Specific Properties of Translations. *Saarbrücken Dissertations in Computational Linguistics and Language Technology. Volume 13. German Research Center for Artificial Intelligence and Saarland University*. Saarbrücken, Njemačka: Saarland University.
- Hansen-Schirra, S. (2011). Between normalization and shining-through. U V. B. Svenja Kranich, *Multilingual Discourse Production: Diachronic and Synchronic Perspectives* (str. 133-162). Hamburg: John Benjamins Publishing Company .
- Hansen-Schirra, S., Neumann, S., & Steiner, E. (2007). Cohesive explicitness and explicitation in an English-German translation corpus. *Languages in Contrast*, 7(2), str. 241-265.
- Hansen-Schirra, S., Nitzke, J., & Oster, K. (2017). Predicting cognate translation. U O. C. Silvia Hansen-Schirra, *Empirical modelling of translation and interpreting* (str. 3-22). Berlin: Language Science Press.
- Harvey, M. (2002). What's so Special about Legal Translation? *Meta*, 47(2), str. 177–185.
- Hatim, B., & Mason, I. (1990). *Discourse and the translator*. London: Longman.
- Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Holmes, J. S. (1972/2000). The Name and Nature of Translation Studies. U L. Venutti, *The Translation Studies Reader* (str. 172-185). London i New York: Routledge.
- Hong, S.-C., & Jhang, S.-E. (2010). The compilation of a Maritime English corpus for ESP learners. *Korean Journal of English Language and Linguistics*, 10, str. 963-985.

- House, J. (1977). A Model for Assessing Translation Quality. *Meta: Translators' Journal*, 22(2), str. 103-109.
- House, J. (1997). *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Narr.
- House, J. (2013). Towards a new linguistic-cognitive orientation in translation studies. *Target*, 25(1), str. 46-60.
- Hyland, K. (2008). Academic clusters: text patterning in published and postgraduate writing. *International Journal of Applied Linguistics*, 18(1), str. 1-9.
- Hyland, K. (2008). As can be seen: Lexical bundles and disciplinary variation. *English for Specific Purposes*, 27, str. 4-21.
- Hyland, K., & Jiang, F. (2018). Academic lexical bundles: How are they changing? *International Journal of Corpus Linguistics*, 23(4), str. 383-407.
- Ivanetić, N. (2003). *Uporabni tekstovi*. Zagreb: FF Press.
- Ivir, V. (1978). *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Centar "Karlovačka gimnazija".
- Ivir, V. (1991). On the Non_Algorithmic Nature of Translation Theory. *SRAZ*, 36-37, str. 85-91.
- Ivir, V. (1996). A Case for Linguistics in Translation Theory. *Target*, 8(1), str. 149-157.
- James, C. (1989). Genre Analysis and the Translator. *Target*, 1(1), str. 29-41.
- Jantunen, J. H. (2004). Untypical patterns in translations: on corpus methodology and synonymity. U P. K. Anna Mauranen, *Translation Universals: Do they exist?* (str. 101-126). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jhang, S.-E., & Lee, S.-M. (2013). Clusters and key clusters in the Maritime English corpus. *Journal of Language Sciences*, 20, str. 199-219.
- Jhang, S.-E., & Lee, S.-M. (2013). Clusters and Key Clusters in the Maritime English Corpus. *Journal of Language Sciences*, 20(4), str. 199-219.
- Joos, M. (1961). *The Five Clocks*. New York: Harcourt Brace & World.
- Kamenická, R. (2007). Defining explicitation in translation. *Brno Studies in English*, 33(1), str. 45-51.
- Karlić, V., & Klarić, K. (2015). Sredstva i načini izražavanja imperativnosti: pragmatička perspektiva. *Filološke studije*, 13, str. 327-342.
- Katnić-Bakaršić, M. (1999). *Lingvistička stilistika*. Budimpešta: Open Society Institute.
- Katnić-Bakaršić, M. (2007). *Stilistika (drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje)*. Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Kegalj, J., & Tominac Coslovich, S. (2020). A sample analysis of the distribution of cohesive devices in maritime legal texts translated from English into Croatian language. *Jezično i izvanjezično u međudjelovanju; 34. međunarodni znanstveni skup Hrvatskoga*

društva za primijenjenu lingvistiku. Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

- Kenny, D. (1998). Creatures of Habit? What Translators Usually Do with Words. *Meta*, 43(4), str. 515-523.
- Kilgarriff, A., Rychlý, P., Smrz, P., & Tugwell, D. (2004). The Sketch Engine. *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress* (str. 105-115). Lorient: Université de Bretagne-Sud, Faculté des lettres et des sciences humaines.
- Klare, G. R. (1963). *The measurement of readability*. Ames, Iowa: Iowa State University Press.
- Klaudy, K. (2001). The Asymmetry Hypothesis. Testing the Asymmetric Relationship between explicitations and Implicitations. *Third International Congress of the European Society for Translation Studies, Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. Copenhagen.
- Klaudy, K. (2008). Explicitation. U M. i. Baker, *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (str. 80-85). London: Routledge.
- Klaudy, K., & Károly, K. (2005). Implication in translation: Empirical evidence for operational asymmetry in translation. *Across Languages and Cultures*, 6(1), str. 13-28.
- Koller, W. (1971). Übersetzen, Übersetzung und Übersetzer. *Babel*, 17(1), str. 3-11.
- Kopaczyk, J. (2017). Terms and conditions: a comparative study of noun binomials in UK and Scottish legislation. U S. G.–R. Pontrandolfo, *Phraseology in Legal and Institutional Settings. A Corpus-Based Interdisciplinary Perspective* (str. 160-177). UK: Routledge.
- Koskinen, K. (2000). Institutional Illusions. Translating in the EU Commission. *The Translator*, 6(1), str. 49-65.
- Kress, G. (1993). Genre as social process. U B. & Cope, *The powers of literacy: A genre approach to teaching writing* (str. 22-37). London: Falmer Press.
- Krogsgaard Vesterager, A. (2019). Explicitation in Legal Translation: a feature of expertise? U J. E. Łucja Biel, *Research Methods in Legal Translation and Interpreting* (str. 81-97). London/New York: Routledge.
- Kryžan-Stanojević, B. (2010). Eurogovor - novogovor današnjice. *Riječki filološki dani 8* (str. 741-755). Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Kuusi, P. (2006). Explicitation as simplification: Universal tendencies in the translation of FID. U P. T. Tommola, *FREE language INDIRECT translation DISCOURSE narratology. Linguistic, Translatological, and Literary-Theoretical Encounters*. (str. 89-113). Tampere: Tampere University Press.
- Lakić, I. (1999). *Analiza žanra: Diskurs jezika struke*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore i Institut za strane jezike.
- Lalli-Pačelat, I. (2014). *Analiza zakonodavnopravnoga stila hrvatskoga i talijanskoga jezika: unutrjezična, međujezična i prijevodna perspektiva (doktorska disertacija)*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu.

- Lapshinova-Koltunski, E. (2017). Cohesion and translation variation: Corpus based analysis of translation varieties. U K. Menzel, E. Lapshinova-Koltunski, & K. Kunz, *New perspectives on cohesion and coherence* (str. 95-118). Berlin: Language Science Press.
- Laviosa, S. (1998). The corpus-based approach: A new paradigm in translation studies. *Meta*, 43(4), str. 474-479.
- Laviosa, S. (2002). *Corpus-Based Translation Studies: Theory, Findings, Applications*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Laviosa, S. (2004). Corpus-based translation studies: Where does it come from? Where is it going? *Language Matters: Studies in the Languages of Africa*, 35(1), str. 6-27.
- Laviosa, S. (2009). Universals. U M. Baker, & G. Saldanha, *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies* (str. 306-310). London: Routledge.
- Laviosa-Braithwaite, S. (1998). Universals of Translation. U M. Baker, & K. Malmkjær, *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (str. 288-291). London: Routledge.
- Lee, D. Y. (2001). Genres, registers, text types, domains and styles: Clarifying the concepts and navigating a path through BNC jungle. *Language Learning and Technology*, 5, str. 37-72.
- Leech, G. (2007). New Resources, or Just Better Old Ones? The Holy Grail of Representativeness. U N. N. Marianne Hundt, *Corpus Linguistics and the Web* (str. 133-149). Amsterdam i New York: Rodopi.
- Lind, S. (2007). Translation Universals (or laws, or tendencies, or probabilities, or...?). *TIC Talk, Newsletter of the United Bible Societies*, 63, str. 1-10.
- Lu, W., Lee, S.-M., & Jhang, S.-E. (2017). Keyness in maritime institutional law texts. *Linguistic Research*, 34(1), str. 51-76.
- Mackinley, J. (2004). Syntactic Discontinuity in the Language of UK And EU Legislation. *English for Specific Purposes World*, str. http://www.esp-world.info/Articles_7/Syntactic%20DiscontLegal.htm.
- Maley, Y. (1994). The Language of the Law. U G. J., *Language and the Law* (str. 11-50). London: Longman.
- Malmatidou, S. (2018). *Corpus Triangulation: Combining Data and Methods in Corpus-Based Translation Studies*. London i New York: Routledge.
- Malmkjær, K. (1997). Punctuation in Hans Christian Andersen's stories and their translations into English. U F. Poyatos, *Nonverbal Communication and Translation: New Perspectives and Challenges in Literature, Interpretation and the Media* (str. 151-162). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Malmkjær, K. (2011). Linguistics and Translation. U Y. Gambier, & L. van Doorslaer, *Handbook of Translation Studies* (str. 61-68). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Malmkjær, K. (2018). *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics*. London i New York: Routledge.

- Malmkjær, K. (2018.). Theories of linguistics and of translation and interpreting. U K. Malmkjær, *The Routledge Handbook of Translation Studies* (str. 15-30). London i New York: Routledge.
- Marković, I. (2010). *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Martin, J. R. (1993). A contextual theory of language. U B. & Cope, *The Powers of Literacy: a genre approach to teaching writing* (str. 116-136). London: Falmer Press.
- Martin, J., & Rose, D. (2008). *Genre Relations: Mapping Culture*. London: Equinox Publishing.
- Matthiessen, C. M. (1993). Register in the round: diversity in a unified theory of register analysis. U M. Ghadessy, *Register Analysis: Theory and Practice*. London: Pinter.
- Mattila, H. E. (2013). *Comparative Legal Linguistics: Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas*. Hampshire: Ashgate Publishing Ltd.
- Mauranen, A. (2000). Strange Strings in Translated Language: A Study on Corpora. U M. Olohan, *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies 1: Textual and Cognitive Aspects* (str. 119-141). Manchester: St. Jerome Publishing.
- Mauranen, A. (2006). Translation Universals. U K. Brown, *Encyclopaedia of Language and Linguistics* (str. 93-100). Oxford: Elsevier.
- McEnery, T., & Wilson, A. (1996). *Corpus linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- McEnery, Tony, & Wilson, A. (2001). *Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- McLaughlin, H. G. (1974). Temptations of the Flesch. *Instructional Science*, 2, str. 367-384.
- Mihić Pijetlović, T. (2015). O modalnim priložima u engleskom i njima odgovarajućim oblicima u srpskom jeziku. *Filolog - časopis za jezik, književnost i kulturu*, 12(12), str. 239-247.
- Molnár, O. (2019). Genre Analysis in the Translation Studies Paradigm Today. *CLINA*, 5(2), str. 37-62.
- Nazalević Čučević, I., & Belaj, B. (2018). Sintaktičko-semantički status egzistencijalnih glagola biti, imati i trebati. *Croatica*, 42(62), str. 179-205.
- Newmark, P. (1991). *About Translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. The Hague.: Brill Academic Publishing.
- Nida, E. (2003). Referential and Emotive Meanings. U E. Nida, *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating* (str. 70–119). The Hague: Brill Academic Publishers.
- Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.

- Nord, C. (2018). *Translating as a Purposeful Activity (drugo izdanje)*. London i New York: Taylor and Francis Group.
- Novak, B. (2010). Funkcionalna stilistika hrvatskoga zakonodavstva. *doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Novak, J. (2002). *Priručnik za prevođenje pravnih akata*. Zagreb: Ministarstvo za europske integracije.
- Olohan, M. (2004). *Introducing Corpora in Translation Studies*. London/New York: Routledge.
- Orts-Llopis, M. A. (2009). Legal genres in English and Spanish: Some attempts of analysis. *Ibérica, 18*, str. 119-130.
- Pápai, V. (2004). Explicitation: A universal of translated text? U P. K. Anna Mauranen, *Translation Universals: Do They Exist?* (str. 143-164). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Pavlović, N. (2015). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam International d.o.o.
- Pavlović, N. (2015.). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam International d.o.o.
- Pavlović, N., & Stanojević, M.-M. (2020). *Znanstvena istraživanja jezika i prevođenja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Peti-Stantić, A. (2002). Funkcionalno preslojavanje suvremenog standarda. U D. Stolac, *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa Riječki filološki dani 4* (str. 365-374). Rijeka: Filozofski fakultet.
- Pontrandolfo, G. (2019). Corpus methods in legal translation studies. U J. E. Łucja Biel, *Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries* (str. 28-43). London i New York: Routledge.
- Pranjić, K. (1968). *Jezik i književno djelo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pranjković, I. (1996). Funkcionalni stilovi i sintaksa. *Suvremena lingvistika, 41-42*, str. 519-527.
- Pranjković, I., & Badurina, L. (2012). Načini izražavanja imperativnosti. *Bosanskohercegovački slavistički kongres I, Zbornik radova 1, Lingvistika* (str. 619-628). Sarajevo: Slavistički komitet.
- Prieto Ramos, F. (2014). Legal Translation Studies as Interdiscipline: Scope and Evolution. *Meta: Translators' Journal, 59(2)*, str. 260–277.
- Puurinen, T. (2003). Explicitating and Implicitating Source Text Ideology. *Across Languages and Cultures, 4(1)*, str. 53-62.
- Puurinen, T. (2004). Explicitation of clausal relations. U A. Mauranen, & P. Kujamäki, *Translation Universals: Do They Exist?* (str. 165-176). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

- Pym, A. (2008). On Toury's Laws of How Translators Translate. U M. S. Anthony Pym, *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in homage to Gideon Toury* (str. 311-328). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Radovanović, M. (1990). *Spisi iz sintakse i semantike*. Novi Sad: Dobra vest.
- Rasmussen, K., & Engberg, J. (1999). Genre Analysis of Legal Discourse. *Hermes, Journal of Linguistics*, 22, str. 113-132.
- Reiss, K. (1971/2000). Translation Criticism – The Potentials and Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment. U Prijevod: Erroll F. Rhodes, *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. Manchester: St. Jerome.
- Reiss, K. (1981). Type, kind and individuality of text: Decision making in translation. *Poetics Today*, 2(4), str. 121-131.
- Reiss, K., & Vermeer, H. (2014). *Towards a General Theory of Translational Action*. London i New York: Routledge.
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (1984/2013). *Towards a General Theory of Translational Action*. London: Routledge.
- Robertson, C. (2012). EU Legal English: Common Law, Civil Law or a New Genre? *European Review of Private Law*, 20(5/6), str. 1215–1240.
- Ryznar, A. (2016). Koliko je danas funkcionalna funkcionalna stilistika. *Croatica*, 40(60), str. 101-110.
- Sampson, J. (1997). "Genre", "style" and "register". Sources of confusion? *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, 75(3), str. 699-708.
- Savory, T. H. (1968). *The Art of Translation*. Boston: The Writer.
- Schaffner, C. (1997). From 'Good' to 'Functionally Appropriate': Assessing Translation Quality. *Current Issues In Language and Society*, 4(1), str. 1-5.
- Schäffner, C. (2000). The role of genre for translation. U A. Trosborg, *Analysing Professional Genres* (str. 210-224). Amsterdam: John Benjamins.
- Schäffner, C. (2000.). The Role of Genre for Translation. U A. Trosborg, *Analysing Professional Genres* (str. 210-224). Amsterdam: John Benjamins.
- Schäffner, C. (2004). Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*, 36, str. 1253–1269.
- Scott, M. (1997). PC analysis of key words and key key words. *System*, 25(2), str. 233-245.
- Scott, M. (2013). *WordSmith Tools Manual, version 6*. Liverpool: Lexical Analysis Software.
- Seghiri, M., & Corpas Pastor, G. (2009). Virtual corpora as documentation resources: Translating Travel Insurance Documents (English – Spanish). U P. R.-G. Allison

- Beeby, *Corpus Use and Translating: Corpus use for learning to translate and learning corpus use to translate* (str. 75-107). Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins.
- Séguinot, C. (1988). Pragmatics and the Explication Hypothesis. *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 1(2), str. 106-113.
- Shreve, G., & Angelone, E. (2010). *Translation and Cognition*. Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins.
- Silić, J. (1984). *Od rečenice do teksta*. Zagreb: Liber.
- Silić, J. (2005). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Silić, J. (2008). *Tekst i funkcionalni stilovi*. Dohvaćeno iz Anagram 6(26): <https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1834&naslov=tekst-i-funkcionalni-stilovi>
- Silić, J., & Pranjković, I. (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sinclair, M. J. (1996). *Preliminary Recommendations on Text Typology*. EAGLES Document EAG-TCWG-TTYP/P.
- Smajić, D. (2002). Obavijesno ustrojstvo usklične rečenice. *Jezik - časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 49, str. 125-134.
- Snell Hornby, M. (1992). Preface. U M. Snell Hornby, F. Pochhacker, & K. Kaindl, *Translation Studies: An Interdiscipline* (str. ix-x). John Benjamins: Amsterdam.
- Snell-Hornby, M. (1988). *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam:: John Benjamins.
- Snell-Hornby, M. (2010). The turns of Translation Studies. U Y. i. Gambier, *Handbook of Translation Studies* (str. 366-370). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sonesson, G. (2012). Translation as a double act of communication. A perspective from the semiotics of culture. *11th World Congress of Semiotics of IASS in Nanjing*. Nanjing, Kina: International Association for Semiotic Studies.
- Stòjanov, T. (2001). Razredba zamjenica i zamjeničnih pridjeva, te pravila sintaktičke povratnosti. *Suvremena lingvistika*, 51-52(1-2), str. 227-243.
- Stubbs, M. (1996). *Text and corpus analysis: Computer assisted studies of language and culture*. Oxford: Blackwell.
- Stubbs, M. (2002). *Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Stubbs, M. (2004). Language Corpora. U A. D. Elder, *The Handbook of Applied Linguistics* (str. 106-132). Oxford: Blackwell.

- Swales, J. M. (1986). A genre-based approach to language across the curriculum. U M. L. Tickoo, *Language Across the Curriculum*. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.
- Swales, J. M. (1990). *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swales, J. M. (2004). *Research genres: Explorations and applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Šarčević, S. (1997). *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Šarčević, S. (2000). Legal Translation and Translation Theory: a Receiver-Oriented Approach. *Actes*.
- Šarčević, S. (2012). Challenges to the Legal Translator. U Tiersma, Peter M., & Solan, Lawrence M., *The Oxford Handbook of Language and Law* (str. 187-200). Oxford: Oxford University Press.
- Tadić, M. (1998). Raspon, opseg i sastav hrvatskoga suvremenog jezika. *Filologija*, 30-31, str. 337-347.
- Teich, E. (2003). *Cross-linguistic variation in system and text*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Tiersma, P. M. (1999). *Legal Language*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tirkkonen-Condit, S. (2004). Unique Items - Over- or Under-Represented in Translated Language? U A. Mauranen, & P. Kujamäki, *Translation Universals: Do They Exist?* (str. 177-184). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Tominac Coslovich, S., & Borucinsky, M. (2015). Sintaktički diskontinuitet u izvornom pomorskom pravnom tekstu na engleskom jeziku i u njegovu prijevodu na hrvatski. U M. Bratanić, I. Brač, & B. Pritchard, *Od Šuleka do Schengena* (str. 283-300). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Tosi, A. (2005). EU Translation Problems and the Danger of Linguistic Devaluation. *International Journal of Applied Linguistics*, 15(3), str. 384–388.
- Tošović, B. (1988). *Funkcionalna stilistika*. Sarajevo: Svjetlost.
- Toury, G. (1978). The Nature and Role of Norms in Translation. U L. Venutti, *The Translation Studies Reader* (str. 198-211). London i New York: Routledge.
- Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.
- Toury, G. (2004). Probabilistic explanations in translation studies: Welcome as they are, would they qualify as universals? U A. M. Kujamäki, *Translation Universals: Do They Exist?* (str. 15-32). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

- Trenkner, P. (2000). Maritime English: An attempt at an imperfect definition. *Proceedings of Second Asian IMLA Workshop on Maritime English* (str. 1-8). Dalian: Dalian Maritime University.
- Tribble, C. (2010). A genre-based approach to developing materials for writing. U N. Harwood, *English language teaching materials* (str. 157-178). Cambridge: Cambridge University Press.
- Trosborg, A. (1997a). *Rhetorical Strategies in Legal Language: Discourse Analysis of Statutes and Contracts*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Trosborg, A. (1997b). *Text typology and translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Trosborg, A. (2002). Discourse Analysis as Part of Translator Training. U C. Schäffner, *The Role of Discourse Analysis for Translation and in Translator Training* (str. 9-52). Clevedon: Multilingual Matters.
- van Doorslaer, L. (2011). Bibliographies of translation studies. U Y. Gambier, & L. van Doorslaer, *Handbook of Translation Studies, Vol. 2* (str. 13-16). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Vandepitte, S., Denturck, K., & Willems, D. (2013). Translator respect for source text information structure: A parallel investigation of causal connectors. *Across Languages and Cultures*, 14(1), str. 47-73.
- Vanderauwera, R. (1985). *Dutch novels translated into English: The transformation of a 'minority' literature*. Amsterdam: Rodopi.
- Varo, E., & Hughes, B. (2002). *Legal Translation Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Velčić, M. (1987). *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility. A history of translation*. London i New York: Routledge.
- Vermeer, H. J. (1989). Skopos and commission in translational action. U A. Chesterman, *Readings in Translation Theory* (str. 173-187). Helsinki: Finn Lectura.
- Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1958). A Methodology for Translation (Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction: prijevod J. C. Sager & M.-J. Hamel). U L. Venuti, *The Translation Studies Reader* (str. 84-93). London: Routledge.
- Visković, N. (1981). *Jezik prava*. Zagreb: Naprijed.
- Vlasenko, S. (2014). Minimal Unit of Legal Translation vs. Minimal Unit of Thought. U L. Cheng, K. Kui Sin, & A. Wagner, *The Ashgate Handbook of Legal Translation* (str. 89-120). Surrey: Ashgate.
- Volansky, V. (2012). *On the Features of Translationese: Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Master degree*. Haifa: University of Haifa, Faculty of Social Sciences.

- Xiao , R., & Dai, G. (2014). Lexical and grammatical properties of Translational Chinese: Translation universal hypotheses reevaluated from the Chinese perspective. *Corpus linguistics and linguistic theory*, 10(1), str. 11-55.
- Xiao, Z., & McEnery, A. (2005). Two approaches to genre analysis: Three genres in modern American English. *Journal of English Linguistics*, 33(1), str. 62-82.
- Zanettin, F. (2012). *Translation-Driven Corpora*. London i New York: Routledge.
- Zanettin, F. (2013). Corpus Methods for Descriptive Translation Studies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 95, str. 20-32.
- Zapletalová, G. (2011). Interpersonal Aspects of Conference Presentations as a Distinct Academic Genre. U T. M. Gabriela Zapletalová, *Co-membership and co-operation: Interpersonal discourse strategies within communities of practice* (str. 13-39). Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.

Životopis autora s popisom objavljenih radova

Jana Kegalj rođena je 1978. godine. Diplomirala je pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci 2003. godine stekavši naziv profesorice hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i književnosti. Nakon diplomskog studija upisuje poslijediplomski specijalistički studij Prevođenja pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje 2011. godine stječe naziv sveučilišne specijalistice prevoditeljice za engleski jezik.

Godine 2003. zaposlila se kao nastavnik engleskoga jezika u Pomorskoj školi u Bakru, gdje predaje engleski za pomorce. Godine 2006. položila je ispit za sudskog tumača te od tada aktivno prevodi, a od 2019. godine vodi i vlastiti prevoditeljski obrt. Godine 2005. na godinu dana radi kao nastavnik engleskoga jezika u Ugostiteljskoj školi u Opatiji. Osim redovnog posla, drži tečajeve u školi stranih jezika Poliglot, SPES, član je ispitne komisije za polaganje ispita za časnika stroja pri Lučkoj kapetaniji Rijeka i prevodi za razne prevoditeljske agencije (AION, SPES, Dante) i druge naručitelje.

Godine 2015. zaposlila se kao vanjski suradnik u naslovnom zvanju asistenta, a od listopada 2016. u suradničkom zvanju asistenta na puno radno vrijeme na Katedri za strane jezike pri Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, gdje je držala vježbe i predavanja iz kolegija Pomorski engleski 3, Pomorski engleski 4 (smjer Nautika i tehnologija pomorskog prometa), Engleski jezik 1, Engleski jezik 2, Engleski jezik 3, Engleski jezik 4, Engleski jezik 5 i Engleski jezik 6 (smjer Brodostrojarstvo). Tijekom svog rada sudjelovala je na realizaciji projekata *Jezik i njegov učinak: Primjer brodstrojarske prakse* u okviru dvogodišnjeg institucijskog financiranja znanstvene djelatnosti Sveučilišta u Rijeci u 2017. i 2018., *Razvoj opće jezične kompetencije kroz tematski pristup gradivu iz struke* u okviru jednogodišnjeg institucijskog financiranja znanstvene djelatnosti Sveučilišta u Rijeci 2019./2020., *Korpusna studija pomorskopravnog diskursa u prijevodnim i izvornim tekstovima na hrvatskome jeziku* u okviru jednogodišnjeg institucijskog financiranja znanstvene djelatnosti Sveučilišta u Rijeci 2021./2022., *SkillSea* (Erasmus+ projekt). Također do sada je objavila 12 radova, od toga tri (tri izvorna znanstvena članka) u časopisima kategorije a1, jedan rad u časopisima kategorije a2 (stručni članak), sedam radova u zbornicima s međunarodnih znanstvenih skupova (šest izvornih znanstvenih radova i jedan stručni članak) i jednu monografiju. Izlagala je na devet međunarodnih znanstvenih skupova. Sudjelovala je na Festivalu znanosti s izlaganjima i radionicama, a redovito se stručno i znanstveno usavršava kroz domaće i međunarodne radionice i tečajeve (Sketch Engine Boot Camp, Coursera, FutureLearn).

a) Izvorni znanstveni članci u časopisima kategorije a1

Borucinsky, Mirjana i Kegalj, Jana. 2016. Collocations in Marine Engineering English. *Scripta Manent*, 10 (2); 36-51.

Kegalj, Jana i Bratulić, Ana. 2019. Development of lexical competence in ESP. *Young Scientist (Molodij včenij)*, 7.2 (2019), 71.2; 107-111

Borucinsky, Mirjana i Kegalj, Jana. 2019. Syntactic ambiguity of (complex) nominal compounds in technical English. *International journal of English studies*, 19 (2019), 2; 83-102 doi:0.6018/ijes.352751.

b) Izvorni znanstveni članci u publikacijama kategorije a2

Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana. Imenske složenice u brodstrojarstvu – sintaktička, semantička i prijevodna perspektiva. *Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja / Stolac, Diana ; Vlastelić, Anastazija (ur.)*. Zagreb: Srednja Europa, 2017. str. X-Y.

Borucinsky, Mirjana; Kegalj, Jana. Višerječni nazivi u jeziku brodstrojarske struke. *Od teorije do prakse u jeziku struke / Omrčen, Darija. ; Krakić, Ana-Marija (ur.)*. Zagreb: Udruga nastavnika jezika struke, 2017. str. 7-23

Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana. Govorni činovi u strukovnome jeziku brodstrojarskih komunikacija // *Jezik i njegovi učinci - Language and its effects / Stolac, Diana ; Vlastelić, Anastazija (ur.)*. Rijeka, Hrvatska: Srednja Europa, 2018.

Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana. 2019. Implicative Potential of Structural Indicators in Speech Acts of Marine Engineering communication // *4IeCSHSS: CONFERENCE PROCEEDINGS / Petkova, T. V. ; Chukov, V.S. (ur.)*. Beograd, Srbija: Center for Open Access in Science, Belgrade, SERBIA. str. 159-168.

Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana. 2021. Genre-based Approach to Corpus Compilation for Translation Research // *7th International e-Conference on Studies in Humanities and Social Sciences / Petkova, T. V. ; Chukov, V. S. (ur.)*. Beograd, Srbija: Center for Open Access in Science. str. 1-10 doi:10.32591/coas.e-conf.07.22215k

c) Stručni radovi u časopisima i publikacijama kategorije a2

Kegalj, Jana; Tominac Coslovich, Sandra. Eksplicitacija, eksplicitnost, eksplikacija – terminološki osvrt. *Hieronymus*, 8 (2022), 8; 82-94 doi:10.17234/hieronymus.8.4

Kegalj, Jana; Jokić-Koduz, Anita. How to Make Teaching Technical English (More) Interesting? Languages for Specific Purposes: Opportunities and Challenges of Teaching and Research. Čepon, Slavica (ur.). Ljubljana: Slovene Association of LSP Teachers, 2018. str. 45-53.

d) Knjige

Borucinsky, Mirjana; Kegalj, Jana. Notes on written communication in marine engineering. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet, 2020 (monografija).

e) Izlaganja na međunarodnim znanstvenim skupovima

1. Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana. 2017. Imenske složenice u brodstrojarstvu – sintaktička, semantička i prijevodna perspektiva. Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja. Stolac, Diana ; Vlastelić, Anastazija (ur.). Zagreb: Srednja Europa.

2. Kegalj, Jana. 2017. A qualitative analysis of translation universals in an English-Croatian translation. Zadarski lingvistički forum: Knjižica sažetaka/Book of abstracts / Zadar (ur.). Zadar, Hrvatska.

3. Borucinsky, Mirjana; Kegalj, Jana. 2017. Višerječni nazivi u jeziku brodstrojarske struke. Od teorije do prakse u jeziku struke, Omrčen, Darija.; Krakić, Ana-Marija (ur.). Zagreb: Udruga nastavnika jezika struke, 2017.

4. Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana. 2018. Govorni činovi u strukovnome jeziku brodstrojarskih komunikacija. Jezik i njegovi učinci - Language and its effects. Stolac, Diana; Vlastelić, Anastazija (ur.). Rijeka, Hrvatska: Srednja Europa.

5. Kegalj, Jana; Jokić-Koduz, Anita. 2018. How to Make Teaching Technical English (More) Interesting? Languages for Specific Purposes: Opportunities and Challenges of Teaching and Research, Čepon, Slavica (ur.). Ljubljana: Slovene Association of LSP Teachers.

6. Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana. 2018. Strukturni indikatori i njihov implikativni potencijal u govornim činovima jezika brodstrojarske struke. Jezik i um. Stolac, Diana; Nigoević, Magdalena (ur.). Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

7. Kegalj, Jana; Borucinsky, Mirjana; Bratulić, Ana Razvoj leksičke kompetencije u jeziku struke // 4. međunarodna konferencija "Od teorije do prakse u jeziku struke". Zagreb, Hrvatska, 2019.
8. Tominac Coslovich, Sandra; Kegalj, Jana. 2019. Jezična analiza sintaktičkih i diskursnih obilježja pomorskih pravnih tekstova na engleskome jeziku. Značenje u jeziku – od individualnoga do kolektivnoga. Rijeka, Hrvatska.
9. Kegalj, Jana. Kompilacija specijaliziranoga usporednog i usporedivog korpusa pomorskopravnih tekstova u funkciji žanrovske i prijevodne analize. 5. simpozij SCIMETH – Suvremene računalne metode obrade jezika. Rijeka, Hrvatska, 2021.